І. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

Світлій пам'яті проф. С.І. Іщука присвячується

УДК 911.3: 338.48

Гладкий Олександр Віталійович,
доктор географічних наук, професор
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна,
e-mail: alexander.gladkey@gmail.com

Скляров Олександр Андрійович
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ПРОВІДНІ НАУКОВІ КОНЦЕПЦІЇ ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРНОЇ ТЕОРІЇ В ТУРИЗМІ

Мета. Метою даної статті є теоретико-методологічне дослідження провідних наукових концепцій, що пов'язані із теорією кластерів у туристичній галузі.

Методика. Методологічною базою дослідження є основи наукової діалектики. Основними методами дослідження є літературний, описовий, аналітичний.

Результати. Визначено основні наукові концепції формування теорії кластерів в туристичних дослідженнях, проведено їхній аналіз в умовах сучасного туризмознавства, розкрито потенційні можливості застосування цих концепцій у туристичній діяльності, запропоновано подальші напрямки дослідження особливостей формування кластерної теорії в туризмі.

Наукова новизна. Наукова новизна полягає у систематизації особливостей застосування теоретико-методологічних досліджень кластерів в туристичних науках.

Практична значимість. Дане дослідження є основою для проведення масштабного та комплексного аналізу туристичної діяльності в Україні з використанням теорії кластерів. Його результати будуть базисом для подальших досліджень процесів кластеризації в межах локальних туристичних дестинацій, регіонів та територіально-рекреаційних комплексів.

Ключові слова. Концепція, конкурентоспроможність, кластер, територіально-рекреаційний комплекс, туризмознавство.

УДК 911.3: 338.48

Гладкий Александр Витальевич,
доктор географических наук, профессор
Киевский национальный торгово-экономический университет, г. Киев, Украина,
e-mail: alexander.gladkey@gmail.com

Скляров Александр Андреевич
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина

ВЕДУЩИЕ НАУЧНЫЕ КОНЦЕПЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ КЛАСТЕРНОЙ ТЕОРИИ В ТУРИЗМЕ

Цель. Целью данной статьи является теоретико-методологическое исследование ведущих научных концепций, связанных с теорией кластеров в туристической отрасли.

Методика. Методологической базой исследования является основы научной диалектики. Основными методами исследования является литературный, описательный, аналитический.

Результаты. Определены основные научные концепции формирования теории кластеров в туристических исследованиях, проведен их анализ в условиях современного туризмоведения, раскрыты потенциальные возможности применения этих концепций в туристической деятельности, предложены дальнейшие направления исследования особенностей формирования кластерной теории в туризме.

Научная новизна. Научная новизна заключается в систематизации особенностей использования теоретико-методологических исследований кластеров в туристических науках.

Практическая значимость. Данное исследование является основой для проведения масштабного и комплексного анализа туристической деятельности в Украине с использованием теории кластеров. Его результаты будут базисом для дальнейших исследований процессов кластеризации в рамках локальных туристических дестинаций, регионов и территориально-рекреационных комплексов.

Ключевые слова. Концепция, конкурентоспособность, кластер, территориально-рекреационный комплекс, туризмоведение.

UDC 911.3: 338.48

Gladkey Oleksandr Vitaliyovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor

Kyiv National University of Trade Economics, Kyiv, Ukraine, e-mail: alexander.gladkey@gmail.com

Skliarov Oleksandr Andriyovych

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

LEADING SCIENTIFIC CONCEPTS OF CLUSTER THEORY FORMATION IN TOURISM FIELD

Goal. The purpose of this article is the theoretical and methodological investigation of the leading scientific concepts related to the theory of clusters in the tourism industry.

Method. The methodological basis of the research is the basis of scientific dialectics. The main methods of research are literary, descriptive, analytical.

Results. The basic scientific concepts of clusters theory formation in tourism investigation field are defined. Their analysis in the conditions of modern tourism studies is conducted. The potential possibilities of above mentioned concepts usage in the tourism activity are revealed. The further ways of cluster theory formation investigations in tourism science are offered.

Scientific novelty. Scientific novelty consists in systematization of usage pattern of cluster theoretical and methodological investigations in tourism sciences.

Practical significance. This study is the basis for a large-scale and comprehensive analysis of tourism activity in Ukraine using the cluster theory. These results will be the basis for further studies of clustering processes within local tourist destinations, regions and territorial-recreational complexes.

Keywords. Concept, competitiveness, cluster, territorial-recreational complex, tourism science.

Постановка проблеми. Розвиток просторових наукових досліджень в галузі туризму у вітчизняній та зарубіжній науці відбувався під впливом декількох панівних методичних підходів, зумовлених як соціально-історичними так і науково-пізнавальними чинниками. Серед першої групи чинників слід відмітити особливості розвитку суспільних відносин в різних країнах світу, а також логіку і характер перебігу соціально-економічних процесів, що спрямовували наукові дослідження відповідно

до практичних потреб певної суспільної формації. До другої групи чинників слід віднести загальний рівень наукового пізнання, що сформувався в конкретних умовах розвитку суспільства, особливості формування теоретико-методичного апарату та можливостей реалізації (теоретичних, інституціональних, технічних та ін.) різних методичних підходів в конкретно-наукових дослідженнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Просторові наукові дослідження в галузі туризму відбувались переважно в рамках трьох панівних методичних підходів: 1) концепції локальних територіально-рекреаційних комплексів (О.О. Любіцева, О.О. Бедик, І.Г. Смирнов, Г.В. Балабанов, Г.І. Денисик, С.І. Іщук), 2) концепції туристичних кластерів (М. Портер, М. Енрайт, Ф. Белуссі, Г. Кларк, М. Фельдмен, Р. Морено, Р. Пасі, С. Юсей) і 3) регіональної конкурентоспроможності (М. Фуджита, Ж.-Ф. Тісс, Е. Венайблес, Х. Маох, С. Канароглю). Розглянемо вплив кожного з них на особливості пізнання просторових туристичних утворень.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на активізацію досліджень в галузі туризму в наш час, недостатньо розробленими залишаються питання досліджень закордонних вчених, що пов’язані із застосуванням теорії кластерів, що для України є досить актуальним, оскільки туристична діяльність не використовує увесь наявний потенціал для розвитку та отримання туристично привабливого середовища.

Формулювання цілей статті (Постановка завдання). Саме тому, метою даної статті є аналіз перспективності дослідження і подальшого впровадження теорії кластерів у туристичну галузь. Основними завданнями статті є висвітлення сутності теорії кластерів, аналіз їхніх особливостей у залежності від наявного потенціалу, а також формування подальших напрямків дослідження щодо формування кластерної теорії в туризмознавстві.

Виклад основного матеріалу. Концепція локальних територіально-рекреаційних комплексів (ТРК). Дослідження ТРК різного рівня були детально розроблені радянською науковою школою [1]. Під ТРК розумілось таке поєднання взаємопов’язаних і взаємообумовлених компонентів туристичного комплексу певної території, за якого забезпечувалось формування певного народногосподарського ефекту [3]. Цей ефект виникав на основі: 1) формування стійких економічних інших зв’язків між окремими підприємствами комплексу; 2) розвитку кооперування; 3) широкої спеціалізації підприємств туристичної галузі, за якої досягається значний економічний ефект; 4) багатогалузевої диверсифікації туристичної діяльності, що була пов’язана із неоднорідністю природних, трудових, інфраструктурних ресурсів та місць прикладання праці; 5) концентрації різних видів туристичної діяльності, що сприяли посиленню їх функціональної взаємопов’язаності; 6) комплексного використання рекреаційно-туристичних ресурсів території; 7) оптимізації системи природокористування.

В результаті діяльності ТРК виникала значна економія суспільної праці, економія на масштабах виробництва, на інфраструктурному, науково-конструкторському та інженерно-технічному обслуговуванні, на зв'язках і комунікаціях, на централізації і єдності цілепокладання функцій управління тощо [6]. Практична реалізація концепції ТРК на різних рівнях підтвердила її економічну ефективність в умовах планового господарювання і усуспільнення господарських процесів. Вона ефективно працювала в межах комплексів локального та ареального рівня [4].

Дослідження туристичних дестинацій в рамках концепції ТРК спиралось на цілий ряд важливих властивостей цих утворень, які в умовах планової економіки були основними засобами формування додаткового економічного ефекту. Серед них слід виділити: 1) наявність тісних багатофункціональних зв'язків між окремими підприємствами туристичної галузі, які сприяли комплексному використанню природних, трудових та інших ресурсів, економії на масштабах, розвитку спеціалізації і кооперування та функціональної єдності і взаємоузгодженості господарювання; 2) спільність матеріально-технічної, транспортної та будівельно-інфраструктурної бази туристичних підприємств, що давала можливість суттєво економити на інфраструктурних затратах; 3) єдність і централізованість НДДКР, яка сприяла розвитку фундаментальних досліджень, розробці нових зразків техніки та технологій; 4) формування механізмів охорони середовища та природокористування [5].

В концепції ТРК, економічна ефективність туристичної діяльності теоретично ґрунтувалась на об'єктивних процесах комплексоутворення, а практично забезпечувалась всебічною підпорядкованістю і супідрядністю окремих підприємств єдиним директивним плановим органам управління. В ній повною мірою не враховувалась дія ринкових механізмів формування прибутку та вплив ряду соціальних факторів соціально-розвиненого середовища, що наклало цілий ряд обмежень на процеси підвищення ефективності господарювання в галузі туризму. Поряд із безсумнівними позитивними моментами реалізації концепції ТРК вона мала і певні негативні наслідки, зумовлені недосконалістю самої системи господарських відносин при соціалізмі, відсутністю економічних стимулів до підвищення якості обслуговування, зростання інноваційності та інформатизації, а також до зменшення собівартості кінцевого туристичного продукту [8].

Етап кластерного аналізу. Паралельно із вітчизняним вченням про ТРК, в зарубіжній науці виникло вчення про туристичні кластери. Його засновником вважається відомий економіст М. Портер (Porter, M). Його вчення органічно випливало із загальної теорії штандортів А. Вебера та досліджень з питань просторової конкуренції Хікса, Купманса, Арроу, Дебрю, Ітона, Ліпсі та ін. Портер стверджував, що найбільші конкурентні переваги розвитку туристичних підприємств формуються у географічно «сконцентрованій невеликій кількості штандартів». Переваги кластерів над іншими формами розміщення господарства полягають у формуванні

специфічного ринкового середовища, в якому відкриваються широкі можливості до зростання рентабельності і продуктивності праці. В умовах кластерів підвищується мотивація праці, збільшується рівень її інтелектуалізації та інформатизації [12;13;14]. Щільна зосередженість комунікаційних мереж сприяє поширенню інновацій, впровадженню передового досвіду господарювання, повному залученню інформаційних ресурсів, всебічному розвитку ринкових сил на основі тісної взаємодії виробників і споживачів [2;10].

Туристичні кластери за Портером формуються переважно в межах висококомунікативних, староосвоєних районах, що володіють специфічними земельними, природними, культурно-історичними ресурсами [8]. Портер зазначав, що кластери формуються під максимальним впливом соціальних, а не природно-ресурсних чинників. Тому, вони характеризуються посиленням інформаційних потоків, що включають в себе обмін ідеями, знаннями і «ноу-хау» між окремими фірмами. Таким чином, вчений заклав основи вчення про туристичні кластери, як елементи постіндустріального суспільства.

Концепція туристичних кластерів. Концепція туристичних кластерів активно розвивалась та розповсюджувалась західними вченими на противагу радянським теоретичним викладкам моделей територіально-рекреаційних комплексів. В її основу покладено ідеї М. Портера (Porter, M.) про своєрідну природу формування конкурентноздатності фірми, яка відтворена в «Ромбі конкурентних переваг» (Diamond of competitive advantage) [8]. Чотири детермінанти ромбу (специфічні умови для факторів виробництва, стан споживання продукції, наявність додаткових і доповнюючих галузей та стійка стратегія, структура і суперництво), в результаті їх оптимального поєднання та взаємообумовленого розвитку, сформували найбільшу ефективність господарювання в так званих туристичних кластерах – групі географічно сусідніх взаємопов’язаних компаній та супідрядних організацій, які зайняті переважно в одній сфері господарювання і характеризуються спільністю та взаємодоповнюваністю своєї діяльності [9;14].

Туристичні кластери можуть формуватись як в межах великих міст (на основі історичних і культурних ресурсів), так і в низькоурбанізованій місцевості, або в межах природних ландшафтів (на основі унікальних об’єктів природи, властивостей рельєфу і клімату). Сам Портер наголошував на тому, що ідея кластерів перш за все пристосована до поведінки окремих фірм, а не регіонів чи територій і має цілий ряд обмежень для застосування на макроекономічному чи регіональному рівні. «Конкурують не регіони, а фірми» – стверджував Портер [9].

Туристичний кластер характеризується: 1) наявністю певної території, в межах якої концентруються малі і середні туристичні підприємства (здебільшого, однієї чи декількох споріднених галузей, що традиційно йде від концепції Портера); 2) пріоритетністю розвитку високотехнологічних фірм, пов’язаних між собою через розвиток і спільне

використання певних технологій; 3) формуванням модульних виробництв, які виокремились від централізованих підприємств, доповнюючи та підтримуючи основний технологічний процес і при цьому зберігаючи організаційну і фінансову самостійність. Головна компанія при цьому мінімізує свої витрати.

Реалізація конкурентних переваг в межах кластера суттєво сприяє підвищенню економічної ефективності виробництва, зростанню продуктивності праці та рентабельності, оскільки для його підприємств полегшується доступ до кваліфікованої робочої сили, послуг комерційних фінансово-кредитних та посередницьких торговельних організацій, інфраструктурних та науково-освітніх ресурсів [7]. Також, регіональні кластери стимулюють поширення інновацій і ноу-хау, оскільки фірми мають доступ до сучасної інформації та нових знань, що істотно підвищує дифузію останніх [14]. Кластери полегшують комерціалізацію знань та виробництва, створюючи сприятливі умови для розвитку нових вузькоспеціалізованих фірм (на основі аутсорсингу) та виробництва нових товарів і послуг.

Концепція регіональної конкурентоспроможності. Подальший розвиток ідеї регіональних туристичних кластерів, вперше представлений у працях Портера, сприяв формуванню вчення про регіональну конкурентоспроможність, яке на даний момент активно поширюється серед вчених Західної Європи та Північної Америки. Під цим терміном здебільшого розуміється просторова форма розвитку внутрішніх і зовнішніх конкурентних процесів, що виникли на рівні окремих країн та їх регіонів і посилюються за умов глобалізації [7]. Отже, регіональна конкурентоспроможність розглядається більшістю прихильників цієї теорії на міжнаціональному та національному рівнях, майже не спускаючись до локальних утворень, якими виступають окремі туристичні дестинації. Викладений вище наднаціональний аспект регіональної конкурентоспроможності широко аналізується в працях таких вчених економістів, як Дж. Данінг (Dunning, J.), Дж. Хампфрі та Х. Шмітц (Humphrey, J., Schmitz, H.), К. Фрімен (Freeman, K), Б.-В. Лундваль та Б. Йонсен (Lundvall, B.-V., Johnson, B.), Б. Асґайм та А. Ізаксен (Asheim, B., Isaksen, A.), Е. Рейнерт (Reinert, E.) та ін.

Застосування ідей формування конкурентоспроможності на локальному рівні стає можливим, виходячи з самої природи конкуренції, як такої системи економічних відносин, при якій кожен її суб’єкт змушений доводити своє право на частку суспільного багатства економічними результатами своєї діяльності в умовах жорсткого обмеження ресурсів розвитку і факторів виробництва, перетину інтересів і цілей, наявності значної кількості конкуруючих фірм та загострення майнових суперечок [10;11]. Туристичні дестинації, як локальні утворення, цілком відповідають викладеним вище характеристикам конкурентного середовища, оскільки створюють для суб’єктів економічних відносин відповідні конкурентним вимогам умови [11]. В цілому, специфічні умови

території туристичних дестинацій зводяться до відсутності соціальної та комунікативної гомогенності простору, в якому суб'єкти господарювання можуть вільно обирати місце свого розміщення. Такий порядок речей унеможливлює рівноважну конкуренцію та деградацію виробничого комплексу до відокремлених замкнених груп. Тобто він стимулює суспільний динамізм в процесі досягнення найбільших конкурентних переваг виробництва, що і складає основу просторової конкуренції [13].

Наявність висококонцентрованого глибокодиверсифікованого простору в межах туристичних дестинацій стимулює полікомпонентність їх конкурентних переваг та багатоваріантність конкурентних стратегій підприємства, а лімітуючі обмежуючі властивості простору – призводять до зростання динамізму та загострення конкурентної боротьби за економічні переваги та фактори виробництва [14]. Як вже зазначалось, до специфічних умов туристичного кластеру пристосовується лише обмежена кількість фірм в умовах недосконалої конкуренції. Якщо в межах локальних територіальних комплексів можна знехтувати загальнодержавним і наднаціональним рівнем конкуренції, то обмежене число підприємств поєднується у специфічне кластерне утворення, замкнене на найближчому оточенні, яке зумовлене тим, що споживачі намагаються виробляти/купувати товари і послуги за якомога нижчою ціною при мінімальних затратах на транспортування та обслуговування. Така фірма, в межах локального утворення, конкурує лише з найближчим оточенням, яке в просторі має чітко виражений кластерний характер [15]. Таким чином, туристичні кластери розвиваються на основі нерівноважної конкуренції, оскільки досконала конкуренція порушується викладеними вище особливостями простору.

Важливе значення для конкурентоспроможності туристичних підприємств відіграє також формування специфічного середовища, в межах якого відбувається перетин і реалізація економічних інтересів господарюючих суб'єктів.

З одного боку, таке середовище надає туристичним підприємствам значні економічні переваги, оскільки підвищує доступність ринково-комерційних, фінансово-кредитних, інформаційних, науково-інтелектуальних, інфраструктурних та інших соціальних ресурсів. З іншого боку, воно загострює конкуренцію між туристичними підприємствами за володіння мобільними факторами виробництва, посилює боротьбу за майнові інтереси і земельні ресурси, і, як наслідок, підвищує якість та інноваційність продукції і послуг, зменшує їх собівартість. В результаті, в межах кластеру (за умови зведення до мінімуму інтересів монополістичних підприємств) залишаються лише ті підприємства, які відповідають високим критеріям конкурентоспроможності в ринкових умовах. Вони здатні максимально адаптуватися до особливостей кластерного розміщення і найбільш повноцінно користуються перевагами синергетичного ефекту. З економічним суперництвом господарюючих суб'єктів безпосередньо пов'язана жорстка конкуренція в сфері володіння

економічними факторами розвитку виробництва в межах кластеру. Його гіперконцентроване середовище накладає істотні обмеження на використання земельних, фінансових, інформаційних ресурсів тощо. Обмеженість ресурсів та боротьба за них призводить до підвищення конкурентноздатності інноваційних, високорентабельних туристичних підприємств, а також до швидкої плинності життєвого циклу підприємств-аутсайдерів.

Важливим фактором формування конкурентного середовища в кластері виступає інтенсифікація процесів суспільного відтворення. Вона призводить до стимулювання підприємницької діяльності та ринкової активності господарюючих суб'єктів, пожвавлення процесів економічного кругообігу, зростання темпів НТП. Це впливає і на рівень конкурентоспроможності підприємств кластеру.

Наведені вище фактори конкурентоспроможності підприємств в умовах туристичного кластеру стимулюють формування і розвиток модульних, інноваційних високорентабельних галузей туристичної діяльності. Також, в межах туристичних кластерів відбувається просторова диференціація окремих видів економічної діяльності в залежності від перерозподілу конкурентних переваг, формується полігалузева ефективність господарювання через налагодження системи взаємодії підприємств як між собою, так і з іншими учасниками економічного процесу (аутсорсинговими, допоміжними та обслуговуючими фірмами, комерційними посередниками та іншими елементами ринкової інфраструктури, наукової, освітньої, інформаційної, комунікаційної та комунальної сфери). Отже, середовище кластерів надає значні переваги для розвитку конкурентноспроможних підприємств, що мають високий рівень економічної ефективності виробництва. Це підвереджує ряд досліджень, проведених вітчизняними вченими у розрізі окремих регіонів України [3;4;8].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, основним методичним підходом до вивчення туристичних кластерів має бути суттєво переосмислена і доповнена модель ТРК, наповнена ринковим змістом та ідеями формування конкурентоспроможності виробництва. Її реалізація на практиці має істотні переваги порівняно з моделями регіональних кластерів та регіональної конкурентоспроможності. Подальша розробка цього підходу сприятиме комплексному дослідженню туристичних кластерів, більш широкому осмисленню сутності синергетичного ефекту території та розробці шляхів підвищення конкурентоспроможності і ефективності функціонування туристичних підприємств.

Список використаних джерел:

1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: понятийно-терминологический словарь. / Алаев Э.Б. - М.: Мысль, 1983. 348 с.
2. Ішук С.І. Географія промислових комплексів. / Ішук С.І.- К.: ВІПОЛ, 1993. - 135 с.
3. Ішук С.І. Територіально-виробничі комплекси і економічне районування. / Ішук С.І. - К.: ЄУФІМБ, 1996. - 242 с.

4.Олифир Д. И., Гладкий А. В. Методика оценки экономической эффективности месторасположения туристических фирм // Сервису и туризму – инновационное развитие: материалы IX междунар. науч.-практ. конф., 24 марта 2017 г. / отв. ред. проф. Т. С. Комиссарова. – СПб.: ЛГУ им. А.С. Пушкина, 2017. – С. 102-105.
5.Паламарчук М.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії. / Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. - К.: Знання, 1998. - 415 с.
6.Пилипенко И. В. Конкурентоспособность стран и регионов в мировом хозяйстве: теория, опыт малых стран Западной и Северной Европы. / Пилипенко И. В. – Смоленск: Ойкумена, 2005. – 496 с.
7.Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії. / Пістун М.Д. - К.: Вища школа, 1996. -231с.
8.Портер М. Е. Стратегія конкуренції: Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / Портер М. Е. [пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський]. — К.: Основи, 1998. — 390 с.
9.Belussi F. In search of a useful theory of spatial clustering / F. Belussi // Industrial dynamic, innovation and development : Papers of DRUID summer conference (Elsinore, June 14-16 2004). – Denmark: DRUID, 2004. – P. 15-21.
10. Clark G. L. The Oxford Handbook of Economic Geography. / Clark G. L., Feldman M. P., Gertler M. S. – New York, Oxford University Press, 2003. – 742 p.
11. Maoh H. Geographic clustering of firms and urban form: a multivariate analysis / H. Maoh, C. Kanaroglou // Journal of geographic systems. – 2007. – Vol. 9. – P. 29-52.
12. Moreno R. Innovation clusters in the European region / R. Moreno, R. Paci, S. Usai // European Planning Studies. – October 2006. – Vol. 4. – No. 9. – P. 1235-1263.
13. Promoting competitiveness in practice an assessment of cluster-based approaches / [Prepared by the U.S. agency for international development and the Mitchell Group Inc.]. – Washington: The Mitchell Group Inc., 2003. – 112 p.
14. Fujita M. Economics of Agglomeration: cities, industrial location and regional growth. / M. Fujita, J.-F. Thisse. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 466 p.

References:

1. Alaev Э.В. Sotsyal'no-эkonomycheskaya heohrafyya: ponyatyyno-termynolohycheskyy slovar'. / Alaev Э.В. - М.: Мысl', 1983. 348 s.
2. Ishuk S.I. Heohrafiya promyslovykh kompleksiv. / Ishuk S.I.- K.: VIPOL, 1993. - 135 s.
3. Ishuk S.I. Terytorial'no-vyrobnychi kompleksy i ekonomichne rayonuvannya. / Ishuk S.I. - K.: YeUFIMB, 1996. - 242 s.
4. Olyfyr D. Y., Hladkyy A. V. Metodyka otsenky эkonomycheskoy эffektyvnosty mestoraspolozhenyya turystycheskykh fyrm // Servysu y turyzmu – ynnovatsyonnoe razvytye: materyalы IX mezhdunar. nauch.-prakt. konf., 24 marta 2017 h. / otv. red. prof. T. S. Komyssarova. – SPb.: LHU ym. A.S. Pushkyna, 2017. – C. 102-105.
5. Palamarchuk M.M. Ekonomichna i sotsial'na heohrafiya Ukrayiny z osnovamy teoriyi. / Palamarchuk M.M., Palamarchuk O.M. - K.: Znannya, 1998. - 415 s.
6. Pylypenko Y. V. Konkurentosposobnost' stran y rehyonov v myrovom khozyaystve: teoryya, opыt malыkh stran Zapadnoy y Severnoy Evropы. / Pylypenko Y. V. – Smolensk: Oykumena, 2005. – 496 s.
7. Pistun M.D. Osnovy teoriyi suspil'noyi heohrafiyi. / Pistun M.D. - K.: Vyshcha shkola, 1996. -231s.
8. Porter M. E. Stratehiya konkurentsiyi: Metodyka analizu haluzey i diyal'nosti konkurentiv / Porter M. E. [per. z anhl. A. Oliynyk, R. Skil's'kyy]. — K.: Osnovy, 1998. — 390 s.
9. Belussi F. In search of a useful theory of spatial clustering / F. Belussi // Industrial dynamic, innovation and development : Papers of DRUID summer conference (Elsinore, June 14-16 2004). – Denmark: DRUID, 2004. – P. 15-21.
10. Clark G. L. The Oxford Handbook of Economic Geography. / Clark G. L., Feldman M. P., Gertler M. S. – New York, Oxford University Press, 2003. – 742 p.
11. Maoh H. Geographic clustering of firms and urban form: a multivariate analysis / H. Maoh, C. Kanaroglou // Journal of geographic systems. – 2007. – Vol. 9. – P. 29-52.
12. Moreno R. Innovation clusters in the European region / R. Moreno, R. Paci, S. Usai // European Planning Studies. – October 2006. – Vol. 4. – No. 9. – P. 1235-1263.
13. Promoting competitiveness in practice an assessment of cluster-based approaches / [Prepared by the U.S. agency for international development and the Mitchell Group Inc.]. – Washington: The Mitchell Group Inc., 2003. – 112 p.
14. Fujita M. Economics of Agglomeration: cities, industrial location and regional growth. / M. Fujita, J.-F. Thisse. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 466 p.

УДК: 911.3:338.48-б (477.85)

Костащук Іван Іванович,
кандидат географічних наук, доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна, e-mail: ivan_kostaschuk@ukr.net

МЕТОДИКА БАЛЬНОЇ ОЦІНКИ РЕЛІГІЙНО-ТУРИСТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ

Метою даного дослідження була передбачена розробка методики бальної оцінки релігійно-туристичних (культових) об'єктів за різними критеріями з метою виявлення туристичної привабливості регіонів та їх частин та вивчення перспектив розвитку релігійного туризму.

Методика. Бальна оцінка релігійно-туристичних (культових) об'єктів полягає в оцінці обраного об'єкту за критеріями, які дозволяють оцінити його певною кількістю балів. Основними критеріями (всього їх 10), які ми пропонуємо використовувати при такій оцінці є: географічне розташування об'єкту (тип населеного пункту та його чисельність, транспортна доступність тощо), композиційна цінність об'єкту, наявність святинь, архітектурний вигляд та цінність, інфраструктура самого об'єкту, історичне значення, церковне (конфесійне) значення, атракційна привабливість та доступність до відвідування, наявність інформаційних ресурсів та сучасний стан об'єкту. По кожному критерію можна присудити від 1 до 5 балів. Таким чином кожен об'єкт може максимально бути оцінений в 50 балів. Так як кожному критерію присуджується відповідний ваговий коефіцієнт, то після математичних переведень об'єкт отримає від 1 до 10 балів. Релігійно-туристичний потенціал території оцінюється як сума балів усіх об'єктів, що є на цій території.

Наукова новизна полягає в тому, що запропонована бальна методика дозволить виявити найбільш цінні та унікальні для розвитку релігійного туризму об'єкти, врахувати їх особливості за різними вимогами.

Практичне значення полягає в тому, що після оцінки релігійно-туристичних об'єктів ми зможемо вибрати найбільш унікальні із них і скласти туристичний маршрут. Також пропонована методика дозволяє виділяти регіони та окремі їх райони, які мають найбільші перспективи для розвитку туристичної галузі.

Ключові слова: релігійно-туристичні об'єкти, релігійний туризм, туристичний маршрут, релігійно-туристичний потенціал території.

УДК: 911.3:338.48-б (477.85)

Костащук Иван Иванович,
кандидат географических наук, доцент

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, г. Черновцы, Украина, e-mail: ivan_kostaschuk@ukr.net

МЕТОДИКА БАЛЛЬНОЙ ОЦЕНКИ РЕЛИГИОЗНО-ТУРИСТИЧЕСКИХ ОБЪЕКТОВ

Целью данного исследования была предусмотрена разработка методики балльной оценки религиозно-туристических (культовых) объектов по различным критериям с целью выявления туристической привлекательности регионов и их частей и изучения перспектив развития религиозного туризма.

Методика. Балльная оценка религиозно-туристических (культовых) объектов заключается в оценке избранное объекта по критериям, которые позволяют оценить его определенным количеством баллов. Основными критериями (всего их 10), которые мы предлагаем использовать при такой оценке являются: географическое положение

объекта (тип населенного пункта и его численность, транспортная доступность и т.д.), композиционная ценность объекта, наличие святынь, архитектурный облик и ценность, инфраструктура самого объекта, историческое значение, церковное (конфессиональное) значения, аттракционной привлекательность и доступность к посещению, наличие информационных ресурсов и современное состояние объекта. По каждому критерию можно присудить от 1 до 5 баллов. Таким образом каждый объект может максимально быть оценен в 50 баллов. Так как каждому критерию присуждается соответствующий весовой коэффициент, то после математических переводов объект получит от 1 до 10 баллов. Религиозно-туристический потенциал территории оценивается как сумма баллов всех объектов, находящихся на этой территории.

Научная новизна заключается в том, что предложенная бальная методика позволит выявить наиболее ценные и уникальные для развития религиозного туризма объекты, учесть их особенности по разным требованиям.

Практическое значение состоит в том, что после оценки религиозно-туристических объектов мы сможем выбрать наиболее уникальные из них и составить туристический маршрут. Также предлагаемая методика позволяет выделять регионы и отдельные их районы, которые имеют наибольшие перспективы для развития туристической отрасли.

Ключевые слова: религиозно-туристические объекты, религиозный туризм, туристический маршрут, религиозно-туристический потенциал территории.

UDC: 911.3:338.48-б (477.85)

Kostaschuk Ivan Ivanovich,
Ph.D. in Geography, Associate Professor

Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovych, city Chernivtsi, Ukraine,
e-mail: ivan_kostaschuk@ukr.net

METHODOLOGY OF POINT RATING OF RELIGIOUS AND TOURIST OBJECTS

The purpose of this study was to develop a technique of point rating of religious and tourist (cult) objects according to various criteria in order to identify the tourist attractiveness of regions and their parts and study the prospects for the development of religious tourism.

Point rating of religious and tourist (cult) objects is done to rate the selected object according to the criteria that allow rating it by a certain number of points. The main criteria (10 in total), which we propose to use for such a rating are: the geographical location of the object (type of settlement and its size, transport accessibility, etc.), compositional value of the object, the presence of shrines, architectural appearance and value, infrastructure of the very object, historical significance, church (confessional) significance, attraction and accessibility to visit, the availability of informational resources and the current state of the object. From 1 to 5 points can be given for each criterion. Thus, each object can be maximally rated at 50 points. Since each criterion is awarded the appropriate weighting factor, after mathematical recalculation the object will receive from 1 to 10 points. Religious and tourist potential of the territory is estimated as the sum of points of all objects that are in this territory.

The scientific novelty consists in the fact that the proposed point rating technique will reveal the most valuable and unique objects for the development of religious tourism, taking into account their features according to different criteria.

The practical significance is that after the rating of religious and tourist objects, we will be able to choose the most unique of them and make a tourist route. The proposed methodology also allows distinguishing regions and their separate regions, which have the greatest prospects for the development of the tourism industry.

Key words: religious and tourist objects, religious tourism, tourist route, religious and tourist potential of the territory.

Постановка проблеми дослідження та його актуальність. Україна має значну кількість історико-архітектурних ресурсів. Особливо помітне місце в структурі туристично-рекреаційного потенціалу посідають сакрально-туристичні ресурси, що зумовлено сукупним впливом багатьох чинників, серед яких вирізняються природні, суспільні та історичні. Природні ресурси визначили перш за все тип культових споруд за матеріалом будівництва. Так, Прикарпаття, Карпати та Волинь, які мають значні запаси лісових ресурсів, відрізняються із поміж інших регіонів наявністю великої кількості дерев'яних сакральних пам'яток – унікальних архітектурних об'єктів; у регіонах багатих на родовища каміння звичайно переважають кам'яні сакральні споруди. Суспільні чинники визначили багатство та архітектурну велич сакральних об'єктів, зокрема об'єкти розташовані в столиці та великих містах, відзначаються більшими розмірами та визначним функціональним значенням. Історичні чинники також вплинули, як на конфесійну приналежність об'єктів, так і архітектурний їх стиль. Зокрема, в період XVIII ст. коли на території Галичини значно переважали греко-католицькі громади, можна спостерігати, що архітектурний стиль більшості храмів має в собі поєднання уніатського (греко-католицького) та православного канонів. Таким яскраво вираженим прикладом є Свято-Успенський собор Почаївської лаври.

Сформована мережа сакрально-туристичних ресурсів України внаслідок складних суспільно-політичних, історичних та природних умов, має свою унікальність, територіальну відмінність у насиченості, конфесійну та функціональну відміни, а також туристичну привабливість. Саме, для розробки та апробації унікальних туристичних маршрутів необхідно проводити оцінку усіх туристичних ресурсів, в тому числі і сакрально-туристичних. Така оцінка дозволить виявити регіони із високою забезпеченістю певними видами рекреаційно-туристичних ресурсів і відповідно розробити напрями розвитку туризму.

Тому тема дослідження є досить актуальною та перспективною для подальших наукових пошуків та оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів, в тому числі і сакрально-туристичних ресурсів різних регіонів нашої держави.

Аналіз попередніх досліджень. Методику бальної оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів, в тому числі і сакрально-туристичних, запропонував О.О. Бейдик. Дещо інші критерії та підходи до бальної оцінки саме релігійно-туристичних ресурсів запропонувала Т.І. Божук. Розроблена нами методика оцінки сакрально-туристичного потенціалу, яка базується на використанні ідей О.О. Бейдика, Т.І. Божук, О.О. Любіцевої та інших відрізняється своїми підходами та особливостями, які описані в даній статті.

Постановка мети та завдань дослідження. Метою даного дослідження було виявлення особливостей привабливості сакрально-туристичних об'єктів шляхом розробки методики їх бальної оцінки.

Виходячи із мети основними завданнями були: 1) запропонувати критерії та розробити бальну шкалу для проведення бальної оцінки релігійно-туристичних об'єктів території; 2) розробити загальні вагові коефіцієнти для переведення окремих критеріїв у бали, що будуть відображати їх значення у туристичній галузі; 3) на основі розробленої методики оцінити найважливіші монастирі Чернівецької області, як важливі об'єкти розвитку релігійного туризму та паломництва регіону.

Виклад основного матеріалу. Територія України нерівномірно забезпечена релігійно-туристичними об'єктами, які внесені в список пам'яток архітектури національного та місцевого значення. Проаналізувавши чисельність та коефіцієнти забезпеченості такими об'єктами окремих областей, нам вдалося виявити чотири перспективних райони для проведення та розробки релігійно-туристичних маршрутів:

1) Західноукраїнський, до якого ввійшли 7 областей – Львівська, Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Тернопільська, Чернівецька та Рівненська області. Висока насиченість сакральними об'єктами пояснюється перш за все довготривалим входженням до Австро-Угорської імперії та Польщі, а також найпізнішим приєднанням до атеїстичного Радянського союзу, в період якого було зруйновано чимало визначних об'єктів сакральної спадщини;

2) Північно-Центральний, до якого віднесено 8 областей – Житомирська, Хмельницька, Вінницька, Київська, Черкаська, Чернігівська, Сумська, Полтавська та м. Київ;

3) Південний, до якого відносяться АР Крим разом із м. Севастополь, Херсонська, Миколаївська та Одеська області;

4) Придніпровсько-Східний, до якого відносимо Кіровоградську, Дніпропетровську, Запорізьку, Донецьку, Харківську та Луганську області.

Найбільша кількість релігійно-туристичних об'єктів, які занесені до списку пам'яток архітектури національного значення, припадає на дерев'яні (40,59%) та муровані (36,72%) храми. Помітне місце займають костели (13,01%) та монастирі – 9,13%. Найменше припадає на мечеті – 0,55%.

На думку вчених в галузі туризмознавства та географії можна проводити такі види оцінки туристичних об'єктів, як бальну та грошову. На нашу думку, можна іще проводити інтегральну оцінку. Бальна оцінка полягає в оцінці туристичного об'єкту критеріальними балами, які попередньо встановлюються і за якими проводиться оцінка всіх об'єктів. Грошова оцінка – це оцінка, яка показує реальні та перспективні грошові надходження до бюджетів різного рівня від відвідування туристів. До цієї оцінки слід і відносити відрахування на утримання сакрально-туристичного об'єкту, заробітну плату працівників, інші відрахування. Інтегральна оцінка – комплексна оцінка туристичного сакрального об'єкту, яка включає всі перелічені вище оцінки. Її можна проводити і вигляді рейтингових рядів і середнього балу, а також і у вигляді сумарного зведеного показника.

Табл. 1

Критерії для проведення бальної оцінки релігійно-туристичних об'єктів

№ п/п	*Критерій оцінки*	*1 БАЛ*	*2 БАЛИ*	*3 БАЛИ*	*4 БАЛИ*	*5 БАЛІВ*
1	*Географічне розташування об'єкту*	Об'єкт розміщений далеко від міських населених пунктів (більше ніж 10 км); низька транспортна доступність та відсутність сполучення громадським транспортом	Віддалений від міських населених пунктів менше ніж 10 км; існує сполучення громадським транспортом із необхідністю подолати ще до 5 км іншим транспортом або пішки	Розміщений неподалік (до 10 км) автомобільних доріг обласного, державного чи міжнародного значення; можливість сполучення громадським транспортом	Розташований у містах, зазвичай у районних центрах, де окрім релігійних об'єктів є ще інші туристичні об'єкти, легка транспортна доступність, але відсутність залізничного сполучення	Розміщений у обласних чи інших адміністративно-територіальних центрах; у важливих туристичних центрах іншого спрямування, які мають різні види транспортного сполучення, в тому числі залізничного
2	*Наявність святинь*	Давні ікони та інші реліквії, що мають мистецьку цінність	Частки мощей різних святих, наявність шанованих ікон чи інших реліквій	Чудотворні ікони приходського шанування; цілющі джерела та інші сакральні святині	Чудотворні ікони чи мощі святого місцевого (єпархіального) шанування	Чудотворні ікони та мощі святого, що мають загально-церковне значення
3	Композиційна цінність об'єкту	Об'єкт розміщений серед масиву міської забудови поряд із іншими багатоповерховими житловими чи промисловими будівлями, рослинний покрив практично відсутній	Об'єкт розміщений серед масиву сільської забудови, яка не значно шкодить його вигляду. Наявний рослинний покрив, який доповнює привабливість об'єкту.	Об'єкт не значно віддалений від міської чи сільської забудови; композиційне сприйняття об'єкту ускладнюється через видимість забудови.	Об'єкт віддалений від інших житлових чи господарських об'єктів, але наявний ландшафт не підкреслює його композиційне сприйняття (зазвичай рівнинна місцевість)	Об'єкт доповнюється мальовничим ландшафтом, знаходиться на пагорбі, березі водойми чи у лісовому масиві. Наявність фокусних пунктів.
4	Архітектурний вигляд та цінність	Архітектурний стиль відсутній. Інтер'єр та екстер'єр наявні, але не вражають.	Архітектурний стиль відображає місцеві традиції будівництва. Проте відбулися значні реконструкції, які знизили первинну архітектуру та вигляд будівлі. Інтер'єр та екстер'єр більшою мірою підкреслюють архітектурний стиль	Архітектурний стиль відображає місцеві традиції будівництва. Вигляд об'єкту не змінений і відображає його первинний стан. Інтер'єр та екстер'єр цілком підкреслюють архітектурний стиль	Архітектурний стиль споруд відповідає основним нормам, інтер'єр та екстер'єр продумані і вражають. Одна чи дві споруди мають архітектурне значення	Архітектурний стиль споруд відповідає всім нормам, інтер'єр та екстер'єр захоплюють подив. Декілька споруд (3 і більше) мають архітектурне значення
5	*Інфраструктура самого об'єкту*	Інфраструктура не розвинена, продаються лише необхідні речі – свічки, ікони, деяка література, приймаються записки імен на спомин	Наявна невелика іконна лавка та є кіоск, де можна придбати не великий асортимент їжі (чай, кава, булочки, пиріжки тощо). Відсутність місць для ночівлі туристів чи паломників	Наявна невелика іконна лавка та є кіоск, де можна придбати не великий асортимент їжі (чай, кава, булочки, пиріжки тощо). Є змога переночувати у храмі чи інших пристосованих приміщеннях	Наявна іконна лавка та є їдальня, де можна придбати їжу повного раціону, але безе альтернативних виборів. Можна переночувати в невеликому готелі чи пристосованих кімнатах (типу хостел). Можливе проведення екскурсії	Є іконна лавка із значним вибором продукції, спеціально побудований готель, їдальня для паломників із асортиментом продукції. Працює екскурсійне чи туристичне бюро

6	*Історичне значення*	Об'єкт збудований у другій пол. XX ст.	Об'єкт збудований у XIX- I пол. XX ст.	Об'єкт збудований у XV-XVIII ст.	Об'єкт збудований у XIII-XV ст.	Об'єкт збудований у період до XIII ст.
7	*Церковне (конфесійне) значення*	Об'єкт виконує функції культової споруди окремої громади	Має значення на місцевому рівні, відіграє окремі функції в конфесії, до якої належить	Об'єкт відомий в краї (області чи регіону) та відвідується значною кількістю туристів	Об'єкт має загальнодержавне значення, інколи притягує іноземних туристів	Об'єкт відомий поза межами держави. Досить часто відвідують іноземці
8	*Атракційна привабливість та доступність до відвідування*	Об'єкт доступний до відвідування тільки під час Богослужінь та обрядів. Атракційна ємність комплексу становить не більше 1 години	Об'єкт доступний до відвідування тільки під час Богослужінь та обрядів. Атракційна ємність комплексу становить від 1 до 2 годин	Можливе відвідування об'єкту в робочий час доби за попередньою домовленістю. Атракційна ємність комплексу становить до 2 годин	Об'єкт для відвідування доступний протягом робочого часу доби. Атракційна ємність комплексу становить до 2 годин	Об'єкт для відвідування доступний протягом робочого часу доби. Атракційна ємність комплексу становить понад 2 години
9	*Наявність інформаційних ресурсів*	Інформаційно-туристичні ресурси відсутні. Про об'єкт можна дізнатися із загальноописових джерел чи окремих документів, які важко віднайти	Інформаційно-туристичні ресурси представлені буклетами із досить короткою загальною інформацією про об'єкт.	Інформаційно-туристичні ресурси представлені буклетами із достатньою для туриста інформацією про об'єкт. Є сувенірна продукція одного-двох видів.	Є окрема сторінка в інтернет-ресурсах, наявні туристичні буклети, календарі, магніти та інша сувенірна продукція. В інтернеті можна віднайти відео-ролики тривалістю до 20 хв.	Є офіційний сайт об'єкту, велика кількість сувенірної та довідкової продукції (буклетів, книг тощо). Створено документальний фільм про об'єкт тривалістю понад 30 хв.
10	*Сучасний стан об'єкту*	Об'єкт занедбаний або ще ведуться інтенсивні будівельні роботи. Відсутні клумби та інші	Об'єкт доглянутий, але потребує ремонту або ще ведуться оздоблювальні будівельні роботи. Територія облаштована клумбами та доріжками.	Об'єкт доглянутий, відремонтований. Можливе будівництво яке не шкодить відвідуванню окремих споруд. Територія оздоблена клумбами та доріжками.	Об'єкт знаходиться в доглянутому вигляді. Більшість споруд перебувають в первинному вигляді. Територія оздоблена доріжками, клумбами та іншими насадженнями.	Об'єкт знаходиться в доглянутому вигляді. Всі споруди збережені. Будівництво повністю завершено. Палітра кольорів споруд естетично підібрана. Територія оздоблена ландшафтним дизайном

Проте, досить важко провести грошову та інтегральну оцінки, тому найпоширенішим видом оцінки є бальна оцінка туристичних ресурсів.

Для проведення бальної оцінки необхідно досить чітко описати критерії та їх бальну шкалу. Основними критеріями (всього їх 10), які ми пропонуємо використовувати при такій оцінці є: географічне розташування об'єкту (тип населеного пункту та його чисельність, транспортна доступність тощо), композиційна цінність об'єкту, наявність святинь, архітектурний вигляд та цінність, інфраструктура самого об'єкту, історичне значення, церковне (конфесійне) значення, атракційна привабливість та доступність до відвідування, наявність інформаційних ресурсів та сучасний стан об'єкту (табл.1).

Максимально кожен релігійно-туристичний об'єкт може, згідно даної шкали, отримати 50 балів. Зазвичай найбільшу кількість отримують монастирі, а меншу приходські храми, що підтверджує правильність

методики, так як монастирі мають значно більше туристично-паломницьке значення, як церкви, окремі синагоги, мечеті, костели тощо.

Після оцінки за критеріями кожного сакрального (релігійного) об'єкту ми пропонуємо використати вагові коефіцієнти значення того чи іншого критерію для розвитку релігійного туризму. І таким чином ми зможемо більш чіткіше оцінити в балах саме туристичні аспекти об'єктів.

Для того, щоб виділити які критерії є більш, а які менш важливими для туристів, ми провели анкетування серед працівників туристичної галузі, студентів старших курсів напрямку підготовки «туризм» в декількох регіонах, а також населення – потенційних туристів. Внаслідок проведеного анкетування ми змогли розробити вагові коефіцієнти для усіх 10 критеріїв, що подані у таблиці 2.

Табл. 2

Вагові коефіцієнти критеріїв бальної оцінки привабливості релігійно-туристичних об'єктів

№ п/п	*Назва критерію*	*Ваговий коефіцієнт*
1	Географічне розташування об'єкту	0,25
2	Наявність святинь	0,25
3	Композиційна цінність об'єкту	0,2
4	Архітектурний вигляд та цінність	0,15
5	Інфраструктура самого об'єкту	0,25
6	Історичне значення	0,2
7	Церковне (конфесійне) значення	0,15
8	Атракційна привабливість та доступність до відвідування	0,2
9	Наявність інформаційних ресурсів	0,15
10	Сучасний стан об'єкту	0,2

Як бачимо, внаслідок проведеного анкетування, нам вдалося всі критерії поділити на три групи. В першу групу критеріїв, які мають найпомітніший вплив на формування мотиву відвідування об'єкту є географічне положення, яке включає транспортну доступність, наявність святинь та інфраструктуру. Всім трьом критеріям присуджено ваговий коефіцієнт 0,25. Другу групу склали такі критерії: композиційна цінність об'єкту, його історичне значення, атракційна привабливість та доступність до відвідування, а також сучасний стан об'єкту. Для цієї групи критеріїв встановлений ваговий коефіцієнт, що рівний 0,2. Третю групу формують три інші критерії, а саме: архітектурний вигляд та цінність, церковне (конфесійне) значення та наявність інформаційних ресурсів, і їм присуджено коефіцієнт 0,15. Слід відмітити, що респонденти відмітили те, що для них вагомішим є композиційна привабливість об'єкту, тобто поєднання архітектурного вигляду із ландшафтом, а не сам тип архітектури. Також найменше значення на вибір об'єкту для поїздки має для туристів інформаційне забезпечення.

Після перемноження кожного критерію на вагові коефіцієнти кожний об'єкт зможе максимально отримати 10 балів.

Для оцінки в балах сумарного сакрально-туристичного потенціалу адміністративно-територіальної одиниці пропонуємо використовувати два підходи: сумарний та пересічний.

Сумарний підхід передбачає використання суми балів усіх релігійно-туристичних об'єктів, що знаходяться у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Математично це можна представити, як:

$$ST\,\mathrm{Pr}eg = \sum_{i=1}^{n} STOreg,$$

де $ST\,\mathrm{Pr}eg$ – сакрально-туристичний потенціал адміністративно-територіальної одиниці (в балах), $STOreg$ – оцінка в балах сакрально-туристичного об'єкту, що знаходиться в даній адміністративно-територіальній одиниці, n – кількість сакрально-туристичних об'єктів в даному регіоні.

Пересічний підхід передбачає використання, для встановлення рейтингового місця, середнього арифметичного суми балів усіх сакрально-туристичних об'єктів, що знаходяться у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці до загальної їх кількості. Математично це можна представити, як:

$$ST\,\mathrm{Pr}eg = \frac{\sum_{i=1}^{n} STOreg}{n},$$

де $ST\,\mathrm{Pr}eg$ – сакрально-туристичний потенціал адміністративно-територіальної одиниці (в балах), $STOreg$ - оцінка в балах сакрально-туристичного об'єкту, що знаходиться в даній адміністративно-територіальній одиниці, n – кількість сакрально-туристичних об'єктів в даному регіоні.

Бальна оцінка сумарного сакрально-туристичного потенціалу адміністративно-територіальних районів, областей дасть змогу виділити регіони, які є найоптимальнішими для розвитку релігійного туризму та паломництва.

Найважливіше значення для розвитку релігійного туризму мають монастирі, так як вони з давніх-давен є центрами паломництва, місіонерства та просвітництва, своєрідними форпостами певних конфесій. Саме на прикладі деяких монастирів Чернівецької області ми проведемо апробацію даної методики. Нами проведено бальну оцінку деяких монастирів Чернівецької області, результати якої відображені в таблиці 3.

Таким чином, провівши відповідні обчислення ми переконалися, що дана методика може використовуватися при оцінці релігійних об'єктів з метою виділення перспективних районів для розвитку релігійного туризму.

Табл. 3

Оцінка в балах монастирів Чернівецької області

№ *п/п*	Назва монастиря	Оцінка за критеріями										Оцінка в балах
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
		Вагові коефіцієнти										
		0,25	0,25	0,2	0,15	0,25	0,2	0,15	0,2	0,15	0,2	
1	Свято-Анницький жіночий монастир, м. Вашківці, Вижницький район	4	3	5	4	4	1	4	4	4	4	7,35
		1	0,75	1	0,6	1	0,2	0,6	0,8	0,6	0,8	
2	Свято-Вознесенський чоловічий монастир, с. Банчени, Герцаївський район	3	3	5	5	5	1	5	5	5	5	8,2
		0,75	0,75	1	0,75	1,25	0,2	0,75	1	0,75	1	
3	Свято-Івано-Богословський чоловічий монастир, с. Хрещатик, Заставнівський район	3	3	5	4	4	3	4	4	2	3	7,0
		0,75	0,75	1	0,6	1	0,6	0,6	0,8	0,3	0,6	
4	Свято-Успенський Кулівецький чоловічий монастир, с. Кулівці, Заставнівський район	3	3	4	4	4	3	4	3	3	4	6,95
5	Свято-Введенський жіночий монастир, м. Чернівці	5	3	1	4	4	2	4	4	4	4	7,0
		1,25	0,75	0,2	0,6	1	0,4	0,6	0,8	0,6	0,8	
6	Свята Різдва Пресвятої Богородиці чоловічий монастир «Гореча», м. Чернівці	5	2	4	4	4	3	4	4	4	4	7,55
		1,25	0,5	0,8	0,6	1	0,6	0,6	0,8	0,6	0,8	
7	Свято-Николаївський печерний чоловічий монастир «Галиця», с. Непоротове, Сокирянський район	1	2	5	2	3	4	3	4	3	3	5,9
		0,25	0,5	1	0,3	0,75	0,8	0,45	0,8	0,45	0,6	
8	Свята Боянської ікони Божої Матері жіночий монастир, с. Бояни, Новоселицький район	3	5	2	2	4	1	5	4	4	4	6,85
		0,75	1,25	0,4	0,3	1	0,2	0,75	0,8	0,6	0,8	
9	Свято-Успенський старообрядницький чоловічий монастир, с. Біла Криниця, Глибоцький район	2	4	4	4	1	3	5	3	4	4	6,5
		0,5	1	0,8	0,6	0,25	0,6	0,75	0,6	0,6	0,8	

Загальні висновки. Проаналізувавши отримані бали, можна зробити висновок, що найбільшу кількість балів набирають дійсно ті монастирі, до яких і спостерігається найбільший потік паломників та туристів, що підтверджує та обґрунтовує правильність методики.

Україна має значний сакрально-туристичний потенціал, який дає змогу розвивати тут релігійний туризм та паломництво. Запропонована нами методика бальної оцінки релігійно-туристичних об’єктів може бути використана для їх оцінки не тільки в Україні, але й у світі.

Список використаних джерел:

1.Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О.О. Бейдик. – К.: ВПЦ «Київ. ун-т», 2001. – 395 с.

2.Божук Т.І. Оцінка сакрально-туристичних об’єктів / Т.І. Божук // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 391: Географія. – Чернівці: Рута, 2008. – С. 193-202.

Список использованных источников:

1. Бейдик А.А. Рекреационно-туристские ресурсы Украины: методология и методика анализа, терминология, районирование / А.А. Бейдик. – К.: ИПЦ «Киев. ун-т », 2001. – 395 с.
2. Божук Т.И. Оценка сакрально-туристических объектов / Т.И. Божук // Научный вестник Черновицкого университета: Сборник научных трудов. Вып. 391: География. – Черновцы: Рута, 2008. – С. 193-202.

References:

1. Beydyk O.O. Rekreatsiyno-turystski resursy Ukrayiny: metodolohiya ta metodyka analizu, terminolohiya, rayonuvannya / O.O. Beydyk. – K.: VPTs «Kyyiv. un-t», 2001. – 395 s.
2. Bozhuk T.I. Otsinka sakral'no-turystychnykh ob''yektiv / T.I. Bozhuk // Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu: Zbirnyk naukovykh prats'. Vyp. 391: Heohrafiya. – Chernivtsi: Ruta, 2008. – S. 193-202.

УДК 338.4

Смирнов Ігор Георгійович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ІСТОРИЧНИХ МІСТАХ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Мета. Розкрити роль маркетингового чиннику у розвитку туризму в історичних містах на прикладі українського міста Кам'янця-Подільського та польського міста Тарнова.

Методика дослідження полягає в прикладанні теоретичних засад геомаркетингу до проблеми збільшення туристопотоку до історичних міст шляхом розширення їхньої туристичної пропозиції як у продуктовому аспекті (за рахунок містичного туризму), так і в географічному аспекті (за рахунок виходу на нові туристичні ринки, наприклад, ринку Ізраїлю).

Результати. Проведено порівняльний аналіз ресурсної бази та можливостей розвитку туризму історичних міст України та Польщі на прикладі відповідно Кам'янця-Подільського та польського міста Тарнова. Окреслено спільні риси туристичного розвитку для цих міст, а також можливості інтенсифікації туризму для Кам'янця-Подільського, який нині приймає туристів в 4 рази менше, ніж Тарнів. Ці можливості полягають у розвитку містичного туризму, для чого Кам'янець має величежний ресурс у вигляді різноманітних старовиннх гербів та латинських написів на мурах міста, а також у використанні єврейської спадщини.

Наукова новизна. Вперше в українській туристичній літературі виконано порівняльний аналіз історичних міст України та Польщі на прикладі Кам'янця-Подільського та Тарнова з метою інтенсифікації їхнього туристичного розвитку шляхом задіяння маркенгових підходів, зокрема диверсифікації туристичної пропозиції за рахунок виходу на нові туристичні ринки (Ізраїль) та розробки нових туристичних продуктів (містичний туризм).

Практична значимість полягає в прикладанні маркетингових підходів до подальшої інтенсифікації туристичного розвитку історичних міст України та Польщі на прикладі порівняльного аналізу Кам'янця-Подільського та Тарнова та визначення перспективних напрямків пожвавлення туристичної активності у випадку Кам'янця-Подільського за рахунок освоєння нових туристичних ринків (Ізраїль) та нових видів туризму (містичний туризм).

Ключові слова: маркетинг туризму, історичні міста, туристичні ресурси, нові ринки, містичний туризм.

УДК 338.4

Смирнов Игорь Георгиевич,
доктор географических наук, профессор

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

МАРКЕТИНГОВЫЙ АСПЕКТ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В ИСТОРИЧЕСКИХ ГОРОДАХ УКРАИНЫ И ПОЛЬШИ

Цель. Раскрыть роль маркетингового фактора в развитии туризма в исторических городах на примере украинского города Каменец-Подольского и польского города Тарнова.

Методика исследования заключается в приложении теоретических основ геомаркетинга к проблеме увеличения туристопотока в исторические города путем расширения их туристического предложения как в продуктовом аспекте (за счет мистического туризма), так и в географическом аспекте (за счет выхода на новые туристические рынки, например, рынка Израиля) .

Результаты. Проведен сравнительный анализ ресурсной базы и возможностей развития туризма исторических городов Украины и Польши на примере соответственно Каменец-Подольского и Тарнова. Определены общие черты туристического развития этих городов, а также возможности интенсификации туризма для Каменца-Подольского, который сейчас принимает туристов в 4 раза меньше, чем Тарнов. Эти возможности заключаются в развитии мистического туризма, для чего Каменец имеет огромный ресурс в виде различных старинных гербов и латинских надписей на сооружениях города, а также в использовании еврейского наследия.

Научная новизна. Впервые в украинской туристической литературе выполнен сравнительный анализ исторических городов Украины и Польши на примере Каменец-Подольского и Тарнова с целью интенсификации их туристического развития путем задействования маркетинговых подходов, в частности, диверсификации туристического предложения за счет выхода на новые туристические рынки (Израиль) и разработки новых туристических продуктов (мистический туризм).

Практическая значимость заключается в приложении маркетинговых подходов к дальнейшей интенсификации туристического развития исторических городов Украины и Польши на примере сравнительного анализа Каменец-Подольского и Тарнова и определение перспективных направлений оживления туристической активности в случае Каменец-Подольского за счет освоения новых туристических рынков (Израиль) и новых видов туризма (мистический туризм).

Ключевые слова: маркетинг туризма, исторические города, туристические ресурсы, новые рынки, мистический туризм.

UDC 338.4

Smyrnov Igor Georgiyovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

MARKETING ASPECTS OF TOURISM DEVELOPMENT IN HISTORICAL CITIES OF UKRAINE AND POLAND

Goal. To reveal the role of marketing factor in the development of tourism in historical cities on example of the Ukrainian city of Kamyanets-Podilsky and the Polish city of Tarnov.

The research methodology is to apply the theoretical principles of geo-marketing to the problem of how to increase the tourist flow to historic cities by expanding their tourist offers both in the product aspect (due to mystical tourism) and geographically (due to entering new tourist markets, for example, the market of Israel) .

Results A comparative analysis of the resource base and tourism development opportunities of historical cities of Ukraine and Poland was carried out, on example of accordinly Kamyanets-Podilskyi and Tarnov. The common features of tourism development for these cities are outlined, as well as opportunities for tourism intensification for Kamyanets-Podilsky, which currently takes tourists 4 times less than Tarnov. These opportunities are in the development of mystical tourism, for which Kamenets has a huge resource in the form of various ancient coats of arms and Latin inscriptions on the city's ants, as well as in the use of the Jewish heritage.

Scientific novelty. For the first time in the Ukrainian tourist literature a comparative analysis of historical cities of Ukraine and Poland was carried out on the example of

Kamyanets-Podilsky and Tarnov with the aim of intensifying their tourism development through the use of marketing approaches, in particular the diversification of the tourist offer through the entry into new tourist markets (Israel) and the development of new tourist products (mystical tourism).

Practical significance is to apply marketing approaches to further intensication of tourism development of historic cities of Ukraine and Poland by comparing Kamyanets-Podilsky and Tarnov and identifying promising directions for the revitalization of tourist activity in the case of Kamyanets-Podilsky through the development of new tourist markets (Israel) and new types of tourism (mystical tourism).

Key words: tourism marketing, historical cities, tourist resources, new markets, mystical tourism.

Постановка проблеми. Історичні міста України та Польщі викликають значну цікавість туристів – як вітчизняних, так і іноземних. Це стосується безпосередньо українського Кам'янця та польського Тарнова, але останній приймає щорічно в чотири рази більше туристів (понад 1 млн). При цьому конкурентна перевага за ресурсною базою є на боці українського міста, в якому знаходиться середньовічна оборонна фортеця, що дуже непогано зберіглася, у той час як у Тарнові є лише руїни колись величного родинного замку князів Тарновських. Виконаний нами порівняльний аналіз використання ресурсної бази для розвитку туризму у Тарнові та Кам'янці дозволив сформулювати маркетингові пропозиції для українського міста з метою збільшення туристопотоку іноземних та українських відвідувачів, зокрема, за рахунок виходу на нові міжнародні туристичні ринки (Ізраїль) та розширення туристичної пропозиції (містичний туризм).

Аналіз досліджень та публікацій. Питанням маркетингової підтримки туристичного бізнесу присвячений посібник автора [1]. Особливості «темного» та містичного туризму розкрито у працях Ф.Шандора [2], О.Фастовець [3], А.Магери [4], а також у словнику Л.Ломіне та Дж.Едмундза [5], та виданні «Загадкова Україна: містика, таємниці, легенди» [6]. Ресурсна база туризму Кам'янця та Тарнова відображена у джерелах [7;8;9;11], а сучасний стан туризму у цих містах – у джерелах [9,10].

Метою статті є розкрити роль та значення маркетингового чиннику у розвитку туризму в історичних містах на прикладі українського Кам'янця та польського Тарнова.

Основний матеріал дослідження. Місто Тарнів за часів Середньовіччя було одним з найбільших та найкрасивіших міст Польщі. Потужний парафіяльний костел, велична ратуша, міщанські кам'яниці, цікава архітектура і багатий поліхромний живопис – все це створює неповторне обличчя міста. Вже на початку XVI ст. Тарнів налічував близько 1200 жителів. Місто було оточене оборонними мурами, мало водогін і каналізацію. Були розвинуті ремесло і торгівля. Власником Тарнова був видатний на той час політик, великий коронний гетьман Ян Тарновський, який свого часу заснував, крім Тарнова, міста Тарнобжег (у Польщі) і Тернопіль (1540 р. – в Україні). Резиденція гетьмана містилася у

спадковому замку на г. св. Мартина. У 20-х рр. XVI ст. Тарнів був оточений новими укріпленнями, фрагменти яких частково реконструювали у 60-х рр. XX ст. Сьогодні туристи можуть мандрувати вуличками Тарнова і милуватися ренесансними та готичними кам'яницями довкола площі Старий ринок, Миколаївським Домом (костелом), Ратушею, ренесансними та бароковими надгробними пам'ятниками родів Тарновських та Острозьких у Кафедральному соборі та величним колись замком, руїни якого височіють над містом. Тарнів також має пам'ятки, пов'язані з єврейською спадщиною: це вул. Єврейська у Старому місті, стара синагога і взагалі цілий єврейський квартал з старим цвинтарем.

У 20-х рр. XX ст. Тарнів став осередком української влади в еміграції. В місті знайшов притулок провідник вільної України С.Петлюра. У готелі «Брістоль» на вул. Краківській розмістився український уряд, а за Міністерство закордонних справ служив готель Солдінгера на вул.Гольдхаммера. У Тарнові виникли проекти законів УНР, ухвалених восени 1920 р., тут також було опрацьовано два проекти конституції УНР. Крім того, в середині 1920 рр. у місті знаходилось центральне еміграційне бюро, засноване діячами Українського Блакитного і Червоного Хреста та Міністерством здоров'я УНР для підтримання у скрутній ситуації українських емігрантів. У 20-х рр. XX ст. тут також діяли: Український жіночий союз, Союз українок, Український хор, Українська спілка бухгалтерів і рахівників тощо. Також у Тарнові було засновано Український Національний університет, основу якого склали науковці та студенти Кам'янець-Подільського Українського університету, які переїхали до Тарнова з приходом на Поділля «совітів». У місті знаходився видавничий центр української еміграції – тут друкували пресу та урядові газети УНР, книжки, театральні афіші, організовували концерти, виставки, лекції. Звідси, зрештою було зроблено ще одну спробу визволення України. Щоб переломити міжнародну ситуацію, яка на початку 1921 р. ставала для УНР все складнішою, Рада Республіки вирішила в лютому вислати в Україну партизанський загін, щоб підняти національне повстання. Операцію мав підготувати Повстанський штаб під проводом Ю.Тютюнника. Тоді ж у Тарнові біло створено Вищу Військову Раду УНР з п'яти осіб. Як наслідок цих зусиль, бойовими групами УНР з території Польщі і Румунії був розпочатий Листопадовий рейд, але спроба закінчилась поразкою. У міжвоєнний період у Тарнові проживало до 300 громадян України. Сьогодні про ті часи нагадує пам'ятна таблиця на фасаді кам'яниці на вул. Краківській 9, де зараз знаходиться чотиризірковий готель «Брістоль». Нині Тарнів є значним туристичним центром з найбільшим після Кракова комплексом пам'яток старовини у південній Польщі. У загальному обсязі туристопотоку до Тарнова переважають туристи з Польщі (82%). Серед іноземних туристів – найбільше з Німеччини, Угорщини, Франції, США, Ізраїлю і Великобританії. Останніми роками спостерігається зростання туристопотоку з Іспанії, України, Австрії, Японії. Сьогодні Тарнів має

населення 111 тис. осіб, а приймає в останні роки щорічно понад 1 млн туристів (табл.1).

Табл. 1.

Показники розвитку туристично-готельного господарства Тарнівського регіону за 2012-2015 рр

Роки	*Туризм (число туристів, осіб)*	*Готельне господарство*	
		Число ночівель	*У т.ч. число туристів з ночівлею*
2015	1000 000	358 000	199 000
2014	1000 000	300 000	194 000
2013	990 000	300 000	188 000
2012	985 000	295 000	185 000
у т. ч. іноземців			
2015	175 000 (17,5%)	32 200 (9%)	32 000 (16,1%)
2014	180 000 (18,0%)	32 500 (10,8%)	30 000 (15, 5%)
2013	180 000 (18,2%)	35 000 (11,7%)	30 000 (16,0%)
2012	180 000 (18,3%)	40 000 (13,6%)	29 500 (15,9%)

Авторська розробка за [9]

Кам'янець-Подільський має приблизно таке ж число мешканців, але приймає в чотири рази менше туристів. З Кам'янцем-Подільським Тарнів поєднує не тільки місцезнаходження Українського університету (як зазначено вище), але й те, що в різні часи у цих містах знаходилася столиця Української Народної Республіки (УНР). Зокрема, в Кам'янці це було з 22 березня 1919 р. до середини листопада 1920 р., а в Тарнові – з листопада 1920 р. до кінця 1930-х рр. Об'єкти, пов'язані з діяльністю уряду УНР, є значним туристичним ресурсом як у Кам'янці, так і у Тарнові. В останньому випадку цей ресурс є ідентифікованим та рекламованим, зокрема, в Україні під час щорічних туристичних виставок у Києві, для чого видано спеціальний рекламний буклет українською мовою «Тарнів і регіон» [9]. Туристичними ресурсами Тарнова, які пропонуються як польським, так і іноземним, у т.ч. українським, туристам є середньовічна ренесансна архітектура «старого міста» з будинками Ратуші, Кафедрального собору, вокзалу, пам'ятки, пов'язані з життям видатних уродженців м.Тарнова – героя Польщі та Угорщини генерала Ю.Бема та «польського Едісона»– Я. Щепаника, сакральної міської та підміської дерев'яної архітектури, культурні осередки та культурні події, у т.ч. другий за масштабом кінофестиваль Польщі, Копальня солі у Бохні, цвинтарі Першої світової війни, Водний парк, два Канатних парки, Центр розваг та боулінгу, зали рок-клаймбінгу (скелелазіння), пам'ятники короля Владислава Локетка, шарманщика, кольорового Слоника тощо, нарешті, численні готелі, ресторани та кав'ярні Тарнова. Туристам пропонуються місцеві сувеніри – наливка «Тарнувка» та чай, ремісничі вироби, серед них «ажурні яйця з гербом Тарнова», вироби з скла, «намисто з терну», смачний місцевий хліб та автономні обігрівачі (оскільки Тарнів також

рекламується для туристів як польський «полюс тепла» з найвищою середньорічною температурою повітря).

Порівняльною перевагою Кам'янця є наявність унікальної середньовічної міської фортифікаційної системи із замком, які непогано збереглися до наших часів, у той час як у Тарнові залишилися лише залишки замку Тарновських. Але туристів до Кам'янця приїжджає щорічно значно менше, ніж до Тарнова, незважаючи на те, що Кам'янець-Подільський зазначено першим серед туристичних див України. За даними 2017 р. місто прийняло біля 250 тис. туристів, з яких частка іноземців не перевищила 5%. Серед іноземних туристів, які походили з 50 країн світу, переважали поляки (57%), а також німці, американці, британці, французи, румуни, чехи, італійці, канадці, іспанці, турки [10].

Однією з можливостей міжнародної диверсифікації туристопотоків та виходу на нові міжнародні туристичні ринки з метою подальшого збільшення числа туристів для Кам'янця-Подільського є, наприклад, можливість задіяти єврейську спадщину міста та Поділля, зокрема, для приваблення туристів з Ізраїлю, яких за останні роки у Кам'янці не зафіксовано (на відміну від Тарнова, де вони займають п'яте місце серед іноземних відвідувачів за чисельністю). Між тим, єврейська спадщина Кам'янця-Подільського надає такі можливості, оскільки є досить обширною. У XVII-XVIII ст.(за влади Речі Посполитої) євреям не дозволялося жити в місті, їм можна було тільки входити до міста вдень на декілька годин. Це пояснювалось тим, що місто було потужним військово-фортифікаційним осередком та мало виключно важливе оборонно-прикордонне значення [8]. Тому вулиці під назвою «Єврейська» (як у Львові або у тому ж самому Тарнові) у Кам'янці немає. Єврейське населення тоді проживало у торгівельному передмісті Кам'янця під назвою «Карвасари» (викривлене караван-сарай). Воно знаходилося, за словами відомого дослідника Кам'янця та Поділля Є.Сіцінського, «біля підніжжя старого Кам'янецького замку, внизу при річці Смотрич, на вузькій прибережній смузі, що пролягла вздовж скель» [7, с.195] (рис.1)

Рис. 1. Панорама Карвасар та Старого міста Кам'янця (на задньому плані)

Коли у 1797 р. євреям було дозволено жити у Кам'янці-Подільському, заможніші карвасарські євреї переселилися до міста, а на Карвасарах

залишилась єврейська біднота. У XIX – на початку XX ст. єврейська громада міста проживала компактно у східній частині Кам'янця (на Східному бульварі, або тзв. Валах). Тут діяли дві синагоги та єврейська школа, а біля самісінької річки була в ті часи єврейська громадська лазня, яка до наших часів не збереглася. На Валах жили євреї-торговці, ремісники, а також візники, які мали коні та балагули – криті дорожні вози. Тож і самих візників називали балагулами. Кам'янецькі балагули перевозили пасажирів до Жванця, Старої Ушиці, Дунаївців, Проскурова, Меджибожа, Старокостянтинова, Сатанова та інших подільських міст і містечок. На Валах наприкінці XIX ст. було зведено чотирьохповерховий (!) будинок Кам'янець-Подільської хоральної синагоги, який примикав до середньовічної оборонної споруди – Гончарської башти (рис. 2).

Рис. 2. Східна частина Старого міста Кам'янця (в центрі – споруди синагоги та Гончарської башти)

У післявоєнний час занедбаний та напівзруйнований будинок синагоги стараннями міської влади відновили та 1968 р. у ньому відкрили… ресторан під назвою «Стара фортеця». Відомо, що його інтер'єр оформляли кам'янецькі художники З.Гайх та С.Розенштейн. Пізніше назву закладу змінили на «Форт-пост», а нині після ремонтних робіт тут знову працює ресторан «Стара фортеця». Від Гончарської башти вниз до річки Смотрич веде вимощена бруківкою дорога, яка колись називалася Фурлейським узвозом. Тоді у Кам'янці жила відома та заможна єврейська родина Фурлеїв. Цим узвозом у місто піднімалася перша кам'янецька електролінія від електростанції постійного струму. В радянський час Фурлейський узвіз називався спуском Чернишевського. Сьогодні він не має ні садиб, ні імені – просто собі безіменно збігає донизу. Ще однією можливістю диверсифікації туристичної пропозиції Кам'янця може бути його використання, як локації «темного», або містичного туризму [2, с.279; 3;4;5,с.43]. Цей різновид туризму нині розвинутий у Києві та Львові [6], у той час як термін «Містичний Кам'янець» практично не застосовується. Між тим, ресурсний потенціал для розвитку цього різновиду туризму у Кам'янці є більш, ніж достатнім. Досить згадати про знамениту «боргову яму», яка знаходиться у дворі Старого замку (це округлий глибокий кам'яний колодязь без води), куди раніше саджали тих, хто не сплачував податки або мав борги. У цій ямі

було три яруси, найнижчий – для особливо злісних порушників, а «зручності» знаходились на самому дні, отже «мешканцям» другого та третього ярусів доводилось особливо важко. Яма закривалась гратами, їжу опускали на мотузці, даху не було. Якщо борг кимось частково погашався, в'язень переводився на верхній ярус, чистіший. Одну з башт замку – Папську (на її стінах знаходиться старовинний герб «Делла Ровере» - римської родини, з якої походив Папа Юлій II, що фінансував спорудження цієї башти – про це теж розказують туристам) – називають ще Кармелюковою. Очільник селянського руху на Поділлі у 1813 – 1835 рр. Устим Кармелюк сидів у цій башті, але зумів утікти звідти, хоча це здавалося неможливим. Розказують, що Кармелюка у ув'язненні відвідували багато жінок і кожна з них приносила народному герою їжу у хусточці. Цих хусточок набралось стільки, що легендарний бунтівник зробив з них мотузку і втік, спустившись на ній з башти. У казематах Старого замку є камера, куди поміщалися призначені до смертної страти в'язні. Розказують, що за повного місяця у цій камері чутно стогони із стін, а у відвідувачів з'являється безпричинний страх. Група дослідників у цьому приміщенні протягом двох годин, за повного місяця проводила спостереження та фотозйомку із застосуванням спалаху і без нього. Дослідники потім розказували, що переживали незрозумілий дискомфорт та відчували на собі чийсь погляд. На деяких знімках, зроблених як зі спалахом так і в повній темряві, були виявлені плями аномального сяйва. Також у Кам'янець-Подільському замку можна почути легенду, що дійсно жахає туристів. Декілька століть тому вважалось, що для того, щоб споруда була якісною і довше простояла, необхідно принести в жертву молоду дівчину. І нею повинна бути та, що першою з'явиться перед очима будівельників. Під час будівництва однієї з оборонних споруд робітники збирались зробити так само, однак першою поміченою дівчиною виявилася дочка чоловіка, який займав високу посаду у магістраті міста, і звали її Ауріка. Робітники спочатку мали сумніви, але потім вирішили, що таким є знамення. Нещасну схопили і замурували в стіну. Ауріка і зараз з'являється недалеко від місця своєї смерті. Так твердять деякі з місцевих мешканців, що нібито бачили сяючий силует дівчини. Ресурсною базою для розвитку містичного туризму у Кам'янці-Подільському також можуть бути численні легенди про це старовинне місто, історичні події та постаті видатних українців, поляків, литвинів тощо, пов'язані з «Перлиною Поділля», а також зображення гербів на середньовічних спорудах та різноманітних написів латиною (табл.2,3). Про легенди достатньо повно інформує табл.2, а щодо гербів, яких у пам'ятках архітектури Старого міста значиться понад сорок (табл.3), то з кожним з них пов'язана цікава, іноді таємнича оповідь. Адже герб, зображений на пам'ятці архітектури є своєрідним ключем до історії міста. Він може багато розповісти про давні події та про людей, чиї герби збереглися до нашого часу. Перші родові герби з'явилися у Західній Європі у ранньому середньовіччі (XI-XII ст.). Герби мали різні назви.

Табл. 2

Легенди про Кам'янець-Подільський

№	*Загальна назва*	*К-сть*	*№*	*Окремі легенди*
1	Легенди про заснування міста	3	1.1	Давньоримське Петридава – «місто – камінь на воді»
			1.2	Давньогрецьке Клепідава, «місто злодіїв», позначене на географічній мапі Птолемея
			1.3	1362 р. Литовські князі брати Коріатовичи
2	Легенда про 40-річну польсько-литовську війну за Поділля	1	2.1	На зламі XIV ст. між Великим князем литовським Свидригайлом та його рідним братом – королем польським Ягайлом (хрещеним за католицьким обрядом під ім'ям Владислав)
3	Легенда про «Золотий вік» Кам'янця	1	3.1	XVI – середина XVII ст., коли Кам'янець змагався у красі з Києвом та Львовом, займаючи чільне місце у східній торгівлі.
4	Легенда про міський (Вірменський) колодязь	1	4.1	З 1581 р., коли вірменський купець Нарзес заповів гроші на будівництво міського колодязя, до 1638 р., коли польський король Владислав IV Ваза наказав, щоб кам'янчани завершили будівництво колодязя власним коштом, і до 60-х рр. XVIII ст., коли комендант і архітектор Ян Вітт звів над колодязем восьмикутний кам'яний павільйон
5	Легенди про чудотворні ікони	3	5.1	Ікона Діви Марії Миколаївського костелу Домініканського монастиря
			5.2	Ікона Миколая Чудотворця Іоанно-Предтеченської церкви
			5.3	Ікона Вірменської Божої Матері Миколаївського храму
6	Легенда про «людоловів»	1	6.1	Кам'янець на Поділлі був першим містом-фортецею, яку зустрічав ворог, йдучи Волоським (Чорним) шляхом вздовж берега Дністра. Укріплене місто татари обминали, зберігаючи час і сили. Вони налітали, мов блискавка, на слабо укріплені кам'янецькі передмістя Довжок і Польські фільварки. Про жінку з Польських фільварків, яка з дітьми втекла від татар, і оповідає ця легенда
7	Легенда (історія) передмістя Карвасари	1	7.1	В кінці XVI ст. Кам'янець став закритим містом, за мури якого не допускалися ані торгові каравани, ані подорожні. Пов'язане це було із зведенням Руської та Польської брам – складних оборонно-гідротехнічних систем. Для іноземних купців на правому

				березі р.Смотрич під скелею, на якій було споруджено Замковий міст, збудували караван-сарай (комори для зберігання товарів) з досконалою на той час інфраструктурою: колодязем, стайнею та голубиною поштою. Незабаром тут виникло поселення, яке називалось Карвасари (викривлене караван-сарай), де мешкали ремісники і обслуга
8	Легенда про невдалу спробу турецького султана захопити Кам’янець (з путівника, виданого в Аугсбурзі 1687 р.)	1	8.1	На початку XVII ст. армія султана Османа II підійшла під Кам’янець. Вони побачили могутнє, укріплене місто, повністю оточене водою – це закрили шлюзи в оборонних системах Руської та Польської брам. Хто збудував цю фортецю? – запитав Осман II. Мабуть, аллах. – відповіли йому. То нехай аллах і завойовує її, - сказав султан і пішов геть
9	Легенда про замкову Покровську церкву (з книги Петра Могили «Собственноручные записи Петра Могилы»)	1	9.1	Про дерев'яну церкву на території замку, де поховані засновники міста князі Коріатовичи
10	Легенда про підземний хід у Хотин	1	10.1	Про підземний хід довжиною 20 км, що ніби-то в минулому сполучав Кам’янець, що знаходився у складі Речі Посполитої (до 1793 р.), та Хотинську фортецю, яка була під турецьким контролем
11	Легенди про хрести та хачкари	2	11.1	Хрести ставилися на місцях колишніх церков і цвинтарів: Онуфрієвської та Георгієвської церков, а також П’ятницької церкви (каплиця)
			11.2	Хачкари – вірменські хрести, зображені на гладкому чи різьбленому камені. Хачкар у Кам'янці – у стіні Миколаївської (колишньої вірменської Благовіщенської) церкви
12	Легенди про мости Кам’янця	4	12.1	Легенда про Замковий міст
			12.2	Легенда про «Старий міст біля ковалів»
			12.3	Легенда про Новопланівський міст
			12.4	Легенда про міст «Стрімка лань»
13	Легенда про мідьорит Циприяна Томашевича	1	13.1	Довгий час будь-яке детальне зображення Кам'янця та його укріплень, як найбільшого військово-оборонного об'єкту Поділля, було заборонене. І тільки у XVIII ст. у Парижі, Франкфурті, Аугсбурзі були надруковані мапи Кам’янця-Подільського. Особливо цікавим є мідьорит (гравюра на міді) Кам’янця з «пташиного літу» Циприяна Томашевича

14	Легенда про липи Хоцимірського	1	14.1	У середньовіччі не прийнято було озеленяти міста, тим більше міста-фортеці. Єдиною зеленою оазою Старого міста був дворик (садиба) вірменського шляхтича Хоцимірського, де росли липи, смереки, акації. У їхній тіні відпочивали кам'янецькі радники та лавники, обговорюючи нагальні справи міста та наміри Туреччини захопити Поділля
15	Легенда про захоплення Кам’янця турками у другій половині XVII ст. (за романом польського письменника Г.Сенкевича «Пан Володийовський»)	2	15.1	Легенда про героїчну загибель очільника оборони Кам'янця полковника М.Володийовського та його бойового побратима Геклинга
			15.2	Легенда про «золотий ридван»
16	Легенда «Турки у Кам’янці-Подільському»	2	16.1	«Турецька» легенда про місцеві назви значних споруд XVII ст. – Турецька фортеця, Турецький міст, Турецький бастіон, Турецький колодязь тощо
			16.2	Легенда про місцевий «Фонтан сліз»
17	Легенда про «Чудеса ордену св.Домініка»	1	17.1	Легенда про «чудесне врятування статуї Діви Марії» Домініканського костелу
18	Легенда про заснування Тринітарського костелу	1	18.1	Легенда про долю родини Хоцимірських після захоплення Кам'янця турками та відписання ними своєї садиби у Кам'янці тринітарам та побудову кам'яного тринітарського храму
19	Легенда про залишення Кам’янця вірменами	1	19.1	Легенда про розгон турками вірменського жіночого монастиря
20	Легенди про коменданта Кам’янця Яна Вітта	3	20.1	Легенда про походження коменданта Яна Вітта
			20.2	Легенда про коменданта Яна Вітта як архітектора міста
			20.3	Легенда про шлюб сина коменданта Юзефа Вітта з Софією Глявоне (пізніше Вітт-Потоцька)
21	Легенда про Тріумфальну арку	1	21.1	Легенда про св.Яна Непомука та «Браму бажань»
22	Легенди про Софію Вітт-Потоцьку	2	22.1	Легенда про Софію Вітт (за першим шлюбом)
			22.2	Легенда про Софію Потоцьку (за другим шлюбом)
23	Легенда про повітроплавця Душинського	1	23.1	Легенда про перший у світі політ людини на повітряній кулі в Кам'янці одночасно з польотом братів Монгольф'є у Франції (1783 р.)
24	Легенда про таємницю	1	24.1	Легенда про таємничі постаті та звуки,

	венеційського дзеркала			пов'язані з венеційським дзеркалом, що знаходиться у місцевому історичному музеї-заповіднику
25	Легенди про Устима Кармалюка	2	25.1	Легенда про втечу Кармалюка з Папської башти Кам'янець-Подільського замку
			25.2	Легенда про Папську башту, яка була побудована на гроші римського Папи Юлія II та до цього часу має на стіні герб «Делла Ровере» - римської родини, з якої походив Папа
26	Легенди про перебування Тараса Шевченка в Кам'янці-Подільському	2	26.1	Легенда про привид Кармалюка у фортеці під час її відвідування поетом
			26.2	Легенда про відвідування товариша Шевченка по Петербурзькій Академії мистецтв Івана Васькова

[1] Авторська розробка за [11]

Табл. 3.

Зображення гербів на середньовічних спорудах Кам'янця-Подільського

№	*Герби адміністративних та релігійних структур*	*час, ст.*	*споруда*	№	*Герби шляхетських родин*	*час, ст.*	*споруда*
1	Герб Поділля (воєводства, губернії - сонце з 16-ма променями з різними додатками)	XV XVI-XIX XVIII	1.1.Міська ратуша 1.2.Кам'яні стовпи (пілони) на Старопоштовому узвозі 1.3.Домініканський костел св.Миколая	1	«Делла Ровере» (герб Папи Юлія II)	XVI	1.1.Папська вежа Старого замку
2	Герб Кам'янця-Подільського (сонце з 16-ма променями)	XVIII	2.1.Міська ратуша	2	«Косцеша» (герб єпископа Л.Слончевського)	XVI	2.1.Каплиця Кафедрального костелу
3	Старий герб м.Кам'янця-Подільського (до 1793 р.) – св.Юрій Змієборець	XVI-XVIII	3.1. Східна стіна Руської брами	3	«Єліта» (герб єпископа М.Дембовського)	XVIII	3.1. Фасад Кафедрального костелу
4	Герб Речі Посполитої (герби Польщі – одноголовий орел та Литви – вершник на коні «Погоня»)	XVIII XVIII	4.1.Кафедральний костел 4.2.Польська брама (плита зберігається в Кафедральному костелі)	4	«Прус» (герб П.Дамецького)	XVII	4.1. Кафедральний костел (перенесено з Домініканського костелу)
5	Герб Польського королівства (одноголовий орел)	XVI-XVII	5.1.Руська брама 5.2. Вежа Руської брами 5.3. Різницька вежа 5.4. Гончарна вежа	5	«Труби»	прибл. XVIII	5.1.Трон єпископа у Кафедральному костелі
6	Герб Російської імперії (двоголовий орел)	XIX	6.1. Кам'яний стовп (пілон) на	6.	«Пилява» (герб родини	XVIII	6.1. Вхід до

			Старопоштовому узвозі		Потоцьких)		Домініканського костелу св.Миколая 6.2. Фронтон Домініканського монастиря
7	Герб Кам'янецької капітули (ради при єпископі)	XVIII	7.1.Амвон у Кафедральному костелі	7	«Задора» (герб магнатів Лянцкоронських	XVI	Портал Францисканського костелу
8	Герб чернечого ордену братів-домініканців	XVIII	8.1. Вхід до Домініканського костелу св..Миколая (під гербом «Пилява» родини Потоцьких	8	«Абданк» (герб родини Бучацьких)	XVI	Південний фасад вежі Ковпак Старого замку
				9	«Кораб» (герб гнєзненського архієпископа Яна Ласького	XVI	Південний фасад вежі Ласької Старого замку

[1]Авторська розробка за [12].

Польський історик XVI ст. М.Кромер так писав про походження назв гербів: «Родові знаки, або герби ведуть свої назви частково від предмету, який є символом, як, наприклад, герб «Топор» - від сокири (топора), частково від події (випадку) – як «Єліта» - від пробитого кишківника. Найчастіше походження цих знаків і їх назв неясне, виявляючи факт, що вони пов'язані з особистістю засновника роду». Отже, можна сказати, що походження багатьох гербів загубилося у глибині століть. Само слово «герб» (польск. Herb) походить від нім. Erbe – спадщина. Оскільки у давнину шляхетські родини надавали великі кошти на спорудження, реставрацію або ремонт костелів та монастирів, оборонних споруд міста, то їх герби часто зображалися на стінах. Так, над входом до Домініканського костелу св.Миколая знаходиться герб родини Потоцьких «Пилява» (хрест із двома з половиною раменами), а під ним – герб чернечого ордену братів-домініканців (пес, який тримає у пащі палаючий смолоскип, що символізує світло віри, яке несли по всьому світу брати-проповідники) (рис. 3).

На східному фасаді Папської (Кармалюкової) вежі є плита з гербом Папи римського Юлія II (1503-1513 рр.), який надав кошти на реставрацію Кам'янецького замку, на ці ж кошти зведено і вежу. На кам'яному щиті зображено дуб із перехрещеними гілками (так описував його подільський історик Є.Сіцінський) – це герб римського роду Делла Ровере, з якого походив Папа Юлій II (рис. 4). Герб «Єліта» (польск. внутрощі, кишки) колись називався «Козлароги». У 1331 р. за значні заслуги власника цього роду Флоріана Шарого в битві з хрестоносцями, під час якої той був

поранений у живіт, герб отримав нову назву. Нині майстерно вирізьблений з каменю герб єпископа М.Дембовського «Єліта» прикрашає західний фасад Кафедрального костелу: це три перехрещених списи. У кольорі зображувалися як золоті списи на червоному полі. Під гербом знаходиться меморіальна плита з написом латиною на честь М.Дембовського, оскільки саме він у XVIII ст. відновив костел після турецької окупації, від реставрував головний фасад у стилі бароко. Стараннями єпископа у костелі з'явились амвон, прикрашений фігурами чотирьох євангелістів, трон єпископа, сповідальні, почесні лави. Також було встановлено позолочену статую Діви Марії на мусульманському мінареті, прибудованому турками до західного фасаду костелу у 1672 – 1699 рр. Герб «Єліта» зображено також на пам'ятній урні, що знаходиться праворуч від каплиці Пресвятих Тайн (рис.5).

Рис. 3. Герби «Пилява» (роду Потоцьких) та Братів-домініканів

Рис. 4. Герб Папи Юлія II (Делла Ровере) на фасаді Папської вежі та герб Абданк на вежі Ковпак

У цій урні зберігається серце М.Дембовського, а тіло його було поховане у підземеллях костелу. Не менш цікаві історії для туристів пов'язані із іншими гербами, зображення яких можна бачити і сьогодні на древніх мурах Кам'янця, незважаючи на століття, що минули, та різні влади, що урядували в місті і в Україні (польська, російська, радянська). Це герби «Абданк», «Пшегоня», «Гриф», «Правдзиц», «Косцеша», «Прус», «Задора», «Кораб», «Ястшенбец», «Труби» та ще декілька не ідентифікованих. Переважна більшість гербів у пам'ятках архітектури Кам'янця-Подільського виконана із великою майстерністю. Порівняна невелика частина гербів становить лише зображення щиту і символу, більшість гербів представлено у розвиненій іконографії: вони мають корони, намети, мантії та інші декоративні елементи. Історико-туристичне

значення геральдичних зображень у архітектурі Кам'янця-Подільського полягає у тому, що вони є пам'ятками давніх часів, цінними історичними джерелами, а також мають велику художньо-естетичну цінність.

Крім гербів шляхетських родин цікавим для туристів, зокрема, іноземних – передусім з Польщі та Литви буде ознайомлення з гербами Речі Посполитої (унійної держави Польщі та Литви), Королевства Польського та Великого Князівства Литовського. Цих держав вже давно немає на мапах Європи та світу, сучасні незалежні республіки Польща та Литва нині мають свої кордони далеко від Поділлі, але на древніх мурах Кам'янця-Подільського і до цього часу можна побачити їхні старовинні герби. Так, з правого боку від входу до Кафедрального костелу, на невеликій відстані від підлоги, вмонтована плита з гербами Польщі (одноголовим орлом) та Литви (вершником на коні, «Погоня»). Поєднання цих гербів було символом польсько-литовської унії та нової держави – першої Речі Посполитої (від латин. Res Publica), що утворилася після Люблінської унії 1569 р. (рис. 6).

Рис. 5 Герби «Єліта», «Задора», «Труби» та герб Капітули у Кафедральному костелі св. ап. Петра і Павла Кам'янця-Подільського

Рис. 6. Герби Речі Посполитої (Польщі та Литви), Російської імперії та Поділля

Свого часу ця плита була знята з Польської брами, що в долині р.Смотрич, тривалий час зберігалася у дворі Кафедрального костелу, а в 1990-х рр., коли костел був уже діючим, вмонтована всередині костелу у західну стіну. Польський герб – орел у білій короні на червоному полі – має давнє походження. Спочатку це був герб великопольського князя Пшемисла II, який у 1295 р. був коронований на короля Польщі, а його герб – Білий орел – став гербом Польського королівства (рис. 7).

Другий герб у символі Речі Посполитої – це герб Великого князівства Литовського «Погоня» (литовською «Вітіс»), який зображується як вершник з мечем або списом в одній руці і щитом у другій. Герб сформувався у період жорсткої боротьби литовців з Тевтонським орденом. Озброєний вершник, як захисник країни, був зрозумілий народу. Саме під знаком «Погоня» була здобута перемога 1410 р. над хрестоносцями у битві при Грюнвальді. Білий Вітіс – вершник зображувався на червоному полі. Взагалі характерні кольори польської і литовської геральдики – червоний і білий. Червоний – символ хоробрості, крові, пролитої за батьківщину, білий – чесності, цнотливості, святості.

Рис. 7. Герби Королівства Польського на Руській брамі та Різницький (Гончарській) вежі

Висновки і перспективи подальших досліджень. Українсько-польське співробітництво нині має розмаїті напрямки, зокрема, у сфері співпраці з відновлення та збереження спільної культурно-історичної спадщини, з розвитку туризму, зі зміцнення зв'язків між вищими навчальними та науковими закладами тощо. У цьому контексті важливе значення має застосування маркетингових можливостей для приваблення туристів до історичних міст. Виконане нами у даній статті порівняння особливостей розвитку туризму та маркетингового використання туристичних ресурсів історичних міст Кам'янця-Подільського (Україна) та Тарнова (Польща) вказує на необхідність диверсифікації туристичної пропозиції Кам'янця за рахунок «темного» та містичного туризму, виходу на нові міжнародні туристичні ринки (наприклад, Ізраїль), осучаснення туристичної інфраструктури міста та регіону шляхом створення нових сучасних готелів та ресторанів, будівництва сучасних культурних осередків та центрів мистецтва, парку розваг та канатного парку, можливо, аквапарку, майданчиків рок-клаймбінгу (скелелазіння, чому сприяють особливості рельєфу, зокрема, каньйон р.Смотрич) тощо. Слід також активніше використовувати можливості участі у міжнародних туристичних виставках

для маркетингового просування та реклами туристичних атракцій історичних міст з підготовкою та публікацією рекламно-інформаційних матеріалів у мовах країн – важливих та перспективних туристичних ринків (або таргет-ринків). Це стосується, наприклад, туристів з Ізраїлю (це новий туристичний сегмент для Кам'янця) та використання можливостей розвитку темного та містичного видів туризму.

Список використаних джерел

1. Смирнов І.Г. Маркетинг у туризмі: навч.пос./І.Г.Смирнов. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2016.– 251 с.
2. Шандор Ф.Ф. Сучасні різновиди туризму: підручник / Ф.Ф.Шандор, М.П.Кляп. – К.:Знання, 2013. – 334 с.
3. Фастовець О.О. «Темний» туризм як напрям туризму спеціальних інтересів в Україні / О.О.Фастовець // Туристичні тренди – 2017: інновації, бренди, дестинації: Збірник матеріалів Всеукр.наук.-практ. конф.–Харків: ХТЕІ КНТЕУ, «Цифра-Принт», 2017. – С.65.
4. Магера А.О. Ресурси розвитку містичного туризму в Україні / А.О.Магера, О.В.Яковчук // Туристичні тренди – 2017: інновації, бренди, дестинації: Збірник матеріалів Всеукр.наук.-практ. конф. – Харків: ХТЕІ КНТЕУ, «Цифра-Принт», 2017. – С.67-70.
5. Lomine L. Key Concepts in Tourism /L.Lomine, J.Edmunds.– London- N.Y.: PalgraveMacmillan, 2007. – 230 p.
6. Загадочная Украина: мистика, тайны, легенды. Фокус, спецпроект. – 2015.- №4 (31). – 66 с.
7. Будзей О. Вулицями Кам'янця-Подільського/О.Будзей. – Львів: Світ, 2005. – 272 с.
8. Смирнов І.Г. Логістичний аспект туристичних чудес України: Заповідник «Кам'янець» / І.Г.Смирнов //Географія та туризм. – 2011. – Вип.11. – С.131 – 148.
9. Tarnow [електронне джерело]. - Режим доступу: www.tarnow.travel.
10.Туристично-інформаційний центр Кам'янець-Подільського історичного музею-заповідника [електронне джерело]. - Режим доступу: www.3849.com.ua/news/1918681
11. Вінюкова-Волкова В. Легенди Старого Кам'янця/ В.Вінюкова-Волкова.-Кам'янець-Подільський: П.П «Медобори-2006», 2009. – 48 с.
12. Осетрова Г.О. Герби в пам'ятках архітектури Кам'янця/Г.О.Осетрова.- Кам'янець-Подільський: П.П «Медобори-2006», 2011,- 32 с.

References:

1. Smyrnov I.H. Marketynh u turyzmi: navch.pos./I.H.Smyrnov. – K.: KNU imeni Tarasa Shevchenka, 2016.– 251 s.
2. Shandor F.F. Suchasni riznovydy turyzmu: pidruchnyk / F.F.Shandor, M.P.Kliap. – K.:Znannia, 2013. – 334 s.
3. Fastovets O.O. «Temnyi» turyzm yak napriam turyzmu spetsialnykh interesiv v Ukraini / O.O.Fastovets // Turystychni trendy – 2017: innovatsii, brendy, destynatsii: Zbirnyk materialiv Vseukr.nauk.-prakt. konf.–Kharkiv: KhTEI KNTEU, «Tsyfra-Prynt», 2017. – S.65.
4. Mahera A.O. Resursy rozvytku mistychnoho turyzmu v Ukraini / A.O.Mahera, O.V.Yakovchuk // Turystychni trendy – 2017: innovatsii, brendy, destynatsii: Zbirnyk materialiv Vseukr.nauk.-prakt. konf. – Kharkiv: KhTEI KNTEU, «Tsyfra-Prynt», 2017. – S.67-70.
5. Lomine L. Key Concepts in Tourism /L.Lomine, J.Edmunds.– London- N.Y.: PalgraveMacmillan, 2007. – 230 p.
6. Zahadochnaia Ukrayna: mystyka, tainy, lehendy. Fokus, spetsproekt. – 2015.- №4 (31). – 66 s.
7. Budzei O. Vulytsiamy Kam'iantsia-Podilskoho/O.Budzei. – Lviv: Svit, 2005. – 272 s.
8. Smyrnov I.H. Lohistychnyi aspekt turystychnykh chudes Ukrainy: Zapovidnyk «Kam'ianets» / I.H.Smyrnov //Heohrafiia ta turyzm. – 2011. – Vyp.11. – S.131 – 148.
9. Tarnow [elektronne dzherelo]. - Rezhym dostupu: www.tarnow.travel.
10.Turystychno-informatsiinyi tsentr Kam'ianets-Podilskoho istorychnoho muzeiu-zapovidnyka [elektronne dzherelo]. - Rezhym dostupu: www.3849.com.ua/news/1918681
11. Viniukova-Volkova V. Lehendy Staroho Kam'iantsia/ V.Viniukova-Volkova.-Kam'ianets-Podilskyi: P.P «Medobory-2006», 2009. – 48 s.
12. Osetrova H.O. Herby v pam'iatkakh arkhitektury Kam'iantsia/H.O.Osetrova.- Kam'ianets-Podilskyi: P.P «Medobory-2006», 2011,- 32 s.

УДК 323.13; 323.15; 323.173; 910

Хільчевська Ірина Геннадіївна,
кандидат географічних наук,
доцент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: i.khilchevska@i.ua

Шалун Ксенія Юріївна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: jarpada.ks@gmail.com

ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ КОНФЛІКТ У КАТАЛОНІЇ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ТУРИЗМУ

Мета. Дослідження етнополітичного конфлікту Каталонії, його вплив на розвиток туризму країни.

Методика. Під час написання були використані такі методи дослідження: аналіз, порівняльний, історичний, статистичний, узагальнення та ін.

Результати. Розкрито сутність етнополітичних конфліктів, причини їх виникнення та види. Проведено аналіз сучасної етнополітичної ситуації Каталонії та основних подій. Досліджено явище етнополітичного конфлікту Каталонії, розкрито його роль та наслідки для розвитку туризму регіону та Іспанії загалом.

Наукова новизна. Різними дослідниками вже було почато дослідження каталонського конфлікту, проте безпосередньо у 2017 р. проблема прагнення Каталонії до відокремлення не лише не втратила своєї актуальності, а, навпаки, постала з новою гостротою, чому сприяли ряд чинників та подій в жовтні-грудні 2017 р.

Практична значимість. Пояснюється важливістю приділенню уваги розв'язанню етнополітичних конфліктів, зокрема в Каталонії, щоб мати змогу запобігати їм або врегульовувати їх на початкових стадіях шляхом вирішення тих проблем, які можуть у майбутньому призвести до загострення відносин, політичних та економічних проблем, в тому числі – в туристичній сфері.

Ключові слова: етнополітичнийконфлікт, Каталонія, Іспанія, референдум, туризм.

УДК 323.13; 323.15; 323.173; 910

Хильчевская Ирина Геннадьевна,
кандидат географических наук, доцент
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина
e-mail: i.khilchevska@i.ua

Шалун Ксения Юрьевна
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина
e-mail: jarpada.ks@gmail.com

ЭТНОПОЛИТИЧЕСКИЙ КОНФЛИКТ В КАТАЛОНИИ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА

Цель. Исследование этнополитического конфликта Каталонии, его влияние на развитие туризма страны.

Методика. При написании были использованы следующие методы исследования: анализ, сравнительный, исторический, статистический, обобщения и др.

Результаты. Раскрыта сущность этнополитических конфликтов, причины их возникновения и виды. Проведен анализ современной этнополитической ситуации Каталонии и основных событий. Исследовано явление этнополитического конфликта Каталонии, раскрыто его роль и последствия для развития туризма региона и Испании в целом.

Научная новизна. Различными исследователями уже было начато исследование каталонского конфликта, однако непосредственно в 2017 году проблема стремления Каталонии к отделению не только не утратила своей актуальности, а, наоборот, возродилась с новой остротой, чему способствовали ряд факторов и событий в октябре-декабре 2017 года.

Практическая значимость. Объясняется важностью уделения внимания решению этнополитических конфликтов, в частности в Каталонии, чтобы иметь возможность предотвращать или урегулировать их на начальных стадиях путем решения тех проблем, которые могут в будущем привести к обострению отношений, политическим и экономическим проблемам, в том числе - в туристической сфере.

Ключевые слова: этнополитический конфликт, Каталония, Испания, референдум, туризм.

UDC 323.13; 323.15; 323.173; 910

Khilchevska Iryna Gennadievna,
PhD in Geography, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: i.khilchevska@i.ua

Shalun Kseniia Yuryevna
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kiev, Ukraine, e-mail: jarpada.ks@gmail.com

ETHNOPOLITICAL CONFLICT IN CATALONIA AND ITS IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF TOURISM

The purpose. Study of Ethnopolitical Conflict of Catalonia, its influence on the development of tourism in the country.

Methods. During writing, the following research methods were used: analysis, comparative, historical, statistical, generalization, etc.

Results. The essence of ethnopolitical conflicts, causes of their occurrence and types are revealed. The analysis of the current ethnopolitical situation in Catalonia and the main events has been carried out. The phenomenon of ethnopolitical conflict in Catalonia is explored, its role and consequences for tourism development of the region and Spain in general are revealed.

Scientific novelty. Various researchers have already begun the study of the Catalan conflict, but in 2017, the problem of Catalonia's aspiration to separate itself not only did not lose its relevance, but, on the contrary, arose with a new acuteness, which was facilitated by a number of factors and events in October-December of 2017.

Practical significance. It explains the importance of paying attention to the resolution of ethno-political conflicts, especially in Catalonia, in order to be able to prevent or resolve them at an early stage by solving those problems which may in the future lead to aggravation of relations, political and economic problems, including tourism.

Keywords: ethnopolitical conflict, Catalonia, Spain, referendum, tourism.

Постановка проблеми. На сучасному етапі націоналістичні рухи в країнах Європи залишаються активними учасниками політичних процесів та своєрідними індикаторами політичної нестабільності. Сьогодні проблема прагнення Каталонії до відокремлення не лише не втратила своєї актуальності, навпаки, постала з новою гостротою. Цьому сприяє ряд чинників, серед яких останні події, зокрема, масові демонстрації каталонців за проведення референдуму, сутички з іспанською поліцією, арешт президента Каталонії Карлеса Пучдемона. Практика показує, що проблема бездержавних націй часто є джерелом численних

етнополітичних конфліктів, які, у свою чергу, спричиняють не лише політичну, а й економічну нестабільність, в тому числі в сфері туризму. Таким чином, актуальність даного дослідження пояснюється важливістю приділенню уваги розв'язанню етнополітичного конфлікту Каталонії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема етнополітичних конфліктів стає все більш помітною і дедалі більше досліджень спрямовують на їх вивчення такі автори як Червінка І., Боулдінг К., Юрій М., Остапець Ю., Вегеш М., Зеленков М., Мирський Г., Нерсесян А., Авксеньтьєв В.А та ін. Левова частка робіт даних вчених присвячена вивченню етнічних, етнополітичних конфліктів чи конфліктів загалом, саме тому їх праці стали надзвичайно корисними в процессі написання статті. Проте значення і вплив у разі загострення різного роду конфілктів на туризм конкретних країн, а саме Іспанії, досліджено недостатньо, що безпосередньо пов'язано з лише нещодавнім загостренням конфлікту. Саме тому було частково використано інформацію авторитетних іспанських та міжнародних ЗМІ, соціологічних опитувань та дані Інституту статистики Каталонії.

Формулювання цілей статті: розкрити сутність етнополітичних конфліктів, їх причини та види;провести аналіз етнополітичної ситуації Каталонії; розкрити роль етнополітичного конфлікту та його наслідки для розвитку туризму Каталонії.

Виклад основного матеріалу. Засновник конфліктології К. Боулдінг вважав, що конфлікт – це ситуація, у якій сторони А і В усвідомлюють несумісність чи навіть діаметральну протилежність своїх (дійсних і потенційних) інтересів, цілей, позицій і діють згідно з таким усвідомленням. [1; 2] Термін «конфлікт» походить від латинського слова conflictus – зіткнення. Більшість учених вважає, що конфлікт виникає, коли сторони розуміють несумісність своїх інтересів або коли вони починають ворожі дії одна проти одної. [1]

Етнополітичний конфлікт – це відмінність, зіткнення інтересів, цілей різних етносуб'єктів (етносів, націй, етнічних (національних) меншин, корінних народів, етнонаціональних організацій, рухів) між собою та з інтересами й цілями держави, її органів у етнополітичній сфері. Національна, або етнічна, складова такого конфлікту зумовлює найважливіші причини його виникнення. Це й *історичний фактор* – історична спадщина міжетнічних відносин: війни між народами, завдані образи;і *культурний фактор* – відсутність умов для розвитку культури, навчання рідною мовою, прагнення нав'язати свою культуру іншому етносу як «вищу» і досконалішу; *релігійний фактор*, що є небезпечним, оскільки виключає можливість компромісу, та інші фактори. [3]

Однією з причин також є *етнотериторіальні спори та суперечки*. В багатьох випадках такі конфлікти виникають через прагнення еліти етнічної спільноти створити власну державу. Іншою причиною етнополітичної конфліктності є *боротьба за ресурси і власність* - землю, її надра.

Для держави, на території якої проживає етнос, економічні інтереси є однією з основних причин чинити опір усім спробам децентралізації етносу. Втрата ресурсів є неприпустимою, створення нової незалежної держави стає прикладом для інших етносів у межах цієї держави чи, що важливіше, в інших країнах світу, які, безумовно, зацікавлені у збереженні своєї територіальної цілісності й тому здійснюватимуть тиск на таку державу з метою уникнути створення небезпечного прецеденту. Тому не варто забувати про третю сторону етнополітичних конфліктів – великі держави (чи наддержави), інтереси яких тісно пов'язані з певним регіоном чи самою державою, через що вони стають серйозною перешкодою на шляху отримання незалежності бездержавними етносами. [1]

Етнополітичні конфлікти є своєрідними та неповторними у часі. Водночас дослідники етнополітичної конфліктності роблять спробу класифікації або типологізації етнополітичних конфліктів. *За характером дії* конфліктуючих сторін виділяють насильницькі (бойові дії, депортації) та ненасильницькі конфлікти (мітинги, протести, акції непокори). [3]

Однією з типологій є поділ етнополітичних конфліктів за особливостями суб'єктів супротивних сторін. Виділяють конфлікти *різнопорядкові* – між етнічною групою та державою (Каталонія, Країна Басків, Абхазія) та однопорядкові – між етнічними групами (серби та албанці в Косово; киргизи і узбеки в Ошській області); *за сферами виявів та причинами виникнення* - етнотериторіальні, етноекономічні, етнокультурні, етнорелігійні, етнопсихологічні, етноісторичні тощо. [5; 6]

За кількістю учасників - двосторонні і багатосторонні; *за географією охоплення* – регіональні й глобальні; *за часом протікання конфлікту* – короткострокові й тривалі; *за рівнем вияву конфліктних дій* – озброєні та неозброєні; *за предметом конфлікту* – територіальні, економічні, етнічні. [7]

Ще виділяють конфлікти з врегулювання відносин і конфлікти щодо правил врегулювання; з'ясовують, чи є конфлікт самостійним, чи засобом досягнення інших цілей, тобто інструментальним конфліктом. [8]

Конфлікти часто є взаємопроникаючими та спричиняють один одного: *соціально-економічні, культурно-мовні, політичні, територіальні тощо*. [9]

У конституції Іспанії 1978 р. зазначено, що державний устрій Іспанії «спирається на нерозривну єдність іспанської нації, спільної і неподільної батьківщини всіх іспанців» [10]. Проте здебільшого каталонці вважають, що Каталонія має власну національну ідентичність, відмінну від іспанської [11] і що ще в часи Середньовіччя Каталонія мала власну сформовану націю, завдяки чому стала однією з провідних держав Середземномор'я, маючи свої закони, конституцію, уряд. І лише після того, як 1714 р. Каталонію було окуповано кастильцями, тут утвердився окупаційний режим, який заборонив каталанську мову, закони і т. д.

Перемога фашистів у громадянській війні в Іспанії 1939 р. означала для каталонців нову хвилю пригнічення, у тому числі й заборону

регіональних мов. Цей період називають диктаторським режимом генерала Франко, через якого в очах частини жителів іспанських провінцій Мадрид став асоціюватися з придушенням, а відділення - зі свободою. Коли 6 жовтня 1934 року каталонський парламент проголосував за незалежність, республіканський уряд Іспанії оголосив це зрадою і відповів масовими арештами, каталонська автономія, що існувала з початку XX ст. - скасована, а мова заборонена до вживання в публічній сфері.

Лише після смерті Франко в 1975 р. Каталонія змогла знову претендувати на більшу незалежність. Демократична конституція 1978 р. і так звані статути автономії 1979 р. закріпили самоврядування автономних регіонів Іспанії, автономію відновили, а каталанська мова отримала офіційний статус.

Нині Каталонія - це область на північному сході Іспанії, площа якої становить 32 114 км². Вона є шостою за величиною автономною областю країни, межує з Францією і Андоррою на півночі, Середземним морем на сході, автономним співтовариством Валенсії на півдні і автономним співтовариством Арагона на заході. У Каталонії проживає 7,5 млн осіб, в тому числі приблизно 16% населення Іспанії, що охопило 948 муніципалітетів - найбільший з яких - в Барселоні – 1,6 млн осіб.

Існує думка, що каталанська мова – якась суміш іспанської та французької, однак, на думку каталонців, це твердження відразу ставить її в становище місцевого суржику або Спангліш, тоді як каталанська мова - абсолютно самостійна одиниця і є найближчою до оригіналу мови двотисячолітньої давності, чим вони дуже пишаються. Алекороткий період розквіту цієї мови в XV ст., коли її стали використовували філософи і вчені, був підступно розтоптаний Мадридом, коли слідом за переміщенням в це місто столиці Іспанії, дворяни стали переходити на придворне кастильське наріччя, залишивши каталанську мову виконувати свої початкові вульгарні (тобто народні) функції. Можна впевнено стверджувати, що саме проблема мови є головним каталізатором всіх політичних процесів в Каталонії.

І хоча тепер заборони на каталонську культуру немає, а область користується автономією, проте прагнення каталонців насправді йдуть далі до незалежності – їхнє прагнення до відділення настільки сильне, що в 2014 та 2017 рр. вони намагались провести референдум, проголосувавши за відділення від Іспанії.

За словами Жерарджа Ріполла, члена громадської Національної асамблеї Каталонії (НАК), одного з організаторів барселонської маніфестації: «народ Каталонії хоче сам вирішувати свою долю – це стосується і каталонського бюджету, і культури, і зовнішніх зв'язків, удосконалювати їхню демократію, мати більше свободи і республіканської форми правління замість іспанської монархії. На їх думку, усе це можливо лише в незалежній суверенній державі.»

Одним з основних аргументів є економічний, адже регіон щороку втрачає у якості податків, які він сплачує Іспанії, близько 16 мільярдів

євро, тоді як за рахунок цих грошей можна було б підвищити зарплати та пенсії, створити близько нові робочі місця, купувати дешевшу електроенергію, яку зараз постачає Іспанія постачає Каталонії начебто за завищеними цінами.

Тоді як їх противники, а саме центристська партія "Сьюдаданс" ("Громадяни"), запевняє, що "утиски з боку Мадрида - це лише хибна підстава для виправдання сепаратизму", адже Каталонія має широку автономію, а видатки із центрального бюджету навіть дещо вищі, ніж податки та один з найвищих в Іспанії рівнів життя. [12] За їх словами нинині події є результатом у спішної багаторічної пропаганди ідей сепаратизму на тлі економічної кризи, яка розпочалася в Іспанії у 2008 р. та досі нагадує про себе.

Якщо каталонський уряд запевняє, що економіка регіону процвітатиме й без Іспанії, адже Каталонія незабаром стане членом ЄС, то представники "Сьюдаданс" пояснють свою позицію тим, що промислово розвинута Каталонія навпаки може опинитися за межами головного ринку своєї продукції - іспанського; та й ринок Євросоюзу стане менш доступним, оскільки вихід зі складу Іспанії буде означати також і розставання з ЄС. Нині через подібну перспективу за останні три роки з Каталонії до інших регіонів перебралися майже півтори тисячі компаній. [12]

Загострення у відносинах з Мадридом, яке призвело до нинішньої ситуації, розпочалося у 2006 р., коли центральний уряд Каталонії ухвалив новий варіант статуту автономії, чим розширив права місцевого самоврядування і надав Каталонії право розпоряджатися всіма місцевими податками і половиною центральних податків, зібраних в провінції. Він в тому числі зобов'язував громадян Каталонії володіти каталанською мовою. Проте і після цього частина каталонських громадян і політиків вважала, що цього недостатньо. У 2010 р. Верховний суд Іспанії визнав новий статут незаконним - і конфлікт між Барселоною та Мадридом почав набирати обертів.

У 2017 р. ідею відділення Каталонії від Іспанії та проведення відповідного референдуму неодноразово виходили на вулиці Барселони тисячі людей - на знак протесту проти дій іспанської влади.

1 жовтня 2017 р. в Каталонії все ж таки було проведено референдум, за результатами якого 90% з 2,26 млн. чоловік, які проголосували на референдумі, проголосували за незалежність, з 42,6% явкою виборців. Прем'єр-міністр Іспанії Маріано Рахой відхилив результат і заперечував, що Каталонія провела юридично вірний референдум.

За інформацією місцевих видань, в дні, що передували референдуму, поліція конфіскувала мільйони виборчих бюлетенів, заблокувала сайти, пов'язані з референдумом, розгромила виборчі дільниці, насильно вивела урни для голосування і попередила ряд публічних посадових осіб про небезпеку порушення закону. На вулиці каталонської столиці вийшли близько 45 тисяч людей, які вимагали від уряду Іспанії не заважати

проведенню голосування. В день самого голосування іспанські поліцейські, одягнені в маски, змушували виборчі дільниці до закриття, звинувачували протестуючих, стріляли гумовими кулями в натовп і били громадян, що стояли в чергах на референдумі. За даними каталонського уряду, в сутичках у день голосування постраждали майже 900 осіб.

Вже 27 жовтня 2017 р. Парламент Каталонії проголосував за вихід зі складу Іспанії, схваливши відповідну декларацію. Відразу після цього Мадрид ввів в автономії пряме правління і оголосив про розпуск каталонського парламенту. В результаті 8 листопада 2017 року Конституційний суд Іспанії визнав неконституційною і недійсною резолюцію парламенту Каталонії про незалежність автономії та назвав її "серйозним нападом на верховенство закону". Прем'єр-міністр Іспанії Маріано Рахой по телебаченню навіть погрожував застосувати статтю 155 Конституції Іспанії "Про припинення прав автономії" [10], яка за майже 40 років існування сучасної іспанської конституції ні разу не використовувалася. Негативні наслідки етнополітичного конфлікту Каталонії на розвиток туризму перш за все стали помітними за рахунок зниження активності туристичного потоку. У світлі подій в Каталонії іноземні туристи масово скасовували заплановані поїздки в Іспанію.

Наприклад, якщо у серпні 2017 р. в Каталонії приріст турпотоку збільшився на 2% порівняно з попереднім роком, то вже у вересні, а саме - з тих пір як Каталонський уряд почав підготовку до проведення референдуму про незалежність, навіть враховуючи очікуваний сезонний спад активності на 12% по Каталонії та на 20% по Іспанії загалом, туристична активність знизилася на 16,5% в Каталонії (на 4,5% більше) і 13% відповідно (на 7% менше). У жовтні 2017 р. через проведення референдуму та слідуючих за ним конфліктів ситуація змінилася замість очікуваних 10-11% спаду турпотоку в Каталонії, він склав майже 20% - регіон відвідало на 12,8% або ж 300 тисяч туристів менше, ніж у 2016 році. Замість стандартного зменшення кількості туристів на 0,5-0,6% порівняно з вереснем, воно склало 10,8%, що у 18 разів більше сезонної норми. При цьому, жовтнева норма кількості туристів загалом по Іспанії у 2017 р. була навіть на 3,1% більшою за попередній рік, отже, відбувся перерозподіл турпотоку по іншим регіонам країни. В листопаді Каталонію відвідало на 14,7% туристів менше очікуваного, тобто на 236 тисяч чол. менше за минулий рік, тоді як показник загалом по Іспанії зріс на 5,7% порівняно з 2016 р. У грудні Каталонію відвідало на 13,8% людей менше порівняно з показниками минулого року, а ось у січні та лютому 2018 р. нарешті почалося поступове збільшення турпотоку за рахунок нормалізації політичної ситуації став помітним ріст туризму.

Певним чином політична криза позначилася на туризмі в Каталонії сильніше, ніж серпневий теракт в Барселоні, після якого турпотік продемонстрував зростання на 2,3% в Каталонії і на 4% в Іспанії, в цілому.

У 2017 р., незважаючи на етнополітичний конфлікт, Іспанії вдалося побити власний рекорд за кількістю туристичних візитів. Країну відвідало

81,4 мільйона іноземців, на 6,2 мільйона (8,6%) більше ніж у попередньому році. [13]

В тому числі, застій в останньому триместрі 2017 р. завадив Барселоні встановити новий рекорд за обсягом інвестицій в готелі. Якщо загальна сума інвестицій в цьому секторі в минулому році склала 325 мільйонів євро, то після жовтневих подій в Барселоні інвестори все частіше займають вичікувальну позицію або ж надають перевагу готельному бізнесу інші напрямки (Мадрид, Валенсія, Більбао), які в меншій мірі залежать від потоку туристів. [14]

В порівнянні з минулим роком оборот готелів каталонської столиці в жовтні і листопаді скоротився на 15%, а в грудні - на 25%. Більше за інших постраждали готелі класу "люкс", виручка яких в грудні знизилася на 35% в середньорічному вираженні, що вважають наймасштабнішим падінням за останні 25 років, готелі втратили близько десятки мільйонів євро прибутку.

Крім того, недорахувалися прибутку і інші сегменти туристичної галузі: транспорт, кафе, ресторани, екскурсійний бізнес. На цьому тлі відзначилася Малага, де готелі збільшили прибуток на 17%. [15] Трудові договори 2 000 співробітників не було оновлені. Таким чином, під скорочення потрапили близько 8% всіх працівників сектору.

Висновки. Каталонський етнополітичний конфлікт є дуже складним явищем, адже, крім того, що є міжетнічним, тут також має місце історичний фактор, а саме історична пам'ять дискримінованих у минулому каталонців, завдані їм образи, і актуальний у минулому культурний фактор – відсутність реальних умов для розвитку каталонської культури, навчання рідною мовою, прагнення нав’язати іспанську мову та культуру каталонцям як «вищу» і більш досконалу. В тому числі даний конфлікт включає політичну та економічні складові – прагнення каталонського етносу до влади й виходу зі складу Іспанії та економічну незалежність від Мадриду. Підготовка та проведення референдуму, масові акції протесту, криваві сутички місцевих жителів з правоохоронцями призвели за політичної та економічної нестабільності – все це призвело до спаду туристичної активності, переорієтації не тільки туристичних споживачів з найбільш популярного туристичного напрямку Каталонії, але й потенційних інвесторів - на інші, більш стабільні регіони Іспані, як Мадрид, Валенсія, Більбао. Отже, потрібно якомога ґрунтовніше вивчати причини етнополітичних конфліктів, щоб мати змогу запобігати їм або врегульовувати їх на початкових стадіях шляхом вирішення тих проблем, які можуть у майбутньому призвести до проблем у багатьох сферах, зокрема – в туристичній.

Список використаних джерел

1. Червінка І. Етнополітичний конфлікт, його причини та типологія / І. Червінка // Держава і право. Юридичні і політичні науки. - 2013. - Вип. 59. - С. 575-582. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2013_59_98.
2. Боулдінг К. Теорія конфлікту – N.Y., 1963. – 349 р.
3. Юрій М.Ф. Політологія: Навч. посіб. – К.: Дакор, КНТ, 2006. – 416 с.

4. Зеленков М.Ю. Межнациональные конфликты: проблемы и пути их решения (правовой аспект): Монография. – Воронеж: ВГУ, 2006. – С. 33.
5. Політологія: Підручник / М.М. Вегеш, Ю.О. Остапець, В.Л. Бондар, В.В. Буркало, М.П. Зан. – К.: Знання, 2008. – 384 с. [Електронний ресурс] // Українські підручники онлайн. – Режим доступу: http://ntsaphil.univ.kiev.ua/web/pages/library.htm.http://pidruchniki.ws/14001209/politologiya/politologiya_-_vegesh_mm. 6. Мирский Г. Ещё раз о распаде СССР и этнических конфликтах // Мировая экономика и международные отноше- ния. – 1997. – №2. – С. 17-18.
7. Лебедева М.М. Международные процессы / Международные отношения: социологические подходы / Рук. авт. колл. П.А. Цыганков. – М., 1998. – С. 244-245.
8. Нерсисян А.Х. Типология этнополитических конфликтов // Ломоносовские чтения. Аспиранты. – Т. 1. – М.: МГУ, 2003.
9. Авксентьев В.А. Этнические конфликты, история и типология // Социс. – 2000. – № 12. – С. 48–53.
10. Конституція Іспанії 1978 року, Артикул 2. [Електронний ресурс]/ Режим доступу: http://vivovoco.astronet.ru/VV/LAW/SPAIN.HTM
11. Гібернау М. Ідентичність націй / М. Гібернау. - К.: Темпора.2012.
12. Хто і чому в Каталонії "за", а хто "проти"відділення від Іспанії. [Електронний ресурс]/ Режим доступу: http://www.dw.com/uk/ a-40609782
13. Відвідуваність туристів та екскурсантів. – Женералітат Каталонії. Інститут статистики Каталонії [Електронний ресурс]/ Режим доступу:https://www.idescat.cat/economia/inec?tc=3&id=0337&lang=es&dt=201802&x=6&y=13
14. Инвесторы не хотят вкладывать деньги в гостиничный бизнес Каталонии [Електронний ресурс]/ Режим доступу: http://noticia.ru/allnews/ekonomika/investory-ne-hotyat-vkladyvat-dengi-v-gostinichnyj-biznes-barselony.htm
15. Гостиничный сектор Каталонии: потери [Електронний ресурс]/ Режим доступу: http://noticia.ru/allnews/turizm/gostinichnyj-sektor-barselony-poteryal-50-mln-evro-iz-za-separatistov.html

Список использованных источников

1. Червинка И. Этнополитический конфликт, его причины и типология / И. Червинка // Государство и право. Юридические и политические науки. - 2013. - Вып. 59. - С. 575-582. - Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2013_59_98.
2. Боулдинга К. Теория конфликта - N.Y., 1963. - 349 р.
3. Юрий М.Ф. Политология: Учеб. пособие. - М .: Дакор, КНТ, 2006. - 416 с.
4. Зеленков М.Ю. Межнациональные конфликты: проблемы и пути их решения (правовой аспект): Монография. - Воронеж: ВГУ, 2006. - С. 33.
5. Политология: Учебник / Н.Н. Вегеш, Ю.А. Остапец, В.Л. Бондарь, В.В. Буркало, М.П. Зан. - М .: Знание, 2008. - 384 с. [Электронный ресурс] // Украинская учебники онлайн. - Режим доступа: http://ntsaphil.univ.kiev.ua/web/pages/library.htm.http://pidruchniki.ws/14001209/politologiya/politologiya_-_vegesh_mm.
6. Мирский Г. Ещё раз о распаде СССР и этнических конфликтах // Мировая экономика и международные отноше- ния. - 1997. - №2. - С. 17-18.
7. Лебедева М.М. Международные процессы / международные отношения: социологические подходы / Рук. авт. колл. П.А. Цыганков. - М., 1998. - С. 244-245.
8. Нерсисян А.Х. Типология этнополитических конфликтов // Ломоносовские чтения. Аспиранты. - Т. 1. - М .: МГУ, 2003.
9. Авксентьев В.А. Этнические конфликты, история и типология // Социс. - 2000. - № 12. - С. 48-53.
10. Конституция Испании 1978 года, Артикул 2. [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://vivovoco.astronet.ru/VV/LAW/SPAIN.HTM
11. Гибернау М. Идентичность наций / М. Гибернау. - М .: Темпора.2012.
12. Кто и почему в Каталонии "за", а кто "против" отделения от Испании. [Электронный

ресурс] / Режим доступа: http://www.dw.com/uk/ a-40609782
13. Посещаемость туристов и экскурсантов. - Женералитат Каталонии. Институт статистики Каталонии [Электронный ресурс] / Режим доступа: https://www.idescat.cat/economia/inec?tc=3&id=0337&lang=es&dt=201802&x=6&y=13
14. Инвесторы не хотят вкладывать деньги в гостиничный бизнес Каталонии [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://noticia.ru/allnews/ekonomika/investory-ne-hotyat-vkladyvat-dengi-v-gostinichnyj-biznes-barselony.htm
15. Гостиничный сектор Каталонии: потери [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://noticia.ru/allnews/turizm/gostinichnyj-sektor-barselony-poteryal-50-mln-evro-iz-za-separatistov.html

References

1. Chervinka I. Ethnopolitical Conflict, its Causes and Typology / I. Chervinka // State and Law. Legal and political sciences. - 2013. - Issue 59. - pp. 575-582. - Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2013_59_98.
2. Boulding K. Theory of Conflict - N.Y., 1963. - 349 p.
3. Yuriy M.F. Politics: Teaching manual - K .: Dakar, CST, 2006. - 416 c.
4. Zelenkov M.Yu. Interethnic conflicts: problems and ways of their solution (legal aspect): Monograph. - Voronezh: VSU, 2006. - P. 33.
5. Politics: Textbook / M.M. Vegesh, Yu.O. Ostapets, VL Bondar, VV Burkalo, MP Zan - K.: Knowledge, 2008. - 384 pp. [Electronic resource] // Ukrainian textbooks online. - Access mode: http://ntsaphil.univ.kiev.ua/web/pages/library.htm.http://padruchniki.ws/14001209/politologiya/politologiya_-_vegesh_mm.
6. Mirsky G. Once again about the collapse of the USSR and ethnic conflicts // World Economy and International Relations. - 1997. - №2. - P. 17-18.
7. Lebedeva MM International processes / International relations: sociological approaches / Hands. aut call PAS. Tsygankov - Moscow, 1998. - P. 244-245.
8. Nersisyan A.H. The typology of ethnopolitical conflicts // Lomonosov Readings. Postgraduate students - T. 1. - Moscow: MSU, 2003.
9. Avksent'ev V.A. Ethnic Conflicts, History and Typology // Socis. - 2000. - No. 12. - P. 48-53.
10. Spanish Constitution of 1978, Article 2. [Electronic resource] / Access mode: http://vivovoco.astronet.ru/VV/LAW/SPAIN.HTM
11. Hybernau M. Identity of Nations / M. Gibernau. - K.: Tempora 2012.
12. Who and why in Catalonia "for", and who "against" the separation from Spain. [Electronic resource] / Access mode: http://www.dw.com/uk/ a-40609782
13. Visiting tourists and tourists. - The Generalitat of Catalonia. Institute of Statistics of Catalonia [Electronic resource] / Access mode: https://www.idescat.cat/economia/inec?tc=3&id=0337&lang=es&dt=201802&x=6&y=13
14. Investors do not want to invest in hotel business in Catalonia [Electronic resource] / Access mode: http://noticia.ru/allnews/ekonomika/investory-ne-hotyat-vkladyvat-dengi-v-gostinichnyj-biznes-barselony.htm
15. Hotel Catalonia: Loss [Electronic Resource] / Access Mode: http://noticia.ru/allnews/turizm/gostinichnyj-sektor-barselony-poteryal-50-mln-evro-iz-za-separatistov.html

УДК 379.832

Хільчевська Ірина Генадіївна,
кандидат географічних наук,
доцент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: i.khilchevska@i.ua

Корнієнко Ксенія Євгенівна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КРУЇЗНОГО ТУРИЗМУ В НОРВЕГІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Мета статті полягає в дослідженні структури, сучасного стану та особливостей круїзного туризму в Норвегії.

Методика. Під час написання були використані такі методи наукового дослідження як описовий, статистичний, метод аналізу і синтезу, порівняльно-аналітичний та метод класифікації.

Результати. Визначено природно-географічні, економічні та інфраструктурні передумови розвитку круїзного туризму в Норвегії, маркетингово-туристичну політику держави. Розкрито перспективи розвитку круїзного туризму в Україні в порівнянні з Норвегією.

Наукова новизна. Запропоновано можливості використання досвіду Норвегії в Україні щодо розвитку круїзного туризму.

Практична значимість. Зазначено шляхи вирішення основних проблем розвитку круїзного туризму в Україні. Виділено ряд ключових позицій, реалізація яких дозволить найбільш повно використовувати наявний національний ресурсний потенціал круїзного туристичного сектору.

Ключові слова: круїзний туризм, Норвегія, круїзна інфраструктура, туристична політика.

УДК 379.832

Хильчевская Ирина Геннадиевна,
кандидат географических наук,
доцент
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина,
e-mail: i.khilchevska@i.ua

Корниенко Ксения Евгеньевна
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ КРУИЗНОГО ТУРИЗМА В НОРВЕГИИ: ОПЫТ ДЛЯ УКРАИНЫ

Цель статьи заключается в исследовании структуры, современного состояния и особенностей круизного туризма в Норвегии.

Методика. При написании были использованы такие методы научного исследования как описательный, статистический, метод анализа и синтеза, сравнительно-аналитический и метод классификации.

Результаты. Выявлено природно-географические, экономические и инфраструктурные предпосылки развития круизного туризма в Норвегии, маркетингово-туристическую политику государства. Раскрыто перспективы развития круизного туризма в Украине по сравнению с Норвегией.

Научная новизна. Предложено возможности использования опыта Норвегии для Украины по развитию круизного туризма.

Практическая значимость. Указаны пути решения основных проблем развития круизного туризма в Украине. Выделен ряд ключевых позиций, реализация которых позволит наиболее полно использовать имеющийся национальный ресурсный потенциал круизного туристического сектора.

Ключевые слова: круизный туризм, Норвегия, круизная инфраструктура, туристическая политика.

УДК 379.832

Khilchevska Iryna Gennadievna,
PhD in Geography, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
e-mail: i.khilchevska@i.ua

Korniienko Kseniia Yevgenievna
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kiev, Ukraine

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF CRUISE TOURISM IN NORWAY: EXPERIENCE FOR UKRAINE

The purpose of the article is to study the structure, current state and features of cruise tourism in Norway.

Methods. When writing, such methods of scientific research as descriptive, statistical, method of analysis and synthesis, comparative-analytical and method of classification were used.

Results. The natural-geographical, economic and infrastructure premises for the development of cruise tourism in Norway and the marketing and tourism policy of the state are revealed. The prospects of development of cruise tourism in Ukraine are compared with Norway.

Scientific novelty. The possibilities of using Norwegian experience in Ukraine on the development of cruise tourism are suggested.

The practical significance. The ways of solving the main problems of development of cruise tourism in Ukraine are indicated. A number of key positions have been identified, the implementation of which will make it possible to make full use of the existing national resource potential of the cruise tourism sector.

Keywords: cruise tourism, Norway, cruise infrastructure, tourism policy.

Постановка проблеми. Дана стаття присвячена розгляду основних факторів розвитку круїзного туризму в Норвегії та можливості використання її досвіду в Україні. Норвегія приваблює унікальними природними та культурно-історичними пам'ятками, які щороку залучають все більше туристів до портів країни. Туризм входить до п’ятірки передових галузей економіки, його внесок у національний ВВП складає 4,2%.

Актуальність розвитку круїзного туризму в Норвегії посилюється тією обставиною, що країна має величезні конкурентні переваги – Норвегія омивається трьома морями з різних басейнів океанів, які впливають на неповторний клімат в окремих частинах території держави; дивовижні фіорди, два з яких – Гейрангер-фіорд і Нерой-фіорд – внесені до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО; багато історичної і культурної спадщини і т.д., які зумовлюють потужний потенціал в даному виді бізнесу; розвинута інфраструктура дає можливість займати лідируючі

позиції на світовому круїзному ринку. Україна останніми роками намагається відродити круїзний туризм у своїх акваторіях, зокрема в Чорному морі, на Дніпрі, Дунаї. Проте рівень його розвитку ще не відповідає вимогам вітчизняного та іноземного споживача. Якість і вартість круїзної інфраструктури не витримують конкуренції у порівнянні з портами країн-сусідів, що мають вихід до Чорного моря. Україна має намір увійти до міжнародних круїзних маршрутів. На жаль, анексія Криму Росією, висока цінова політика українських портів, скорочення інвестицій у розвиток круїзної туристичної інфраструктури призвели до ускладнення в цій справі. Незважаючи на несприятливу геополітичну ситуацію в регіоні, Україна може стати конкурентоспроможним суб'єктом на ринку круїзного туризму за умови чіткого визначення цільових сегментів і своїх конкурентних переваг. Власне тому обрана проблематика дослідження є вельми актуальною на даний момент.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку круїзного туризму розкрита у наукових працях Бабкіна А.В., Березкіної А., Павлюка Н. П., Перстньової Н. та ін.

Цінними інформаційними джерелами для розкриття теми стали звіти Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), дані офіційних сайтів норвезького посольства в Україні, Одеського порту, звіти Innovation Norway та Cruise Norway, тощо.

Формулювання цілей статті. Головна мета статті полягає у дослідженні структури, сучасного стану та особливостей круїзного туризму у Королівстві Норвегія. Для досягнення поставленої мети автор ставить перед собою наступні завдання для вирішення: 1) розкрити теоретичні аспекти круїзного туризму; 2) дослідити ресурсну базу розвитку круїзного туризму; 3) визначити видову та територіальну структуру круїзного туризму Норвегії; 4) проаналізувати основні показники розвитку даного виду туризму країни; 5) з'ясувати особливості державної політики розвитку круїзного туризму в країні; 6) визначити можливості використання досвіду Норвегії щодо розвитку круїзного туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. В Законі України «Про туризм» наведена класифікація видів туризму. За цією класифікацією до такого критерію як «спосіб пересування» відносять морський та річковий круїзи [1]. Круїзний туризм належить до спеціальних видів туризму, тому що є досить трудомістким та капіталомістким видом туризму, який поєднує в собі декілька видів туризму: рекреаційний, спортивний, лікувально-оздоровчий, пізнавальний. Під круїзом слід розуміти подорож на водних видах транспорту, що включає берегові екскурсії, огляд визначних пам'яток портових міст, а також різноманітні розваги на борту морських та річкових лайнерів.

За тривалістю круїзні маршрути класифікуються на: короткострокові (від декількох годин до декількох діб); середньострокові (від 5 до 13 діб); довгострокові (до 2 місяців).

Прийнята наступна цінова класифікація круїзних маршрутів: економічні (100-200 дол. на людину в добу); класичні (150- 400 дол. на людину в добу); преміум (250- 600 дол. на людину в добу); люкс (700- 1000 дол. на людину в добу); ексклюзивні (більше 1000 дол. на людину на добу) [2].

Круїзи по норвезьким портам – одні з найкрасивіших в світі. У Норвегії представлені всі можливі види круїзного туризму:

- ✓ морські круїзи (порти Берген, Олесун, Осло, Ставангер та ін.);
- ✓ річкові круїзи (порти Рьорус, Алта, Конгсвінгер та ін.);
- ✓ арктичні круїзи (льодовики Йостедалсбреєн, Аустфонна, Тюстігбреен і Фолгефонна та ін.);
- ✓ круїзи фіордами (Гейрангер-фіорд, Согне-фіорд, Хардангер-фіорд, Люсе-фіорд, Нордфіорд та ін.);
- ✓ круїзи островами (Лофотенські острови, Архіпелаг Вега).

Норвегія поділяється на 5 круїзних регіонів: Нур-Норге (Північний регіон), Вестланн (Західний регіон), Тренделаг (Регіон центральної Норвегії), Серланн (Південна Норвегія), Регіон Естландія (Східна Норвегія). Кожний з цих районів має свої круїзні порти, які спеціалізуються на різних видах круїзного туризму.

Нур-Норге (Північний регіон). Територія Північної Норвегії покриває великі області в південній частині Полярного кола. Найбільш поширені круїзи пароплавом вздовж узбережжя, круїзи островами та арктичні круїзи. *Круїзні порти регіону:* Алта, Буде, Кіркінес та Східний Фіннмарк, Лофотенські острови, мис Нордкап, Тромсе, Вестеролен.

Вестланн (Західний регіон). В Західній Норвегії сконцентрована найбільша кількість круїзних портів. Серед найпопулярніших видів туризму: круїзи фіордами та морські круїзи. Західна Норвегія відома своїми фіордами – Хардангер-фіордом, Гейрангер-фіордом і Согнефіордом. Завдяки цим мальовничим затокам Вестланн отримав назву «туристична Мекка» Норвегії. *Круїзні порти регіону:* Берген, Флом, Гейрангер-фіорд, Хардангер-фіорд, Согнефіорд, Рюфюльке, Ставангер, Олесун та Сунмере.

Тренделаг (Регіон центральної Норвегії). Центральний регіон відрізняється традиційною архітектурою, незвичайними пивоварнями та регіональними фермами. *Головний круїзний порт* – Тронхейм.

Серланн (Південна Норвегія). Тут можна знайти чарівні прибережні курорти, мальовничі скелясті узбережжя, південні фіорди, величну природу і самобутню культуру. *Круїзні порти* – Крістіансанд, Сандефіорд, Фарсанд та Арендал.

Регіон Естландія (Східна Норвегія). Хоч в регіоні розміщується лише 2 порти – Осло та Фредрікстад – він є важливою круїзною дестинацією, адже саме тут розташована столиця Норвегії та один з найбільших портів країни – Осло [3].

Отже, Норвегія має всі умови для розвитку круїзного туризму і завдяки правильній туристичній політиці має високі надходження від

туристичної галузі до економіки країни. Статистика показує, що найчастіше відвідують країну з метою круїзного відпочинку фіордами (23%). Друге місце займає культурно-пізнавальний туризм та на 2% менше гірськолижний [5]. Згідно офіційної статистики ВТО, кількість міжнародних туристів, які подорожують в Норвегії на круїзних суднах, зростає кожен рік на 4% починаючи з 2010 р. [9].

Круїзний туризм розвивається досить динамічно: у порівнянні з 2010 р. кількість круїзних пасажирів у 2016 р. зросла на 38% (рис. 1).

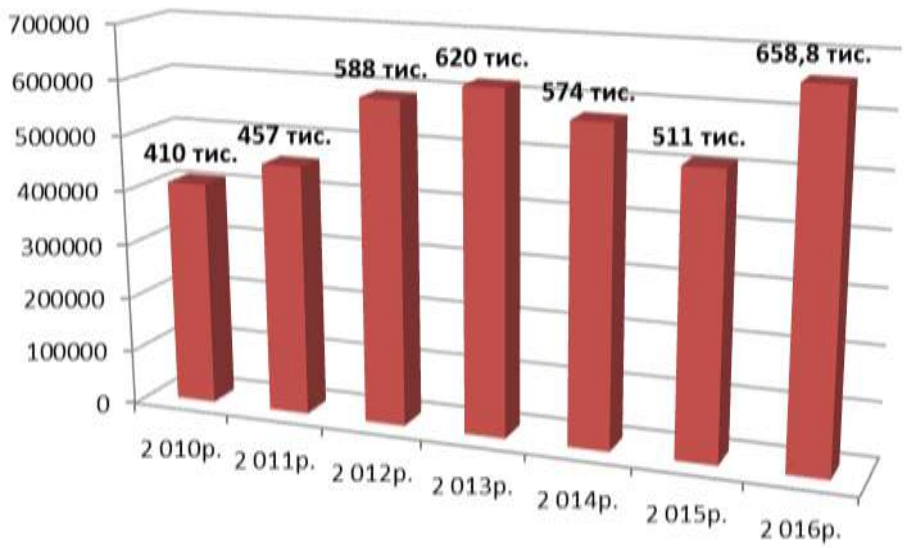

Рис. 1. Кількість круїзних пасажирів з 2010 по 2016 рр. [6].

Отже, порівнюючи статистичні дані за 2016 р. з минулими, можна зробити висновок, що розвиток круїзного туризму в Норвегії набирає обертів і країна має великі перспективи в майбутньому. З кожним роком кількість країн, які надають потоки туристів зростає, що є позитивним фактором. «Norvegian Cruise Line/ Star Cruises» (Норвегія-Малайзія) одна з трьох домінуючих світових круїзних компаній. Флот - 25 лайнерів.

Найвідомішим круїзним судном в Норвегії є береговий лайнер Хуртірутен, що заходить в більш ніж 30 портів уздовж узбережжя Норвегії. У багатьох містах ходять невеликі пасажирські пороми - від крихітних «Беффен» в Бергені і «Сундботен» в Крістіансунді до великих поромів, що сполучають Осло з островами в Осло-фіорді. Поромне сполучення налагоджено і між багатьма малими населеними пунктами західного регіону фіордів. Всього в Норвегії нараховується 36 круїзних портів (рис. 2). Норвегія має високий рівень економічного розвитку. У країні добре розвинена галузь туризму. Туризм має істотне значення для економіки, не тільки з точки зору його внеску в національний ВВП, який складає 4,2%. Широко розвинена круїзна індустрія пропонує широкий спектр послуг туристам, які відвідують Норвегію. Добре організований транспорт дозволяє перевозити велику кількість пасажиропотоку і відіграє провідну роль в цьому виді туризму. Різноманітний вибір засобів розміщення з бездоганним сервісом вельми привабливий для туристів і

дозволяє підібрати розміщення на будь-який смак, а численні заклади харчування дозволяють задовольнити найвибагливіших туристів. Прекрасно розвинена індустрія дозвілля пропонує ознайомитися з музеями, театрами або розважитися в тематичних парках і парках розваг. Організація, яка займається розробкою національних програм розвитку туризму в Норвегії – NORTRA [5].

Рис. 2. Географія основних портів Норвегії [7].

Інтерес до країни значно збільшився за останні роки завдяки діяльності «Innovation Norway». Основні цілі цієї організації: підвищення рівня інформованості про Норвегію, популяризація бренду на ринку, спрощення процедури продажу туристичного продукту [4]. Для підтримки тенденції зростання кількості круїзних пасажирів пропонується широкий вибір заходів та розваг для туристів; постійно удосконалюється рівень якості та організації круїзного туристичного продукту, відбувається розвиток туристичної інфраструктури портів Норвегії. Всього в Норвегії нараховується 36 круїзних портів, 9 з яких у 2017 р. прийняли на 50 круїзних суден більше, ніж у 2013 р. Цьому сприяла вдала маркетингова

політика держави, доступні портові збори та покращення взаємозв'язків з іншими країнами та регіонами. В 2018 р. Innovation Norway збирається реалізувати круїзний проект. Мета проекту полягає у використанні зростаючої кількості круїзних прибуттів до Норвегії для збільшення привабливості країни на світовому туристичному ринку.

Цей проект буде охоплювати 4 напрямки: 1) удосконалення інфраструктури кожного порту, який відвідують круїзні пасажири та інші туристи; 2) розробка спеціальних курсів для підготовки кваліфікованих фахівців в сфері сталого круїзного туризму Норвегії; 3) досягнення головної мети – збільшення круїзних суден, що потрапляють в державні води та використання норвезьких портів для кругових круїзних маршрутів; 4) укріплення взаємозв'язків між круїзними компаніями та харчовою індустрією для урізноманітнення та покращення якості їжі, що подається на борту. Маркетингова компанія, що займається просуванням та позиціонуванням круїзного туризму Норвегії на світовому ринку - Cruise Norway. Головна мета Cruise Norway полягає в тому,щоб представити скандинавську країну як найпопулярнішу в світі круїзну дестинацію [4].

Отже, уряд країни прикладає максимум зусиль для популяризації норвезького круїзного туристичного продукту на ринку, а також для утримання на міжнародному ринку і збільшення частки туристів, що відвідують країну, кожен рік на 4%. Україна останніми роками намагається відродити круїзний туризм у своїх акваторіях, зокрема в Чорному морі, на Дніпрі, Дунаї. Певні досягнення мали місце в реалізації планів країни увійти до міжнародних круїзних маршрутів. На жаль, анексія Криму Росією призвела до ускладнення в цій справі. Незважаючи на несприятливу геополітичну ситуацію в регіоні, Україна може стати конкурентоспроможним суб'єктом на ринку круїзного туризму за умови чіткого визначення цільових сегментів і своїх конкурентних переваг.

Конкурентоспроможність портів визначається за величиною портових зборів. В Україні портові збори є одними з найвищих у світі.

Табл. 1

Зрівняння величини портових зборів в найбільшому порту України та Норвегії на прикладі круїзного лайнеру MSC Musica	
Назва порту	*Вартість*
Одеса (Україна)	40 000 тис. дол.
Осло (Норвегія)	13 600 тис. дол.

[6;8].

В портах Норвегії стягуються не більше трьох зборів (причальний, портовий та корабельний). В Україні їх сім (корабельний, канальний, маяковий, санітарний, якірний, причальний та адміністративний) [6;8]. Зменшення портових зборів є невід'ємною складовою успішної державної круїзної політики. Для порівняння наведено вартість заходу до провідного порту України (Одеса) та Норвегії (Осло) (табл. 1). У табл. 2 представлена порівняльна характеристика портів Осло та Одеси.

Табл. 2

Порівняльна характеристика портів		
Назва	*Осло*	*Одеса*
Максимальна довжина судів	360 м	330 м
Максимальна ширина судів	необмежена	40 м
Максимальна осадка судна	10,3 м	13 м
Протяжність причальної лінії	13 км	10 км

[6; 8].

Порівняння розвитку круїзного туризму в Норвегії та Україні, дослідження проблематики розвитку круїзного туристичного сектору дозволило виділити ряд ключових позицій, реалізація яких створить можливість для досягнення головної мети - підвищення ефективності розвитку круїзного туризму в Україні. До них відносяться:

♦ Гармонізація законодавства в сфері круїзного судноплавства з міжнародними стандартами та правовими нормами, що передбачає розробку законодавчих і нормативно-правових актів та інструментів державного впливу, спрямованих на стимулювання розвитку круїзної індустрії, найбільш значущими з яких є: створення належної та ефективної державної програми розвитку портової діяльності; зменшення кількості портових зборів до трьох видів; спрощення та уніфікація процедур митного і прикордонного оформлення, що сприятиме збільшенню часу для огляду визначних пам'яток; застосування гнучкої (накопичувальної) системи знижок до портових зборів для круїзних суден з урахуванням числа судозаходів в українські порти; створення сприятливих умов для залучення іноземних і приватних інвестицій в круїзний сектор; розробка мотиваційного механізму з відповідними податковими та кредитними пільгами для підприємств і організацій, задіяних у системі формування круїзного туристичного продукту; організація спеціалізованих навчальних програм, як для студентів, так і стажування для представників туристичних агентств; позиціонування українського круїзного продукту на міжнародних спеціалізованих виставках; проведення маркетингових заходів для популяризації національного продукту та створення сайту, на якому буде розміщена детальна інформація про українські порти та туристичну інфраструктуру в них на різних мовах, а також детальна та цікава інформація про культурні особливості, пам’ятки, екскурсії, що пропонуються.

♦ Створення розвиненої інфраструктури (портової,транспортної, туристичної) шляхом об'єднання зусиль з береговими курортними комплексами і транспортними організаціями, формуючи «пакет послуг» для клієнтів, бажаючих активно і якісно провести відпустку. Обов'язковою умовою є: спорудження нових терміналів в аеропортах і на морських вокзалах або розширення вже існуючих; будівництво нових доріг або реконструкція старих, що полегшить доступ до культурних пам’яток; підвищення якості комунальних послуг, в тому числі системи

водопостачання та електрики з огляду на зростання навантаження на відповідні структури; створення в портах заходу іноземних лайнерів відповідної міської інфраструктури: достатньої кількості екскурсійних автобусів і таксі; забезпечення інформаційних покажчиків на різних мовах для іноземних туристів в тому числі; створення магазинів tax-free.

♦ Розробка інтегрованої системи статистичної інформації щодо функціонування та розвитку круїзного ринку, що забезпечує можливість для проведення аналізу результативності функціонування круїзного туристського комплексу в цілому і окремих підприємств зокрема.

Висновки. Круїзний туризм – один із найдинамічніших видів ту¬ризму у XXI ст. за визначенням ЮНВТО. Його відрізняють високі темпи розвитку – 9 % річних за останні 25 років проти 4 % всього туризму. Україна останніми роками намагається відродити круїзний туризм у своїх акваторіях, зокрема в Чорному морі, на Дніпрі, Дунаї. Реалізація стратегії ефективного розвитку круїзного туризму дозволить найбільш повно використовувати наявний національний ресурсний потенціал; створить можливість для підвищення конкурентоспроможності та якості наданих туристичних послуг; збільшить надходження до бюджетів всіх рівнів; ініціює попит на пасажирські судна і, як наслідок, стимулюватиме суднобудування; приведе діючу систему забезпечення безпеки і нормативно-правового забезпечення мореплавання відповідно до сучасних норм і правил.

Список використаної літератури та джерел

1. Закон України про туризм [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр
2. Бабкин А. В. Специальные виды туризма [Електронний ресурс] / А. В. Бабкин. – Режим доступу: http://tourlib.net/books_tourism.
3. Эти странные норвежцы. Автор: Наталия Будур. Издательство: Эгмонт Россия, Лтд. Год: 2005. – 96 с
4. Destination Norway. National strategy for the tourism industry. [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.regjeringen.no/contentassets/1ce1d6cdcbac47739b3320a66817a2dd/lenke_til_strategien-engelsk.pdf
5. Innovation Norway. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.innovasjonnorge.no/contentassets/0d32e3231c0a4367a96838ee3bb5b294/key-figrues-2016.pdf
6. Cruise Norway. Statistic. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.cruise-norway.no/viewfile.aspx?id=5311
7. Офіційний сайт норвезького посольства в Україні. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.visitnorway.com/en
8. Портові збори і тарифи Одеси. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.port.odessa.ua/ru/o-porte/portovye-sbory-i-tarify
9. Туристична статистика Норвегії ВТО. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www2.unwto.org/en.

Список использованной литературы и источников

1. Закон Украины про туризм [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр

2. Бабкин А. В. Специальные виды туризма [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://tourlib.net/books_tourism.
3. Эти странные норвежцы. Автор: Наталия Будур. Издательство: Эгмонт Россия, Лтд. Год: 2005. – 96 с
4. Destination Norway. National strategy for the tourism industry. [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.regjeringen.no/contentassets/1ce1d6cdcbac47739b3320a66817a2dd/lenke_til_strategien-engelsk.pdf
5. Innovation Norway. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.innovasjonnorge.no/contentassets/0d32e3231c0a4367a96838ee3bb5b294/key-figrues-2016.pdf
6. Cruise Norway. Statistic. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.cruise-norway.no/viewfile.aspx?id=5311
7. Официальный сайт норвежского посольства в Украине. [Электронний ресурс] / Режим доступа: http://www.visitnorway.com/en
8. Портовые сборы и тарифы Одессы. [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://www.port.odessa.ua/ru/o-porte/portovye-sbory-i-tarify
9. Туристическая статистика Норвегии ВТО. [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://www2.unwto.org/en.

References

1.The Law of Ukraine about Tourism [Electronic resource] / Access mode: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-eng
2.Babkin A.V. Special types of tourism [Electronic resource] / Access mode: http://tourlib.net/books_tourism.
3. These are weird Norwegians. Posted by Natalia Budur. Publisher: Egmont Russia, Ltd. Year: 2005 - 96 p
4. Destination Norway. National strategy for the tourism industry. [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.regjeringen.no/contentassets/1ce1d6cdcbac47739b3320a66817a2dd/lenke_til_strategien-engelsk.pdf
5.Innovation Norway. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.innovasjonnorge.no/contentassets/0d32e3231c0a4367a96838ee3bb5b294/key-figrues-2016.pdf
6.Cruise Norway. Statistic. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.cruise-norway.no/viewfile.aspx?id=5311
7.Official website of the Norwegian Embassy in Ukraine. [Electronic resource] / Access mode: http://www.visitnorway.com/en
8. Port fees and tariffs in Odessa. [Electronic resource] / Access mode: http://www.port.odessa.ua/ru/o-porte/portovye-sbory-i-tarify
9. Norway's tourism statistics WTO. [Electronic resource] / Access mode: http://www2.unwto.org/en.

УДК 338.48(497.16):378

Власенко Валерій Миколайович,
кандидат історичних наук, доцент
Сумський державний університет
м. Суми, Україна, e-mail: v_m_vlas@ukr.net

Дегтярьов Сергій Іванович,
доктор історичних наук, професор
Сумський державний університет
м. Суми, Україна, e-mail: starsergo@bigmir.net

Нестеренко Вадим Анатолійович,
кандидат історичних наук, доцент
Сумський державний університет
м. Суми, Україна, e-mail: nva2008@ukr.net

ПІДГОТОВКА КАДРІВ ДЛЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В ЧОРНОГОРІЇ

Мета. Основна мета статті полягає у розкритті передумов, чинників й особливостей підготовки фахівців у галузі туризму в Чорногорії.

Методика. При написанні були використані такі методи дослідження: аналіз, порівняльний, історичний, системний та інші.

Результати. В результаті дослідження проаналізовано основні напрямки діяльності вищих закладів освіти в галузі туризму в Чорногорії в контексті визначення урядом цієї країни туризму як пріоритетної галузі економіки, охарактеризовано чинники забезпечення туристичної індустрії кваліфікованими кадрами, які відповідають вимогам сучасного розвитку галузі в південно-східному регіоні Європи.

Наукова новизна. Визначено основні освітні інституції з підготовки кадрів для туристичної індустрії Чорногорії, з'ясовано особливості туризмознавчої освіти в цій балканській країні.

Практична значимість. Ефективна система підготовки фахівців у сфері туристичного і готельного бізнесу в Чорногорії, яка в останні два десятиліття показала гарні результаті у процесі реформування економіки в бік розвитку туристичної галузі, викликає зацікавлення зарубіжних інвесторів вкладати кошти саме у цю галузь економіки. Тому досвід підготовки кадрів для туристичної індустрії в цій балканській країні варто використати в Україні як перспективного регіону розвитку туризму у Східній Європі.

Ключові слова: освіта, туризм, університет, управління, Чорногорія.

УДК 338.48(497.16):378

Власенко Валерий Николаевич,
кандидат исторических наук, доцент
Сумский государственный университет
г. Сумы, Украина, e-mail: v_m_vlas@ukr.net

Дегтярев Сергей Иванович,
доктор исторических наук, профессор
Сумский государственный университет
г. Сумы, Украина, e-mail: starsergo@bigmir.net

Нестеренко Вадим Анатольевич,
кандидат исторических наук, доцент
Сумский государственный университет
г. Сумы, Украина, e-mail: nva2008@ukr.net

ПОДГОТОВКА КАДРОВ ДЛЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ИНДУСТРИИ В ЧЕРНОГОРИИ

Цель. Основная цель статьи заключается в раскрытии предпосылок, факторов и особенностей подготовки специалистов в области туризма в Черногории.

Методика. При написании были использованы следующие методы исследования: анализ, сравнительный, исторический, системный и другие.

Результаты. В результате исследования проанализированы основные направления деятельности высших учебных заведений в области туризма в Черногории

в контексте определения правительством этой страны туризма как приоритетной отрасли экономики, охарактеризованы факторы обеспечения туристической индустрии квалифицированными кадрами, которые отвечают требованиям современного развития отрасли в юго-восточном регионе Европы.

Научная новизна. Определены основные образовательные учреждения по подготовке кадров для туристической индустрии Черногории, выяснены особенности туризмоведческого образования в этой балканской стране.

Практическая значимость. Эффективная система подготовки специалистов в сфере туристического и гостиничного бизнеса в Черногории, которая в последние два десятилетия показала хорошие результате в процессе реформирования экономики в сторону развития туристической отрасли, вызывает интерес зарубежных инвесторов вкладывать средства именно в эту отрасль экономики. Поэтому опыт подготовки кадров для туристической индустрии в этой балканской стране стоит использовать в Украине как перспективного региона развития туризма в Восточной Европе.

Ключевые слова: образование, туризм, университет, управление, Черногория.

UDC 338.48(497.16):378

Vlasenko Valeriy Mykolayovych,
Associate Professor, PhD in Historical Sciences
Sumy State University
Sumy, Ukraine, e-mail: v_m_vlas@ukr.net

Degtyarev Sergey Ivanovych,
Doctor of History, Professor
Sumy State University
Sumy, Ukraine, e-mail: starsergo@bigmir.net

Nesterenko Vadym Anatoliyovych,
Associate Professor, PhD in Historical Sciences
Sumy State University
Sumy, Ukraine, e-mail: nva2008@ukr.net

STAFF TRAINING FOR TOURIST INDUSTRY IN MONTENEGRO

Objective. The main objective of the article consists in a disclosure of prerequisites, factors, and features of training of specialists in the field of tourism in Montenegro.

Methodology. The analysis, comparative method, historical method, systematic approach, and other were used as research methods.

Results. As a result of the research such basic points are analyzed: the main directions of higher educational institutions in the field of Tourism in Montenegro in the context of its government's determination of tourism as a priority sector of the economy; the factors of providing the tourism industry with skilled staff that meet the requirements of modern industry development in the Southeast Europe.

Scientific novelty. The main educational institutions for staff training for the tourism industry in Montenegro were determined; the features of tourism education in this Balkan country were defined.

Practical significance. An effective system of staff training in the field of Tourism and Hotel Business in Montenegro, which has shown good results in the reforming process of the economy in the direction of the tourism industry development in the last two decades, causes interest of international investors to devote money in this particular branch of the economy. Therefore, the experience of training staff for the tourism industry in this Balkan country should be used in Ukraine as a promising region for the tourism development in Eastern Europe.

Keywords: education, tourism, university, management, Montenegro.

Постановка проблеми. Чорногорія – країна, уряд якої пріоритетом економічного розвитку визначив сферу послуг. Питома вага туризму в ній

постійно збільшується. Це вирішує проблему зайнятості населення та сприяє збільшенню іноземних інвестицій у галузь. Для забезпечення туристичної індустрії в країні створена мережа відповідних закладів освіти. Вивчення досвіду Чорногорії з підготовки кваліфікованих кадрів у сфері туризму є актуальним для України.

Аналіз останніх досліджень. Незважаючи на певну кількість публікацій про розвиток туристичної індустрії в країнах центрального і південного регіонів Європи взагалі [1-3] та Чорногорії зокрема [4-5], а також туристичну індустрію [6], туристичні школи й асоціації в сусідній Сербії [7-9], бракує інформації про фахові освітні заклади, які здійснюють підготовку кадрів туристичної галузі в Чорногорії.

Формулювання цілей статті. Основна мета статті полягає у розкритті передумов, чинників й особливостей підготовки фахівців у галузі туризму в Чорногорії.

Виклад основного матеріалу. Невдовзі після проголошення незалежності у 2006 р. Чорногорія приєдналася до Великої хартії університетів (Болонський процес). Підготовку фахівців для туристичної індустрії в цій країні здійснюють державні і приватні вищі школи за кількома освітніми рівнями. Провідне місце серед них належить єдиному державному університету – Університету Чорногорії (*Univerzitet Crne Gore*). У столиці держави (м. Подгориця) розташовані адміністрація та більшість його факультетів, решта – в інших містах країни. Загалом в університеті функціонує 21 факультет й інститут. Факультет туризму і готельного менеджменту заснований у травні 1999 р. у старовинній частині міста Котор – об’єкті Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Він розташований у приміщенні старої гімназії, що існує з XIII ст. Враховуючи давні традиції туристичного і готельного бізнесу в місті та сучасні тенденції в галузі туризму як найбільшої у світі галузі, факультет створювався як провідна установа для підготовки кадрів туристичної індустрії. Він щільно співпрацює з місцевими і закордонними професійними, освітніми та науковими інституціями, компаніями й іншими зацікавленими сторонами у сфері туризму та готельного бізнесу.

Свою місію факультет вбачає у підготовці кадрів до виконання найбільш відповідальних функцій у сфері управління туризмом і готелями. Забезпечуючи широкі теоретичні знання в галузі управління туризмом, маркетингу, фінансів та інших пов’язаних з ними заходів, а також детальне розуміння їхнього практичного застосування в готельних та туристичних організаціях шляхом налагодження партнерства з туристичними компаніями, факультет прагне підвищити компетенцію студентів на міжнародному ринку праці, заохочуючи розвиток інновацій та підприємницьких ініціатив у цьому секторі економіки. Через поєднання академічної та дослідницької діяльності з ринковими потребами факультет забезпечує безперервний розвиток компетентності студентів у сфері управління туризмом і готелями, набуття знань іноземних мов, підвищення конкурентоспроможності та можливостей працевлаштування.

Факультет позиціонуємо себе як одну з провідних академічних інституцій у галузі туризму в регіоні. Шляхом вдосконалення міждисциплінарних дослідницьких зв'язків, спільних із зарубіжними партнерами проектів та інноваційних методів навчання факультет забезпечує академічний і професійний розвиток студентів та викладачів.

Нині факультет очолює доктор філософії (PhD), доцент Т. Становчіч. Керівником студентських програм з туризму є доктор філософії, доцент І. Йовановіч, управління готелем – доктор філософії, доцент В. Вуячіч.

Підготовка кадрів здійснюється за кількома різнорівневими навчальними програмами. Термін навчання за бакалаврськими академічними програмами зі спеціальностей «*Туризм*», «*Управління готелем*» та «*Туризм й управління готелем*» – 3 роки (1-6 семестри), програмами спеціаліста за спеціальностями «*Туризм*» та «*Управління готелем*» – 1 рік (7-8 семестри), магістерськими програмами за тими ж спеціальностями – 1 рік. Навчання у докторантурі за спеціальністю «*Туризм*» триває 3 роки. Впродовж всього терміну бакалаврського рівня студенти вивчають не менше двох мов (англійська, італійська, німецька, російська, французька). У програмі з підготовки спеціаліста також передбачено комплексний курс «*Іноземна мова і цивілізація*».

Факультет туризму та готельного менеджменту є одним із співзасновників багатопрофільної науково-практичної інноваційної конференції «*ENtreerprise REsearch*». Вона присвячена економічним, маркетинговим й організаторським аспектам інновацій у корпоративному контексті. У 2018 р. конференція відбудеться 6-8 вересня у Спліті (Хорватія).

На факультеті щороку проводяться гастрономічні виставки студентів та аспірантів, а також традиційна готельна бізнес-програма. Гастрономічна презентація страв представляє собою практичну частину викладання «*Гастрономія та технологія харчування*». Кожного року тема гастрономічної виставки змінюється. Так, у 2017 р. це був «*салат-бар*», а на столі демонструвалося 86 різних страв.

Факультет запрошує провідних фахівців туристичної сфери з інших країн. У листопаді 2017 р. в рамках програми Erasmus + професор Ілка Лехтола з Університету Сайми в Фінляндії прочитав для студентів факультету низку лекцій з туристичного бізнесу в країнах Скандинавії та надав консультації студентам, які отримали стипендію Erasmus + для перебування у фінському університеті. Викладачі факультету проходять стажування у різноманітних наукових і фахових інституціях. Наприклад, С. Пековіч стажувалася в *INRA-SupArgo* (Монпел'є), лабораторії *CNRS UMI 2615 French-Russe Poncelet* (Москва), Інституті охорони навколишнього середовища *UCLA* (Лос-Анджелес). У 2017 р. вона перебувала у Паризькому університеті в рамках програми «*Європейська мережа оцінки досліджень у соціальних та гуманітарних науках*».

Викладачі і студенти факультету брали участь у виконанні наступних дослідницьких проектів:

1. Інтелектуальні системи й інновації у сфері туризму. Термін виконання – 2013-2014 рр. Спільний чорногорсько-хорватський проект. Тема дослідження пов'язана з реалізацією стимулювання використання інтелектуальних систем та інновацій у туризмі. Хоча туристичні компанії використовують інновації й інтелектуальні системи для максимізації своєї конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на світовому ринках, попередні дослідження показали, що хорватські та чорногорські компанії не використовують достатньо цей інструментарій.

2. Катун (літнє горне пасовисько). В межах великого проекту виконувалося декілька локальних проектів:

А) Очищення чорногорських катунів шляхом сталого розвитку сільського господарства та туризму. Головна мета – створити базу знань для забезпечення стійкості гірського сільського господарства і підвищення його конкурентоспроможності, збереження важливої частини культурної спадщини сільських районів і збільшення комори на літніх пасовищах, а також конкретних областей для подальшого соціально-економічного розвитку в горах Чорногорії. Проект здійснювався у 2015-2017 рр.

Б) Харчування та безпека харчових продуктів як елемент просування туристичної і громадської діяльності. Виконується у 2017-2018 р. разом із хорватськими науковцями.

В) Продукти з позначенням географічного походження у рамках розвитку туризму. Виконувався у 2016-2017 рр. разом із сербськими туризмознавцями.

Г) Дослідження з охорони навколишнього середовища. Цей чорногорсько-китайський проект виконувався у 2012-2013 рр.

Викладачі факультету за останні декілька років опублікували 2 статті у виданнях, що обраховуються базою даних SCOPUS. Індекс цитування їхніх праць у The Science Citation Index (SCI), Arts & Humanities Citation Index (A&HCI), Science Citation Index Expanded (SCIE), Social Sciences Citation Index (SSCI) дорівнює 10 [10].

Фахівців у галузі туризму і готельного бізнесу готують і в інших вищих закладах освіти Чорногорії. В Університеті Донья Горіца (*Uneverzitet Donja Gorica*) в Подгориці функціонує факультет культури і туризму. Він заснований у 2004 р. Головною метою створення факультету, на думку його керівників, було розуміння туризму і туристичної діяльності, а також шляхи і механізми для валоризації культурної й історичної спадщини країни та представлення продукту чорногорської культури на туристичному ринку. На факультеті здійснюється підготовка за спеціальністю «*Культура і туризм*» за двома освітньо-професійними програмами «*Культура і туризм*» та «*Менеджмент міжнародного готельного бізнесу*». Офіційний сайт університету не дуже інформативний. Складно знайти необхідну інформації про підготовку фахівців у сфері туризму [11].

У першому в Чорногорії приватному Середземноморському університеті (*Univerzitet Mediteran*), який заснований у травні 2006 р. в

Подгориці, функціонує факультет туризму під назвою «*Школа туризму Чорногорії*». Школа з'явилася у 2004 р. як приватний навчальний заклад, який згодом став складовою частиною Середземноморського університету. Нині тут здійснюється підготовка фахівців за спеціальністю «*Туризм і управління готелем*» за освітньо-професійними програмами «*Управління в туризмі*» та «*Управління в готельному бізнесі*». З 2008-2009 навчального року запроваджена докторантура з менеджменту в галузі туризму. Термін навчання за освітньо-кваліфікаційний рівнем бакалавр – 3 роки (ЄКТС – 180, ліцензійний обсяг – 40 студентів), спеціаліст – 1 рік (ЄКТС – 60, ліцензійний обсяг – 15), магістр – 1 рік (ЄКТС – 60, ліцензійний обсяг – 5), у докторантурі – 3 роки. Система навчання базується на двох моделях – *Workshop* і *Case Study* та постійній взаємодії студента і викладача. Професійну практику студенти проходять в країні та за кордоном, а наприкінці третього року навчання – у Парижі. Упродовж бакалаврату студенти обов'язково вивчають англійську мову, а також другу іноземну мову за вибором (італійська, німецька, російська та французька).

Очолює факультет туризму доктор наук, професор І. Джурашевіч. На факультеті працює 10 докторів наук, професорів, 4 доктори, доценти, 6 докторів без вченого звання та 1 магістр. Важливим пріоритетом стратегії університету взагалі та факультету туризму зокрема є міжнародна співпраця. У жовтні 2014 р. Середземноморський університет став першим університетом в Чорногорії, якому Вищою радою Туреччини (СВО) видано офіційний сертифікат про визнання дипломів університету в Туреччині. Середземноморський університет є активним членом таких університетських мереж, як *UNIADRION*, *ALUM*, *UNET* та *BADEN*.

Факультет бере участь у виконанні національних і міжнародних дослідницьких проектів. Серед них – «*Дослідження вкладу туристичного сектору в соціально-економічний розвиток Чорногорії*» (на замовлення уряду Чорногорії), «*Дослідження та аналіз готельного бізнесу в Чорногорії*» (2011-2014 рр., міжнародний проект, спільно із Хорватією), «*The development of integrated and sustainable offer Slovenia and Montenergo to market modal East (Chine)*» (чорногорсько-словенський проект), «*SMART tourism- innovations and knowledge transfer in tourism sector*» (2017 р., міжнародний проект), «*Спільний досвід розробки бізнесу казино в туристичному центрі*» (2016-2017 рр., словенсько-чорногорський проект), «*Дослідження та аналіз готельного бізнесу в Чорногорії*» (2014-2018 рр., міжнародний проект) та інші.

На факультеті діє дистанційна форма навчання (*E-Learning*). Факультет туризму самостійно або разом із зарубіжними партнерами проводить різноманітні тренінги та курси. Серед них – навчальні програми для туристичного гіда, сомельє, співробітника туристичного агентства, тренінги для роботи в *Amades* (глобальна система бронювання), програмі *Fidelio* (програмне забезпечення для готельного бізнесу), а також курси з підприємництва в туризму й англійської мови для туризму. Різноманітну інформацію про університет і факультет туризму можна знайти на

офіційному сайті [12]. Фахівців за спеціальністю «*Туризм і готельний бізнес*» освітнього рівня бакалавр (3 роки), спеціаліст (1 рік) і магістр (1 рік) готують також в Інституті менеджменту в місті Герцег Нові.

Висновок. Отже, для забезпечення туристичної галузі Чорногорії, уряд якої вважає туризм одним з пріоритетних напрямків розвитку економіки країни, створено декілька освітніх інституцій. Це відповідні факультети державного і приватних університетів та кафедра галузевого приватного інституту. Вони діють відповідно до Болонської конвенції (декларації) щодо стандартизації підходів до організації навчального процесу та функціонування вищої школи в Європейському союзі. Ці заклади освіти не тільки щільно співпрацюють із зарубіжними партнерами у справі підготовки фахівців туристичного бізнесу, але і беруть участь у міжнародних, двосторонніх і національних дослідницьких проектах. В Україні варто поширити їхній позитивний досвід на ниві підготовки кадрів для туристичної індустрії.

Список використаних джерел:

1. Бейдик О.О., Сировець С.Ю. Порівняльна характеристика Адріатичного туристського мезорайону та Греції. *Географія та туризм*. 2012. Вип. 21. С. 37-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2012_21_8
2. Тертична Ю.В. Особливості розвитку туризму в країнах Центральної Європи. *Географія та туризм*. 2011. Вип. 12. С. 78-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2011_12_14
3. Ярьоменко С.Г. Лікувально-оздоровчий туризм в Румунії: територіальна організація та основні тенденції розвитку. *Географія та туризм*. 2014. Вип. 31. С. 3-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2014_31_3
4. Хільчевська І.Г., Григорьєва В.І. Інвестиційний клімат в Чорногорії в сфері туризму. *Економічна та соціальна географія*. 2014. Вип. 1 (69). С. 255-261.
5. Rondović B., Popović Z. Online presence quality assessment in tourism companies of developing countries (Montenegro case study). *Економічний часопис – XXI*. 2015. № 5-6. С. 68-73.
6. Јовичић Д. Стање и перспективе развоја туризма у Србији. *Гласник Српског географског друштва*. 2008. Св. LXXXVIII. Бр. 4. С. 3-18.
7. Власенко В.М., Король В.М. Туристична асоціація Сербії. *Пріоритети сучасної науки*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ 27-28 жовтня 2017 р. Ч. І. К.: МЦНД, 2017. С. 13-15.
8. Власенко В.М., Нестеренко В.А. Міжнародна діяльність кафедри туризмології Белградського університету. *Міжнародні відносини: історія, теорія та практика*: Матеріали міжнар. наук.-практ. дистанційної конф. (м. Суми, 26 жовтня 2017 р.). Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2017. С. 111-113.
9. Власенко В. Вища туристична школа структурних студій в Белграді. *Національний науковий простір: перспективи, інновації, технології*. Матеріали IV Всеукр. заоч. наук.-практ. конф. (03-04 листопада 2017 р.). Харків, 2017. С. 84-88.
10. Офіційний сайт Університету Чорногорії [електронний ресурс]. URL: http://www.ucg.ac.me/
11. Офіційний сайт Університету Донья Горіца [електронний ресурс]. URL: http://www.udg.edu.me/
12. Офіційний сайт Середземноморського університету [електронний ресурс]. URL: http://unimediteran.net/index.php/mne/

Список использованных источников:

1. Бейдик А.А., Сыровец С.Ю. Сравнительная характеристика Адриатического туристского мезо-района и Греции. *География и туризм*. 2012. Вып. 21. С. 37-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2012_21_8
2. Тертычна Ю.В. Особенности развития туризма в странах Центральной Европы. *География и туризм*. 2011. Вып. 12. С. 78-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2011_12_14

3. Ярёменко С.Г. Лечебно-оздоровительный туризм в Румынии: территориальная организация и основные тенденции развития. *География и туризм*. 2014. Вып. 31. С. 3-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2014_31_3
4. Хильчевская И.Г., Григорьева В.И. Инвестиционный климат в Черногории в сфере туризма. *Экономическая и социальная география*. 2014. Вып. 1(69). С. 255-261.
5. Рондович П., Попович З. Онлайн-оценка присутствующего качества в компаниях туризма развивающихся стран (Черногорский пример для изучения). *Экономический журнал – XXI*. 2015. № 5-6. С. 68-73.
6. Йовичич Д. Состояние и перспективы развития туризма в Сербии. *Вестник Сербского географического общества*. Т. LXXXVIII. № 4. С. 3-18.
7. Власенко В.Н., Король В.Н. Туристическая ассоциация Сербии. *Приоритеты современной науки*: материалы Междунар. научно-практической конф. г. Киев 27-28 октября 2017. Ч. I. Киев: МЦНИ, 2017. С. 13-15.
8. Власенко В.Н., Нестеренко В.А. Международная деятельность кафедры туризмологии Белградского университета. *Международные отношения: история, теория и практика*: материалы Междунар. научно-практической дистанционной конф. (г. Сумы, 26 октября 2017). Сумы: СумГПУ им. А.С. Макаренко, 2017. С. 111-113.
9. Власенко В. Высшая туристическая школа структурных исследований в Белграде. *Национальное научное пространство: перспективы, инновации, технологии*. Материалы IV Всеукр. заочной научно-практической конф. (03-04 ноября 2017). Харьков, 2017. С. 84-88.
10. Официальный сайт Университета Черногории [электронный ресурс]. URL: http://www.ucg.ac.me/
11. Официальный сайт Университета Донья Горица [электронный ресурс]. URL: http://www.udg.edu.me/
12. Официальный сайт Средиземноморского университета [электронный ресурс]. URL: http://unimediteran.net/index.php/mne/

References:

1. Beidyk O.O., Syrovets S.Iu. Porivnialna kharakterystyka Adriatychnoho turystskoho mezoraionu ta Hretsii. *Heohrafiia ta turyzm*. 2012. Vyp. 21. S. 37-42.
2. Tertychna Yu.V. Osoblyvosti rozvytku turyzmu v krainakh Tsentralnoi Yevropy. *Heohrafiia ta turyzm*. 2011. Vyp. 12. S. 78-83.
3. Yaromenko S.H. Likuvalno-ozdorovchyi turyzm v Rumunii: terytorialna orhanizatsiia ta osnovni tendentsii rozvytku. *Heohrafiia ta turyzm*. 2014. Vyp. 31. S. 3-15.
4. Khilchevska I.H., Hryhorieva V.I. Investytsiinyi klimat v Chornohorii v sferi turyzmu. *Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia*. 2014. Vyp. 1 (69). S. 255-261.
5. Rondović B., Popović Z. Online presence quality assessment in tourism companies of developing countries (Montenegro case study). *Ekonomichnyi chasopys – XXI*. 2015. № 5-6. S. 68-73.
6. Jovichiħ D. Stanje i perspektive razvoja turizma u Srbiji. *Glasnik Srpskog geografskog drushtva*. 2008. Sv. LXXXVIII. Br. 4. S. 3-18.
7. Vlasenko V.M., Korol V.M. Turystychna asotsiatsiia Serbii. *Priorytety suchasnoi nauky*: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. m. Kyiv 27-28 zhovtnia 2017 r. Ch. I. K.: MTsND, 2017. S. 13-15.
8. Vlasenko V.M., Nesterenko V.A. Mizhnarodna diialnist kafedry turyzmolohii Belhradskoho universytetu. *Mizhnarodni vidnosyny: istoriia, teoriia ta praktyka*: Materialy mizhnar. nauk.-prakt. dystantsiinoi konf. (m. Sumy, 26 zhovtnia 2017 r.). Sumy: SumDPU im. A. S. Makarenka, 2017. S. 111-113.
9. Vlasenko V. Vyshcha turystychna shkola strukturnykh studii v Belhradi. *Natsionalnyi naukovyi prostir: perspektyvy, innovatsii, tekhnolohii*. Materialy IV Vseukr. zaoch. nauk.-prakt. konf. (03-04 lystopada 2017 r.). Kharkiv, 2017. S. 84-88.
10. Ofitsiinyi sait Universytetu Chornohorii [elektronnyi resurs]. URL: http://www.ucg.ac.me/
11. Ofitsiinyi sait Universytetu Donia Horitsa [elektronnyi resurs]. URL: http://www.udg.edu.me/
12. Ofitsiinyi sait Seredzemnomorskoho universytetu [elektronnyi resurs]. URL: http://unimediteran.net/index.php/mne/

УДК 796.5;338.48:65.11.4

Суматохіна Ірина Миколаївна,
кандидат географічних наук, доцент
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна, e-mail: Sumatokhina_ir@ukr.net

Дук Наталія Миколаївна,
кандидат географічних наук, доцент
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара м. Дніпро, Україна, e-mail: natalya.duk@gmail.com

Данилюк Олена Юріївна
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна, e-mail: danilyuk_e@i.ua

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ПРИРОДНО-ТУРИСТИЧНИХ АТРАКЦІЙ

Мета: обґрунтувати доцільність і необхідність використання контент-аналізу в досліджені природно-туристичних атракцій.

Методика дослідження: ґрунтується на аналізі текстового та іконографічного контенту, об'єму запитувань у пошуковій системі Google назв туристичних об'єктів в цілях виявлення зацікавленості ними інтернет-аудиторії. Методика апробована на прикладі зацікавленості інтернет-аудиторії печерними комплексами Європейського регіону як природно-туристичними атракціями.

Результати: визначено показники запитуваності, індекси соціальної, іконографічної та візуальної зацікавленості інтернет-користувачами печерними комплексами. Складено серію карт визначених показників контент-аналізу, подано інтерпретацію результатів виконаної оцінки, встановлено рівень зацікавленості інтернет-аудиторії конкретними туристичними атракціями.

Наукова новизна: доведена доцільність та необхідність використання контент-аналізу в вивченні туристичного потенціалу регіону з метою його розширення за рахунок залучення нових об'єктів.

Практичне значення: полягає: у створенні інформаційного, картографічного забезпечення розробки віртуальних і реальних туристичних маршрутів; популяризації знань про природно-туристичні об'єкти.

Ключові слова: природно-туристичні атракції, контент-аналіз, зацікавленість інтернет-аудиторії природно-туристичними атракціями.

УДК 796.5;338.48:65.11.4

Суматохина Ирина Николаевна,
кандидат географических наук, доцент
Днепровский национальный университет имени Олеся Гончара, г. Днепр, Украина, e-mail: Sumatokhina_ir@ukr.net

Дук Наталия Николаевна,
кандидат географических наук, доцент
Днепровский национальный университет имени Олеся Гончара, г. Днепр, Украина, e-mail: natalya.duk@gmail.com

Данилюк Елена Юрьевна
Днепровский национальный университет имени Олеся Гончара, г. Днепр, Украина, e-mail: danilyuk_e@i.ua

КОНТЕНТ-АНАЛИЗ В ИССЛЕДОВАНИЯХ ПРИРОДНО-ТУРИСТИЧЕСКИХ АТТРАКЦИЙ

Цель: обосновать целесообразность и необходимость использования контент-анализа в исследовании естественно-туристических достопримечательностей.

Методика исследования основывается на анализе текстового и иконографического контента, объема запрашиваемых в поисковой системе Google названий туристических объектов в целях выявления заинтересованности ими интернет-аудитории. Методика апробирована на примере заинтересованности интернет-аудитории пещерными комплексами Европейского региона как природно-туристическими достопримечательностями.

Результаты: определены показатели востребованности, индексы социальной, иконографической и визуальной заинтересованности интернет-пользователей пещерными комплексами. Составлена серия карт определенных показателей контент-анализа, дана интерпретация результатов выполненной оценки, установлен уровень заинтересованности интернет-аудитории конкретными туристическими достопримечательностями.

Научная новизна: доказана целесообразность и необходимость использования контент-анализа в изучении туристического потенциала региона с целью его расширения за счет привлечения новых объектов.

Практическое значение заключается в создании информационного и картографического обеспечения разработки виртуальных и реальных туристических маршрутов; популяризации знаний о природно-туристических объектах.

Ключевые слова: природно-туристические аттракции, контент-анализ, заинтересованность интернет-аудитории природно-туристическими достопримечательностями.

UDC 796.5;338.48:65.11.4

Sumatokhina Iryna Mykolayivna,
Candidate of Geographical Sciences,
associate professor
Dniprovs'k Oles Honchar national university,
Dnipro, Ukraine,
e-mail: Sumatokhina_ir@ukr.net

Duk Nataly Mykolayivna,
Candidate of Geographical Sciences,
associate professor
Dniprovs'k Oles Honchar national university,
Dnipro, Ukraine,
e-mail: natalya.duk@gmail.com

Danyluk Olena Yuriyvna
Dniprovs'k Oles Honchar national university,
Dnipro, Ukraine, e-mail: danilyuk_e@i.ua

CONTENT-ANALYSIS IN RESEARCHES OF NATURAL-TOURIST ATTRACTIONS

Purpose: to justify the expediency and necessity of using content analysis in the study of natural and tourist attractions.

The research method is based on the analysis of textual and iconographic content, the amount of tourist names requested in the Google search system in order to reveal the interest of the Internet audience. The methodology has been tested on the example of the interest of the Internet audience in the cave complexes of the European region as natural and tourist attractions.

Results: indexes of demand, indices of social, iconographic and visual interest of Internet users by cave complexes are determined. A series of maps of certain indicators of content analysis was prepared, interpreted the results of the assessment, the level of interest of the Internet audience was determined by specific tourist attractions.

Scientific novelty: the expediency and necessity of using content analysis in studying the tourist potential of the region with the purpose of its expansion due to attraction of new objects is proved. Practical value consists in creating information and cartographic support for the development of virtual and real tourist routes; popularization of knowledge about natural-tourist sites.

Keywords: natural and tourist attractions, content analysis, interest of the Internet audience with natural and tourist attractions.

Постановка проблеми. Незважаючи на високу ресурсну забезпеченість Європейського регіону, останнім часом спостерігається збільшення прагнення споживачів туристичного продукту отримати нові емоції від відвідування нових місць і об'єктів. Про це свідчить аналіз запитувань у пошуковій системі Google назв об'єктів, якими цікавляться інтернет-користувачі. Цю зацікавленість можна простежити й дослідити завдяки інформаційним технологіям, що сприятиме розширенню туристичного потенціалу, зміщенню туристичних потоків до нових атракцій і подальшому розвитку туризму в цілому. Адже мережа Інтернет та накопичений об'єм інформації у ній є потенційним джерелом для отримання та дослідження матеріалу щодо вищенаведеного.

У зв'язку із цим постає завдання методичних проблем аналізу текстового та іконографічного контенту щодо туристичних атракцій та вимірювання обсягу зацікавленості ними інтернет-аудиторії в цілях подальшого визначення закономірностей у характері вимірюваних явищ. Актуальність даної проблеми зумовила необхідність проведення досліджень туристичних атракцій з використанням сучасних інформаційних механізмів.

Аналіз останніх досліджень і *публікацій з даної проблеми.* Дослідженням проблем розвитку туристичної галузі, формування й розширення туристичного потенціалу займалися Бейдик О., Биркович В., Гаврилюк А., Дмитрук С., Квартальнов В., Любіцева О., Руденко В., Твердохлєбов І., Шевчук Л. та інші вчені. Дослідженню взаємозв'язку об'єму контенту та туристичної привабливості атракцій присвячені, зокрема, роботи Ангер І., Кіттл Ц., Антонаїдіс К., Врана В., Хеюнга В. та ін [7, 8]. В Україні з'явилися монографії, присвячені обґрунтуванню наукових основ залучення інформаційних технологій в туризмі, а також статті з цієї тематики [3, 4, 8].

Метою даного дослідження є обґрунтування доцільності та необхідності використання контент-аналізу в досліджені природно-туристичних атракцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методика дослідження ґрунтується на аналізі текстового та іконографічного контенту, визначенні об'єму запитувань у пошуковій системі Google назв туристичних об'єктів в цілях виявлення зацікавленості ними інтернет-аудиторії. Методика апробована на прикладі зацікавленості інтернет-аудиторії печерними комплексами Європейського регіону як природно-туристичними атракціями. Наявність соціальних медіа з контентом, який генерує пересічний користувач надає можливість робити соціальний зріз щодо зацікавленості об'єктами та явищами дійсності, користуючись при цьому вибірками високої репрезентативності. Основні ресурси, за якими проводилися дослідження, представлені соціальними медіа (Twitter,

Facebook), офіційними представництвами туристичних атракцій в мережі, носіями іконографічного контенту (Flickr, Panoramio), аналітичними можливостями Google Search, як пошуковика, який обслуговує понад 90% всіх інформаційних запитів користувачів Інтернет у світі [6]. Таким чином наявна можливість оцінити рівень згадуваності об'єктів-печер за перерахованими матеріалами.

Виявлено, що відома та поважна міжнародна спелеологічна організація ISCA веде облік печер світу, до яких найбільше прикута увага вчених та громадськості країн, де вони знаходяться. У переліку найбільш популярних печер Європи, за даними цієї організації, знаходяться 85 порожнин з 18 країн Європи. У їх числі порожнини, внесені в якості природних культурних пам'яток до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Зазначимо, що серед печер означеної групи немає українських. Це ніяк не пов'язано з відсутністю «цікавинок», пов'язаних з ними. Навпаки, українські печери одні з найдовших та найглибших в Європі та світі, що автоматично робить їх вартими уваги з боку як мінімум спелеотуристів. Тому з метою врахувати велике значення для України пізнання вітчизняних печер до списку з 85 печер вирішено додати по шість українських порожнин: три найглибші та три найдовші за версією української спелеологічної організації [8]. Цей список склали печери Солдатська, Каскадна, Нахімовська, Оптимістична, Голубі Озера, Попелюшка (Золушка). Таким чином загальна вибірка склала 91 порожнину з 19 країн.

Для формування попередньої бази даних печер Європи нами зібрано наступну інформацію по кожній з печер:

- назва (мовою країни розташування, англійською, українською);
- наявність представництва в Інтернет (є або немає, а також вказана адреса в мережі);
- координати розташування для можливості прив'язки в середовищі GIS;
- країна розташування;
- морфометричні параметри (довжина в метрах, висота входу над рівнем моря у метрах, амплітуда глибини в метрах);
- природоохоронний статус (місце об'єкта в системі об'єктів ПЗФ країни, назва природоохоронного об'єкта, в межах якого знаходиться печера);
- ознаки дестинацій (наявність обладнаних місць для відвідування, закладів харчування та торгівлі, приурочених до пам'ятки);
- надання спелеотерапевтичного комплексу послуг (як приклад різностороннього використання печер в якості ресурсу);
- джерело (підстава) включення до вибірки.

На основі попереднього досвіду вивчення іконографічного інтернет-контенту [6] та аналізу потенційної ролі фотографічних соціальних медіа, виявлено, що найбільшими сервісами в цій галузі є Flickr (понад 100 млн.

користувачів із щоденним завантаженням понад 2 млн. зображень), а також Panoramio (понад 120 млн. користувачів, щоденне поповнення - більше 4 млн. зображень, на серверах ресурсу їх зосереджено понад 75 млрд.). Отже, саме ці сервіси найбільше репрезентують користувачів [6].

Використовуючи внутрішні статистичні можливості офіційного сайту flickr.com [10, 11] було здійснено пошук та підрахунок фотознімків за запитом назви кожного об'єкта з вибірки мовою оригіналу та англійською мовою. Отримані набори фотографій (зображень) підраховано за двома критеріями: кількість фото, на яких присутній запитуваний об'єкт та сервісами, оскільки . не всі фотографії, знайдені за конкретними назвами стосуються печер. Підраховано умовний індекс релевантності, який відображає питому вагу конкретного контенту у загальному об'ємі пов'язаного. У мережі Flickr він становить 0,56 (56% фото стосуються печер за текстовими запитами назв). Виявлено також, що на одного автора припадає публікація чотирьох фото. В мережі Panoramio середня кількість фото на одного автора – 1,6, індекс релевантності - 0,55.

Для приведення відносного рейтингу печер за кількістю зображень запропоновано індекс візуальної зацікавленості (ІВЗ), який дорівнює відношенню кількості фотографій порожнини до максимальної кількості фотографій окремої порожнини у вибірці. Так, в мережі Flickr найбільше фотографій знайдено за запитом печери Chynov (Чуновська) у Чехії – 19 зображень. Відповідно індекс візуальної зацікавленості Flickr Чуновською печерою становить 1,00 (19/19). Найбільша кількість зображень окремо взятої печери у мережі Panoramio становить 14 (Бистрянська печера у Словаччині). Отже, при підрахунку ІВЗ в Panoramio кількість фото окремої печери ділитимемо на 14. Таким чином індекс візуальної зацікавленості коливається від 0 до 1,00.

Середнє арифметичне ІВЗ для кожної порожнини дає змогу розподілити печери за візуальною зацікавленістю зі сторони інтернет-користувачів (рис. 1).

Для підтвердження достовірності отриманих показників розраховано коефіцієнт парної кореляції між кількістю фото Flickr та Panoramio, який склав +0,84. Він говорить про високий прямий зв'язок між кількістю фото кожної окремої печери на обох сайтах, а отже і про збіг поглядів користувачів двох сайтів. Таким чином, ми підтвердили достовірність переліку печер у порядку зацікавленості ними з боку користувачів за аналізом фотографічного контенту.

Аналіз текстового контенту доцільно здійснювати на основі матеріалів тих платформ, наповнення яких власне залежить від тексту користувачів (коментарів, постів тощо). Найвідомішими і найпопулярнішими подібними сервісами тут є Twitter та Instagram. Перший обрано у зв'язку з величезною швидкістю оновлення контенту, надзвичайно широким колом користувачів (понад 320 млн користувачів щомісяця), тісною інтеграцією з іншими соціальними мережами. Другою мережею є Інстаграм (Instagram), текстовий контент якої краще відображає

справжню зацікавленість, ніж фото, що підписуються будь-якими назвами (залежно від мети автора). Сьогодні в Інстаграм понад півмільярда активних користувачів [6].

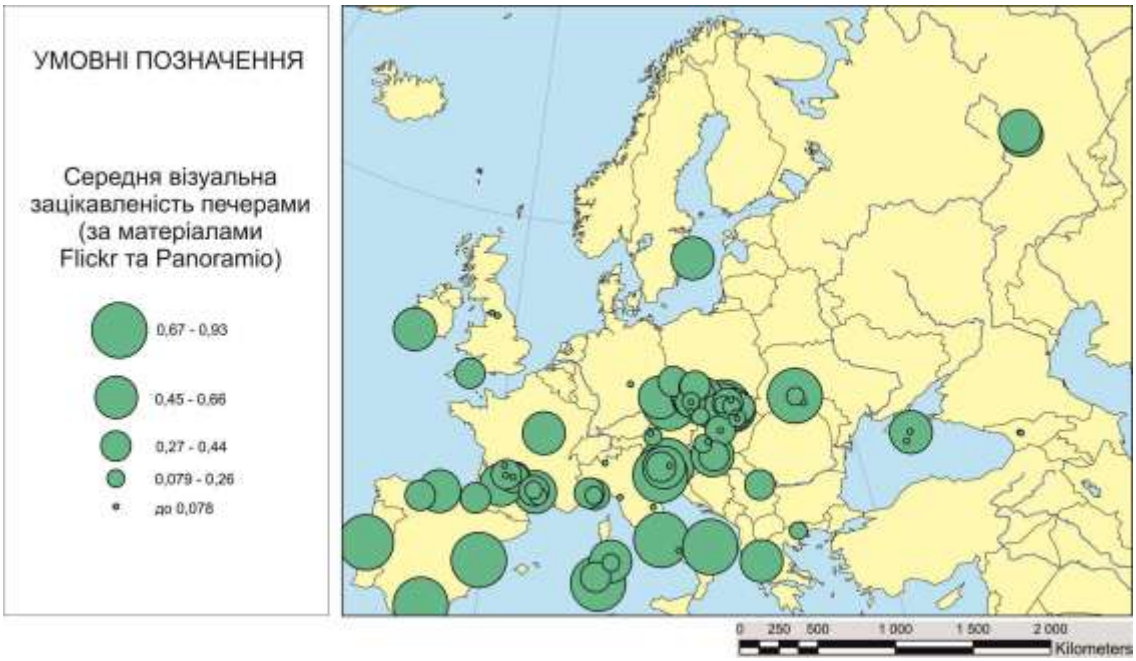

Рис. 1 Середня візуальна зацікавленість печерами Європи

Пошук інформації здійснено за згадкою назви печери англійською мовою та мовою оригіналу в текстах повідомлень та хештегах за вересень 2016 р. Для підвищення релевантності результату підраховувалися лише ті повідомлення, де назва печери була поєднана зі словами «печера», «grotte», «cave», «cavern», «jeskyně» тощо. Результати ми отримали на основі пошукових можливостей комерційної фірми, що займається збором та продажем статистики соціальних мереж Keyhole [9], скориставшись правом безкоштовного пробного доступу, наданим на 3 доби.

Розрахунок загального об’єму пов’язаного з конкретною печерою контенту виражається через суму згадок мовою оригіналу та англійською. За результатами підрахунку кількості згадок про конкретну печеру розраховано індекс соціальної зацікавленості (відношення кількості згадок до максимальної кількості згадок у вибірці) в Інстаграм та у Твіттер. Середня соціальна зацікавленість визначена, як середнє арифметичне з двох індексів. Окрім того, ми підрахували інформаційні запити, які містять відповідно назву печери, скориставшись сервісом Google Search та Google Trends. Останній програмний продукт покликаний аналізувати запити і видавати інформацію щодо відносного об’єму звернень за відповідним текстом. Так, умовно найбільш популярний ресурс матиме 100% тренду в означеному періоді, тоді як інші – відносну величину від 1 до 100 %.

Проаналізовано три ключові періоди запитуваності: фактична дата запиту (01.10.2016), середній тренд за рік (10.2015 – 10.2016), найвищий тренд за рік (період 10.2015 – 10.2016). Визначивши всі показники для

печер у вибірці за цими трьома пунктами, ми здійснили підрахунок умовного індексу інформаційної зацікавленості (відношення значення середнього тренду за рік до максимального середнього тренду за рік, який склав у печери Альтаміра 35). Іншими словами, 35% від пошукової активності 27 березня 2016 р. Результат розрахунків трендів запитуваності представлено на рис. 2.

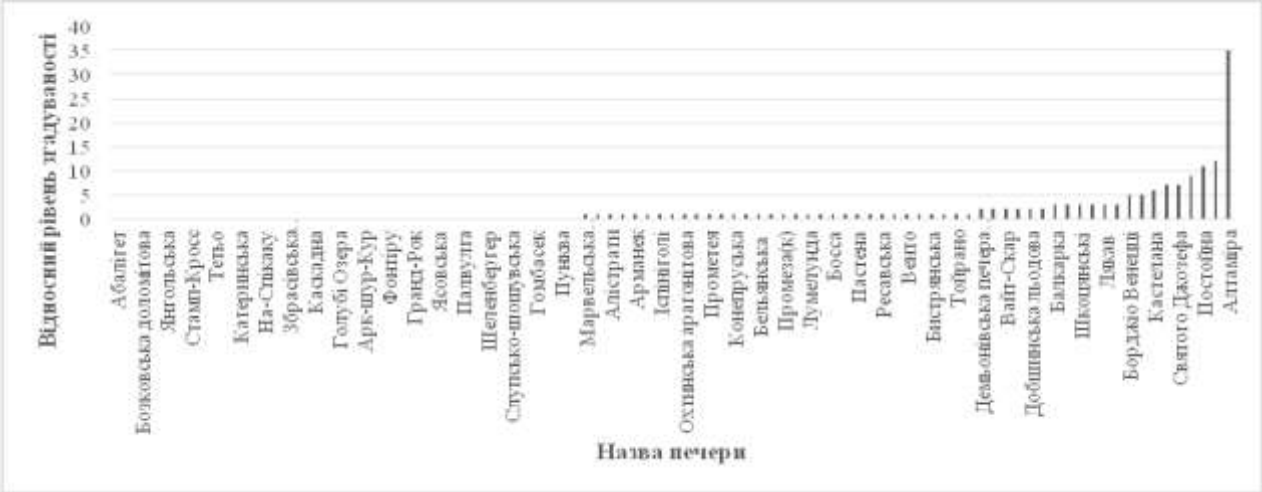

Рис. 2 Зацікавленість печерними комплексами Європейського регіону інтернет-аудиторії, за період 10.2015-10.2016 (середньорічна запитуваність, запитів)

Аналіз тренду є узагальнюючим по відношенню до аналізу контенту загалом, тому що охоплює не власне створену інформацію в мережі, а запитувану. Таким чином його вага в загальних розрахунках є вищою.

Комплексна оцінка зацікавленості туристичними пам’ятками (а печери також є туристичними пам’ятками) складається з усереднення значень індексів по кожному з досліджуваних класів контенту: текстовий, іконографічний (фотографічний), трендовий. При цьому два класи складають власне інформацію, створену та поширену користувачами, тоді як трендовий контент відображає власне інформаційний потік, але не його об’єм. Індекси, що відображають середню соціальну зацікавленість (Twitter, Instagram), інформаційну зацікавленість (Google Trends) та середню візуальну зацікавленість (Flickr, Panoramio) підсумовуються з подальшим розрахунком середнього арифметичного значення для кожної печери, в результаті чого отримані інтегральні значення, яким дана назва «оцінка зацікавленості». Даний комплексний індекс варіюється від 0,00 до 1,00 номінально, але фактично (відповідно до показників у вибірці) від 0,00 до 0,80.

Окрім числових значень, доцільно визначити рівні зацікавленості, поділивши вибірку на інтервали (від низьких значень до високих). Таким чином досягається можливість розподілити всі печери по 5 (у даному випадку) кластерах. Нами здійснено розподіл печер за рівнем зацікавленості на 5 кластерів двома способами: а) за рівними інтервалами

розподілу значень; б) за рівною кількість значень у кожному інтервалі. Результати розрахунків представлено в таблиці 1.

Табл. 1.

Рівні зацікавленості печерними комплексами інтернет-аудиторії

Кластери (рівні зацікавленості)	*за рівними інтервалами розподілу значень*		*за рівною кількістю значень в інтервалі*
	Значення індексу в інтервалі	*Кількість печер в кластері*	*Кількість печер в кластері*
Високий	понад 0,71	1	19
Вище середнього	0,51 – 0,70	1	18
Середній	0,31 – 0,50	8	18
Нижче середнього	0,11 – 0,30	50	18
Низький	до 0,10	31	18

На підставі розрахованих значень можна аналізувати загальну картину зацікавленості користувачів Інтернет в інформації щодо печер, а також у них як об’єктів з визначеною локалізацією.

На основі дослідження 91 печери у 19 країнах Європи, виявлено райони концентрації печер, як атракцій, та печер загалом.

Дослідивши географію локалізації фотографічного контенту щодо окремих печер, виявлено географічне тяжіння об’єму останнього до печер Південної Європи (Італії, Іспанії, Словенії тощо). Подібні, однак більш помітні географічні закономірності прослідковуються і на основі врахування об’єму пов’язаного тексту у Twitter, Instagram. Так, за цими даними зростання зацікавленості спостерігається в Європі у напрямку з півночі на південь. Популярність печер України за цими показниками слабко виражена.

Дещо узагальнюючим є аналіз поширення інтересів користувачів за запитами Google. За цією інформацією чітко виділяються два регіони підвищеної зацікавленості: Південна Франція та Північна Іспанія; північна Адріатика та Угорщина. При цьому свою вагу втрачають деякі місця високої концентрації печер, внесених до вибірки, як от, Словенія, Чехія.

Узагальнена оцінка побудована на основі врахування середньої зацікавленості за фотоконтентом, текстовим об’ємом та об’ємом запитів. У першій п’ятірці країн із найвищим рівнем зацікавленості – немає жодного повторення країн, тут розмішені печери Альтаміра (Іспанія), Постойна (Словенія), Кастелана (Італія), Перама (Греція) та Кунгурська льодова (Росія). У п’ятірці печер із найнижчим рівнем зацікавленості представлені лише три країни: печери На-Тюрольду (Чехія), Каскадна, Нахімовська, Попелюшка (Україна), Стамп-Кросс (Велика Британія).

Найбільшою зацікавленістю користуються печери на півдні Франції та на Півночі Іспанії. До цього регіону приурочені численні прояви карбонатних порід та процесів карстування, що мають дисперсний характер поширення через численні розриви, утворені в процесі

Альпійського горотворення. Другим значним центром (з огляду на співвідношення між кількістю печер, внесених до вибірки, і кількістю печер із помітними інтегральними показниками) є острів Сардинія в Італії. Третім районом поширення печер із значною зацікавленістю є північ Адріатики (Італія, Словенія). Четвертим районом є територія Словаччини – тут концентрація печер із помітним рівнем зацікавленості (за нашою градацією – середнім) є вищою, ніж у сусідніх Угорщини та Чехії.

За отриманими матеріалами та розрахунками визначено основні чинники, які впливають на зацікавленість та популярність печер серед користувачів Інтернет:

1) географічні (наближеність печер до великих міст, транспортних шляхів, туристичних центрів тощо);

2) соціально-економічні (рівень соціально-економічного розвитку країн розташування печер, туристична відвідуваність, внутрішній туристичний потік);

3) інші (суб’єктивна наукова або особиста зацікавленість користувачів, медійна активність користувачів, інформаційні приводи і події, пов’язані з окремими печерами або об’єктами, приуроченими до них географічно, змістовно тощо).

Ми усвідомлюємо наявність певних обмежень у можливості трактувати результати нашого дослідження та екстраполювати їх на певну сукупність об'єктів, відтак зауважимо, що:

- дослідження спрямоване на апробацію методики і відображає конкретний випадок поводження з вибіркою;
- дослідження спрямоване на визначення місця українських печер у загальній картині зацікавленості печерами в Європі;
- вимірювання контенту здійснено на певну часову дату, тому об’єктивний результат підвладний тенденціям і новинам, які значно впливають на інформаційний потік в мережі;
- враховуючи високу питому вагу текстового контенту у дослідженні, на результати сильно впливають такі чинники, як туристична відвідуваність країн розташування печер; кількість носіїв мов, прив’язаних до назв печер та регіонів їх розміщення; рівень розвитку країн; популярність соціальних медіа в них та поширення Інтернет тощо.

Висновки. В результаті проведених досліджень, визначено показники запитуваності, індекси соціальної, іконографічної та візуальної зацікавленості інтернет-користувачами печерними комплексами. Складено серію карт визначених показників контент-аналізу, виконано інтерпретацію результатів оцінки, встановлено рівень зацікавленості інтернет-аудиторії конкретними туристичними атракціями. Доведена доцільність та необхідність використання контент-аналізу при вивченні пріоритетів потенційних туристів з метою підвищення рекреаційного потенціалу регіону за рахунок залучення нових об’єктів. Практичне значення досліджень полягає у створенні картографічного забезпечення

розробки віртуальних і реальних туристичних маршрутів, а також популяризації знань про природно-туристичні об'єкти.

Список використаних джерел:

1. Всесвітня спелеологічна бібліотека [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://speleogenesis.info/index.php.
2. Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://geoinf.kiev.ua/#. .
3. Мельниченко С.В. Інформаційні технології в туризмі: теорія, методологія, практика: Монографія. - К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. - 493 с.
4. Сервіс статистики соціальних мереж Keyhole [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: keyhole.co/.
5. Скопень М. М. Комп'ютерні інформаційні технології в туризмі / М. М. Скопень. – К. : Кондор, 2005. – 301 с.
6. Українська спелеологічна асоціація: офіційний сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.speleoukraine.org.
7. Anger, I. and Kittl, C. Measuring Influence on Twitter,11th International Conference on Knowledge M and K Technologies art. 31. - 2011.
8. Antoniadis K., Vrana V., Zafiropoulos K. Promotion european countries` destination image through Twitter, - 2014. Vol. 5, is. 1, P. 85-103.
9. Krippendorff K. Content analysis : an introduction to its methodology / Klaus Krippendorff. — Thousand Oaks : Sage Publications, Inc., 2004.
10. Speleogenesis Network [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: www.network.speleogenesis.info/index.php (accessed 3 May 2011).
11. UIS International Union of Speleology [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: www.uis-speleo.org (accessed 2 May 2011).

References:

1. Vsesvitnya speleolohichna biblioteka [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu do resursu: http://speleogenesis.info/index.php.
2. Derzhavne naukovo-vyrobnyche pidpryyemstvo «Derzhavnyy informatsiynyy heolohichnyy fond Ukrayiny» [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu do resursu: http://geoinf.kiev.ua/#. .
3. Mel'nychenko S.V. Informatsiyni tekhnolohiyi v turyzmi: teoriya, metodolohiya, praktyka: Monohrafiya. - K.: Kyyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2008. - 493 s.
4. Servis statystyky sotsial'nykh merezh Keyhole [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu do resursu: keyhole.co/.
5. Skopen' M. M. Komp"yuterni informatsiyni tekhnolohiyi v turyzmi / M. M. Skopen'. – K. : Kondor, 2005. – 301 s.
6. Ukrayins'ka speleolohichna asotsiatsiya: ofitsiynyy sayt [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu do resursu: http://www.speleoukraine.org.
7. Anger, I. and Kittl, C. Measuring Influence on Twitter,11th International Conference on Knowledge M and K Technologies art. 31. - 2011.
8. Antoniadis K., Vrana V., Zafiropoulos K. Promotion european countries` destination image through Twitter, - 2014. Vol. 5, is. 1, P. 85-103.
9. Krippendorff K. Content analysis : an introduction to its methodology / Klaus Krippendorff. — Thousand Oaks : Sage Publications, Inc., 2004.
10. Speleogenesis Network [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu do resursu: www.network.speleogenesis.info/index.php (accessed 3 May 2011).
11. UIS International Union of Speleology [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu do resursu: www.uis-speleo.org (accessed 2 May 2011).

УДК 911.3

Нич Тетяна Василівна,
кандидат географічних наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: tatyana2510@ukr.net

Прокопенко Тетяна Петрівна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: tatiana.prokopenko@coraltravel.ua

Ващенко Олександра Володимирівна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: alla_moskalenko@ukr.net

РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ РЕКЛАМНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ТУРИЗМІ УКРАЇНИ

Мета розглянути особливості формування туристичної реклами в регіонах України у відповідності з наявними туристичними ресурсами.

Методика дослідження побудована на використанні статистичної бази та методології Державної служби статистики України, також застосовувалися методи математичної статистики, порівняльно-географічний метод.

Результати дослідження охарактеризовані туристичні ресурси ряду регіонів України та обґрунтовано необхідність формування туристичних кластерів. Виділено три туристичних регіони України.

Наукова новизна полягає у запровадженні обґрунтовані необхідністі формування туристичних кластерів, як мірил залучення населення країни та їх споживчих витрат до національного туризму.

Практична значимість отриманих результатів полягає в можливості зіставлення чинників формування й просторової локалізації туристичних дестинацій в формуванні туристичних потоків.

Ключові слова: реклама, туристична реклама, туристичний продукт, туристичні ресурси.

УДК 911.3

Ныч Татьяна Васильевна,
кандидат географических наук
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина.,
e-mail: tatyana2510@ukr.net

Прокопенко Татьяна Петровна
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина,
e-mail: tatiana.prokopenko@coraltravel.ua

Ващенко Александра Владимировна
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина.,
e-mail: alla_moskalenko@ukr.net

РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ ФОРМИРОВАНИЯ РЕКЛАМНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ТУРИЗМЕ УКРАИНЫ

Цель рассмотреть особенности формирования туристической рекламы в регионах Украины в соответствии с имеющимися туристическими ресурсами.

Методика исследования построена на использовании статистической базы и методологии Государственной службы статистики Украины, также применялись методы математической статистики, сравнительно-географический метод.

Результаты исследования охарактеризованы туристические ресурсы ряда регионов Украины и обоснована необходимость формирования туристических кластеров. Выделены три туристических регионы Украины.

Научная новизна заключается во введении обоснована необходимость формирования туристических кластеров, как мерил привлечения населения страны и их потребительских расходов к национальному туризма.

Практическая значимость полученных результатов заключается в возможности сопоставления факторов формирования и пространственной локализации туристических дестинаций в формировании туристических потоков.

Ключевые слова: реклама, туристическая реклама, туристический продукт, туристические ресурсы.

UDC 911.3

NichTetianaVasylivna,
Ph.D. in Geography
Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv, Ukraine, e-mail: tatyana2510@ukr.net

Prokopenko Tatyana Petrovna
Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv, Ukraine, e-mail: tatiana.prokopenko@coraltravel.ua

Vaschenko Alexandr Volodymyrivna
Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv, Ukraine, e-mail: alla_moskalenko@ukr.net

REGIONAL ASPECT OF FORMATION OF ADVERTISING ACTIVITIES IN TOURISM OF UKRAINE

The aim is to consider the peculiarities of the formation of tourist advertising in the regions of Ukraine in accordance with available tourist resources.

The methodology of the research is based on the use of the statistical base and methodology of the State Statistics Service of Ukraine, as well as methods of mathematical statistics, comparative-geographical method.

The results of the study described the tourism resources of a number of regions of Ukraine and justified the need for the formation of tourist clusters. Three tourist regions of Ukraine are allocated.

The scientific novelty consists in the introduction of reasonable necessities for the formation of tourist clusters as a measure of attracting the population of the country and their consumption expenditure to national tourism.

The practical significance of the results obtained is the possibility of comparing the factors of formation and spatial localization of tourist destinations in the formation of tourist flows.

Keywords: advertising, tourist advertising, tourist product, tourist resources.

Постановка проблеми. Реклама туристичного продукту є цілеспрямованим розповсюдженням інформації про туристичний продукт з метою інформативного впливу на споживача для просування і продажу самого продукту, що сприяє появі у покупця зацікавленості і бажання купити даний продукт(1). Основними її принципами є: законність, точність, достовірність, використання державної та інших мов відповідно до законодавства України, використання форм та засобів, які не завдають споживачеві реклами моральної, фізичної або психічної шкоди (2).

В залежності від охоплення території рекламна діяльність в туризмі буває локальна, регіональна, національна, міжнародна. Характер і особливості її проведення визначаються наявними туристичними ресурсами території, спеціалізацією господарської діяльності, екологічним станом місцевості, розвитком туристичної інфраструктури. Вивчення територіальних

особливостей її формування сприятиме розробці і обґрунтуванню подальшого просування туристичного продукту до споживача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ряд аспектів рекламної діяльності в туризмі розглядаються в працях О.О.Любіцевої, О.О.Бейдика, М.П.Мальської, А.В.Войчака, Т.І.Лук»янець, О.Л.Каніщенко, В.Ф.Кифяка. Ю.О.Карягіна, З.І.Тимошенко, Т.О. Демура ,Г.Б. Муніна та інших . Однак регіональні особливості реклами туризму вивчені недостатньо.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення особливостей формування регіональної рекламної діяльності в туризмі України.

Виклад основного матеріалу. В квітні 2017 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України №275-р був затверджений «Середньостроковий План пріоритетних дій уряду до 2020 року», в якому велике значення приділяється розвитку туристичної сфери як такої, що здатна сприяти розвитку підприємництва, створенню нових робочих місць, збільшенню бюджетних надходжень (4). За даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України в 2017 р. Україну відвідали 14,4 млн осіб, що на 6% більше, ніж в 2016 р. У 2017 р. найбільше іноземців приїхало в Україну з Молдови, Білорусі, Росії, Польщі, Угорщини, Румунії та Словаччини, а також з Туреччини, Ізраїлю та Німеччини. Потоки туристів збільшились з Німеччини, Італії, Великої Британії, Литви, Чехії, Франції, Нідерландів, Латвії, Австрії та Швеції. Проте, гостей з безпосередньою метою "туризм" стало менше в 3,4 разу в порівняно з минулим роком. Головною мотивацією стали "приватні подорожі", які займають найбільший відсоток від загальної кількості – 94,1%. Одним з найпопулярніших міст для іноземців залишається Київ. Наприклад, у 2016 р. до столиці приїхало 1,2 млн туристів і 2 млн. українських гостей. Окрім столиці, туристи люблять відвідувати Львів, Одесу, Ужгород, Харків.

За складом, запасами й умовами зосередження рекреаційно - туристичних ресурсів, як найважливіших чинників формування й просторової локалізації туристичних дестинацій, Україна умовно поділяється на три групи туристських регіонів: 1) регіони, що володіють туристичними ресурсами світового рівня, в яких туризм має бути ключовою, домінуючою галуззю. Такими є області Центру, Карпат та Крим; 2) регіони, які володіють туристичними ресурсами видатного значення світового й державного рівня, але в яких туризм має отримати супутній розвиток поруч з іншими галузями. Серед таких регіонів знаходяться окремі області Півдня, Поділля, Волині. Супутними галузями тут виступають сільське господарство, харчова промисловість, транспортні системи, машинобудування, будівництво; 3) регіони, які володіють туристичними ресурсами регіонального й місцевого значення, в яких розвиток туризму залежить від розвитку інших галузей, тобто носить альтернативний характер. До числа таких регіонів належать області

Донбасу, Слобожанщини, Полісся. Альтернативними галузями тут є паливно-енергетичний комплекс, металургія, машинобудування (4).

Наявність різноманітних туристичних ресурсів створює передумови для розвитку різних видів туризму: екологічного, спортивного, паломницького, етнографічного, сільського, гастрономічного, оздоровчого, релігійного, екскурсійного та інших. Залучення туристів в певний регіон потребує активної рекламної діяльності на основі детального вивчення природних, культурних або історико-архітектурних ресурсів, об'єднаних загальною туристською інфраструктурою для цілей обслуговування туристів. Однією зі специфічних рис маркетингу регіонів на відміну від національного рівня є залучення туристів не тільки з-за кордону, але і всередині країни. Для здійснення просування туристського регіону або туристського центру в більшості держав створюються адміністрації цих об'єктів, як правило, на принципі громадських організацій за участю місцевих органів влади. До таких прикладів можна віднести так звані туристські офіси, наявні в багатьох державах світу. В кожній обладміністрації України є представник, який відповідає за розвиток туризму. Кількість туристів в регіоні в значній мірі визначається системою креативного рекламного ринку в різних населених пунктах. Для проведення успішної рекламної кампанії необхідно диференціювати ринок споживачів.

Як потенційні споживачі реклами виділяються три категорії партнерів і груп населення: відчувають необхідність у предметі реклами, шукають інформацію, тобто у цієї групи уже сформована позитивна установка на предмет реклами з різних джерел; знаходяться в стані байдужості або невизначеності щодо предмету реклами; відчувають необхідність, але з деяких причин негативно ставляться до предмету реклами. Інтереси туристичного підприємства полягають в тому, щоб ці три категорії перетворити з потенційних споживачів у реальних. В першому випадку необхідно просто проінформувати (підтримуюча реклама), в другому - сформувати думку (стимулююча реклама), в третьому - впливати з великою силою, щоб зламати існуючий стереотип (конверсійна реклама). В будь-якому випадку реклама повинна активізувати споживача, викликати у нього реакцію у відповідь, спонукати його до дій (2). Група географічно локалізованих підприємств, що сформувались на базі туристичних активів регіону та пов'язані з обслуговуванням туристів, наприклад, туристичних операторів, готелів, сфери громадського харчування, виробників сувенірної продукції, транспортних підприємств та інших формує туристичний кластер. Основною метою діяльності туристичних кластерів є розвиток конкурентних переваг регіону шляхом активізації всіх видів туризму, яка передбачає вирішення наступних пріоритетних задач: створення реального реєстру об’єктів туристичної інфраструктури (наявної/потрібної), щоб інвестори знали, куди вкладати гроші; реклама, створення туристичного іміджу регіону; створення інформаційної бази регіону з визначенням

можливих туристичних маршрутів, місць відпочинку, транспортної системи тощо шляхом формування інтернет-сторінки, друкованих видань та інформаційних туристичних офісів, бюро, довідок; підвищення рівня кваліфікації та інтелектуального потенціалу працівників туристичної сфери; розвиток індустрії розваг з врахуванням місцевих особливостей; проведення заходів по збереженню і реконструкції пам'ятників архітектури, що мають важливе історичне значення; отримання більшого фінансування для розвитку всіх видів туризм у з місцевих та державного бюджетів, міжнародних фондів (5). Розглянемо регіональні особливості туристичних ресурсів, які впливають на специфіку реклами.

Туристичний потенціал Хмельницької області має такі головні складові: мальовнича природа – Дністер, Товтри, ліси та озера півночі області; мінеральні води – типу Нафтуся, Миргородська, радонова; пам‘ятки історії та архітектури – Кам‘янець-Подільський, Меджибіж, Самчики; мережа санаторіїв, де можна оздоровитись та полікуватись.

Загалом Хмельниччина має 269 територій та об'єктів природно-заповідного фонду: 39 заказників, у тому числі 15 державного значення, 198 пам'яток природи, з них 4 державного значення, Кам'янець-Подільський ботанічний сад, 7 заповідних урочищ, 24 парки - пам'ятки садово-паркового мистецтва, в тому числі 8 державного значення, одна пам‘ятка ЮНЕСКО – дуга Струве, 3 з чотирьох об‘єктів якої в Україні знаходяться у Хмельницькій області. Загалом за кількістю потенційних об‘єктів для туризму входить до п‘ятірки найбільш туристично привабливих регіонів (6).

Київська область у силу свого географічного положення та особливостей історичного розвитку має всі необхідні ресурси для розвитку туризму. Сприятливі кліматичні умови, наявність численних водних об'єктів, а також джерел мінеральних вод, багатство культурно-історичних пам'яток визначають роль Київської області як важливого рекреаційного регіону. У Київській області нараховується 17 заказників, 35 пам'яток природи, 8 парків — пам'яток садово-паркового мистецтва і 12 заповідних урочищ. Київська земля явила світові таких визначних державних мужів, як Ярослав Мудрий, Іван Мазепа, Феофан Прокопович, Іван Сошенко, Павло Чубинський, Григорій Косинка, Іван Козловський, Андрій Малишко, Іван Драч, Ліна Костенко, Шолом-Алейхем і багато інших видатних особистостей. Переяслав-Хмельницький — найстаріше місто у Київській області. У літописних джерелах перші згадки про нього датуються 906 роком. на території міста розташований Національний історико-етнографічний заповідник "Переяслав", який налічує 25 музеїв різноманітної тематики (7; 8).

Харківська область має 135 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, з них державного значення - 2 заказники (Бурлуцький і Катеринівський), ботанічний сад і зоопарк у м. Харкові, 4 пам'ятки садово-паркового мистецтва та місцевого значення - 81 заказник, 39 пам'яток природи, 1 парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва та 6 заповідних

урочищ. Сприятливі кліматичні умови, мальовничі ландшафт, джерела мінеральних вод – рекреаційні ресурси області. Найвідомішими туристичними об'єктами є: меморіальний комплекс українського філософа-просвітителя Г.С.Сковороди в с. Сковородинівці, пам'ятки архітектури XVII - XIX ст., історичний і художній музеї у м. Харкові, художньо-меморіальний музей живописця І.Ю.Рєпіна в м. Чугуєві та пам'ятки архітектури XIX ст. у м. Ізюмі. Перспективними є оздоровчий та пізнавальний туризм, сімейний відпочинок. (4).

На Полтавщині налічується 169 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, в т. ч. дендропарк у с. Устимівка (створений у 1893 р.), Хомутецький парк у садибі Муравйових-Апостолів (початок XIX ст.), полтавський міський сад (парк "Перемога"; заснований у 1803 р. з ініціативи генерал-губернатора князя О.Б. Куракіна). В 1820-1841 рр. на території саду діяла Полтавська школа садівництва, яка пізніше разом із прилеглою частиною саду була передана Полтавському інституту шляхетних дівчат, що містився в колишній садибі СМ. Кочубея. На території міського саду в 1852 р. споруджено будинок Полтавського міського театру. Основою курортних ресурсів області є джерела мінеральних вод у Миргородському, Великобагачанському, Новосанжарському, Кременчуцькому, Хорольському районах (9).

Висновки. Формування регіональних туристичних потоків в Україні залежить від наявності певних типів рекреаційних ресурсів: природних, історико-культурних та соціально-економічних та стану розвитку рекламної діяльності. Чим ефективніша туристична реклама, тим більший більший потік туристів. Вона покликана підвищити зацікавленість туристів до відвідування конкретного регіону, міста або району.

Список використаних джерел:

1. Карягін Ю.О., Тимошенко З.І., Демура Т.О., Мунін Г.Б. Маркетинг тур продукту.Підручник. - К: Кондор, 2009. - 394 с.
2.Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні Навчальний посібник. - Чернівці: Книги-XXI, 2003. - 300 с.
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275 –р.
4. Управління регіональним розвитком туризму: Навчальний посібник. / За ред.В.Ф.Семенова –Одеса, 2011. - 225 с.
5. Колесник О.О. Кластерна модель розвитку туризму в Україні Економіка. Управління. Інновації. - 2009. - №1.
6. Стратегія регіонального розвитку Хмельницької області на 2011-2020 рр.,Хмельницький, 91 с.
7. Київська область. Енциклопедичний довідник, К.: ГР УРЕ, 1982.- С.130.
8.Природно-заповідний фонд Київщини довід. вид. – К. : Урожай, 2007. – 42 с.
9. Панкова *Є.В.* Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник. - *К.:* Альтерпрес, 2003. - 352 с.

References:

1. Karyagin Yu.O., Timoshenko Z.I., Demura T.O., Munin G. B. Marketing tour product. Help. - K: Condor, 2009. - 394 p.
2.Kyfyak V.F. Organization of tourism activity in Ukraine Textbook. - Chernivtsi: Books XXI, 2003. - 300 p.
3. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 3, 2017 No. 275-p.
4. Management of regional development of tourism: A manual. / For V.F. Semenova -Odessa, 2011. - 225 p.
5.Kolesnik O.O. Cluster model of tourism development in Ukraine Economy. Management. Innovations - 2009. - No. 1.
6.Strategy of regional development of Khmelnytsky region for 2011-2020, Khmelnitsky, 91 p.
7.Kiev region. Encyclopedic Handbook, K .: GR URE, 1982.- P.130.
8.Wildlife Fund of Kyiv Region. kind. - K.: Harvest, 2007. - 42 p.
9. Pankova Ye.V. Tourist local studies. Tutorial. - K. .: AlterPres, 2003. - 352 p

УДК 338.483

Горин Ірина Василівна Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: iryna.horyn@gmail.com

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета. Метою статті є характеристика сучасного стану гірськолижного туризму Львівської області, визначення основних чинників, що впливають на його функціонування та обґрунтування перспектив розвитку даного виду туризму.

Методика. Методичною основою роботи виступають праці вітчизняних вчених у сфері туризмознавства і гірськолижного туризму, наукова періодика, підручники та монографії, ресурси Інтернет-мережі, статистичні дані Головного управління статистики у Львівській області та ін., в яких відображені характеристики стану туристично-рекреаційної галузі регіону та її гірськолижної складової.

Результати. Досліджено сучасний стан туристичної галузі Львівської області. Розглянуто особливості гірськолижного туризму як однієї зі складових туристично-рекреаційної сфери. Виділено основні чинники його розвитку. Охарактеризовано територіальну організацію гірськолижного туризму області. Визначено перспективи його розвитку в регіоні.

Наукова новизна грунтується на комплексному аналізі гірськолижних курортів Львівської області та розкритті їхньої сировинної бази.

Практична значимість дослідження зводиться до його ролі у розвитку туристично-рекреаційної галузі Львівщини на прикладі її гірськолижних курортів.

Ключові слова: гірськолижний туризм, туристичний маршрут, гірськолижний курорт, туристично-рекреаційна сфера, територіальна організація, туризм, рекреація, туристичні ресурси.

УДК 338.483

Горин Ирина Васильевна Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина, e-mail: iryna.horyn@gmail.com

ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ГОРНОЛЫЖНОГО ТУРИЗМА ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Цель. Целью статьи является характеристика современного состояния горнолыжного туризма Львовской области, определение основных факторов, влияющих на его функционирование и обоснование перспектив развития данного вида туризма.

Методика. Методической основой работы выступают труды отечественных ученых в области туризмоведения и горнолыжного туризма, научная периодика, учебники и монографии, ресурсы Интернет-сети, статистические данные Главного управления статистики во Львовской области и др., в которых отражены характеристики состояния туристско-рекреационной отрасли региона и его горнолыжной составляющей.

Результаты. Исследовано современное состояние туристической отрасли Львовской области. Рассмотрены особенности горнолыжного туризма как одной из составляющих туристско-рекреационной сферы. Выделены основные факторы его

развития. Охарактеризовано территориальную организацию горнолыжного туризма области. Определены перспективы его развития в регионе.

Научная новизна основывается на комплексном анализе горнолыжных курортов Львовской области и раскрытии их сырьевой базы.

Практическая значимость исследования сводится к его роли в развитии туристско-рекреационной отрасли Львовщины на примере ее горнолыжных курортов.

Ключевые слова: горнолыжный туризм, туристический маршрут, горнолыжный курорт, туристско-рекреационная сфера, территориальная организация, туризм, рекреация, туристические ресурсы.

UDC 338.483

Horyn Iryna Vasylivna Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: iryna.horyn@gmail.com

SOCIAL-GEOGRAPHIC STUDYING OF GYPSUM-TOURISM OF LVIV REGION

Goal. The purpose of the article is to describe the current state of skiing tourism in the Lviv region, to determine the main factors influencing its functioning and to substantiate the prospects for the development of this type of tourism.

Method. The methodical basis of the work is the works of domestic scientists in the field of tourism and skiing tourism, scientific periodicals, textbooks and monographs, Internet resources, statistics of the Main Department of Statistics in Lviv Oblast, etc., which reflect the characteristics of the state of the tourist and recreational industry of the region and its ski component.

Results. The modern state of the tourism industry of the Lviv region is investigated in this work. There are considered the features of skiing tourism as one of the special types of tourist sphere. The main factors of its development are highlighted in this paper. There was studied territorial organization of skiing tourism of the region studied. The prospects of its development in the region are determined.

Scientific novelty is based on the complex analysis of ski resorts of Lviv region and the disclosure of their raw material base.

The practical significance of the study is reduced to its role in the development of the tourist and recreational sector of Lviv region, for example, its ski resorts.

Key words: skiing tourism, tourist route, ski resort, tourist and recreational sphere, territorial organization, tourism, recreation, tourist resources.

Постановка проблеми. Львівська область належить до найперспективніших у туристичній сфері регіонів України. Її потужний природно-ресурсний та історико-культурний потенціал разом із вигідним географічним розташуванням у центральній частині Європи та багатий досвід розвитку туристично-рекреаційної сфери виступають основними передумовами швидкого розвитку туристичної галузі Львівщини. Вона орієнтується не лише на внутрішнього споживача, але й на іноземців, які масово відвідують Львівську область.

Цьому сприяє й те, що її територією пролягають міжнародні транспортні коридори, які з’єднують Україну з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією та іншими країнами Західної Європи. Північна частина Львівщини розташована у межах Волинської височини, Малого

Полісся, центральна – Розточчя та Подільської височини, а південна представлена Передкарпаттям та Українськими Карпатами. Саме в останніх частинах Львівщини активно розвивається гірськолижний туризм. Тому аналіз стану гірськолижного туризму, визначення перспектив його розвитку у цьому регіоні є актуальним завданням.

Виділення раніше невирішених раніше частин загальної проблеми. При наявній кількості наукових джерел, які стосуються туристично-рекреаційної сфери, все-таки недостатньо уваги приділено виокремленню ключових факторів функціонування і розвитку гірськолижного туризму Львівської області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню розвитку туризму та рекреаційної сфери присвячені наукові роботи багатьох вітчизняних та закордонних вчених. Дубодєлова А. досліджувала сучасний стан і тенденції розвитку туристичного бізнесу в Україні (2010 р.). Зінько Ю., Лозинський Р. і Мальська М. провели діагностику та проаналізували туристичний потенціал Карпатського регіону з метою визначення потреб територіального планування (2005 р.). Кляп М. вивчила сучасні різновиди туризму (2011 р.). Славінська В. розробила концепцію програми розвитку туристично-рекреаційної галузі у Львівській області на 2011–2013 роки (2010 р).

Виклад основного матеріалу. Гірськолижний туризм вважається одним із спеціальних видів туристичної галузі. В його складі виділяють [6] лікувально-оздоровчий, рекреаційний, спортивний аматорський та екологічний види. У суспільній географії гірськолижний туризм розглядається як складна соціально-економічна система. Туризм – це галузь невиробничої сфери, яка спрямована на задоволення потреб туристів як у матеріальних, так і нематеріальних послугах. Його основна функція – забезпечення людини повноцінним і раціональним відпочинком [5]. Гірськолижний туризм характеризується певними особливостями. Вони пов’язані з тими послугами, які надаються туристичними підприємствами та організаціями. Перша особливість гірськолижного туризму – складні взаємозв'язки між його складовими елементами. Більша частина туристичних підприємств є невеликими за розмірами. Великі туристичні підприємства функціонують, в основному, лише в густонаселених районах. Друга особливість гірськолижного туризму зводиться до нечіткого формулювання цілей діяльності. Приватні туристичні підприємства, орієнтуючись у своїй діяльності на дохід, відзначаються чіткими цілями, зокрема, накопиченням цінностей, прибутку та ін. Проте туристичні організації не володіють такими цілями ні на рівні підприємств, ні на рівні регіонів. Третя особливість гірськолижного туризму – сильний вплив збоку зацікавлених клієнтів. Всі туристичні підприємства функціонують у середовищі зацікавлених груп людей. Туристичні організації працюють з великою кількістю осіб, які проявляють сильний вплив на саму організацію. Усередині окремих зацікавлених груп також існують свої інтереси. За природно-ресурсним

потенціалом Львівщина посідає одне з перших місць в Україні. Його частка становить приблизно 5,4 %. За даним показником Львівська область поступається лише Закарпатській [4].

Велику частину території регіону займають Карпати з мальовничими краєвидами, гірськими хребтами і схилами різної форми, довжини і крутизни, річковими долинами, кліматичними умовами, які є придатними для гірськолижного туризму, який займає особливе місце серед інших видів туризму Львівщини. Дуже цікаві маршрути проходять через г. Пікуй, г. Парашку, г. Маківку, г. Ямельницю, г. Труханів та ін (Рис.1). Варто зазначити, що Львівська область відома такими гірськолижними центрами як Славське, Тисовець, Плай, Волосянка, Орявчик, Сколе, Розлуч, Турка, Верхнє і т. д [8].

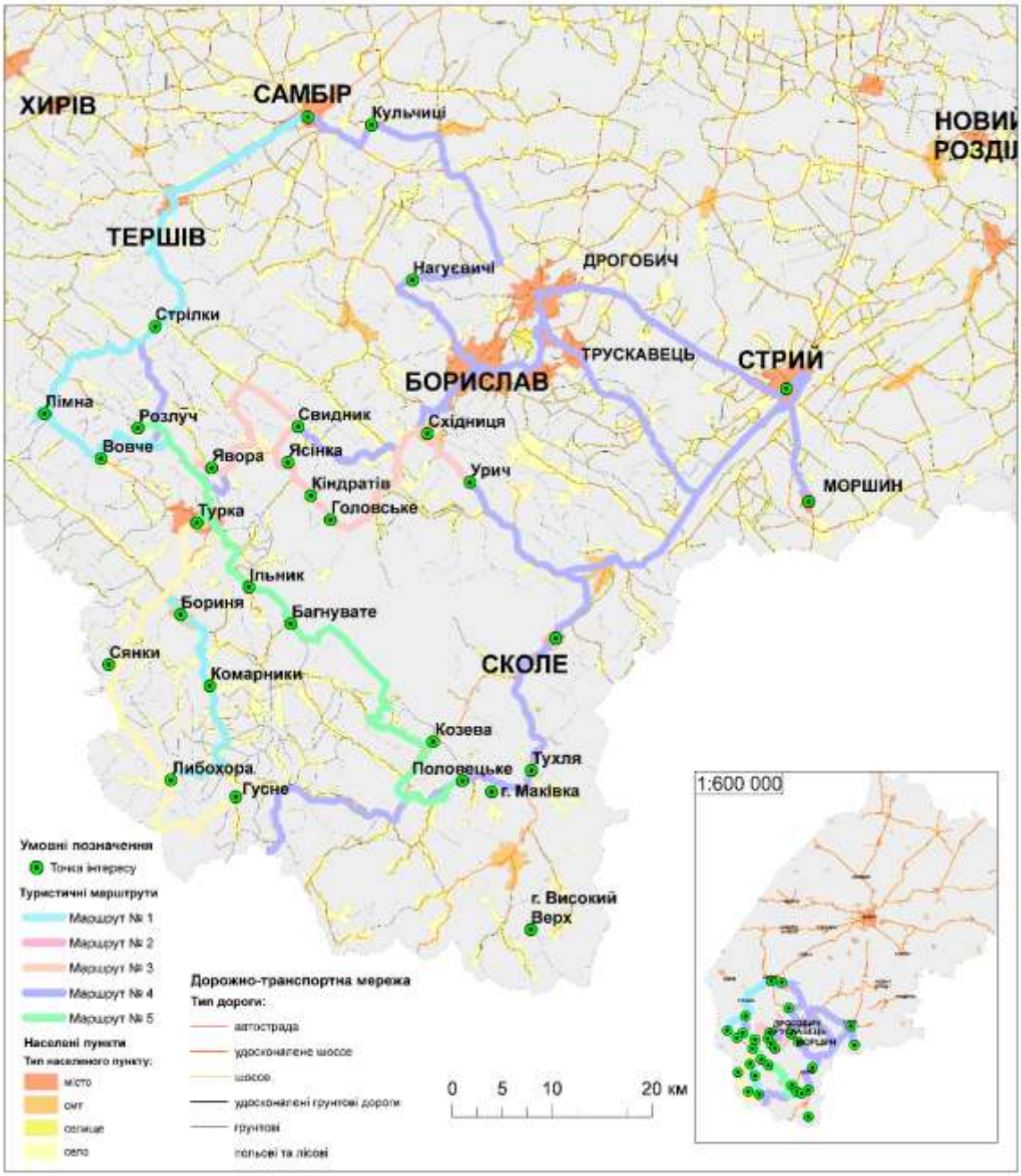

Рис. 1 Гірські туристичні маршрути Львівської області

Гірські місцевості Львівської області мають виняткове значення та є придатними для гірськолижного спорту. До них належать смт. Славське з прилеглими населеними пунктами, с. Тисовець Сколівського району, с. Розлуч, м. Турка Турківського району та ін. (Табл. 1).

Табл. 1.

Гірськолижні курорти Львівської області

Назва курорту	Характеристика курорту
"СЛАВСЬКЕ"	**Розташування:** відстань 135 км. від м. Львова **Відпочинок:** лижні траси: г. Тростян, г. Погар, г. Кремінь, г. Менчіл, підйомник "Теремус" (Крокус), канатні дороги **Проживання:** комфортабельні бази відпочинку, приватні готелі, садиби, котеджі **Додаткові опції:** боулінг, більярд, настільний теніс, тенісні корти, пейнтбол, канатна лазанка, Карпатський музей Визвольної боротьби Юрія Микольського
"ТИСОВЕЦЬ"	**Розташування:** відстань 135 км. від м. Львова та 2 км. від с. Орявчик **Відпочинок:** канатна дорога довжиною 1,75 км., два підйомники по 850 м. кожен, Балетний схил (короткий спуск з бугельних підйомників), три лижні трампліни K115, K90, K55, траси для бігових лиж (5, 10, 15 км.) **Проживання:** житлові корпуси **Додаткові опції:** сауна, більярд, кафе, дискобар, спортивний і тренажерний зали, сноутюбінг
"ОРЯВЧИК"	**Розташування:** відстань 15 км. від м. Сколе та 130 км. від м. Львова **Відпочинок:** взимку – гірські лижі (бугельні підйомники 350 і 960 м. і лижні траси 1200, 2000 м.), влітку – походи в гори, купання в гірській річці, рибалка, екскурсії **Додаткові опції:** бебі-ліфт, ратрак
"ПЛАЙ"	**Розташування:** відстань 200 м. від траси Е471 Київ – Чоп, поблизу с. Плав'я **Відпочинок:** лижні траси, бугельні підйомники, чотирикрісельні підйомники Доппельмайр **Проживання:** готель Плай"" **Додаткові опції:** бістро, ресторан, спа-центр, басейни, тренажерні зали, дитячий майданчик

На сьогодні туристично-рекреаційний потенціал Сколівського району нараховує 86 відпочинкових закладів, близько 200 приватних агроосель, 3 канатно-крісельні дороги, 27 бугельних витягів, 30 гірськолижних трас [2].

До гірськолижних центрів області належать (*Рис. 2*):

• смт. Славське – 30 закладів розміщення туристів, 6 гірськолижних зон, 17 лижних трас, 1 канатно-крісельна дорога та 15 бугельних витягів;

• с. Тисовець – 10 лижних трас, 2 бугельних підйомники довжиною 400 – 1000 м та 1 канатно-крісельна дорога;

• с. Волосянка – база відпочинку ”Високий Верх” на 78 ліжко – місць і канатно – крісельна дорога на гору Високий Верх протяжністю 2750 м. та пропускною здатністю 500 чол./год.;

• м. Турка (г. Кичера) – лижна траса з бугельним підйомником 800 м.;

• с. Розлуч (г. Волосянка) – лижна траса з бугельним підйомником 800 м.

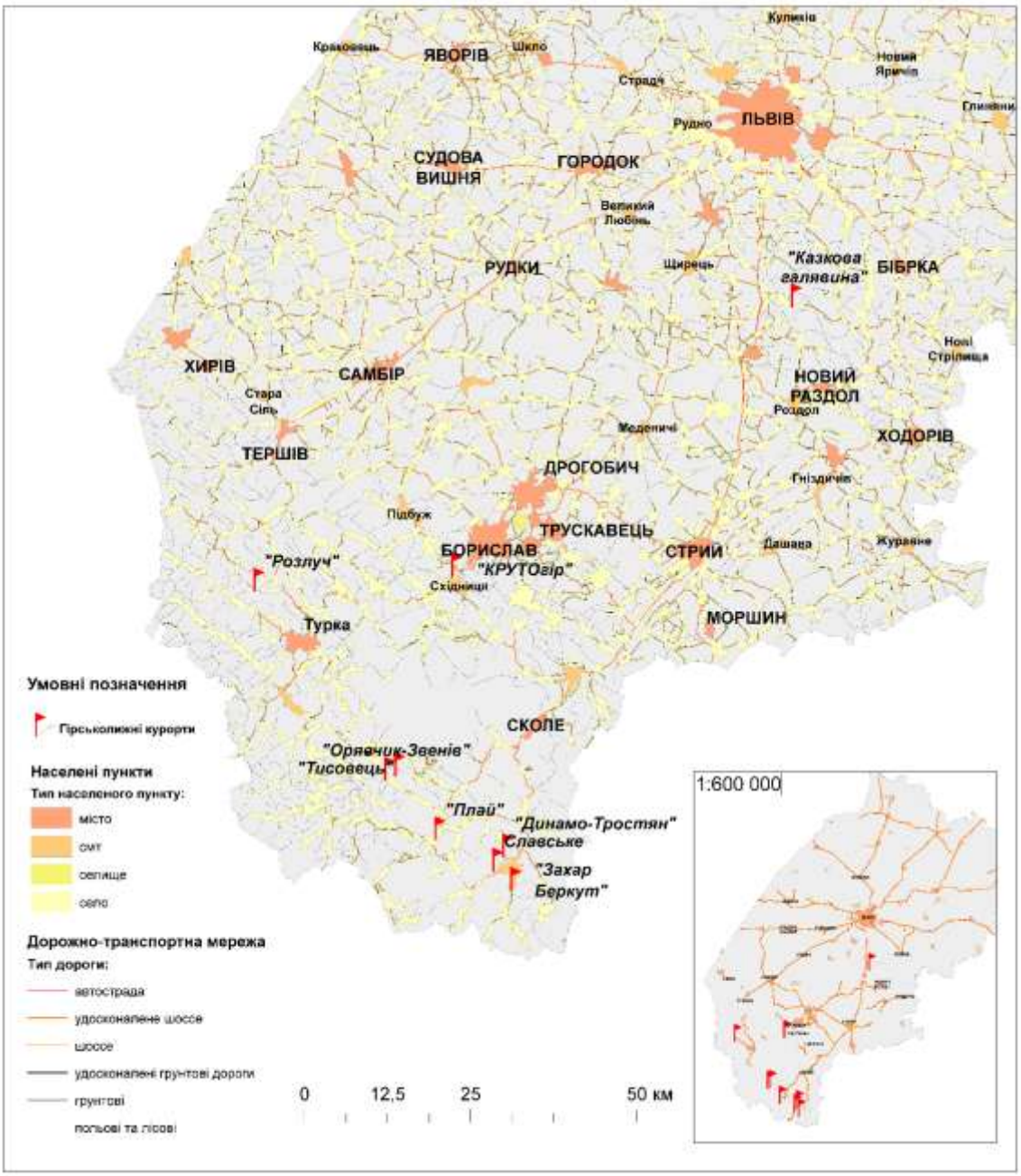

Рис. 2 Географія гірськолижних курортів Львівської області

У 2016 р. послугами санаторних закладів Львівської області скористалося 111 тис. ос [7]. Найбільше туристів спостерігалося у м. Трускавці – 57 %. Найменша їх кількість нараховувалася у м. Бориславі та Сколівському районі і становила, відповідно, по 3 %.

У 2016 р. у Львівській області функціонувало 9 професійних театрів, 26 самостійних музеїв і 13 концертних організацій. Протягом даного року в регіоні 444 тис. ос. відвідали театри, а 266 тис. ос. – концерти [7]. У 2016 р. у музеях Львівщини було організовано екскурсії для 1,9 млн. туристів.

Сьогодні динаміка туристичних потоків у Львівській області вказує на зростання кількості іноземних туристів, які приїжджають сюди з метою відпочинку. Для збільшення їх кількості треба активізувати маркетингову діяльність в галузі туризму, у тому числі і гірськолижного, яка має бути спрямована на створення позитивного іміджу Львівщини як регіону з безпечними і комфортними умовами перебування туристів [1].

У 2016 р. під час перебування на Львівщині як засіб розміщення туристи, в основному, обирали будинки відпочинку, пансіонати, бази відпочинку (26,0 %), готелі (36,7 %), санаторії і т. д. Проте збільшилася кількість туристів, які віддавали перевагу приватним засобам розміщення [3]. Це було зумовлено недостатнім рівнем комфортності та якості обслуговування у готелях та високими цінами в них.

У 2016 р. у Львівську область прибуло 750 тис. туристів [7]. З них десяту частину складали іноземні громадяни. Найбільше подорожуючих спостерігалося у готелях м. Львова (50 %), а найменше – у готельних комплексах Жовківського та Сколівського районів (по 3 % на кожний).

Аналіз динаміки прибуття туристів у готелі та санаторії Львівської області свідчить, що впродовж 2000 – 2016 рр. спостерігалося збільшення їхньої кількості. У 2000 р. даний показник становив 118811 ос., а в 2016 р. – 181827 ос. Проте це не стосується 2005 р. та 2014 р. У цей період в Україні спостерігалася нестабільність у політичній та соціальній сфері (Помаранчева революція у листопаді 2004 р. – січні 2015 р., Революція гідності у листопаді 2013 р. – лютому 2014 р.) і кількість подорожуючих зменшилася, відповідно, до 90756 ос. та 92128 осіб [7].

У 2016 р. число туристів, які виїжджали з Львівської області, сягало 182 тис. ос. Більша їх половина подорожувала, в основному, Україною. Якщо вести мову про зарубіжні країни, то найбільшою популярністю користувалися Туреччина, Єгипет і Болгарія. До них прибуло, відповідно, 23 %, 15 % і 12 % подорожуючих від загальної кількості туристів – жителів Львівської області [2].

Проте варто зазначити, що, незважаючи на значний природноресурсний потенціал Львівської області, розвиток гірськолижного туризму відбувається дуже повільно. Це пов’язано з високою вартістю створення і подальшого функціонування гірськолижного курорту, відсутністю підтримки підприємців у сфері вирішення питань про землю, на якій розташовуються гірськолижні курорти, незахищеністю приватного капіталу, наявністю проблем з курортним бізнесом при нестабільній політичній ситуації, браком інформації у споживача про українські гірськолижні курорти, відсутністю масштабної реклами. Через зростання популярності гірськолижних курортів, наявність унікальних природних ресурсів, високий рівень їхньої освоєності гірськолижний

туризм у Львівській області вважається надзвичайно перспективним та економічно доцільним. Активний розвиток даного виду туризму в регіоні створює всі умови для підвищення міжнародного авторитету не лише Львівщини, а й України загалом.

Висновки. Аналіз туристичного потенціалу Львівській області показав, що регіон має всі передумови для інтенсивного розвитку гірськолижного туризму: вигідне географічне положення та наявність гірського рельєфу, сприятливий клімат, значне природне різноманіття, потужний історико-культурний і туристично-рекреаційний потенціал та ін. Однак на сьогодні існує ряд чинників, які негативно впливають на розвиток даної галузі. Вони пов'язані не лише з потребами населення в оздоровленні та відпочинку, але й з економічними вигодами для нього. Проте варто зазначити, що гірськолижний туризм виступає одним з основних джерел наповнення бюджету області. Його розвиток ґрунтується на раціональному використанні природних та кліматичних умов, етнічних, історичних, архітектурних пам'яток Львівщини, які приваблюють великий потік іноземних туристів в область і спричиняють приплив валютних надходжень в економіку регіону. Тому розвиток гірськолижного туризму зумовлює стимулювання економічної активності малого й середнього бізнесу, створення додаткової кількості робочих місць у різних секторах економіки та зменшення відтоку кадрів за кордон.

Список використаних джерел:

1. Gołembski G. Metody stymulowania rozwoju turystyki w ujęciu przestrzennym, Poznań, 2002. С. 462 – 261.
2. Szczeciński R., Jagusiewicz A., Kowesznikow W., Lozynskij R., Malska M. Inwestycje turystyczne na Ukrainie Zachodniej. Katalog projektyw inwestycyjnych, Warszawa, 2004. С. 304 – 221.
3. Szczeciński R., Jagusiewicz A., Kowesznikow W., Zińko J., śyłtowski P. red. Potencjał turystyczny Ukrainy Zachodniej, Instytut Turystyki, Warszawa, 2004. С. 163 – 91.
4. Дубодєлова А. В. Сучасний стан і тенденції розвитку туристичного бізнесу в Україні /А. В. Дубодєлова, О. В. Юринець // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Інвестиційна привабливість регіону та механізми її забезпечення: [зб. наук. праць] / НАН України. ІРД. – Львів, 2010. – Вип. 3(83). – С. 267 – 282.
5. Зінько Ю., Лозинський Р., Мальська М. Діагностика та багатопоказниковий аналіз туристичного потенціалу Карпатського регіону для потреб територіального планування [в:] Львівська суспільна географія: національний і європейський вимір, Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, Львів, 2005. – С. 241 – 243.
6. Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму: навч. посіб. / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – К.: Знання, 2011. – С. 334.
7. Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/
8. Славінська В. Концепція програми розвитку туристично-рекреаційної галузі у Львівській області на 2011–2013 роки. – Львів, 2010. – С. 30.

Список использованных источников:

1. Gołembski G. Metody stymulowania rozwoju turystyki w ujęciu przestrzennym, Poznań, 2002. С. 462 – 261.

2. Szczeciński R., Jagusiewicz A., Kowesznikow W., Lozynskij R., Malska M. Inwestycje turystyczne na Ukrainie Zachodniej. Katalog projektyw inwestycyjnych, Warszawa, 2004. С. 304 – 221.
3. Szczeciński R., Jagusiewicz A., Kowesznikow W., Zińko J., śyłtowski P. red. Potencjał turystyczny Ukrainy Zachodniej, Instytut Turystyki, Warszawa, 2004. С. 163 – 91.
4. Дубоделова А. В. Современное состояние и тенденции развития туристического бизнеса в Украине / А. В. Дубоделова, А. В. Юринец // Социально-экономические проблемы современного периода Украины. Инвестиционная привлекательность региона и механизмы ее обеспечения: [сб. наук. работ] / НАН Украины. ИРД. – Львов, 2010. – Вып. 3 (83). – С. 267 – 282.
5. Зинка Ю., Лозинский Г., Мальская М. Диагностика и многопоказательний анализ туристического потенциала Карпатского региона для нужд территориального планирования [в:] Львовская общественная география: национальный и европейский измерение, Изд-во ЛНУ им. И. Франко, Львов, 2005. – С. 241 – 243.
6. Кляп М. П. Современные разновидности туризма: учеб. пособие. / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – К: Знание, 2011. – С. 334.
7. Официальный сайт Главного управления статистики во Львовской области [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/
8. Славинская В. Концепция программы развития туристско-рекреационной отрасли во Львовской области на 2011-2013 годы. – Львов, 2010. – С. 30.

References:

1. Gołembski G. Metody stymulowania rozwoju turystyki w ujęciu przestrzennym, Poznań, 2002. С. 462 – 261.
2. Szczeciński R., Jagusiewicz A., Kowesznikow W., Lozynskij R., Malska M. Inwestycje turystyczne na Ukrainie Zachodniej. Katalog projektyw inwestycyjnych, Warszawa, 2004. С. 304 – 221.
3. Szczeciński R., Jagusiewicz A., Kowesznikow W., Zińko J., śyłtowski P. red. Potencjał turystyczny Ukrainy Zachodniej, Instytut Turystyki, Warszawa, 2004. С. 163 – 91.
4. Dubodelova AV Current situation and trends of tourism business development in Ukraine / A. V. Dubodelova, O. V. Yurinets // Socio-economic problems of the modern period of Ukraine. Investment attractiveness of the region and mechanisms for its provision: [c. sciences works] / NAS of Ukraine. IRD – Lviv, 2010. – Pub. 3 (83). – S. 267 – 282.
5. Zinko Y., Lozynsky R., Mal'skaya M. Diagnostics and multi-indicator analysis of the tourist potential of the Carpathian region for the needs of territorial planning [in:] Lviv social geography: national and European dimension, Vinnytsya LNU them. I. Franko, Lviv, 2005. – P. 241 – 243.
6. Klyap M. P. Modern types of tourism: teaching. Manual / M. P. Klap, F. F. Sandor. – K.: Knowledge, 2011. – P. 334.
7. Official site of the Main Department of Statistics in Lviv Oblast [Electronic resource] – Access mode: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/
8. Slavinskaya V. Conception of the program of tourism and recreation industry development in the Lviv region for 2011-2013. – Lviv, 2010. – P. 30.

УДК 338.48-6-2-57(477):338.486.41

Мальська Марта Пилипівна,
доктор економічних наук, професор
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: malskym@ukr.net

Бордун Ореста Юріївна,
кандидат географічних наук, доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: obordun@ukr.net

Лесик Ірина Йосипівна
Львівський національний університет імені Іавана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: lesuk.ir@ukr.net

ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНА ОЦІНКА ДЕРЕВ'ЯНОЇ ЦЕРКВИ СВЯТОЇ ТРІЙЦІ МІСТА ЛЬВОВА

Мета. Метою наукового дослідження є проведення туристично-рекреаційної оцінки Свято-Троїцької церкви міста Львова – сакральної пам'ятки дерев'яної архітектури XVII ст. для привернення широкого кола зацікавлених осіб.

Методика. Методика дослідження базується на аналізі 10 основних критеріїв оцінки туристично-рекреаційного потенціалу об'єкту за 10 бальною шкалою. Основними елементами аналізу є атрактивність церкви з точки зору архітектури, внутрішнього інтер'єру, історичної та культурної цінності для виховання наступних поколінь, автентичного розміщення та транспортної доступності для організації туристичних потоків. Сума балів по всіх критеріях дає дослідникам можливість порівняти даний об'єкт дослідження з подібними видами.

Результати. В результаті грунтовного аналізу 10 чинників атрактивності дерев'яної церкви Святої Трійці, отримали сумарний бал дуже високий – 71, що безумовно свідчить про її вагому роль в розвитку туристичних потоків Львова в майбутньому. Особливо актуально до 2020 року провести ряд заходів щодо спрямування туристів до цього об'єкту. Адже, Стратегія розвитку туризму міста Львова передбачає перерозподіл туристичних потоків з центру міста до нових дестинацій. Саме Сихівський район міста Львова, що є найбільш густонаселеним районом, на жаль не має жодного музею і дуже рідко відвідується туристами.

Наукова новизна. Проведений комплексний туристично-рекреаційний аналіз дерев'яної сакральної пам'ятки – церкви Святої Трійці – є першою спробою такого виду оцінки, хоч цей храм був під пильною увагою мистецтвознавців і істориків впродовж усього періоду існування.

Практична значимість Висновки наукового дослідження, проведеного в руслі Стратегії перерозподілу туристичних потоків міста Львова, повинні стати директивою для створення сприятливих умов відвідування храму Святої Трійці впродовж дня, а також внесення об'єкту до найновіших туристичних путівників та довідників по Львову.

Ключові слова: історико-культурні об'єкти, дерев'яна архітектура, сакральна спадщина, туристично-рекреаційна оцінка.

УДК 338.48-6-2-57(477):338.486.41

Мальская Марта Филиповна,
доктор экономических наук, професор
Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина, e-mail: malskym@ukr.net

Бордун Ореста Юриевна,
кандидат географических наук, доцент
Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина, e-mail: obordun@ukr.net

Лесык Ирина Йосифовна
Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина, e-mail: lesuk.ir@ukr.net

ТУРИСТИЧЕСКИ-РЕКРЕАЦИОННАЯ ОЦЕНКА ДЕРЕВЯННОЙ ЦЕРКВИ СВЯТОЙ ТРОИЦЫ ГОРОДА ЛЬВОВА

Цель Целью научного исследования является проведение туристически-рекреационной оценки Свято-троицкой церкви города Львова - сакральной достопримечательности деревянной архитектуры XVII ст. для привлекания широкого круга заинтересованных лиц.

Методика. Методика исследования базируется на анализе 10 основных критериев оценки туристически-рекреационного потенциала объекта по 10 бальной шкале. Основными элементами анализа являются атракционность церкви с точки зрения архитектуры, внутреннего интерьера, исторической и культурной ценности для воспитания следующих поколений, аутентичного размещения и транспортной доступности для организации туристических потоков. Сумма баллов по всем критериям дает исследователям возможность сравнить данный объект исследования с подобными видами.

Результаты. В результате основательного анализа 10 факторов атрактивності деревянной церкви Святой Троицы, получили суммарный балл очень высокий - 71, что безусловно свидетельствует о ее весомой роли в развитии туристических потоков Львова в будущем. Особенно актуально до 2020 года провести ряд мероприятий относительно устремления туристов к этому объекту. Ведь, Стратегия развития туризма города Львова предусматривает перераспределение туристических потоков с центра города до новых дестинаций. Именно Сиховский район города Львова, который является наиболее густонаселенным районом, к сожалению не имеет ни одного музея и очень редко посещается туристами.

Научная новизна. Проведенный комплексный туристически-рекреационный анализ деревянной сакральной достопримечательности - церкви Святой Троицы - является первой попыткой такого вида оценки, хоть этот храм был под пристальным вниманием искусствоведов и историков на протяжении всего периода существования.

*Выводы.*Выводы научного исследования, проведенного в русле Стратегии перераспределения туристических потоков города Львова, должны стать директивой для создания благоприятных условий посещения храма Святой Троицы на протяжении дня, а также внесение объекта к новейшим туристическим путеводителям и справочникам по Львову.

Ключевые слова: историко-культурные объекты, деревянная архитектура, сакральное наследство, туристически-рекреационная оценка.

УДК 338.48-6-2-57(477):338.486.41

Marta Malska Pylypivna
Doctor of Economics *Sciences*, Professor
Lviv Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine, e-mail: malskym@ukr.net

Bordun Oresta Yuriyivna,
Candidate of Geography Sciences, Associate Professor
Lviv Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine, e-mail: obordun@ukr.net

Lesyk Iryna Yosypivna
Lviv Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine, e-mail: lesuk.ir@ukr.net

TOURIST RECREATIONAL EVALUATION OF HOLY TRINITY WOOD CHURCH IN LVIV CITY

The aim. The aim of the scientific research is to carry out the tourist recreational evaluation of Holy Trinity church in Lviv, the sacral monument of wooden architecture of the 18th century, with the aim to attract a number of interested people.

The research. The research methodology is based on the analysis of 10 main evaluation criteria of the object tourist recreational potential on a scale of 10. The main elements of the analysis are the attractiveness of the church from the architectural point of view, the interior, historical and cultural value as an example for future generations, authentic location and the access of transport in order to organize the tourist flows. The total score by all the criteria gives a chance to the researches to compare a certain object of study with the same kinds of churches.

As a result. As a result of close analysis of 10 attractiveness factors of Holy Trinity wooden church the high total score has been obtained. It definitely shows its important role in the development of tourist flows in Lviv in the future. It is important to highlight that the strategy of Lviv tourism development is oriented on redistribution of tourist flows from the city centre to the new destinations. Syhiv district of Lviv, in particular, which is considered to be densely populated region, hasn't got any museum and is rarely visited by any tourists, unfortunately.

Scientific novelty. Despite the fact that this temple has been under close attention of art critics and historians for the whole time of its existence, the complex analysis of sacral wooden church of Holy Trinity, which has been conducted, is the first attempt of this kind of evaluation.

The conclusions. The conclusions of the scientific research, conducted in the strategy of tourist flows redistribution in Lviv, should become a directive to create favorable conditions to visit the temple of Holy Trinity during the day and also should be added to the newest guidebooks and directories of Lviv.

Key words: historical and cultural objects, wooden architecture, sacral heritage, tourist recreational evaluation.

Постановка проблеми. Історико-культурні об'єкти можуть бути визначальними при формуванні туристичних потоків та забезпечувати значні доходи від плати за їх огляд. За даними статистики ВТО, історичні та культурні об'єкти є основним джерелом прибутку в країнах Європи, де їх добре впорядковують, реставрують і забезпечують доступ для огляду. В Україні взято під охорону 70 тис. пам'яток історії та культури, які мають суспільно-виховне значення, становлять пізнавальний інтерес і можуть використовуватися у туристичній діяльності. Важливою складовою історико-культурних ресурсів вважається дерев'яна сакральна архітектура. Цінність збережених пам'яток цього типу є надзвичайно висока, оскільки вони значно піддаються знищенню, особливо об'єкти з віком понад 300 років. Дерев'яних церков цього періоду в Україні зі збереженим малюванням стін налічується кілька, широко відомими є дві церкви Св. Юра і Воздвижения Чесного Хреста в Дрогобичі Декілька таких церков збереглося і на Львівщині. Серед Св. Духа в Потеличі, Св. Миколи в Дмитровичах Мостиського району з живописом, що його виконав 1698 року вишенський маляр Федор, та зовсім недавно відреставрований живопис XVIII ст. у Введенській церкві села Вислобоки Кам'янко-Бузького району. Окремим зразком дерев'яної архітектури XVII ст. є церква Пресвятої Трійці на сихівському передмісті Львова. На жаль, церква використовується для богослужінь невеличкої греко-католицької

віруючої громади, а решту часу стоїть замкнена і не доступна для огляду туристів та паломників.

Методика дослідження. Бальна система оцінок на практиці застосовується досить широко. Особливо у тих випадках, коли будь-яке явище не піддається точному виміру, але є потреба хоча б у приблизній його оцінці. Сутність бального підходу оцінки історико-культурних ресурсів полягає в тому, що оціночні шкали побудовані на подальшій структуризації видових компонентів у відповідності з туристично-рекреаційною важливістю явищ [4].

Останні дослідження. Перші дослідження сакральної архітектури Галичини здійснили мандрівники, художники XVII-XVIII ст. у гравюрах та рисунках зафіксувавши окремі церкви цього періоду. Завдяки В. Січинському ми маємо загальне уявлення про об'ємно-планувальні вирішення сакральних об'єктів цього періоду [5, с.22-27], зокрема об'єкту дослідження – церкви Святої Трійці. За останні десять років вийшла низка «енциклопедій», «монографій», «історико-архітектурних нарисів», які написані без належних вимог до цього типу видань, не розкривають важливих аспектів української сакральної архітектури, не пов'язані з генезою та формуванням певних типів шкіл. Винятково ґрунтовним в тому відношенні є словник-довідник Я.Тараса: «Українська сакральна дерев'яна архітектура», де ми знаходимо повну характеристику важливих критеріїв для характеристики дерев'яної сакральної архітектури [6].

Виклад основного матеріалу: При оцінці туристичного потенціалу об'єкта одним з важливих показників є транспортна доступність пам'ятки. Чим більше різноманітних видів шляхів її забезпечують, тим вищий оціночний показник. Дерев'яна церква Святої Трійці розташовується недалеко від залізничної станції Сихів, що забезпечує під'їзд до неї туристів з інших міст. Трамвайна та автобусна лінія забезпечує безперебійне сполучення з іншими частинами Львова. Тому бальний показник транспортної доступності має максимально можливий бал – 10 (див.табл 1.) Розташування церкви на Сихівському передмісті далеко від туристичних потоків, що в основному пролягають центральними вулицями Львова, не мотивує звичайних перехожих туристів до відвідування чудом вцілілої невеликої дерев'яної церкви, тому бальна оцінка розташування пам'ятки відносно основного туристичного центру рівна 6-ти балів (див табл. 1.) та рис. 1. Церква розташована на підвищенні в рельєфі та добре проглядається зі всіх сторін, оточена вічнозеленими туями та добре упорядкованим подвір'ям. Багатоповерхівки не заступають виду на церкву, тому можна оцінити архітектурно-ландшафтну відповідність найвищим балом (див.рис.2.). Церква Святої Трійці не міняла місця розташування впродовж всієї своєї історії. За останніми даними, знайденими в архівах міста Кракова, церкву спорудили мешканці села Сихів 1600 р., а не 1654 р., як вважали раніше. У 1870-х рр. до церкви був прибудований притвор, а також підведені підвалини [2]. Єдиним негативним моментом стала її реставрація проведена у 1932 р. з частковим порушенням автентики

(розібрана дзвіниця над бабинцем) [3], тому бальна оцінка автентичності зменшилась до 8-ми (див.табл.1.).

Рис. 1. План-схема розташування дерев'яної церкви Святої Трійці

Рис. 2. Церква Святої Трійці міста Львова (фото Бордун О.Ю.)

Будучи типовим зразком архітектури XVII ст., сихівський храм має будову однонавову, тридільну будову, з однією банею [6] . Дзвіниця надійно схована була під банею, що зустрічалось дуже рідко в дерев'яній

архітектурі того часу і на сьогоднішній день не збереглася на жаль. Тільки на рисунках В.Січинського ми можемо побачити її наявність (див. рис.3.).

Табл.1.

Бальна оцінка туристично-рекреаційного потенціалу церкви Святої Трійці

№ п/п	*Критерій*	*Бальна оцінка*
1	Транспортна доступність	10
2	Розташування по відношенню до туристичних потоків	6
3	Відповідність ландшафту	10
4	Автентичність	8
5	Оригінальність архітектурної розробки	10
6	Відповідність архітектурному стилю своєї епохи	10
7	Внутрішній інтер'єр	10
8	Іконостас	5
9	Промоція	0
10	Доступність для огляду	2
	Всього	71

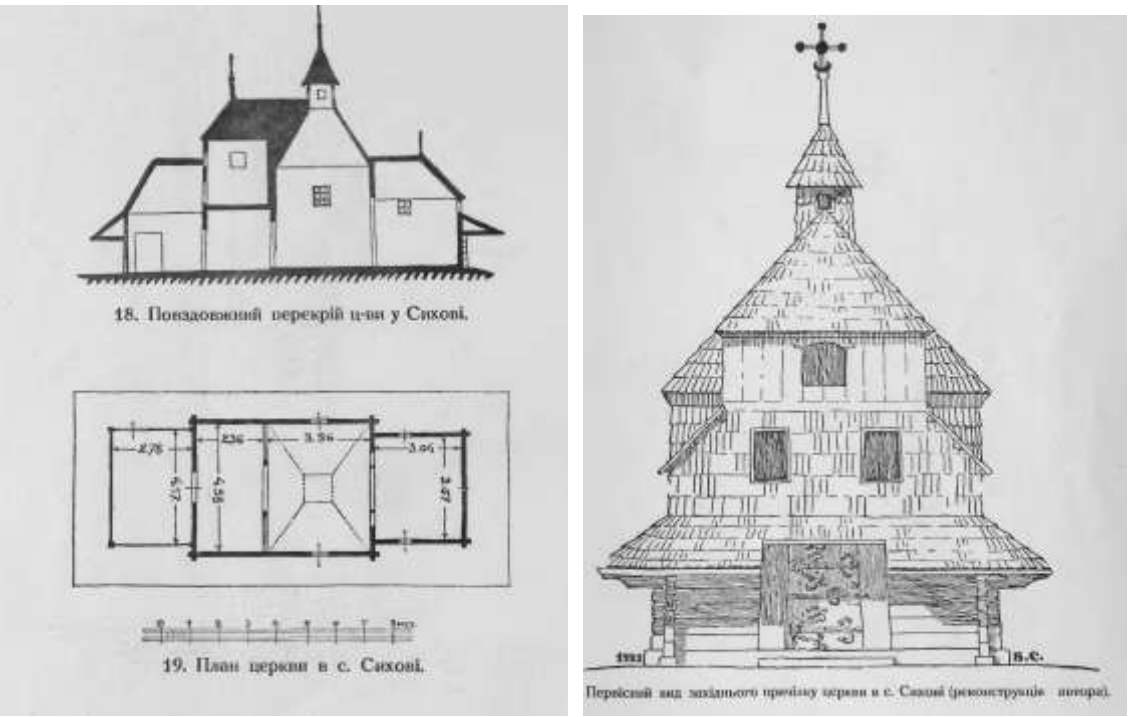

Рис.3. Первісний вигляд церкви на Сихові [5, с.26-27]

Настінні розписи храму, що носять відбиток буремного часу боротьби українського народу за незалежну та самостійну державу під проводом Богдана Хмельницького, мають особливу мистецьку цінність. У рослинний орнамент вписано зображення трьох святих воїнів: Теодора Тиранського, Юрія і Димитрія. Такий добір героїв стінопису відповідає героїчній обстановці часу, в якому його створено [1, с.242]. Воїни одягнені в панцири і плащі-гіматони. У правій руці-щити, у лівій списи (див. рис.4.).

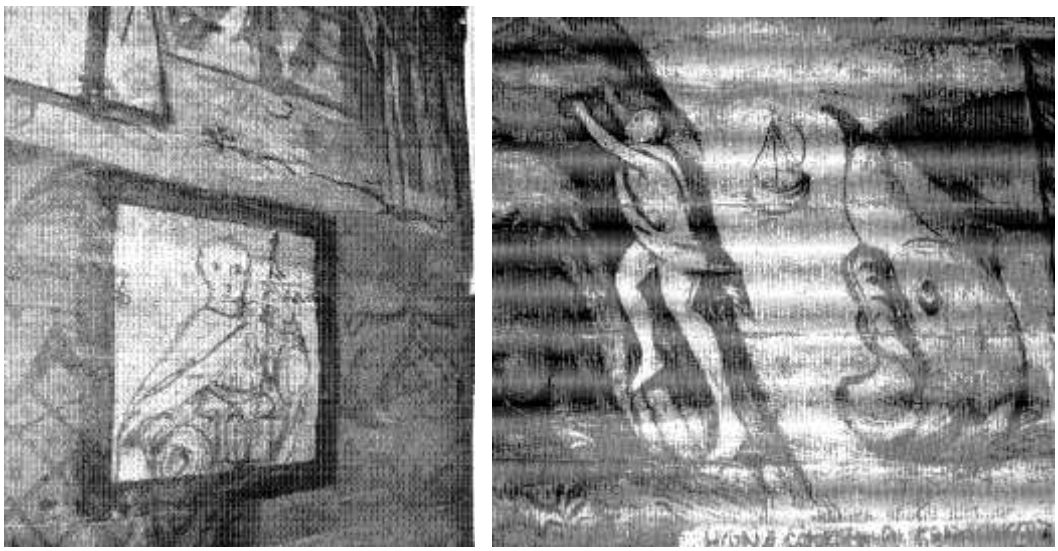

Рис. 4. Розписи дерев'яних стін датовані 1683 року (фото Бордун О.Ю.)

Вище воїнів, на північній стіні, є сцени із Старого Заповіту: «Спасіння Нова з черева кита» (рис.2.), «Гостина в домі Авраама» та «Старозавітна Трійця». Над ними, на північній частині бані, зображені «Страсті Христові». Всі композиції багатофігурні. На південній стіні, крім воїнів і святого, зображено «Воздвиження Чесного Хреста» та подружжя ктиторів навколішках перед святителем (зліва від вікна). Біля цієї сцени у нижньому правому кутку позначено рік виконання живопису за допомогою церковнослов'янської кириличної системи запису літочислення, які розшифровуються як – «1683 рік» [2, с.243].

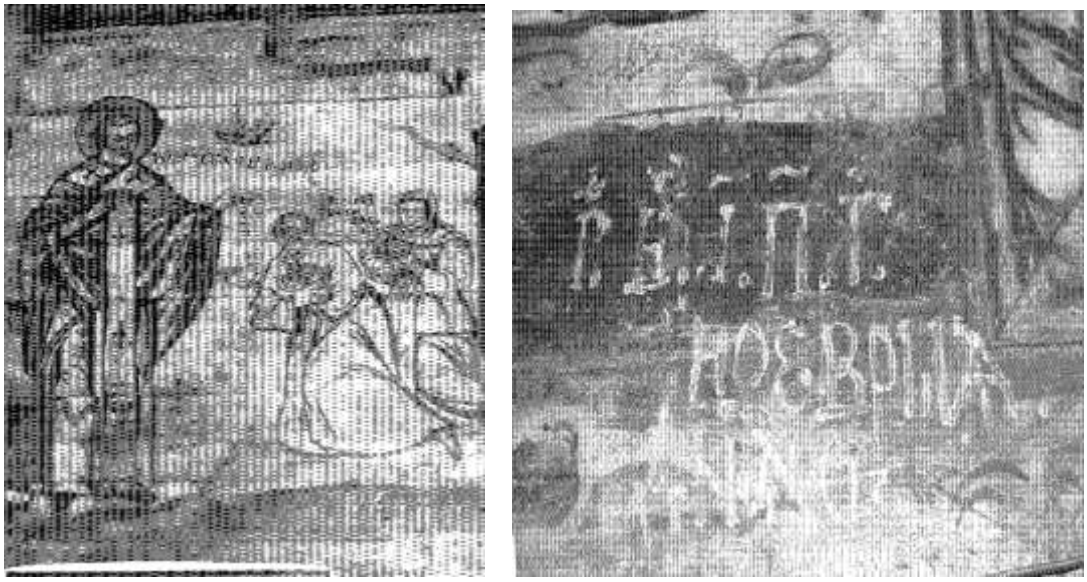

Рис. 5. Основний датований розпис південної стіни церкви Святої Трійці (фото Бордун О.Ю.)

Вище – «Страшний суд». Західна частина стіни відтворює Страшний суд. На східній частині бані залишки композиції «Розп'яття з при стоячими». Праворуч від Ісуса Христа – Іван Хреститель, ліворуч –

Богородиця і Марія Магдалина. Досконале завершення композиції – Ісус Пантократор у ліхтарі бані (див. рис.6.)

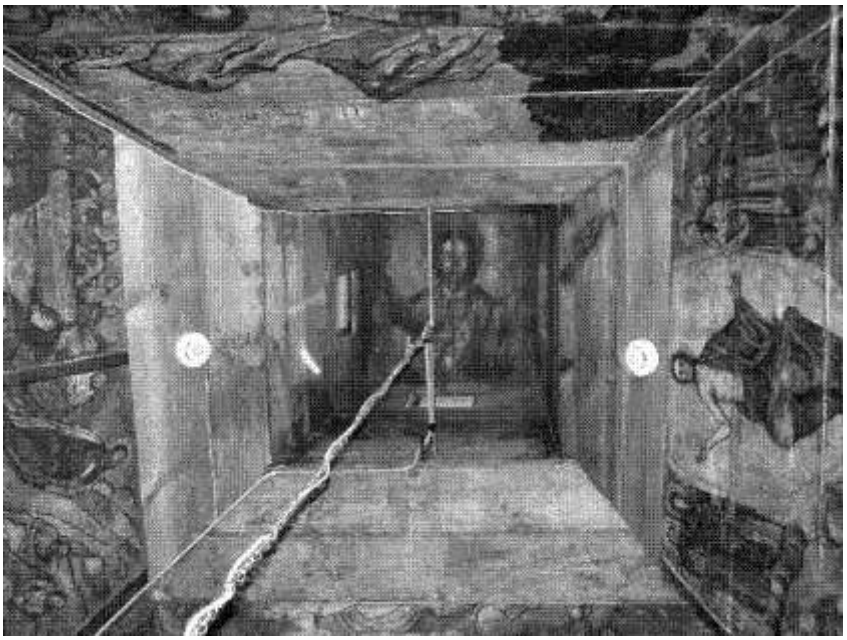

Рис. 6. Ліхтар бані у церкві Святої Трійці (фото Бордун О.Ю.)

Висновки. Дерев'яну церкву Святої Трійці завжди високо оцінювали науковці та мистецтвознавці. Вона має вагому історичну, наукову та мистецьку цінність. В 1974 році церкву Пресвятої Трійці було передано Львівській картинній галереї, у ній мали намір відкрити музей, перевезти її на територію Львівського музею народної архітектури та побуту [7, с.145]. У зв'язку з цим львівські реставратори провели дослідження як самої архітектури, так і настінних розписів, склали проектну документацію для повної реставрації храму. На превеликий жаль, більше зробити не вдалося.

У 1990 р. храм було повернуто громаді віруючих. Своїм коштом люди перекрили дах ґонтою, упорядкували територію. Реставратори знову повернулися до перерваної роботи. За короткий час їм вдалося реставрувати живопис на двох краях намету, а решта творів унікального українського стінопису чекає свого часу.

Сьогодні церква із таким великим туристичним потенціалом стоїть фактично зачинена більшість часу, тільки на незначний період дня під час богослужінь її відкривають. Такий стан речей є неприпустимий і потребує втручання органів самоврядування, що повинні забезпечити цьому унікальному об'єкту сакральної народної архітектури охорону і виділення фінансування для музейного працівника, що проводив би екскурсії і наглядав за церквою впродовж дня.

Широке коло відвідувачів може забезпечити тільки популяризація об'єкту за допомогою радіо, телебачення і друкованих видань. Дана наукова розробка дасть основу для публічної дискусії і в майбутньому може бути доповнена новими критеріями оцінки.

Список використаних джерел:

1.Вуйцик В. Leopolitana. Т.2. – Львів: ВНТЛ - Класика, 2000.- 704с.
2.Греко-католицька парафія села Сихів. ЦДІАЛО ф.146,опис 13, справа 12012-12014
3 .Драган М. Знівечення церкви в Сихові. Львів, газета «Діло» – 1933, с.5
4 .Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. Наукове видання. - Львів: НАН України. - ІРД НАН України. - 1999. - 78 с.
5 .Січинський В. Дерев'яні дзвіниці і церкви Галицької України XVI- XIX. - Жовква: Видання монастиря василіян – 1925, 132с.
6 .Тарас Я. «Українська сакральна дерев'яна архітектура словник-довідник», Львів, Національна Академія наук України, Інститут народознавства, 2006. 521 с
7 .Храми Львова. Фотоальбом. Астрон. – 175с.

Список использованных источников:

1. Вуйцык В. Leopolitana. Т.2. – Львов: ВНТЛ - Классика, 2000.- 704с.
2. Греко-католицькая парафия села Сыхов. ЦДИАЛО ф.146,опис 13, дело 12012-12014
3. Драган М. Обезображение церкви на Сыхове. Львов, газета «Дело» – 1933, с.5
4. Кравцив В.С., Грынив Л.С., Копач М.В., Кузык С.П. Науково-методические принципы реформирования рекреационной сферы. Научное издание. - Львов: НАН Украины. - ИРИ НАН Украины. - 1999. - 78 с.
5. Сичынский В. Древяные дзвоницы и церкви Галицкой Украины XVI- XIX. - Жовква: Издательство Видання монастыря василиян – 1925, 132с.
6. Тарас Я. «Украинская сакральная древяная архитектура: словарь-справочник». Львов, НАН Украины, Институт народознавства, 2006. - 521 с.
7. Храмы Львова. Фотоальбом. Астрон. – 175с.

References:

1. Vuytsyk V. Leopolitana. T.2. – L'viv: VNTL - Klasyka, 2000.- 704s.
2. Hreko-katolyts'ka parafiya sela Sykhiv. TsDIALO f.146,opys 13, sprava 12012-12014
3. Drahan M. Znivechennya tserkvy v Sykhovi. L'viv, hazeta «Dilo» – 1933, s.5
4. Kravtsiv B.C., Hryniv L.S., Kopach M.V., Kuzyk S.P. Naukovo-metodychni zasady reformuvannya rekreatsiynoyi sfery. Naukove vydannya. - L'viv: NAN Ukrayiny. - IRD NAN Ukrayiny. - 1999. - 78 s.
5. Sichyns'kyy V. Derev''yani dzvinytsi i tserkvy Halyts'koyi Ukrayiny XVI- XIX. - Zhovkva: Vydannya monastyrya vasyliyan – 1925, 132s.
6. Taras Ya. «Ukrayins'ka sakral'na derev''yana arkhitektura slovnyk-dovidnyk», L'viv, Natsional'na Akademiya nauk Ukrayiny, Instytut narodoznavstva, 2006. 521 s
7. Khramy L'vova. Fotoal'bom. Astron. – 175s.

УДК 338.48:629.73

Гурова Дар'я Дмитрівна,
кандидат географічних наук, доцент
Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя, Україна, e-mail: daryazntu@gmail.com

Оліфер Ярослава Олександрівна
Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя, Україна

КІНОТУРИЗМ – ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК XXI СТОЛІТТЯ

Мета статті − проаналізувати сучасний стан розвитку кінотуризму в світі та Україні.

Методика: для вирішення поставленої мети у роботі використано такі методи дослідження: монографічний (при вивченні стану кіно туризму в світі), статистичний (при оцінці кінопродукції України). Системний аналіз дозволив надати характеристику основних проблем розвитку кінотуризму.

Результати: розглянуто поняття і сутність кіно туризму; проаналізовано розвиток кінотуризму в світі та Україні; окреслено перспективи розвитку кінотуризму на сучасному етапі. До основних стримуючих факторів розвитку кінотуризму відносяться його психологічна неоднозначність і складність прогнозування та функціонування. Разом з тим, кінотуризм представляється перспективним напрямком розвитку туризму, так як дозволяє створювати привабливі дестинації в місцях низького туристського попиту, і при грамотному стратегічному плануванні може стати економічно вигідним і ефективним.

Наукова новизна роботи полягає у компонентному аналізі нового виду туризму, нового явища, який є ще не досить популярний в Україні. Вперше було показано рівень сучасного стану кінотуризму та перспективи його розвитку в світі та Україні.

Практична значимість: отримані результати можна використати для розробки кінотурів, як регіональних так і місцевих, короткотермінових і тривалих локальних і регіональних програм розвитку туризму, для формування ринку туристичних послуг та визначення можливостей створення туристичного продукту у різних частинах України, для розробки комплексних програм. Також, матеріали можуть бути корисні для членів науково-освітнього співтовариства, що займається проблемами вивчення можливостей застосування творчого потенціалу, і для представників туристичного бізнесу, які розробляють продукти культурного туризму.

Ключові слова: кінотуризм, кінотурист, українське кіно, перспективи розвитку.

УДК 338.48:629.73

Гурова Дарья Дмитриевна
Запорожский национальный технический университет, г. Запорожье, Украина, e-mail: daryazntu@gmail.com

Олифер Ярослава Александровна
Запорожский национальный технический университет, г. Запорожье, Украина

КИНОТУРИЗМ – ПЕРСПЕКТИВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ XXI ВЕКА

Цель статьи − проанализировать современное состояние развития кинотуризма в мире и Украине.

Методика: для решения поставленной цели в работе использованы следующие методы исследования: монографический (при изучении состояния кинотуризма в мире), статистический (при оценке кинопродукции Украины). Системный анализ позволил предоставить характеристику основных проблем развития кинотуризма.

Результаты: рассмотрено понятие и сущность кинотуризма; проанализировано

развитие кинотуризма в мире и Украине; намечены перспективы развития кинотуризма на современном этапе. К основным сдерживающим факторам развития кинотуризма относятся его психологическая неоднозначность и сложность прогнозирования и функционирования. Вместе с тем, кинотуризм представляется перспективным направлением развития туризма, так как позволяет создавать привлекательные дестинации в местах низкого туристского спроса, и при грамотном стратегическом планировании может стать экономически выгодным и эффективным.

Научная новизна работы заключается в компонентном анализе нового вида туризма, нового явления, который еще недостаточно популярен в Украине. Впервые был показан уровень современного состояния кинотуризма и перспективы его развития в мире и Украине.

Практическая значимость: полученные результаты можно использовать для разработки кинотуров, как региональных так и местных, краткосрочных и длительных локальных и региональных программ развития туризма, для формирования рынка туристических услуг определение возможностей создания туристического продукта в разных частях Украины, для разработки комплексных программ. Также материалы могут быть полезны для членов научно-образовательного сообщества, занимающегося проблемами изучения возможностей применения творческого потенциала, и для представителей туристического бизнеса, разрабатывают продукты культурного туризма.

Ключевые слова: кинотуризм, кинотурист, украинское кино, перспективы развития.

UDC 338.48:629.73

Gurova Darya Dmytrivna,
Candidate of Geography Sciences, Associate Professor
Zaporizhzhya national technical University, Zaporizhzhya, Ukraine, e-mail: daryazntu@gmail.com

Olifer Yaroslava Oleksandrivna
Zaporizhzhya national technical University, Zaporizhzhya, Ukraine

CINEMA TOURISM IS A PERSPECTIVE DIRECTION OF THE XXI CENTURY

The article aims are to analyse modern development of cinema tourism status in the world and to Ukraine.

Methods: for the decision of the put purpose such methods of research are in-process used: monographic (at a study of the cinema tourism in the world), statistical (at the estimation of cinema production of Ukraine). System analysis allowed to give description of basic problems of the development of cinema tourism.

The results: a concept and essence of the cinema tourism is considered; the development of cinema tourism in the world and to Ukraine is analyzed; prospects of the development of cinema tourism on the modern stage are outlined. To the basic retentive factors of the development of cinema tourism belong his psychological ambiguousness and complication of prognostication and functioning. At the same time, cinema tourism appears perspective direction of the development of tourism, so as allows to create attractive destinations in the places of low tourist demand, and at the competent strategic planning can become economic advantageous and effective.

The scientific novelty of the work consists in the component analysis of new type of tourism, new phenomenon, which is popular yet not enough in Ukraine. The level of the modern state of cinema tourism and prospect of his development in the world and to Ukraine was first examined.

Practical use: it can draw on the got results for development of cinema tours, as

regional and local, short-term and protracted local and regional programs of development of tourism, for forming of market of tourist services and determination of possibilities of creation of tourist product in different parts of Ukraine, for complex program development. Also, this materials can be useful to the members scientifically educational concord which is engaged in the problems of study of possibilities of application of creative potential, and for the representatives of tourist business, which develop the products of cultural tourism.

Keywords: cinema tourism, cinema tourist, Ukrainian cinema, prospects of development.

Постановка проблеми. У сучасному світі індустрія туризму є однією з найбільш швидкозростаючих. Цілком передбачувано що увагу привернули можливості використання кіноіндустрії, а саме впливу фільмів на туристичну мотивацію здатність впливати на бренд території і створювати попит на відвідування маршрутів показаних в кіно. У результаті виник новий різновид туризму – кінотуризм, який є специфічною туристською моделлю і дозволяє людям побачити процес зйомки фільму або відвідати місця, де він був знятий. Деякі країни, як Нова Зеландія, США і Велика Британія вже успішно використовують популярність фільмів для збільшення туристського потоку, досягаючи значного збільшення відвідуваності. В даний час Україна не входить в список країн, де кінотуризм поширений, але володіє певними перспективами його розвитку. Важливою умовою розвитку кінотуризму є оцінка потенціалу, передусім кінематографу та соціально-культурних та рекреаційно-туристських ресурсів. Ці питання ще недостатньо висвітлені в українській науці, незважаючи на незначне зростання наукових публікацій з даної тематики останнім часом: Госейко Л.С., Гаврилюк А.М., Зубавіна І.С., Іллєнко Ю.С., Миславський В.В., Сапрунова В.Б. та ін.

Мета статті − проаналізувати сучасний стан розвитку кінотуризму як України, так і світу загалом.

Основна частина. Кінотуризм – відносно недавнє явище, яке почало розвиватися за минулі 25 років, головним чином через загальне підвищення міжнародних подорожей та зростаючого впливу ЗМІ. Завдяки сучасній кіноіндустрії, у тисячі підприємців і цілих компаній з’являються реальні перспективи для відкриття власного бізнесу. Герої і місця зйомок фільмів стають основою для створення не лише різних товарів, але і послуг. Наприклад, абсолютний тренд останніх років – організація екскурсій за мотивами відомих кінофільмів. Мета таких турів – допомогти клієнтові зануритися в дивовижний світ улюблених фільмів шляхом відвідування знакових місць зйомок. Під час таких екскурсій турист зможе відвідати райони міст, де нещодавно сталася битва супергероїв, або побувати в квартирі головного героя, або насолодитися неймовірними пейзажами, які можна було побачити у відомій кінокартині. Для фанатів кіно, екскурсії місцями зйомок улюблених фільмів – це справжній, ні з чим незрівняний, подарунок.

Кінотуризм приваблює споживачів аудіовізуальних засобів масової інформації, які відповідають за можливість відвідати місце, яке вони

бачили на екрані, або які хочуть знайти більш детальну інформацію про нього. Бажання відвідати такі напрямки перетворює їх у туристів, з вмістом або наданням первинної уяви для відвідування місця або надання чого-небудь, що дає додаткову цінність для регіону або місця. Останнє може привести до більш тривалого перебування туриста, але це може також може змінити імідж, а також обізнаність про місце для туристів і зробити напрямки більш конкурентоспроможними. Для деяких місць це може навіть призвести до тривалого цільового життєвого циклу, в якості нових сегментів відвідувачів.

Фільм «Хоробре серце», про шотландського лицаря Уїльяма Уоллеса, на 300% збільшив відвідування Шотландії. Через рік після релізу фільму про «Гаррі Поттера», можна побачити помітне збільшення відвідувачів, на 50%, так як зйомки проходили в різних місцях Великобританії, в тому числі в готелях, наприклад, «Корона готель», «Amersham», в Англії – повністю були заброньовані протягом 2 тижнів, як мінімум на 3 роки вперед, після випуску фільму (див. табл. 1) [1].

Табл. 1

Вплив фільмів на кількість відвідувачів

Фільм	Розташування	Кількість відвідувачів
«Хоробре сердце»	Монумент Уоллеса, Шотландія	300% через рік після релізу
«Капітан Корелії Мандолін»	Кефалонія, Греція	збільшення на 50%
«Поле чудес»	Айова	35,000 візитів в 1991 році і стійке зростання щороку
«Чотири весілля і похорон»	Готель «Crown», Амершам Англія	повністю заброньовані кінотеатри на 3 роки
«Гаррі Поттер»	В різних місцях Великобританії	збільшення на 50% у всіх кінотеатрах зняті місця
«Місія Нездійсненна 2»	Національний Парк, Сідней	збільшення на 200% в 2000 році
«Ноттінг Хілл»	Кенвуд-Хаус, Англія	10% в місяць
«Гордість і упередження»	Лайм-Парк, Англія	збільшення на 150%
«Почуття і чутливість»	Saltram House, Англія	збільшення 39%
«Пляж»	Тайланд	збільшення на 22%
«Троя»	Канаккале, Туреччина	73% збільшення

Слід виділити такі причини для відвідування місць зйомок кіно:

– слідувати стопами своїх улюблених акторів;

– позиціонувати себе в розташуванні фільму;

– відвідати об’єкти нерухомості виключно за їх історичне значення після перегляду фільму;

– відвідування місць, включених в адаптацію літературної класики;

– закордонні туристи вражені привабливими фонами і хочуть

відвідати їх;

– популярні серіали мають дуже лояльних послідовників.

Кінотур – це особливий вид туристського продукту, нитка маршруту якого вибудовується за трьома основними позиціями:

– з найбільш цікавих місць і пам'яток, де проходили зйомки;

– найбільшими відомими об'єктами індустрії кіно і, насамперед, кіностудіями;

– місцями найбільш значущих кіно подій (фестивалям, конференціям тощо).

З перерахованих варіантів формування маршруту кінотурів найбільш популярним є перший – кінотур місцями зйомки, так як він проектується на топографічній основі з дотриманням усіх класичних прийомів і методів туристичного проектування. В якості прикладу, що ілюструє цю неформальну типологію кінотурів, можна привести найбільш відомі кінострічки, які успішно відбулися, як змістовна і топографічна основа нових туристських кінопродуктів. (див. табл. 2) [2]. Також все більш популярними стають фестивалі кінофільмів, але в цьому випадку необхідно говорити про нішеві кінопокази, які розраховані на професіоналів кіноіндустрії і цінителів кіно.

Табл. 2.

Типологія кінофільмів, як основа для формування кіно турів

Тип кінотура	Назва	Жанр	Характеристика
«Фільм – атмосфера»	«Чоловік і Жінка» Франція (Париж, Довіль) 1966р.	Драма, мелодрама	Режисер,оператор і продюсер – Клод Лелуш. В головних ролях – Анук Еме і Жан-Луі Трентиян. Фільм отримав «Оскар», «Золоту пальмову гілку» і інші нагороди.
«Фільм – бренд»	«Римські канікули» США, Італія 1953р.	Комедія з елементами мелодрами	Режисер і продюсер – Уільям Уайлер. В головних ролях – Грегорі Пек і Одрі Хепберн. Фільм отримав декілька премій «Оскар» і занесений до «Національного реєстру фільмів» США.
«Фільм – час/дія»	«Москва сльозам не вірить» СРСР (Москва) 1979р.	Радянська мелодрама	Режисер – Володимир Меньшов. Лідер прокату 1980 р. в СРСР (близько 90 млн. глядачів). Головні ролі виконали – Віра Алентова, Олексій Баталов. Отримав премію « Оскар» в 1981р.

Вирішальним фактором у виборі фільму є його жанр, він особливо важливий для молодих глядачів у віці від 18 до 24 років, за ним слідує акторський склад, який бере участь у фільмі – цей фактор особливо важливий для глядачів двох вікових категорій від 25 до 34 років і від 35 до 44 років (див. рис. 1) [3].

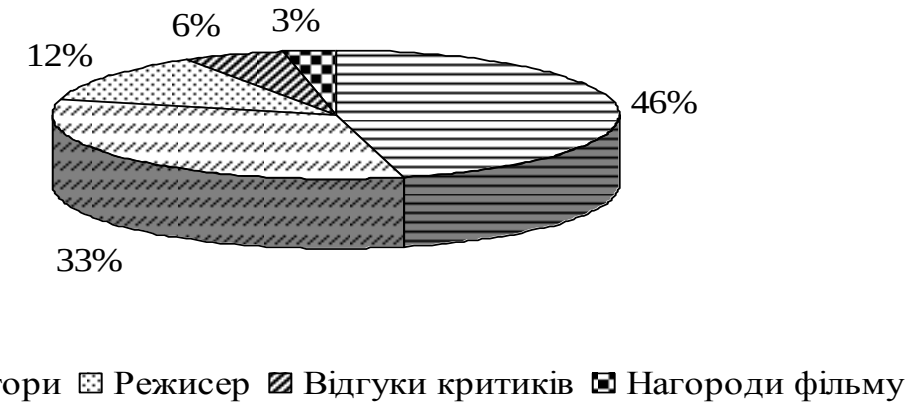

Рис. 1 Фактори, що впливають на вибір фільму

Ім'я режисера в якості основної причини вибору вказало 12% опитаних переважно середньої та старшої вікової категорії від 45 до 59 років і від 60 до 68 років, а критики відгуків і кінопремій відзначають 6% і 3% опитаних. Ці результати дозволяють зробити висновок про те, що жанр і акторський склад є основними критеріями вибору фільму, який розглядається як кінематографічна основа проектованого кіноекрану.

Однак необхідно дослідити жанрові уподобання кінематографістів, які, в свою чергу, також є потенційними споживачами продукції кінотуризму і, отже, їх вибір буде орієнтований на кіностудії, засновані на кінематографічної основі улюблених кінофільмів. Проведені дослідження дозволили виявити найбільш популярні жанри фільмів (див. рис. 2) [3].

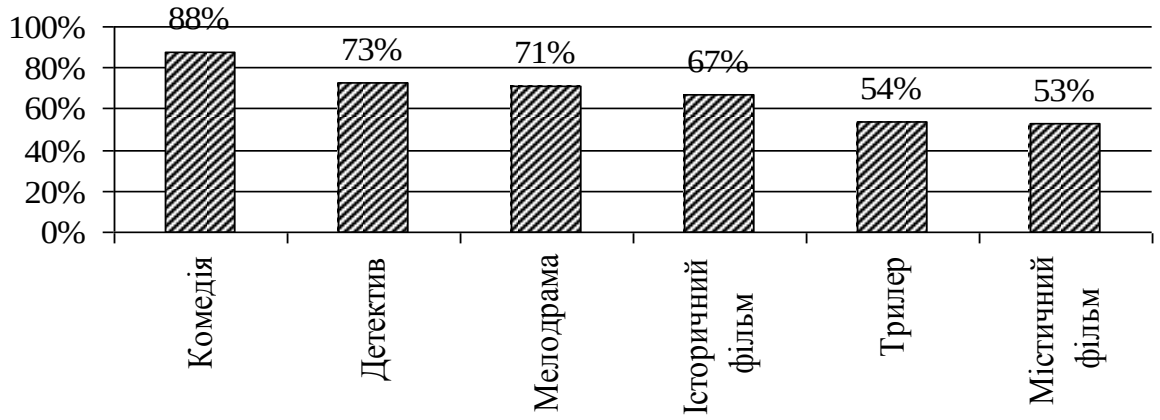

Рис. 2 – Найпопулярніші жанри фільму

Серед усіх кінематографічних жанрів кіномани віддають перевагу, перш за все, комедії – дивляться її 88% опитаних, друге місце за популярністю займають детективні фільми – їх вибирають три чверті опитаних 73%. Більша частина опитаних віддає перевагу мелодрамам 71%, історичні фільми вибирають 67% опитаних. У свою чергу містичні трилери і фільми обирають трохи більше половини опитаних.

В даний час географія кінотуризму обширна. Одним з найбільш популярних напрямків для кінотуристів безумовно є Великобританія. За даними Британської ради з туризму, близько 40 туристів бажали б

відвідати місця зйомок відомих фільмів про Джеймса Бонда і Гаррі Поттера. Як вважають керівники туристичних агенцій кожен п'ятий тур до Великобританії робиться з метою побачити місця зйомок популярних фільмів і в першу чергу «Гаррі Поттера». Не менш популярний і інший герой – Джеймс Бонд відправною точкою всіх подорожей якого є Лондон. Існує близько півтора тисячі так званих Джеймс Бонд Турів Лондоном, які відрізняються тривалістю та тематикою анімаційної складової [4].

Для України кінотуризм – це ще нове явище, яке не набуло широкого розвитку і, насамперед, через відсутність розвитку самої кіноіндустрії. Хоча за останні 7 – 10 років спостерігаються значні зрушення у вітчизняному кіновиробництві. Основною причиною відставання української кіноіндустрії є відсутність технологічної бази в галузі. Однак в останні роки уряд надає значну фінансову підтримку найбільшим кіностудіям країни, в результаті чого на вітчизняному ринку вийшов дуже видовищний, сучасний фільм, побудований на використанні 3D технологій і IMAX («Сторожова застава» та «Поводир», або «Квіти мають очі») [5].

Українці ходять в кіно один раз на 2,5 роки, а поляки – майже 4 рази на рік. Але останнім часом відбувається цікава трансформація: і українського кіно стало більше, і держава нарешті почала допомагати, і народ масово пішов до кінотеатрів. Фінансова криза і девальвація могли відштовхнути глядача від кінозалів, але реакція була протилежною. Кількість розважальних заходів зменшилась, ціна квитків зросла, та кіно все одно залишилось найдоступнішим варіантом дозвілля. Кінотеатри встановлюють рекорди відвідуваності та підраховують прибутки. У 2009 році фільм Джеймса Кемерона «Аватар» встановив абсолютний рекорд українського прокату – 1,6 млн. проданих квитків. Жодна стрічка ні до, ні після не змогла зібрати навіть мільйона глядачів. Така ситуація тривала до 2016 року, в якому стався перелом – одразу два фільми подолали його і перевершили: «Секрети домашніх тварин» і «Загін самогубців». «Доктор Стрендж» зібрав близько 885 тис. глядачів, а «Фантастичні звірі та де їх шукати» – 840 тис. Достатньо неочікувані результати, зважаючи на те, що частина українських територій окупована, і кількість глядачів дещо менша, ніж кілька років тому. Фактично в зоні АТО і Криму знаходиться 42 кінотеатри. Наповнюваність залів зросла практично на 50% у порівнянні з 2013 роком [5].

Українське кіно теж почало приваблювати глядачів. Фільм «Кіборги», який вийшов в прокат 7 грудня 2017 р. відразу побив рекорди з відвідування та касовим зборам за перший уікенд – 8186701 гривень. За вихідні стрічку подивилися 106 тис. 350 українців. Попередній рекорд належав «Сторожовій заставі», яка в жовтні 2017 р. у свій перший уікенд заробила 8 млн. 184 тис. 869 грн. Про цьому її тоді подивилася більша кількість глядачів – 110,6 тис. осіб [6].

Прихід в український кінобізнес потужних комерційних гравців зумовив будівництво сучасних кінотеатрів та мультиплексів у великих містах України. Тенденцією вже стали високі темпи зростання розміщення

кінотеатрів у торгівельно-розважальних комплексах. Водночас вітчизняний ринок кінопрокату ще далекий від насичення сучасними кінотеатрами. Так на 100 тис. українців припадає 0,5 діючих кінотеатрів у Європі цей показник більший у 10 – 11 разів. Усього в Україні 169 кінотеатрів.

Середньостатистичний українець станом на 2015 рік відвідував кінотеатр раз у 2,5 роки. Польський глядач ходить в кіно 3,6 рази на рік, а американський – 8. Квитки дешеві, але можуть здорожчати. В 2016 році середня вартість квитка в українських кінотеатрах становила 81 грн., близько $ 3. Це в півтора рази дешевше, ніж в Росії і майже втричі, ніж в США [5].

Власники українських кінотеатрів говорять, що така ціна економічно не обґрунтована. Після скасування податкових пільг на квитки вона може зрости до 150 – 200 грн. Низька відвідуваність українського кіно частково пояснюється недостатньою медіапідтримкою, бо бюджетів ледь вистачає для завершення зйомок, а про рекламну кампанію не може бути й мови. Власники кінотеатрів з недовірою ставляться до вітчизняного продукту. «Микита Кожум'яка» демонстрував хороші показники, після місяця прокату його все одно зняли з прайм-тайму, змінивши на більш надійний американський продукт.

До основних стримуючих факторів розвитку кінотуризму відносяться його психологічна неоднозначність і складність прогнозування та функціонування. Разом з тим, кінотуризм представляється перспективним напрямком розвитку туризму, так як дозволяє створювати привабливі дестинації в місцях низького туристського попиту, і при грамотному стратегічному плануванні може стати економічно вигідним і ефективним.

Першою проблемою, що стосується кінотуризму можна віднести місця відвідин кінофестивалів, які побудовані в студіях або на штучних майданчиках, таким прикладом може бути відвідування кінофестивалю «Відчайдушних домогосподарок», який проходив на універсальній студії в Голлівуді.

Іншою проблемою, що стосується кіно туризму, є розташування поза місцем, збільшення нестримного виробництва. Це випадки, в яких фільм був знятий повністю в різних містах, ніж було зображено у фільмі – наприклад, «Останній Самурай» був поставлений в Японії, але фактична зйомка відбулася в Новій Зеландії.

Ще однією проблемою для галузі є важливість виявлення у туристів мотивів для подорожей. Сама туристична галузь є дуже конкурентоспроможна, багато нових галузей намагаються залучити туристів до своїх напрямків. Основну увагу слід приділяти позиціонуванню і диференціюванню призначення [7].

В узагальненому вигляді є багато проблем і вигоди для заохочення та узгодження зйомок в зоні призначення; однак також визнано, що при правильному плануванні і управлінні більшість проблем, які можуть

виникнути, можна уникнути. В той же час дозволяючи місцевим жителям і місцям призначення процвітати на перевагах, створених і вироблених, у результаті успішної участі в кінотуризмі. Слід зазначити, що в даний час із-за недостатньої кількості літератури і досліджень в області кінотуризму немає ніяких гарантій, що це стабільний і перспективний новий туризм, який буде залишатися популярним на багато років вперед.

Висновки. Кінотуризм ще не до кінця розвинувся повною мірою саме тому, його ще не можна відносити до добре розвиненого виду туризму. Але інтерес публіки з кожним роком, а точніше з кожним новим бестселером тільки зростає. Заходи, які підпадають під бренд кінотуризму, настільки ж різноманітні, як і маркетингові ініціативи і розрізняються в залежності від сюжетів фільмів, а також від місця розташування, які включають досвід, щоб наблизити туристів до фільму.

Український кінематограф шукає свій шлях. Іноді повторюючи за іменитими роботами, іноді – створюючи щось принципово нове. Його шлях тернистий і тяжкий через феноменальну конкуренцію в боротьбі за «думки» своїх же власних громадян. Україна має все, щоб почати розвивати, як внутрішній так і зовнішній кінотуризм в країні, і для цього настав вже час. Але як видно одного фільму для розвитку галузі недостатньо – потрібні пристойні готелі, інфраструктура, рішення всіх логістичних проблем. В Україні ще не з'явилася така індустрія як організація спеціальних кінотурів.

Список використаних джерел

1. Nicosia E. Special issue film-induced tourism / E. Nicosia, F. Dallari // Journal of Tourism Culture and Territorial Development. – 2015. – 6 (4). – P. 23 – 26.
2. What is cinematic tourism? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <https://www.linkedin.com/pulse>. [Посилання дійсне на 11.12.2017 р.]
3. Tooke N. Seeing is believing: The effect of film on visitor numbers to screened locations / N. Tooke, M. Baker // Tourism Management. – 2015. – 17 (2). – P. 87 – 94.
4. Riley R. Movies as Tourism Promotion: A «Pull Factor» in a «Push Location» / R. Riley, C.S. Van Doren // Tourism Management. – 2013. – 13 (3). – P. 267 – 274.
5. 13 фактів про українське кіно: чесний погляд на теперішнє і прогноз на майбутнє. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://businessviews.com.ua/ru/studies/id/ukrajinske-kino-1506/>. [Посилання дійсне на 06.12.2017 р.]
6. Фільм «Кіборги» побив рекорд касових зборів за перші вихідні показу в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <https://www.5.ua/kultura/film-kiborhy-pobyv-rekord-kasovykh-zboriv-za-pershi-vykhidni-pokazu-v-ukraini-161014.html>. [Посилання дійсне на 11.12.2017 р.]
7. Development of Creative Potential of Cinema Tourism. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.ijese.net/makale/620>. [Посилання дійсне на 07.12.2017 р.].

Список использованных источников

1. Nicosia E. Special issue film-induced tourism / E. Nicosia, F. Dallari // Journal of Tourism Culture and Territorial Development. – 2015. – 6 (4). – P. 23 – 26.
2. What is cinematic tourism? – [Электронный ресурс]. – Режим доступа к сайту: <https://www.linkedin.com/pulse>. [Ссылка действительна на 11.12.2017 г.]

3. Tooke N. Seeing is believing: The effect of film on visitor numbers to screened locations / N. Tooke, M. Baker // Tourism Management. – 2015. – 17 (2). – P. 87 – 94.
4. Riley R. Movies as Tourism Promotion: A «Pull Factor» in a «Push Location» / R. Riley, C.S. Van Doren // Tourism Management. – 2013. – 13 (3). – P. 267 – 274.
5. 13 фактов про украинское кино: честный взгляд на современное и прогноз на будущее. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа к сайту: <http://businessviews.com.ua/ru/studies/id/ukrajinske-kino-1506/>. [Ссылка действительна на 06.12.2017 г.]
6. Фильм «Киборги» побил рекорд кассовых сборов за первые выходные показа в Украине. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа к сайту: <https://www.5.ua/kultura/film-kiborhy-pobyv-rekord-kasovykh-zboriv-za-pershi-vykhidni-pokazu-v-ukraini-161014.html>. [Ссылка действительна на 11.12.2017 г.]
7. Development of Creative Potential of Cinema Tourism. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа к сайту: <http://www.ijese.net/makale/620>. [Ссылка действительна на 07.12.2017 г.].

References:

1. Nicosia E. Special issue film-induced tourism / E. Nicosia, F. Dallari // Journal of Tourism Culture and Territorial Development. – 2015. – 6 (4). – P. 23 – 26.
2. What is cinematic tourism? – [Electronic resource] – access Mode: <https://www.linkedin.com/pulse>. [The link is valid on 11.12.2017.] [in English]
3. Tooke N. Seeing is believing: The effect of film on visitor numbers to screened locations / N. Tooke, M. Baker // Tourism Management. – 2015. – 17 (2). – P. 87 – 94.
4. Riley R. Movies as Tourism Promotion: A «Pull Factor» in a «Push Location» / R. Riley, C.S. Van Doren // Tourism Management. – 2013. – 13 (3). – P. 267 – 274.
5. 13 faktiv pro ukrainske kino: chesnyj poglyad na tepereshnie i prognoz na majbutnie. – [Electronic resource] – access Mode: <http://businessviews.com.ua/ru/studies/id/ukrajinske-kino-1506/>. [The link is valid on 06.12.2017.] [in Ukrainian]
6. Film «Kiborgi» pobyv record kasovykh zboriv za pershi vykhidni pokazu v Ukraini. – [Electronic resource] – access Mode: <https://www.5.ua/kultura/film-kiborhy-pobyv-rekord-kasovykh-zboriv-za-pershi-vykhidni-pokazu-v-ukraini-161014.html>. [The link is valid on 11.12.2017.] [in Ukrainian]
7. Development of Creative Potential of Cinema Tourism. – [Electronic resource] – access Mode: <http://www.ijese.net/makale/620>. [The link is valid on 07.12.2017.] [in English]

УДК 338. 48 : 379. 8

Пандяк Ігор Григорович,
кандидат географічних наук, доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: pandyakig@ukr.net

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ГОТЕЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ

Мета. Метою статті є виявити основні сучасні риси та тенденції розвитку готельного господарства світу згідно соціально-економічних, політичних, техніко-технологічних передумов.

Методика. У дослідженні використано комплекс методів: літературний, статистичний, метод аналізу Інтернет-сайтів компаній-експертів ринку гостинності, а також методи синтезу та аналізу зібраного матеріалу.

Результати. Комплексно охарактеризовано основні особливості, сучасні риси та тенденції розвитку готельної індустрії у загальносвітовому та макрорегіональному аспектах.

Наукова новизна. Вперше розкрито комплекс властивих готельній індустрії світу сучасних особливостей розвитку, охарактеризовано загальносвітові та регіональні економічні показники розвитку цієї сфери господарства.

Практична значимість дослідження визначається його актуальністю для викладання дисциплін магістерського рівня з урахуванням професійної підготовки фахівців готельно-ресторанної справи і туризму.

Ключові слова: гостинність, індустрія гостинності, індустрія туризму, готельне господарство, сфера послуг.

УДК 338. 48 : 379. 8

Пандяк Игорь Григорьевич,
кандидат географических наук, доцент

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина, e-mail: pandyakig@ukr.net

СОВРЕМЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ МИРОВОЙ ГОСТИНИЧНОЙ ИНДУСТРИИ

Цель. Целью статьи является выявить основные современные черты и тенденции развития гостиничного хозяйства мира согласно социально-экономических, политических, технико-технологических предпосылках.

Методика. В исследовании использован комплекс методов: литературный, статистический, метод анализа Интернет-сайтов компаний-экспертов рынка гостеприимства, а также методы синтеза и анализа собранного материала.

Результаты. Комплексно охарактеризованы основные особенности, современные черты и тенденции развития гостиничной индустрии в общемировом и макрорегиональном аспектах.

Научная новизна. Впервые раскрыто комплекс присущих гостиничной индустрии мира современных особенностей развития, охарактеризованы общемировые и региональные экономические показатели развития этой сферы хозяйства.

Практическая значимость исследования определяется его актуальностью для преподавания дисциплин магистерского уровня с учетом профессиональной подготовки специалистов гостинично-ресторанного дела и туризма.

Ключевые слова: гостеприимство, индустрия гостеприимства, индустрия туризма, гостиничное хозяйство, сфера услуг.

UDC 338. 48 : 379. 8

Pandyak Igor Grigoryevich,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine, e-mail: pandyakig@ukr.net

CURRENT FEATURES AND TRENDS OF DEVELOPMENT WORLD HOTEL INDUSTRY

Goal. The purpose of the article is to identify the main modern features and trends of the hotel industry in the world according to socio-economic, political, technical and technological preconditions.

Method. The study uses a set of methods: literary, statistical, method of analyzing the Internet sites of companies-experts in the hospitality market, as well as methods for synthesis and analysis of the collected material.

Results. The main features, modern features and trends of the hotel industry development in the global and macro-regional aspects are described in detail.

Scientific novelty. For the first time, the complex of the hotel industry characteristic of the world of contemporary peculiarities of development has been revealed, the global and regional economic indicators of the development of this sphere of economy are described.

The practical significance of the research is determined by its relevance for teaching the master's level disciplines, taking into account the professional training of specialists in hotel and restaurant business and tourism.

Key words: hospitality, hospitality industry, tourism industry, hotel industry, service sector.

Постановка проблеми. Сучасні соціально-економічні, політичні, інформаційно-технічні глобальні ритми прискорюють зміни насамперед у сервісноорієнтованих сферах суспільно-економічної системи, до яких належить індустрія гостинності. Значна концентрація, конкуренція у готельному бізнесі зумовлює необхідність швидких змін, набуття підприємствами нових, більш адаптивних рис розвитку. Саме сфера гостинності першою запроваджує новітні методи організації, технічні, інформаційні системи у сервісі, безпеці, загалом характеризується ідентичними особливостями розвитку, які становлять науково-практичний інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження індустрії гостинності в Україні передусім зорієнтовані на вивчення організаційно-економічних проблем, механізму функціонування та геопросторової організації готельного господарства, з яким ототожнюють цю сферу. Актуальною є проблема вдосконалення теоретико-методологічного апарату, визначення характерних рис, тенденцій, чинників впливу на організаційно-економічні особливості розвитку готельної індустрії. Дослідження теоретичних та практичних аспектів розвитку готельної індустрії аналізується в працях українських авторів – В.О. Лук'янової, Г.Б. Муніна [1], Л.І. Нечаюк, Н.О. Нечаюк [2], М.П. Мальської, І.Г. Пандяка [3], Г.О. Горіної [4], іноземних науковців [5;6;7] та ін.

Мета статті полягає у виявленні характерних рис, процесів сучасного розвитку світової готельної індустрії, проаналізувати

відмінності у просторовій організації цієї сфери, охарактеризувати впровадження новітніх технічних та інформаційних систем, технологій у сервіс, спрогнозувати тенденційність процесів у сфері гостинності.

Виклад основного матеріалу. Перетворення готельного бізнесу у соціально-економічне явище міжнародного масштабу зумовлене важливим соціальним і економічним значенням галузі у багатьох країнах. Сьогодні це важлива галузь економіки у формуванні доходів, створення нових робочих місць, інтеграції емігрантів у ринок праці. У 2016 р. світова готельна індустрія забезпечила прибуток у 550 млрд. дол. – 23,9 % доходів всієї туристичної індустрії, створила 109 млн. робочих місць [8]. Непрямий вплив на світову економіку зі стимулювання розвитку інших галузей становить близько 1,8 трлн. дол. і залучено 292 млн. нових працівників [9]. У 2016 р. туристична індустрія становила 10,2 % світового ВВП і залучила близько 10 % усіх робочих місць світової економіки [9].

Стрімкому розвитку туристичної індустрії, її основного інфраструктурного елемента – готельної сфери, сприяє процес глобалізації та зумовлених політичних, економічних, культурних, наукових зв'язків між країнами і народами. Економічний підйом у промисловості, зростання життєвого рівня населення, зумовлює мобільність туристів і подорожуючих з діловою метою, насамперед в економічно розвинених країнах. Збільшення мобільності зумовлює розвиток інфраструктури туризму, її поліфункціональної складової – готельної індустрії. Готельний сектор сьогодні поєднує сервіс більшості туристичних субгалузей – виступає своєрідним конгломератом послуг з проживання, харчування, розваг, оздоровлення та ін. Поліфункціональність готельних закладів посилює ринкові позиції, важливий чинник розвитку цієї сфери.

Серед головних особливостей сучасного розвитку готельної індустрії виділяються:

- Ідентифікація індустрії гостинності в структурі туристичної індустрії. Готельна індустрія набула глобального сектора світової економіки. У професійній літературі часто використовують термін «індустрія туризму і гостинності», у якому акцентовано на рівнозначності складових і певну автономність готельної індустрії в структурі туристичного господарства. Для назви сфери гостинності оператори ринку використовують акронім HoReCa, сформований від перших двох букв слів Hotel (готель), Restaurant (ресторан), Café/Catering (Кафе/кейтеринг).

Виявом виокремлення індустрії гостинності в окрему сферу діяльності є виникнення професійних формувань – асоціацій, союзів, федерацій та інших форм інституційного характеру: у 1946 р. – Міжнародної готельної асоціації, у 1982 р. – Конфедерації національних асоціацій готелів і ресторанів Європейського співтовариства (ХОТРЕК)) та ін.

- Персоніфікація і зосередженість на попиті клієнтів. Сьогодні у готелях широко використовується карта клієнта, насамперед для постійних гостей, у якій фіксується інформація про смаки, замовлені додаткові

послуги, звички, темперамент, надання переваг обслуговуючому персоналу. Ведення карти гостя орієнтує підрозділи готелю в обслуговуванні, дає можливість випереджати бажання клієнта. У готелях високого рівня комфорту, мережених закладах створено окремі підрозділи, до гостей прикріпляється персонал, впроваджуються програми навчання персоналу для бездоганного обслуговування клієнтів;

- Розширення впливу готельного бізнесу, впровадження послуг та виробництво товарів раніше властивих для підприємств інших сфер діяльності. Готельні заклади сьогодні організовують послуги харчування, дозвілля, ділові зустрічі та ін. Поєднання в одній організаційній структурі різних послуг підсилило ринкові позиції закладів розміщення і спеціалізованих структурних підрозділів, оптимізувало споживання послуг і товарів. У локальних центрах санаторно-курортної спеціалізації і недостатньо розвиненою соціальною інфраструктурою готельні заклади виконують функції важливої системоформуючої ланки у структурі розселення;
- Соціалізація готельної індустрії. Ця риса характеризується збільшенням доступності готельних послуг для масового клієнта, зниженням розшарування готелів «люкс» і «економ» класу, а також у наявній майже у кожному закладі розміщення системи лояльності;
- Впровадження у практичній діяльності концепції «сталого розвитку». Готельний бізнес серед інших видів економічної діяльності найбільш «толерантний» у системі зв'язків «виробництво – навколишнє середовище». В індустрії гостинності популярна концепція екологізації, використання нових матеріалів і технологій у будівництві та обслуговуванні, які зменшують негативний вплив на навколишнє середовище і економлять ресурси. У багатьох готелях популяризується екологічна свідомість серед клієнтів, застосовується замкнутий цикл використання водних ресурсів, побутових відходів, використовуються нетрадиційні джерела виробництва електроенергії та ін.;
- Поглиблення спеціалізації та диверсифікації готельного продукту. В кінці XX ст. у структурі готельних підприємств поряд з типовими повносервісними готелями активно розвиваються спеціалізовані заклади розміщення зорієнтовані на обслуговування певного сегменту ринку споживачів згідно соціальних, професійних, демографічних ознак. Спеціалізовані підприємства формують вузький перелік послуг, наприклад, зорієнтований на клієнтів, які приймають участь у конференціях, конгресах, проводять активний відпочинок, оздоровляються та ін. Головне завдання спеціалізованих підприємств полягає у створенні максимального задоволення і комфорту під час відпочинку.

Важливим напрямком оптимізації технологічного процесу у готельному бізнесі є диверсифікація виробництва, що пов'язується з розширенням виробничих можливостей готельного підприємства за рахунок раціонального використання ресурсів. Сьогодні готельні підприємства диверсифікують як окремі послуги – пропонують клієнтові

згідно попиту та ціни найбільш прийнятний її варіант, водночас інформують клієнтів про нові форми діяльності у цьому виді сервісу. Структурна диверсифікація готелів відбулась згідно спеціалізації (бізнес-готелі, SPA-готелі, бутік-готелі та ін.), ціни (вищий (люкс), середній (економічний), нижчий (бюджетний)), розташування (на прибережній смузі – перша-третя лінії розташування, у містах – центр-окраїна). Сьогодні типова для більшості підприємств, корпорацій внутрішня диверсифікація, з виокремленням спеціалізованих підрозділів для надання додаткових послуг, спеціалізованих просторових зон («зелених» поверхів, поверхів, номерів для жінок, мусульман та ін.);

- Утворення значних за розмірами корпоративних форм – готельних мереж. Глобалізація і концентрація готельного бізнесу виявилась у появі великих корпорацій. Готельні підприємства концентруються створенням союзів, асоціацій, не порушуючи юридичну та господарську діяльність окремих підприємств, підсилюючи усіх проведенням спільних маркетингових програм, дослідницької діяльності, формуванням єдиної системи підготовки кадрів, спільного вирішення проблем поліпшення бізнесу.

Утворення готельних ланцюгів відіграє важливу роль у розробці і просуванні на світовий ринок високих стандартів обслуговування клієнтів, організації та управління. Сьогодні готельні ланцюги охоплюють 30 % готельного ринку світу, понад 200 корпорацій, з яких 25 – найбільші і контролюють 25 % світового профільного ринку.

Найчастіше масштаб готельної групи визначається кількістю готельних номерів. Згідно з цим критерієм на світовому ринку сьогодні домінують американські компанії. Вісім із десяти найбільших компаній розташовані в США, тут також знаходиться більше половини з п’ятдесяти найбільших готельних ланцюгів. Крім США, найбільшими готельними ланцюгами володіє Великобританія, тут зосереджено сім великих компаній, Іспанія і Японія – по чотири компанії та ще п’ять держав. Згідно участі торгових марок, сім з десяти належать компаніям США, а також Великобританії та Франції, зокрема відома корпорація «Accor». Сьогодні найбільшими конкурентами американських компаній у Європі були «Bass», «Accor» і «Sol Melia».

Аналіз статистичних даних розвитку світової готельної індустрії свідчить, лідером останніх років є американська компанія «Marriott International», що займає перше місце за кількістю готельних підприємств – понад 6 тис. та більше 1,2 млн. номерів, понад 30 брендів розташованих у 122 країнах [10]. Водночас, проводити чіткий порівняльний аналіз на основі фактичних даних згідно єдиних критеріїв досить важко. Наприклад, за критерієм присутності на світовому ринку найвищий рейтинг має американська компанія «Marriott International», а французька корпорація «Accor Hotels» відома широким спектром охоплення ринку у різних категоріях готелів – від однозіркових «Etar» до п’ятизіркових «Sofitel».

У сучасній готельній сфері посилились тенденції інтеграції – купівля, об'єднання, партнерські угоди, швидке зростання кількості номерів в окремих корпораціях. Вплив великих корпорацій у готельній сфері зумовлений постійним посиленням якості послуг і популярністю торгових марок, особливо значне збільшення у сегменті ділового туризму. Про посилення концентрації ринку готельних послуг свідчать статистичні дані: у 2017 р. десять найбільших готельних мереж володіли 38,32 тис. готелів та 5,94 млн. номерів від 16,5 млн. у світі. Якщо у 1998 р. десять найбільших готельних корпорацій охоплювали 18,4 % світового готельного ринку, тоді як у 2017 р. їх частка збільшилась до 36 %. Про подальшу концентрацію готельного бізнесу свідчить купівля у 2017 р. компанією «Marriott International» іншої міжнародної готельної корпорації «Starwood Hotels and Resorts Worldwide». Поряд з глобальними корпораціями у готельній сфері розвиваються національні готельні мережі, наприклад «Dorint», «Maritim» – у Німеччині, «Jolly» в Італії, «Fujita Kanko» в Японії, «Southern Sun Hotels» в Південній Африці, «Scandic Hotels» у Швеції, «Reikartz Hotel Group» в Україні та ін. Отже, поряд із тенденціями до консолідації, сучасна готельна сфера охоплює головно незалежні підприємствами або невеликі компанії;

- Широке використання в готельній індустрії інформаційних систем управління, технологічного забезпечення, маркетингу. У сучасній готельній індустрії широко застосовують інформаційні електронні системи управління та резервування місць. Спеціальні системи, розроблені для готельного сервісу, забезпечують виконання систем управління і контролю номерним фондом, використання технічних засобів, ведення розрахунків, бази клієнтів, безпеки тощо. Завдяки технічним засобам в автоматизації й інформаційному забезпеченні готельної сфери підвищилась ефективність технологічних процесів, використання кваліфікованої праці, серед персоналу збільшилась кількість операторів з інформаційного управління, програмістів, портьє-операторів.

Великі готельні корпорації з розгалуженою мережею готельних підприємств використовують єдину систему бронювання місць інтегрованих у глобальну систему Інтернет. Серед найбільш відомих систем виділяється «Amadeus», «Worldspan», «Galileo International», «Sabre», «Fedelio Hotel Bank». «Amadeus» найбільш популярна система бронювання, що пропонує скореговану, чітку інформацію про розміщення у близько 85,7 тис. готелів та інших засобах розміщення у всьому світі. Ця система надає інформацію про розташування готелю, його номерний фонд, послуги, тарифи, окрему інформацію щодо поселення у якому розташоване готельне підприємство;

- Інтеграція капіталу готельних підприємств з капіталом фінансових, страхових, будівельних, транспортних та інших сфер економіки. Однією із основних тенденцій у готельній індустрії останніх десятиліть, насамперед великих готельних корпорацій у США і Канаді, є участь у їхній діяльності великих інвестиційних фондів нерухомості. У

поєднанні з іншими формами фінансування інвестиційні фонди докорінно змінили структуру організації готельного бізнесу, відокремивши право власності та управління готелями. Внаслідок впровадження цього виду фінансування виник новий тип власників готелів, які лише володіють нерухомістю, що приносить доходи, і адміністраторів, які забезпечують ефективне управління в умовах жорсткої конкуренції. Відповідно до форми управління сформувались два типи спеціалізації у готельній сфері: перший – зорієнтований на максимальне задоволення споживачів у довготривалій перспективі, другий – зорієнтований на фінансові інтереси інвесторів, що найчастіше має короткотерміновий характер.

Новації у законодавстві щодо пільгового оподаткування зумовили широке інвестування готельної сфери та зміни у стратегії розвитку підприємництва. Наприклад, відома готельна корпорація «Starwood» складається з «Starwood Hotels & Resorts», американського інвестиційного фонду «REIT» і «Starwood Hotels & Resorts Worldwide» – управляючої компанії, яку цей фонд найняв для управляння мережею готельних підприємств.

Популярність пільгового інвестування з поверненням для компаній швидких та значних доходів, що дозволяють диверсифікувати види діяльності, зумовлює його поширення у Північній Америці та інших реґіонах світу. У період економічної кризи у Азіатсько-Тихоокеанському реґіоні уряди окремих країн розглядали пільгове інвестування у нерухомість як один із способів повернення боргових зобов’язань. Проте, недостатній обсяг інвестувань та відсутність на ринку належних об’єктів для інвестування призводить до невдачі;

- Широке використання різних форм, зокрема наукового менеджменту, в управлінні готельним бізнесом. Для сучасної готельної індустрії характерні різноманітні та складні типи управління, представлені одноосібним управлінням, менеджментом, франшизою, орендою, консорціумами, а також різноманітним їх поєднанням. Значна кількість компаній, що володіє готелями, організовує управління професіоналами-менеджерами на підставі договору про управління. Типова сьогодні форма управління, коли окремі компанії управляють не тільки власними готелями, але й готельним бізнесом, що належить іншим власникам. Частина власності готельного господарства представлена в акціонерній формі – власники володіють контрольним пакетом акцій або представляють лише незначну його частку, можуть продавати права франшизи, а також володіти часткою власності, що входить в консорціум. Інші учасники ринку займаються лише менеджментом або франчайзингом. Наприклад, готель «Marriot Chateau Champlain» в Монреалі (Канада) входить у власність декількох компаній – «Ocean Properties», «Thibault», «Messier», «Savard and Associates», знаходиться в управлінні компанії «Atlantic Group» та окремим підрозділом «Ocean Properties»; має статус франшизи “Marriot”, представленого канадською групою “Marriot Hotels of Canada”, яка є підрозділом «Marriot International Inc». Кожна із зазначених

організаційних форм готельного бізнесу має певні переваги і недоліки, проте у конкретній ситуації найбільш вдало позиціонує на ринку готельних послуг.

На кінець 2017 р. внесок індустрії туризму і гостинності у ВВП світової економіки оцінюється у 3,5 %. Зміцнення готельного господарства на глобальному рівні спричинене сприятливими загальносвітовими показниками економічного розвитку – показником ВВП, створенням нових робочих місць, інвестиціями, особливо, як наслідок, мобільністю людей.

Найбільш позитивні показники економічного розвитку та імпорту послуг гостинності, зростанням на 12 %, характерні для Китаю, Індії – 8,6 %, регіону Північної Америки, Карибського басейну та Середземномор'я – на 5,4 %. Уповільнення показників економічного розвитку, соціально-політичні проблеми у Європі зумовлені міграційною кризою, процедурою Brexit у Великобританії, відобразилось на уповільненні споживчих витрат на послуги гостинності з 8 % до 4,2 %.

Згідно з результатами аналізу компанії «Tophotelprojects» у підсумку 2017 р. у світі заплановано відкриття понад дві тисячі нових готелів. Лідером серед країн є США – 632 готелі, Німеччина – 235, Китай – 231 готель. Серед регіонів, найбільше готелів заплановано відкрити в Азії – 899, де окрім Китаю лідирує Індія – 103 готелі, серед макрорегіонів Азії лідером також є Близький Схід – 262 готелі. У Північній Америці і Карибському басейні кількість засобів розміщення складе 733 одиниці. У Європі, окрім Німеччини, найбільше засобів розміщення відкриє Італія, Нідерланди та Великобританія, загалом по континенту – 730 нових готелів. Найменше нових готелів до кінця року відкриється в Африці – 144 одиниці [10].

Висновки. Сьогодні готельна індустрія – важлива сфера світової економіки, основна складова туристичної індустрії. У 2016 р. готельний бізнес забезпечив 550 млрд. дол. прибутку, створив 109 млн. додаткових робочих місць. Сучасний розвиток сфери гостинності характеризується значною динамічністю, зумовленою економічними, політичними, соціальними процесами, розвитком науково-технічного прогресу. Серед головних особливостей розвитку галузі – ідентичність у туристичній індустрії, персоніфікація і зосередженість на попиті клієнтів, соціалізація, поглиблення спеціалізації та диверсифікації готельного продукту та ін.

Список використаних джерел:

1. Лук'янов В.О. Організація готельно-ресторанного обслуговування: навч. пос. / В.О. Лук'янов, Г.Б. Мунін – К.: Кондор, 2012. – 346 с.
2. Нечаюк Л.І. Готельно-ресторанний бізнес: менеджмент: навч. пос. / Л.І. Нечаюк, Н.О. Нечаюк – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 348 с.
3. Мальська М.П. Готельний бізнес: теорія та практика: навч. пос. / М.П. Мальська, І.Г. Пандяк – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
4. Горіна Г.О. Особливості сучасного розвитку готельної індустрії України [Електронний ресурс] http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VSU_Ekon/2010_2/10ggogiu.pdf.

5. Yin, Chu. A review of studies on luxury hotels over the past two decades. [Електронний ресурс] //http://lib.dr.iastate.edu/etd/13913.
6. Anil Bilgihan, Mohammad Nejad, (2015) Innovation in hospitality and tourism industries, Journal of Hospitality and Tourism Technology, Vol. 6 Issue: 3, [Електронний ресурс] // https://doi.org/10.1108/JHTT-08-2015-0033.
7. Carlborg, P., Kindström, D. and Kowalkowski, C. The evolution of service innovation research: a critical review and synthesis. The Service Industries Journal, Vol. 34 No. 5, pp. 373-398. [Електронний ресурс] // http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:638008/FULLTEXT01.pdf
8. An Overview of The Hotel industry. Global hospitality portal. [Електронний ресурс] // ttps://www.soegjobs.com/2017/07/06/overview-hotel-industry-sectors-segments-aspects/
9. Travel & Tourism global economic impact & Issues 2017. [Електронний ресурс] // https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/2017-documents/global-economic-impact-and-issues-2017.pdf
10. World's Biggest Hotels 2017: Marriott Leads The Pack, Hilton Falls [Електронний ресурс] // https://www.forbes.com/sites/halahtouryalai/2017/05/24/worlds-biggest-hotels-2017-marriott-leads-the-pack-hilton-falls/#6c7d5c687f29.

Список использованных источников:

1. Лукьянов В.А. Организация гостинично-ресторанного обслуживания: учеб. пос. / В.А. Лукьянов, Б. Мунин - М .: Кондор, 2012. - 346 с.
2. Нечаюк Л.И. Гостинично-ресторанный бизнес: менеджмент: учеб. пос. / Л.И. Нечаюк, Н.А. Нечаюк - М .: Центр учебной литературы, 2006. - 348 с.
3. Мальская М.П. Гостиничный бизнес: теория и практика: учеб. пос. / М.П. Мальская, И.Г. Пандяк - М .: Центр учебной литературы, 2009. - 472 с.
4. Горина Г.А. Особенности современного развития гостиничной индустрии Украины [Электронный ресурс] http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VSU_Ekon/2010_2/10ggogiu.pdf.
5. Yin, Chu. A review of studies on luxury hotels over the past two decades. [Електронний ресурс] //http://lib.dr.iastate.edu/etd/13913.
6. Anil Bilgihan, Mohammad Nejad, (2015) Innovation in hospitality and tourism industries, Journal of Hospitality and Tourism Technology, Vol. 6 Issue: 3, [Електронний ресурс] // https://doi.org/10.1108/JHTT-08-2015-0033.
7. Carlborg, P., Kindström, D. and Kowalkowski, C. The evolution of service innovation research: a critical review and synthesis. The Service Industries Journal, Vol. 34 No. 5, pp. 373-398. [Електронний ресурс] // http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:638008/FULLTEXT01.pdf
8. An Overview of The Hotel industry. Global hospitality portal. [Електронний ресурс] // ttps://www.soegjobs.com/2017/07/06/overview-hotel-industry-sectors-segments-aspects/
9. Travel & Tourism global economic impact & Issues 2017. [Електронний ресурс] // https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/2017-documents/global-economic-impact-and-issues-2017.pdf
10. World's Biggest Hotels 2017: Marriott Leads The Pack, Hilton Falls [Електронний ресурс] // https://www.forbes.com/sites/halahtouryalai/2017/05/24/worlds-biggest-hotels-2017-marriott-leads-the-pack-hilton-falls/#6c7d5c687f29.

References:

1. Lukyanov V.O. Organization of hotel and restaurant service: educational manual / V.O. Lukyanov, G.B. Munin - K .: Condor, 2012. - 346 p.
2. Nechayuk L.I. Hotel and restaurant business: management: educational manual / L.I. Nechayuk, N.O. Nechyuk - K .: Center for Educational Literature, 2006. - 348 p.

3. Malskaya M.P. Hospitality Business: Theory and Practice: educational manual / M.P. Malskaya, I.G. Pandyak - K .: Center for Educational Literature, 2009. - 472 p.
4. Gorina G.O. Features of the modern development of the hotel industry in Ukraine [Electronic resource] http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VSU_Econ/2010_2/10ggogiu.pdf.
5. Yin, Chu. A review of studies on luxury hotels over the past two decades. [Електронний ресурс] //http://lib.dr.iastate.edu/etd/13913.
6. Anil Bilgihan, Mohammad Nejad, (2015) Innovation in hospitality and tourism industries, Journal of Hospitality and Tourism Technology, Vol. 6 Issue: 3, [Електронний ресурс] // https://doi.org/10.1108/JHTT-08-2015-0033.
7. Carlborg, P., Kindström, D. and Kowalkowski, C. The evolution of service innovation research: a critical review and synthesis. The Service Industries Journal, Vol. 34 No. 5, pp. 373-398. [Електронний ресурс] // http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:638008/FULLTEXT01.pdf
8. An Overview of The Hotel industry. Global hospitality portal. [Електронний ресурс] // ttps://www.soegjobs.com/2017/07/06/overview-hotel-industry-sectors-segments-aspects/
9. Travel & Tourism global economic impact & Issues 2017. [Електронний ресурс] // https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/2017-documents/global-economic-impact-and-issues-2017.pdf
10. World's Biggest Hotels 2017: Marriott Leads The Pack, Hilton Falls [Електронний ресурс] // https://www.forbes.com/sites/halahtouryalai/2017/05/24/worlds-biggest-hotels-2017-marriott-leads-the-pack-hilton-falls/#6c7d5c687f29.

УДК. 379. 85

Ковешніков Володимир Сергійович,
кандидат економічних наук, доцент
Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна,
e-mail: vskoveshnikov@ukr.net

Петренко Юлія Вікторівна
Національний університет харчових технологій, м.Київ, Україна

ІСТОРІЯ ГОТЕЛІВ МІСТА КИЄВА

Мета статті полягає у дослідженні історії та заснування готелів у місті Києві, а також факторів що впливали на розвиток туристичної інфраструктури.

Методика. Використано методи порівняння, експертних оцінок, аналізу, кореляції, обгрунтування та інші.

Результати. Описана історія перевтілень, з постоялих дворів до фешенебельних готелів, виявлені нові ознаки та критерії оцінки якості надання готельних послуг.

Наукова новизна. Розкрита сутність поняття «готель» на етапі створення готельної справи та показані результати плину часу, розвитку технологій у туристичній галузі, що призвели до сучасних високих результатів в цій галузі.

Практична значимість. Історична хронологія подій та вплив основних факторів на розвиток готельної індустрії.

Ключові слова: готель, якість, соціально-культурний сервіс, туризм, туристична галузь, туристично-рекреаційна зона.

УДК. 379. 85

Ковешников Владимир Сергеевич,
кандидат экономических наук, доцент
Национальный университет пищевых технологий, Киев, Украина,
e-mail: vskoveshnikov@ukr.net

Петренко Юлия Викторовна
Национальный университет пищевых технологий, Киев, Украина

ИСТОРИЯ ОТЕЛЕЙ ГОРОДА КИЕВ

Цель статьи заключается в исследовании истории и основания отелей в городе Киев, а также о факторах, что влияли на развитие туристической инфраструктуры.

Методика. Использованы методы сравнения, экспертных оценок, анализа, корреляции, обоснования и другие.

Результаты. Описана история метаморфоз, с постоялых дворов до фешенебельных гостиниц, определены новые особенности и критерии оценки качества технологии обслуживания.

Научная новизна. Раскрыта суть понятия «отель» на этапе создания гостиничного дела, а также, показаны результаты развития технологий и создания новых стандартов в туристической отрасли, которые привели к высокому уровню развития данной сферы.

Практическа язначимость. Историческая хронология событий и влияние основных факторов на развитие гостиничной индустрии.

Ключевые слова: гостиница, качество, социально-культурныйсервис, туризм, туристическая отрасль, туристско-рекреационная зона.

UDC 379. 85

Koveshnikov Vladimir Sergeevich,
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor
National University of Food Technologies
Kyiv, Ukraine, e-mail: vskoveshnikov@ukr.net

Petrenko Julia Viktorivna,
master
National University of Food Technologies
Kyiv, Ukraine

THE HISTORY OF KYIV HOTELS

The purpose of the article is to study the history and the establishment of hotels in the city of Kiev, as well as the factors that influenced the development of tourism infrastructure.

Methodology. The methods of comparison, expert evaluation, analysis, correlation, justification and others were used.

Results. The history of metamorphosis is described, from inns to fashionable hotels, new features and criteria for assessing the quality of service technology are identified.

Scientific novelty. The essence of the concept of "hotel" at the stage of creating a hotel business is revealed, as well as the results of the development of technologies and the creation of new standards in the tourism industry that have led to a high level of development of this area.

*Practical significance.*Historical chronology of events and the influence of the main factors on the development of the hotel industry.

Keywords: hotel, quality, social and cultural service, tourism, tourist industry, tourist and recreational zone.

Постановка проблеми. Актуальним питанням професійної підготовки фахівців туризму є засвоєння ними основ гостинності, її традицій, національних рис готельного обслуговування та іншого. Враховуючи, що готелі це головна складова туристичної інфраструктури, дуже важливим є вивчення накопиченого досвіду в цій сфері, а саме історичного досвіду готельного бізнесу.

Аналіз досліджень та публікацій з теми статті показує, що їх на даний час недостатньо, а змістовна частина не розкриває багатьох важливих питань. Про це свідчать наведені публікації, матеріали поточних видань та Інтернету [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7;].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В публікаціях. що були видані раніше, в достатній мірі не розглядалися витоки готельного обслуговування в Києві, особливості послуг готелів та вимоги до них. Не показаний вплив певного історичного періоду часу, не розкриті політичні, економічні, історичні та соціальні чинники впливу на розвиток готельної галузі, як складової частини туризму.

Формування цілей статті. Ціль статті полягає у дослідженні історії розвитку готельної справина прикладі готелів м. Києва, виявленні факторів впливу на розвиток туристичної інфраструктури. Важливо показати результати впливу історичних подійна розвиток технологій в готельній справі, що сприяли створенню сучасних форм і методів туристичного обслуговування.

Виклад основного матеріалу. Готелі Києва, як і сам Київ, мають дуже давню історію. Київ – одне з найбільш стародавніх міст України. Його історія налічує понад півтори тисячі років. Київ це найважливіший центр раннього східноєвропейського християнства, де побудовані відомі храми такі як Києво-Печерська лавра, Михайлівський монастир, собор Святої Софії. Саме релігійне паломництво поклало початок історії

розвитку київських готелів. Незаможних мандрівників влаштовували на ніч в монастирях де для них створювалися спеціальні подвір'я (своєрідні готелі минулого). Часто можна було прожити кілька днів при монастирі безкоштовно, виконуючи лише невелику роботу, наприклад, наколоти дров, протопити грубу, допомогти при зборі врожаю. Тих же, хто звик подорожувати з розкішшю, запрошували в окремі, платні апартаменти (готелі), де навіть були слуги так звані молоді послушники.

Києво-Печерська лавра володіла одним із перших світських готелів міста. У центрі Печерська йому належала садиба по вулиці Московській, 30. У 1803-1805 роках тут, за проектом архітектора Андрія Меленського, був зведений двоповерховий будинок, в якому орендарі влаштували «Зелений готель» (або «Зелений трактир з номерами»). Назва закладу, ймовірно, пов'язано з зеленим кольором даху і зеленими кахельними печами. Цей готель у першій половині XIX століття вважався кращим у місті. У ньому проживало багато видатних особистостей: російський дипломат і драматург Олександр Грибоєдов, український літератор Євген Гребінка, офіцери-декабристи. Спогади про цей готель залишилися і на сторінках художньої літератури. Тарас Шевченко, відвідавши «Зелений трактир», згадав його в повісті «Близнюки». Будівлю готелю розібрали ще в кінці позаминулого століття.

Взагалі київські готелі першої третини XIX ст. можна перелічити на пальцях однієї руки. Згідно з архівними даними, на 1824 р. у місті було 10 трактирів, дві ресторації, одна харчевня, одна кав'ярня і лише два готелі: на Печерську («Зелена готель») і готель на Подолі.

У дореволюційному Києві готельні послуги динамічно розвивалися. Місцеві готелі відрізнялися за рівнем цін і сервісу і були конкурентноспроможними у порівнянні з найкращими готелями Європи.

Вважається, що перший у світі готель, в його сучасному розумінні, був заснований у Лондоні в 1774 р. В Києві були свої давні звичаї гостинності, невіддільні від особливостей історії міста. Піонерами цього бізнесу стали підприємливі ченці, які довгий час були найбільшими гравцями на цьому ринку.

Хто не чув крилатого вислову «Язик до Києва доведе». Як відомо, ця фраза належить мандрівним прочанам, які з різних країв йшли поклонитися святиням «матері міст руських». Тисячі паломників прагнули побувати в стародавніх святих місцях, таких як Києво-Печерська лавра і Михайлівський Золотоверхий монастир, де зберігалися знамениті чудотворні ікони, нетлінні мощі та інші реліквії.

До теперішнього часу збереглися всі готельні будівлі Михайлівського Золотоверхого монастиря, що зводилися протягом півстоліття, з 1850-х до 1900-х рр. Сьогодні в корпусах, розташованих на Трьохсвятительській, 4, знаходяться різні установи: від БТІ до гуманітарних інститутів Національної академії наук. У Михайлівському готелі колись зупинялася українська письменниця Марко Вовчок. А якщо вірити спогадам ювеліра Арона Симановича, тут, на Михайлівському

подвір'ї, вперше познайомився з царською ріднею майбутній «злий геній» Російської монархії Григорій Распутін.

В середині позаминулого століття стародавній Київ рішуче розширив свої споконвічні кордони. Центр міста поступово перемістився на Хрещатик. Саме на початку вулиці Хрещатик у 1851 р. архітектор Олександр Беретті збудував на замовлення заможної української родини Гудим-Левковичів перший київський готель європейського зразка. Назву готелю дали відповідну: «Європейський». Протягом тривалого часу установою керував досвідчений француз Жермен Бретон. У цьому готелі зупинялися поет Федір Тютчев, вчений Ілля Мечников, діяч української культури Микола Костомаров. При «Європейському» був влаштований ресторан, який аж до початку XX ст. вважався найкращим в місті. Шкода, що досить міцний триповерховий корпус стародавнього готелю було розібрано в 1970-х рр. Замість нього звели будівлю київської філії музею Леніна (тепер Український дім).

На Хрещатику відкривалися й інші респектабельні готельні заклади. Скажімо, «Гранд-Готель» займав будівлю на Хрещатику, 22 (в 1870-х рр. спеціально для готелю надбудували третій поверх; будинок не зберігся). Довгий час ця будівля в класичному стилі належала професору університету святого Володимира, двічі міському голові Густаву Ейсману. У 1870 р. над двоповерховим будинком надбудували третій поверх і будівля перетворилася в готель, якому дали гучну назву «Гранд-Готель». Готель складався з 120 номерів, найдешевший з яких коштував 1 рубль 50 копійок на добу, а найдорожчий (люкс) - 30 рублів. Тут були окремі кабінети, просторий ресторан, а також вся сучасна атрибутика того часу: номера з телефоном, ванни, екіпажі, щоб їздити по місту, приймалися замовлення на сніданки, обіди та вечері, а вина подавалися з власного льоху. Тут зупинялися справжні VIP-гості того часу. Серед них були іспанський гранд-герцог Монпансьє і бразильський імператор дон Педро II (цей допитливий монарх, подорожуючи по містах Європи, в 1876 р. побував в Києві інкогніто, під ім'ям графа д'Алькантара). З 1936 по 1939 рр. будівля готелю піддалася реконструкції. З триповерхового вона перетворилося в п'ятиповерховий, але назва збереглася колишнь'ою. А всього через 2 роки (у вересні 1941 року) будівля готелю згоріло. Після того як Київ звільнили, а Хрещатик реконструювали, «Гранд-Готель» вирішили не відновлювати. В даний момент на його місці знаходиться Главпочтам. Далі на центральній магістралі можна було побачити назви готелів «Франція», «Англія», «Кане» (за прізвищем власника Жана-Батиста Кане), «Бель-Вю» («Прекрасний вид»), «Національна». Не менше їх було і на сусідніх вулицях.

Найкращим в Києві наприкінці XIX ст. вважався готель «Континенталь» - зразок вишуканої забудови, що виникла поблизу Хрещатика на місці колишньої садиби професора медицини Федора Мерінга. Чотириповерховий корпус на Миколаївській, 5 (тепер вулиця Архітектора Городецького), з усією обстановкою обійшовся майже в

мільйон рублів, збудували архітектори Георгій Шлейфер, Едуард Брадтман і Владислав Городецький. Реклама запевняла: "Готель «Континенталь» за розташуванням приміщень, зручностей і краси обробки змагається з кращими готелями Європи!".

В середині будівлі розташовувались сто номерів, великий ресторанний зал, зимовий сад, розкішні кабінети, більярдні, загальний салон в два світла з чотирма читальнями, два електричних ліфти - пасажирський і багажний, комори для зберігання багажу та дорогоцінних речей, ванні кімнати і літній сад зі світловим фонтаном. В готелі було влаштовано парове опалення, вентиляція, електричне освітлення і по всій будівлі проведена гаряча вода. На початку XX століття Континенталь належав спеціально організованому акціонерному товариству, його керуючим був відомий фахівець Шарль Лянчи. Тут зупинялися знаменитості: співаки Федір Шаляпін і Леонід Собінов, артисти Віра Комисаржевска і Всеволод Мейєрхольд, поети Костянтин Бальмонт і Осип Мандельштам, кінозірка Макс Ліндер, шахіст Михайло Чигорін. У 1898 році чотири апартаменти готеля займав сам Сеїд-Абдул-Ахат-хан , емір Бухарський. На жаль, від колишньої розкоші мало що залишилося: у 1941-му готель (разом з нацистським штабом) підірвали радянські диверсанти. Зараз в будівлі, відновленій після війни, діє Музична академія.

В 1880 р. в центрі Києва під керівництвом відомого архітектора Александра Шиле був побудований готель «Прага». З самого початку готель носився зовсім іншу назву. В той час він належав його дружині Ільїнській Анастасії і мала незвичну назву «Номери Ільїнської». У 1901 році власник готелю змінюється, а разом з ним помінялася і назва. Новим володарем став чеський відомий громадський діяч Вацлав Вондрак, який дав готелю назву «Прага».

Вже через 10 років готель «Прага» нараховував не три поверхи, як було задумано з самого початку, а цілих шість (це неважко помітити, якщо добре придивитися до будинку: різниця в обробці фасаду добре видна), а на верхньому поверсі була побудована тераса для літнього ресторану з великими вікнами. В готелі «Прага» зупинявся чеський письменник Ярослав Гашек, Симон Петлюра, художник В. Васнецов.

В радянські роки готель «Прага» кілька разів перейменовувався і носив назви «Красний Київ», «Київ», «Театральний», «Санкт-Петербург». В даний момент будівля хоч і знаходиться під охороною, але закрита, не використовується і виставлена на продаж.

У 1898 р. купець Голомбек придбав двоповерховий маєток у генерала Вороновича, який здавав тут номера під назвою «Метрополь». Голомбеку два поверхи виявилося мало, він надбудував ще два і 1 листопада 1900 року відкрив готель під назвою «Франсуа». Готель налічував 36 великих номери, облаштованих за зразком закордонних готелів, був електрофікованим, мав помірні ціни на номери і приносив своєму власнику досить непоганий дохід. Під дахом «Франсуа» в 1919 р. розмістився театр «Арлекін», що користується популярністю серед жителів столиці і

туристів. З відомих осіб, пов'язаних з готелем, варто відзначити Михайла Булгакова, який любив відвідувати однойменну кав'ярню-кондитерську і за чашкою чаю милуватися видами Києва.

Готельна справа в Києві неухильно розширювалася. До 1912 р. в довідниках міста можна було знайти відомості про 95 готелях, не рахуючи півсотні адрес мебльованих кімнат - дешевих найманих приміщень для місцевих і приїжджих громадян малого достатку.

Готельна галузь приваблювала високою рентабельністю. І справді, діапазон цін в пристойних готелях коливався від 75 копійок до 15 рублів на добу. Іншими словами, навіть скромний однокімнатний номерок міг принести до 300 рублів в рік, а в дохідних будинках за ті ж гроші здавалася ціла трикімнатна квартира. Але тільки потрібно було, щоб номер увесь час хтось займав. І заради цього власники готелів старалися щосили.

Кажуть, що театр починається з вішалки. А київські готелі починалися з вокзалу. Кращі готелі міста враховували розклад залізниць і надсилали до прибуття поїздів спеціальні екіпажі. Це, природно, приваблювало респектабельних гостей.

Якщо ж приїжджий шукав варіант скромніше, йому доводилося користуватися послугами візника. Але той, в свою чергу, міг наполегливо радити сідокові в якому готелі зупинитися. З цього приводу путівник по Києву видання С. Богуславського застерігав «Необхідно сказати, що взагалі ні в якому разі не можна покладатися на слова візників, що рекомендують той чи інший готель. Вони знаходяться в змові з утримувачами деяких готелів і отримують премію за кожного доставленого пасажира».

У багатьох готелях міста були свої способи залучення клієнтів. Скажімо, готель «Ермітаж» на Фундуклеївській, 26 (тепер вул. Богдана Хмельницького) міг похвалитися близькістю до театрів. Недарма саме тут зупинялися особи, які приїжджали для участі в літературному вечорі в приміщенні Київської опери, знамениті поети Андрій Білий і Олександр Блок. Маленький затишний готель «Давня Русь» на розі вулиць Володимирської та Софійської приваблював не тільки видом з вікон на Святу Софію, а й рестораном з різноманітною кухнею: одних тільки українських борщів тут було 11 видів. А в 1913 році чех В'ячеслав Вондрака, надбудувавши триповерховий будинок на Володимирській, 36 ще трьома поверхами, відкрив в ньому готель «Прага», а на даху розмістив річний ресторан, з майданчика якого відкривався приголомшливий вид. Після цього реклама стверджувала: «Той, хто не милувався панорамою міста з тераси готелю «Прага», - не бачив Києва». Звісно, на цьому майданчику побував і чеський письменник Ярослав Гашек, автор знаменитого Швейка, який, здавшись в російський полон під час світової війни, не один місяць жив в «Празі».

Різні категорії гостей міста поступово визначилися в своїх уподубаннях. У готелів склалися стійкі репутації. І навіть в путівниках писали: якщо ви багатий бізнесмен або знаменитий артист - ласкаво

просимо в Континенталь, якщо іноземець - в Гранд-Готель, якщо поміщик або провінційний чиновник - в Європейську або готель Гладинюка на Фундуклеївській, якщо маловідомий актор - в Пале-Рояль на Басейній або Національний, якщо заводський службовець - в Саксонську на Хрещатицькому провулку (тепер пров. Шевченка). А якщо з грошима у вас сутужно - біля вокзалу або на Подолі біля річкового порту знайдуться дешеві заклади, ось тільки бруднуваті, та й зручності не бозна які ...

Стрімкий розвиток цивілізації накладало свій відбиток і на утримання готелів. Рівень обслуговування, який вважався цілком прийнятним в кінці XIX ст., з початком нового століття здавався вже застарілим.

У 1912 р. сімейство готелів Києва отримало солідне поповнення. На розі Бібіковського бульвару (тепер бульвар Шевченка) і Пушкінської вулиці відкрився готель «Паласт-Готель» - найбільший в місті. Його високий, монументальний корпус вміщував відразу 150 кімнат для гостей.

Незабаром після цього популярна газета «Київська думка» помістила ґрунтовний рекламний текст. У ньому власник Палас-Готелю, австрієць Яків Целлермайєр, виклав своє кредо. Він висміяв готелі, облаштовані по-старому: «Невелика кімната, недостатньо провітрювана, з вікнами, що виходять в стіну іншого будинку, плюшеві меблі, витертий килим, зайві ковдри, обірвані штори, покриті шаром пилу, низьке і коротке ліжко, великий умивальник з комічно маленьким посудом для води, на стінах всілякі копії картин олійними фарбами і, нарешті, як прикраса - диван сумнівної вишуканості, на якому дуже зручно може лежати людина тільки з відрізаними ногами – усе це давно повинно бути назавжди усунено». Зовсім інше обслуговування обіцяв Целлермайєр гостям його закладу, які мали право очикувати « не відображення оманливої розкоші, а пристойну і дійсну матеріальність, як стільці, на яких можна було б із задоволенням сидіти. Ліжко, на якому всі суглоби вашого тіла могли б спокійно відпочивати, повітря, світла і води в достатку, дійсної чистоти і тих практичних зручностей і нововведень, які дала сучасна техніка ».

Серед конкретних переваг Палас-Готелю були перераховані центральне опалення, електричне освітлення, телефони, умивальники з постійною гарячою і холодною артезіанською водою, ванни, пиловсмоктувачі, читальна і кореспондентська зали, цілодобові підйомні машини, що надаються гостям, автомобілі і екіпажі, і навіть запропоновані в безкоштовне користування біноклі для театру, парасольки під час дощу, папір, конверти, відкриті листи для кореспонденції і т. п. Ось що вкладалося в ті часи в поняття сучасного сервісу.

Зміст готельних закладів в старому Києві було можливим тільки за умови виконання відповідних нормативів, розроблених міською управою. «Батьки міста» ретельно стежили за їх виконанням. У разі надходження скарг на обслуговування в готелях, представники міської влади разом з чинами поліції могли перевірити стан справ на місці. Якщо у будь-якому готелі виявляли порушення, власник мав негайно їх усунути і платив

неабиякий штраф. У найбільш кричущих випадках дозвіл на відкриття закладу анулювали. Про подібні приклади повідомляла міська хроніка - для науки іншим порушникам.

З фіскальної точки зору, усі готелі були торговими підприємствами, а їх власники платили спеціальний промисловий податок. Розмір цього податку, введеного по всій Російській імперії, залежав від класу міста, в якому знаходився заклад, і від розряду закладу відповідно його прибутковості. Київ був віднесений до міст I класу. При цьому до I розряду належали підприємства з річним прибутком понад 20 тис. рублів, до II-го - від 5 тис. До 20 тис. рублів, до III-го - від 1 тис. до 5 тис. рублів, до IV-го - нижче 1 тис. рублів. Ставка основного промислового податку становила за розрядами відповідно 500, 125, 25 і 10 рублів на рік; на чистий прибуток нараховувався ще додатковий податок. Ну, а власники будинків в яких знаходилися готелі, платили окремі податки на нерухомість.

За даними перепису населення 1897 року, в готельно-ресторанному сервісі Києва було зайнято 1 310 чоловіків і 594 жінок - разом 1904 киянина. На їх родинному утриманні перебувало ще 1784 особи. Таким чином, ця професія безпосередньо годувала 1,25% міського населення, яке складало тоді 247 723 особи.

Варто привести частину спеціальної постанови Київської міської Думи від 12-14 січня 1899 р. «Про готелі і мебльовані кімнати»: "Всі приміщення готелів і мебльованих кімнат, що призначені як для загальних потреб (зали, їдальні і буфети), так і для номерів, повинні бути сухі, світлі і теплі і не менше чотирьох аршин у висоту; всі вони повинні бути забезпечені вентиляційними пристроями і можуть бути розташовані виключно в надземних поверхах, а не в підвальних. Коридори готелів і мебльованих кімнат повинні бути теплі, світлі, не менше двох аршин ширини (1 аршин дорівнює 0,71 м.). В коридорах не повинні знаходитись ні постільні, ні буфетні приладдя; вони не повинні служити місцем зберігання самоварів, скринь, білизни та інших сторонніх предметів.

Кожен поверх повинен мати теплий ватер-клозет з вентиляцією і з відділеннями для чоловіків і жінок. У готелях і мебльованих кімнатах повинна бути дотримувані бездоганна чистота і охайність. Після кожного постояльця що виїхав звільнена кімната повинна бути очищена і провітрена. Утримувачам готелів і мебльованих кімнат ставиться в обов'язок стежити за тим, щоб прислуга була завжди твереза, охайна, ставилася завбачливо до публіки і не була одержима заразними хворобами.

Біля входу в готель завжди повинен знаходитися черговий. З сутінків і до повного світанку головний вхід, коридори, сходи, під'їзд і клозети повинні освітлюватися. Імена осіб, що живуть в готелях і мебльованих кімнатах, повинні бути виставлені на дошці при вході в готель. Номери на таблиці, проти яких прізвищ не позначено, повинні відчинятися негайно на вимогу поліції".

Перший в історії готелів Києва міжнародний скандал який пов'язаний з готелем «Росія», що знаходився на Хрещатицькій площі

(тепер Майдан Незалежності) і був заснований в 1830 р. Саме тут літом 1866 р. зупинився знаменитий чорношкірий актор-трагік з Великої Британії Айра Олдрідж, який гастролював у нашому місті. Одного разу, повернувшись після спектаклю в свій номер, він раптом помітив, що з його валізи зникла скринька з грошима і коштовностями. Поліція провела ретельне розслідування, але сліди злочинців знайдені не були. В серцях Олдрідж поскаржився генерал-губернатору Олександру Безаку: «У готелі «Росія», як я чув, неодноразово траплялися вже покражі, а господар все-таки залишається при своїй прислузі, з чого можна зробити висновок , що сам господар зі своїми служителями і є шахраями».

В середині XIX ст. в Києві стали з'являтися стандартні готелі з традиційним переліком послуг. Перший з них носив назву «Європейський». Цей готель знаходився на самому початку вулиці Хрещатик, в триповерховій будівлі, і керуючим тут довгий час працював француз Жермен Бретон. Під його керівництвом «Європейський» став готелем досить високого класу: затишні номери, відмінна кухня, вишколена прислуга приваблювали сюди найвідоміших відвідувачів: І. Мечникова, Ф. Тютчева, М. Костомарова. На жаль, будівля готелю не збереглася: замість нього в 1970-х рр. XX ст. була побудована філія музею В. І. Леніна.

За радянських часів в Києві будувалися переважно великі готелі - багатоповерхові будівлі зі скла і бетону, покликані вмістити якомога більше відвідувачів. Близько Голосіївського парку, популярного місця відпочинку киян, височить готель «Мир». Він розмістився в двох корпусах: перший був побудований в 1964 р., другий - в 1978 р. Сьогодні «Мир» - це 300 затишних номерів, де можуть розміститися 466 гостей столиці. Особливістю готелю «Мир» є той факт, що його адміністрація приділяє велику увагу своєчасному ремонту і реконструкції номерів, тому всі вони знаходяться в хорошому стані. Ще більшу кількість гостей може вмістити готель «Русь» - 832 (3 зірки). Він відрізняється чудовим розташуванням - недалеко від головної вулиці Києва, Хрещатику. Тому готель «Русь» часто вибирають і бізнесмени, і туристи, і вчені.

Сучасний, побудований в 1990 р. комплекс «Президент Готель» (4 зірки) розташований недалеко від площі Незалежності. Поруч з ним - СК «Олімпійський», Палац Спорту, а також київська центральна синагога.

На сьогодня в Києві більше 400 готелів різного рівня відкриті для гостей міста. Всі вони мають свою неповторну історію. Автори вважають для прикладу привести історію двох відомих готелів. Урочисте відкриття Готелю "Україна" (колишня "Москва") відбувся 28 вересня 1961 року.

Перше в Києві висотна споруда була зведена за проектом авторського колективу архітекторів Добровольського А.В. (Керівник), Приймака Б.І., Созанського В.А., Мілецького А.М., Косенка А.Я .; інженерів-конструкторів Печенова О.М. і Ліновіч Л.Є.

Готель був побудований в центральній частині Києва і розташована на історичній території, здавна відомої як Іванівський шлях. Вулиця була

прокладена в XIX ст. і спочатку вона отримала назву Іванівська, потім - Бегичевский, в честь генерала Бегичева, у якого була тут величезна за площею садиба.

У 1842 р. вулиця отримала назву Інститутська в зв'язку з побудованим тут в 1836-1842 рр. Інститутом шляхетних дівчат, який через свою соціальної та архітектурної значимості був істотним явищем в житті Києва. Нинішню назву споруди - "Жовтневий палац".

У першій половині XIX ст. майже весь пагорб, на якому зараз стоїть Готель, займала садиба архітектора Беретті, яка після його смерті була поділена між спадкоємцями, а ще пізніше продана іншим людям. Вулиця Інститутська у другій половині XIX ст. - на початку XX ст. інтенсивно забудовується. Земельні ділянки в цій частині міста стають одними з найдорожчих в Києві.

У 1912 р. на цьому місці стояв перший в одноповерховому Києві висотний будинок. На власній земельній ділянці відомий київський будівельний підрядник Лев Борисович Гінзбург побудував 11-поверховий будинок, який відразу ж отримав серед киян назву "Хмарочос Гінзбурга". У цьому прибутковому будинку розмістилися 94 великі квартири і магазини на першому поверсі. Разом з усією центральною частиною міста вони були зруйновані у вересні 1941 року під час Великої вітчизняної війни. У післявоєнний період почалася відновлення, а точніше - створення нового Хрещатика. Відповідно до проекту забудови вулицю розширили майже на 100 метрів. Одночасно почалася забудова вулиці багатоповерховими житловими і адміністративними спорудами, серед яких планувалося і будівництво готелю. Так, в 1953 р. вийшла постанова Ради Міністрів СРСР, згідно якого почалися проектні роботи на будівництво по вул. Хрещатик багатоповерхового готелю. З моменту відкриття послугами Готелі користувалися і користуються сотні тисяч гостей Києва. Тут часто зупиняються впливові політики, видатні спортсмени, відомі бізнесмени, актори, космонавти, естрадні зірки, дипломати, музиканти та художники України і зарубіжних країн.

Не менш цікава історія готеля Прем'єр Палас. Свою історію готель Прем'єр Палац починає в кінці XIX ст. Саме тоді будівельний підрядник, купець першої гільдії Лев Борисович Гинсбург придбав садибу, на місці якої був побудований готель.

Готель Прем'єр Палас складається з двох, розташованих по сусідству будівель. Будівництво їх здійснювалося в період з 1908 по 1911 рр. Одна з будівель виконувало функцію прибуткового будинку. У ньому розмістилося 45 упорядкованих квартир. У будинку був ліфт, центральне опалення, водопровід з гарячою і холодною водою, електричне освітлення, газові плити та ватерклозети. При обробці сходів використовувався мармур і граніт. Зовні будівля була багато декороване в стилі модерн (ар нуво).

Друга будівля була такою великою, що закінчення його будівництва не пройшло непоміченим для київської преси, яка повідомила про нього,

як про найвидатнішого подію будівельного сезону. Основну частину будівлі займав готель Palast-Hotel. Перших постояльців новий готель Києва прийняла в 1912 р. Всього в ній було 120 номерів, які складалися з 150 кімнат. На службу гостям були поставлені всі найсучасніші досягнення прогресу. Для водопостачання номерів використовувалася артезіанська вода, щоб забезпечити ідеальну чистоту були влаштовані пиловсмоктувачі. У дворі готелю Палас розмістився величезний ресторан на 1000 осіб. Перший поверх будівлі займали льохи і льодовики - саме таким чином зберігали продукти в той час. З приходом радянської влади обидві будівлі були націоналізовані. Частина приміщень використовувалася як житлові квартири, частина була віддана комунальному готелю, в цій частині розмістилися установи культури УРСР. Сам готель був перейменована в готель Україна. Під час Великої вітчизняної війни будівлі значно постраждали від пожежі.

Перша реконструкція готелю Прем'єр Палас була проведена у післявоєнні роки. Після відкриття оновленого готеля його постояльцями в різний час були: Любов Орлова, Віра Марецька, Олександр Вертинський, Володимир Висоцький, художник Павло Корін. На честь деяких знаменитих постояльців в готелі Прем'єр Палас названі номери. На рубежі XX і XXI ст. була здійснена друга реконструкція будівель готелю Прем'єр Палас. Тоді ж прийняли рішення про повернення історичної назви цьому готелю Києва. Зараз Прем'єр Палац - перший п'ятизірковий готель Києва, який відповідає найсучаснішим стандартам готельної справи.

Висновки. Існує відоме висловлення "Без знання минулого немає майбутнього". Це в повній мірі відноситься і до готельного господарства, традицій гостинності, національних характерних рис готельного обслуговування та іншого. Відомо також, що готелі це головна складова туристичної інфраструктури. Тому багаторічний досвід розвитку готельної справи, що був накопичений в цій сфері, безумовно буде сприяти покращенню форм та методів обслуговування туристів.

Список використаних джерел:

1. Виникнення готельної індустрії - http://www.hotelnews.ru/ 99/articles/hotel_industry.html – 2013р.
2. Іванов К.А. Середньовічне місто і його мешканці - СПб: 1900.
3. Історія готельного господарства - http://dvorik.com.ua/55-gostinica-opredelimsya-v-terminax.html
4. Історія розвитку готельного бізнесу - http://turgostinica.ru/ gostinichniy-biznes-i-ego-razvitie-v-sovremennich-us /
5. Медлік С. Готельний бізнес: Підручник для студентів вузів. - М.: Изд-во Юніті, 2005.
6. «Про розвиток готельних послуг» - http://toursalon.ru/pgroup-about-вид.
7. Готелі. Історія виникнення - http://www.sdmhotel.ru/history.html

Список использованныхисточников:

1. Возникновени егостиничной индустрии - http://www.hotelnews.ru / 99 / articles / hotel_industry.htm
2. Иванов К.А. Средневековый город и егожители - СПб: 1900.

3. История гостиничног охозяйства - http://dvorik.com.ua/55-gostinica-opredelimsya-v-terminax.html
4. История развития гостиничного бизнеса - http://turgostinica.ru/ gostinichniy-biznes-i-ego-razvitie-v-sovremennich-us /
5. Медлик С. Гостиничный бизнес: Учебник для студентоввузов. - М .: Изд-воЮнити, 2005.
6. О развитии гостиничных услуг - http://toursalon.ru/pgroup-about.php?id=2
7. Гостиницы. История возникновения - http://www.sdmhotel.ru/history.htm

References:

1. The emergence of the hotel industry - http://www.hotelnews.ru/99/ articles / hotel_industry.htm
2. Ivanov K.A. Medieval city and its inhabitants - St. Petersburg: 1900.
3. The history of the hotel industry - http://dvorik.com.ua/55-gostinica-opredelimsya-v-terminax.html
4. The history of hotel business development - http://turgostinica.ru/ gostinichniy-biznes-i-ego-razvitie-v-sovremennich-us /
5. Medlice S. Hospitality business: A textbook for university students. - M .: Unity Publishing House, 2005.
6. About the development of hotel services - http://toursalon.ru/pgroup-about.php?id=2
7. Hotels History of occurrence - http://www.sdmhotel.ru/history.htm

УДК 911.3

Бондар Наталія Петрівна,
кандидат технічних наук, доцент
Національний університет харчових технологій Київ, Україна
e-mail:nata@nuft.edu.ua

Коломієць Каміла Миколаївна
Національний університет харчових технологій Київ, Україна
e-mail: yakamillaya@ukr.net

ДИНАМІЧНА АРХІТЕКТУРА, ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМОК В БУДІВЛІ БУТІК-ГОТЕЛЮ

Мета дослідження – аналіз динамічної архітектуру, як інноваційного напрямку в будівлі бутік-готелю.

Методика роботи включала використання таких методів дослідження: аналіз, синтез, дедукція, індукція, систематизація, порівняння та ін.

Результати. Авторами визначено сутність та призначення буті-готелів, їх розвиток на ринку Києва, розкрито сутність кінетичної архітектури, розглянуто можливості застосування динамічної архітектури, при проектуванні нового бутік-готелю в місті Києві.

Наукова новизна. Представлена робота є узагальненням відомостей про кінетичну архітектуру та застосування її при будівництві бутік-готелю, як інноваційного напрямку будівництва.

Практична значимість. Розглянуто застосування динамічної архітектури в будівництві бутік-готелів, може бути використано на практиці, як інноваційний напрямок в будівництві готелів.

Ключові слова: бутік-готель, кінетична архітектура, будівництво, інновація, готельний бізнес.

УДК 911.3

Бондарь Наталья Петровна,
кандидат технических наук, доцент
Национальный университет пищевых технологий Киев, Украина
e-mail: nata@nuft.edu.ua

Коломиец Камилла Николаевна
Национальный университет пищевых технологий Киев, Украина
e-mail: yakamillaya@ukr.net

ДИНАМИЧЕСКАЯ АРХИТЕКТУРА, КАК ИННОВАЦИОННЫЙ НАПРАВЛЕНИЕ В ЗДАНИЯ БУТИК-ОТЕЛЯ

Цель исследования - анализ динамической архитектуру, как инновационного направления в здании бутик-отеля.

Методика работы включала использование таких методов исследования: анализ, синтез, дедукция, индукция, систематизация, сравнение и др.

Результаты. Авторами определена сущность и назначение быть-отелей, их развитие на рынке Киева, раскрыта сущность кинетической архитектуры, рассмотрены возможности применения динамической архитектуры, при проектировании нового бутик-отеля в городе Киев.

Научная новизна. Представленная работа является обобщением сведений о кинетической архитектуру и применение ее при строительстве бутик-отеля, как инновационного направления строительства.

Практическая значимость. Рассмотрено применение динамической архитектуры в строительстве бутик-отелей, может быть использовано на практике, как инновационное направление в строительстве гостиниц.

Ключевые слова: бутик-отель, кинетическая архитектура, строительство, инновация, гостиничный бизнес.

UDC 911.3

Bondar Natalya Petrovna,
Candidate of Technical Sciences,
Associate Professor
National University of Food Technologies Kyiv,
Ukraine, e-mail: nata@nuft.edu.ua

Kolomiiets Kamila Mykolaivna
National University of Food Technologies Kyiv,
Ukraine, e-mail: yakamillaya@ukr.net

DYNAMIC ARCHITECTURE AS A NEW INNOVATION DIRECTION IN THE BOUTIQUE HOTEL BUILDING

The purpose of the study is to analyze the dynamic architecture as an innovative direction in the boutique hotel building.

The method of work included the use of such research methods: analysis, synthesis, deduction, induction, systematization, comparison, etc.

Results. The authors define the essence and purpose of hotel hotels, their development in the Kiev market, reveals the essence of kinetic architecture, examines the possibilities of using dynamic architecture when designing a new hotel boutique in the city of Kiev.

Scientific novelty. The presented work is a generalization of the information on the kinetic architecture and its application at the construction of the boutique hotel, as an innovative direction of construction.

Practical significance. Consideration of the use of dynamic architecture in the construction of boutique hotels, can be used in practice as an innovative direction in the construction of hotels.

Keywords: boutique hotel, kinetic architecture, construction, innovation, hotel business.

Постановка проблеми. Архітектура будівель готельно-ресторанного господарства формується під впливом багатьох факторів. Але функціональний фактор завжди був пріоритетним в проектуванні готельних комплексів. Залежно від вимог, вподобань, місткості щодо технічного забезпечення та функціональності приміщень, які надають додаткові послуги, змінюються потреби в приміщеннях та просторах різноманітного призначення. Архітекторам при проектуванні закладів готельно-ресторанного господарства все важче задовольнити вимоги, щодо постійної переміни або корегування функціонального призначення того чи іншого приміщення, забезпечення оптимальних показників по вмістимості, інсоляції, енергетичному балансу. Таку ситуацію можуть виправити будівлі зі змінною геометрією (кінетична архітектура).

Метою дослідження є аналіз світового досвіду проектування та спорудження будівель із змінною геометрією в контексті застосування такого досвіду в архітектурі будівель бутік-готелів, визначення основних типів таких будівель, виокремлення головних факторів, які найбільше впливають на розвиток нових типів будівель бутік-готелів із змінною геометрією та формулювання базових засад розвитку такої архітектури.

Аналіз останніх досліджень. Проблемами будівель із змінною геометрією займалися такі архітектори як Ле Корбюзьє (вілла Girasole в Італії, 1923 р., побудована інженером Анджело Інверніцці в 1929–1935 р.р.), Рольф Діш (Німеччина, вежа Heliotrop, 1994 р.), Бруно де Франко та Сержіу Сілка (житловий будинок Suite Vollard, Бразилія, 2001 р.), італієць Девід Фішер (проект башти Rotating Tower в Дубаї, ОАЕ, та башти в Москві, Росія)

Виклад основного матеріалу. На сьогодні туризм є однією з провідних, високоприбуткових та найбільш динамічних галузей світового господарства. Саме тому Стратегією розвитку міста Києва до 2025 року туризм визначено одним з пріоритетних напрямків соціально-економічного розвитку міста. Специфічною рисою туристичної сфери є те, що вона поєднує в собі щонайменше 50 суміжних галузей: культуру, мистецтво, науку, освіту, спорт, готельне господарство, медицину, торгівлю, харчування, транспорт, зв'язок, фінанси, побут, будівництво тощо.

Бутік-готель (англ. boutique hotel) – вид готелів, що спочатку з'явилися в Північній Америці і Великобританії; є невеликим готелем звичайно від 10 до 100 номерів у унікальному оформленні кожного з номерів та спеціальних приміщень [3] Тенденція розвитку бутік-готелів - це своєрідний відгук готельної індустрії на потреби VIP-клієнтів в отриманні не тільки комфортного проживання та високого рівня послуг, але і незабутніх відчуттів, нових емоційних вражень [3].

Українська асоціація зіркових готелів визначає бутік-готелі, як особливі готелі зі ставкою на ексклюзивність, що мають безліч дивовижних особливостей – наприклад, кімнати мають не номери, а назви, меблі групуються за кольорами, а за кожним номером закріплюється індивідуальний обслуговуючий персонал, що працює лише з конкретними гостями, адже основною метою бутік-готелю є надання персоніфікованого цілодобового сервісу для своїх клієнтів [3]. Бутік-готель - модний, стильний готель, розташований найчастіше в діловій частині міста, недалеко від магазинів. Це, як правило, невеликий окремий заклад, номерний фонд якого не перевищує 100-120 номерів, але бувають і винятки. Бутік-готель має характерний індивідуально-авторський проект будівлі та неповторність інтер’єру, який проявляється у всьому, починаючи від кольору паласу до найдрібніших деталей інтер’єру, серед яких, як правило, використовують відомі предмети мистецтва, графіки, скульптури. Попит на сервіс такого класу на українському ринку вже сформований, але поки не повністю задоволений [1]. Безумовно, немає необхідності в таких об'єктах в кожному місті, але в Києві, Львові, Одесі та курортних містах спостерігається явна нестача готелів бутік-формату. На думку експертів, в найближчі десять років число готелів «boutique» збільшиться втричі - прямо пропорційно їх популярності в світі [2]. В Києві у 2017 р. планується відкриття ще одного туристичного бутік-готелю в історичному центрі міста, на Андріївському узвозі. Готель

міститиме 42 номери, з яких 3 люкси та 3 представницькі номери. В Києві не існує жодного бутік-готелю, який би мав універсальне приміщення для показу мод та проведення різних заходів в індустрії моди, а тим паче не існує такого універсального приміщення, в будівництві якого, застосовувалась би кінетична архітектура. Приміщення для показу мод є досить актуальним та вигідним для бутік-готелів. В Києві щорічно проводиться біля 50 показів мод, відкритого, або закритого типу. В більшості випадків організатори орендують приміщення для заходів показу. Дане приміщення при бутік-готелі має багато переваг, по-перше, це зручність для тих відвідувачів заходу, які приїхали з інших міст, є можливість не витрачати час на поїздки між готелям та місцем проведення, по-друге, оскільки дане приміщення буде здаватися в оренду, то це досить вагомий прибуток для готелю, це хороша реклама для готелю, оскільки при кожному проведеному показі, у всіх Мас Медіа буде звучати місце проведення.

Кінетична архітектура – інноваційний напрям сучасної архітектури. Це рух споруди або її частин під впливом природних чи штучних сил. По-іншому, кінетичну архітектуру можна назвати динамічною. В основі цього напряму домінує рух. Як сказав Крістоф Баудер , один із прихильників та першопочатківців кінетичної архітектури: «Кінетична архітектура є наступним кроком до створення нашого оточення. Архітектура завжди була відома як статична, тверда і важка. Архітектура в майбутньому буде адаптуватися до наших потреб і очікувань, оскільки, зміна - є постійним процесом нашого часу. Нашому оточенню необхідна здатність змінюватись». Динамічна архітектура в широкому сенсі пов'язана з змінністю будівлі - рухом, переміщенням або трансформацією будівлі або його окремих частин з метою його модернізації.

Рис.1. Динамічна будівля в м. Дубаї

Дослідники виділяють два види змінності: будівельну і архітектурну.

Будівельна змінність – це можливість пристосування будівлі до нових умов експлуатації шляхом функціонально-просторових або

конструктивно-технологічних заходів. Її підрозділяють на зовнішню і внутрішню. Перша передбачає або переміщення будівлі, або його розширення. Друга припускає існування двох форм (універсальною і варіабельною) функціонування будівлі. Універсальна будівля характеризується багатоцільовим використанням без конструктивних змін, а варіабельна має можливості швидкого і легкого розділення внутрішнього простору. У основі будівельної змінності лежить трансформація - вдосконалення наявних фізичних властивостей споруди за допомогою конструкцій.

Архітектурна змінність має на увазі розгляд проектованого об'єкту як складної системи, що розвивається. Розгляд архітектурних об'єктів в розвитку дозволяє спрогнозувати майбутню реконструкцію і зробити її більш дієвою. В цьому випадку проектування стає засобом моделювання не лише технічних і конструктивних, але і соціальних, екологічних, організаційних і інших систем. При цьому вони придбавають пристосовність, гнучкість, розвиток і економічність Таким чином, в сучасній теорії і проектній практиці стійко сформувався напрям гнучкої архітектури. Структура будівлі, що має гнучкість, здатна в заданий момент часу прийти в стан, що строго відповідає цьому моменту циклу функціонування, а потім повернутися в початковий стан.

Рис. 2 Динамічна будівля із змінним фасадом

У колишні часи фасади характеризувалися розмірами і кількістю вікон. Вони часто були ознакою поверхневого рельєфу і архітектурними елементами відповідного періоду або стилю. Структуру фасаду також визначав план місцевості; чим більше вікон в кімнаті, тим важливішою ставала функція їх використання. Ще зовсім нещодавно у офісних будівель була ясна структура, і число вікон було зумовлене - наприклад, скільки для директорів, скільки для консультантів, а скільки для простого державного службовця. З появою нових підходів до будівництва ці ієрархії були відкинуті.

Сьогодні можливо, що повна зовнішність фасаду прозора і ця сама прозорість вказує на сучасний характер будівлі. У той же самий час, зростають окремі вимоги до будівництва будівель і вони мають бути вивірені з прагненнями до комфорту. З цих самих причин архітектори Giselbrecht + Partner працювали деякий час з динамічними фасадами, які можуть бути пристосовані індивідуально до умов, що змінюються, і потреб. Звичайно, ці фасади можуть управлятися з використанням спеціальних програм, а можуть самими мешканцями кімнат у будівлі [1]. Таким чином, можна реалізовувати нові прозорі фасади і одночасно підтримувати затишну атмосферу в кімнатах.

Висновки. На сучасному етапі розвитку готельного господарства достойну конкуренцію мережевим готелям можуть скласти готелі формату «бутік», які завдяки своїй унікальності привертають до себе значні потоки відвідувачів, які з часом набувають статусу постійних клієнтів, при цьому рекомендуючи своїм друзям також приїжджати саме сюди.

Бутік-готелі реалізують багато інноваційних заходів і рішень**,** щоб привернути увагу гостей, які стомилися від уніфікованих послуг. Мала місткість та велика рентабельність вказують на перспективу розвитку в Україні даного сегменту готельного господарства. Досить перспективним та інноваційним є застосування при будівництві динамічної архітектури, що надає можливість надавати унікальні послуги бутік-готелям, зокрема змінність універсальних залів для показів.

Список використаних джерел:

1. Шаповалова О.М. Інноваційна діяльність, як основа підвищення конкурентоспроможності готельного господарства / О.М. Шаповалова // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля. – 2013. – № 16. – С. 224-228.
2. Бутик-отели вчера, сегодня и завтра / / «Hotel & Resort». – 2013. – №5. – С. 27-33.
3. Бутик or not бутик [Електронний ресурс] / / Асоціація зіркових готелів. – Київ, 2016. – Режим доступу: http://azgu.com.ua/news/butik-or-not-butik.
4. Бутик-отели: бізнес с шиком [Електронний ресурс] / / Портал комерційної нерухомості. – Київ, 2013. – Режим доступу: http://www.businessrealty.com.ua/_gotelna_butik.

Список использованных источников:

1. Шаповалова О. Инновационная деятельность, как основа повышения конкурентоспособности гостиничного хозяйства / А.Н. Шаповалова // Вестник Восточноукраинского национального университета им. Владимира Даля. - 2013. - № 16. - С. 224-228.
2. Бутик-отели вчера, сегодня и завтра / / «Hotel & Resort». - 2013. - №5. - С. 27-33.
3. Бутик or not бутик [Электронный ресурс] / / Ассоциация звездочных отелей. - Киев, 2016. - Режим доступа: http://azgu.com.ua/news/butik-or-not-butik.
4. Бутик-отели: бизнес с шиком [Электронный ресурс] / / Портал коммерческой недвижимости. - Киев, 2013. - Режим доступа: http://www.businessrealty.com.ua/_gotelna_butik.

References:

1. Shapovalova O.M. Innovative activity as the basis for increasing the competitiveness of the hotel industry / O.M. Shapovalova // Bulletin of the East-Ukrainian National University named after. Volodymyr Dahl - 2013. - No. 16. - P. 224-228.
2. Boutique hotels yesterday, today and tomorrow // Hotel & Resort. - 2013. - №5. - P. 27-33.
3. Boutique or not boutique [Electronic resource] / / Association of star hotels. - Kyiv, 2016. - Mode of access: http://azgu.com.ua/news/butik-or-not-butik.
4. Boutique hotels: business with chic [Electronic resource] // Commercial real estate portal. - Kyiv, 2013. - Access mode: http://www.businessrealty.com.ua/_gotelna_butik.

ІІ. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

УДК 911.3:379.85

Ткачук Леоніла Миколаївна,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: inohodez@ukr.net

МЕТОДИКА ГЕОСИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНОГО ВИМІРУ ТУРИЗМУ

Мета статті – конструювання методики геосистемного аналізу політико-географічного виміру міжнародного туризму.

Методика дослідження полягає у вивченні основних напрямів та принципів застосування системного підходу у географії. Географія, об'єктом вивчення якої є інтегральна геосистема глобального масштабу, якнайперше пристосована до сприйняття і активного використання системного підходу. Перехід географії у постнеокласичну стадію розвитку характеризується збільшенням міждисциплінарних досліджень, методологічною основою яких є теоретичний синтез, а об’єктами – територіальна організація взаємодії компонентів у межах інтегральної геосистеми.

Результати. Туризм є невід’ємною частиною життя сучасної людини, чинить взаємообумовлений вплив на природне середовище, економіку і політику. Комплексне дослідження туризму, його політико-географічного виміру зокрема, передбачає використання системного підходу. Геосистема туризму, виступає елементом територіальної соціально-економічної системи і активно взаємодіє з іншими компонентами інтегрального геопростору. Системний підхід має значний прогностичний потенціал для розкриття механізмів і принципів взаємодії туризму та політичної сфери життя суспільства.

Новизна підходу, реалізованого в даному дослідженні, полягає у формулювання загальних принципів та механізмів аналізу взаємного впливу туризму та політики. Зокрема, пропонується розглядати територіально-політичну систему як елемент зовнішнього середовища системи туризму. Для обґрунтування конкретних параметрів впливу політичних процесів та явищ на розвиток туризму доцільно конструювати міжсистемні зв’язки для різних рівнів дослідження: глобального, національного, регіонального.

Практичний аспект дослідження дозволяє виявити найбільш вагомі чинники політичної сфери для обґрунтування геополітичних ризиків туризму. А також розкриває можливості використання туризму як елемента «розумної» сили держави. Дослідження важливе для України оскільки національна система туризму розвивається в умовах геополітичної турбулентності, викликаної неврегульованим військо-політичним конфліктом з РФ.

Ключові слова: геосистема туризму, політико-географічний вимір туризму, системний підхід.

УДК 911.3:379.85

Ткачук Леонила Николаевна,
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина
e-mail: inohodez@ukr.net

МЕТОДИКА ГЕОСИСТЕМНОГО АНАЛИЗА ПОЛИТИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ИЗМЕРЕНИЯ ТУРИЗМА

Цель статьи – конструирование методики геосистемного анализа политико-географического измерения международного туризма.

Методика исследования заключается в изучении основных направлений и принципов применения системного подхода в географии. География, объектом изучения которой является интегральная геосистема глобального масштаба, больше других приспособлена к восприятию и активному использованию системного подхода. Переход географии в постнеокласичну стадию развития характеризуется нарастанием междисциплинарных исследований, методологической основой которых является теоретический синтез, а объектами – территориальная организация взаимодействия компонентов интегральной геосистемы.

Результаты. Туризм является неотъемлемой частью жизни современного человека, оказывает взаимообусловленное воздействие на природную среду, экономику и политику. Комплексное исследование туризма, его политико-географического измерения в частности, предусматривает использование системного подхода. Геосистема туризма выступает элементом территориальной социально-экономической системы и активно взаимодействует с другими компонентами интегрального геопространства. Системный подход имеет значительный прогностический потенциал для раскрытия механизмов и принципов взаимодействия туризма и политической сферы жизни общества.

Новизна подхода, реализованного в данном исследовании, заключается в формулировке общих принципов и механизмов анализа взаимного влияния туризма и политики. В частности, предлагается рассматривать территориально-политическую систему как элемент внешней среды системы туризма. Для обоснования конкретных параметров влияния политических процессов и явлений на развитие туризма целесообразно конструировать межсистемные связи для различных уровней исследования: глобального, национального, регионального.

Практический аспект исследования позволяет выявить наиболее значимые факторы политической сферы для обоснования геополитических рисков туризма. А также раскрывает возможности использования туризма как элемента «умной силы» государства. Исследование важно для Украины, так как национальная система туризма развивается в условиях геополитической турбулентности, вызванной неурегулированным военно-политическим конфликтом с РФ.

Ключевые слова: геосистема туризма, политико-географическое измерение туризма, системный подход.

UDC 911.3:379.85

Tkachuk Leonila Mikolayvna,
candidate of sciences (geography), associate professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: inohodez@ukr.net

METHODOLOGY OF GEOSYSTEM ANALYSIS OF GEOPOLITICAL DEMENTION OF TOURISM

The purpose of the article is to construct a methods of system analysis of the geopolitical dimension of international tourism.

The research methodology consists in studying the main directions and principles of system approach application in geography. Geography, which object is an integrated geosystem of a global scale, is above all adapted to the implantation and active applying of

the system approach. The transition to the post-neoclassical stage of geography development is characterized by an increase in interdisciplinary research, the methodological basis of which is the theoretical synthesis, and objects - the territorial organization of the interaction of the integral geosystem' components.

Results. Tourism is an essential part of the life of a modern person, has a mutually related impact on the natural environment, economy and politics. A comprehensive study of tourism, its geopolitical dimension in particular, requires usage of system approach. Geographical system of tourism appears as an element of a territorial socio-economic system and actively interacts with other components of the integrated geosphere. The system approach has a significant prognostic potential for the disclosure of mechanisms and principles of interaction between tourism and the political sphere of society.

The novelty of the approach is to determine general principles and mechanisms for analyzing the mutual influence of tourism and politics. In particular, it is proposed to consider the territorial-political system as an element of the external environment of the tourism system. To substantiate the particular parameters of the influence of political processes and phenomena on the development of tourism, it makes sense to construct inter-system links on different levels of research: global, national, and regional.

The practical aspect of the research allows us to identify the most significant factors of the political sphere to justify the geopolitical risks of tourism. It also the possibilities of using tourism as an element of the "smart power" of the state are revealed. The study is important for Ukraine, as the national tourism system develops under conditions of geopolitical turbulence caused by an unresolved military-political conflict with the Russian Federation.

Keywords: geosystem of tourism, geopolitical dimension of tourism, system approach.

Постановка проблеми. Зростаюча роль туризму в економічному, соціальному і політичному житті суспільства визначає актуальність розширення проблемного поля туризмології за рахунок політико-географічних студій. З іншого боку, в умовах трансформації геополітичної структури світу, загострення конкуренції між традиційними і новими центрами сили, переосмислення співвідношення компонентів державної могутності суттєво збільшується вага геополітичного чинника у розвитку туризму. Це відповідно вимагає розробки теоретико-методичних завад дослідження політико-географічного виміру туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Географія, об'єктом вивчення якої є складні територіальні системи, пристосована до сприйняття і активного застосування системного підходу. Тому окремі елементи системного аналізу можна знайти ще в роботах Страбона, Л. Гвіччардіні, А. Гумбольдта, К. Ріттера, І. Тюнена , Н. Огарьова, М. В. Ломоносова, В. В. Докучаєва, К. І. Арсеньєва; у сучасній формі методи системного аналізу реалізована у працях Б. Беррі, Е Чорлу, П. Хаггету, Т. Хагерстранда, Д. Харвея та ін. У Радянському Союзі практичне застосування системного підходу в географії та екології з'явилося в 1960-і рр. і сприяло синтезу наук про Землю і соціально-економічних дисциплін. У суспільно-географічних дослідженнях системний підхід нині знайшов застосування для вирішення ряду завдань. По-перше, пошук просторових закономірностей у розміщенні продуктивних сил і населення. Цей напрямок представлений в

моделі "ізольованої держави" І. Тюнена, теорії "штандорта" А. Вебера, теорії "центральних місць" В. Крісталлера, в "просторовій економіці" А. Льоша, а також у працях Ю. Ліпеца, С. Ниммік, Б. Родомана та ін. По-друге, застосування математичних підходів і статистичних методів в географічних дослідженнях з використанням комп'ютерного моделювання, тобто "кількісної географії", яка почалася в 50-60-і рр. XX ст. завдяки працям західних економіко географів Б. Беррі, У. Бунге, В. Гарріса, Д. Харвея, Р. Дж. Чорлу, російських – Н. Блажко, А. М. Трофимова, В. Тикунова, М. Шаригіна, українських – О. Шаблія, А. Голікова, С. Мохначука, А. Ващенка, К. Мезенцева. Важливе практичне значення має теорія економічного районування, вчення про територіально-виробничі комплекси, концепція енерговиробничих циклів, розроблені за радянських часів І. Александровим, М. Баранським, М. Колосовським, Ю. Саушкіним, в Україні – М. Паламарчуком, Ф. Заставним, Л. Корецьким, М. Пістуном, О. Шаблієм, О. Топчієвим. Широке практичне застосування знаходять методи регіонального аналізу. Зокрема, "регіональна наука" У. Ізарда, яка одержав визнання в національних географічних школах Європи і США. В Україні теорії територіального планування розробляли М. Пістун, В. Поповкін, Д. Стеченко. Системний підхід як методологічна парадигма сучасної науки дає широкі можливості конструювання предметного поля міждисциплінарних досліджень феномену туризму. Зокрема таких, що концентрують увагу на взаємному впливі туризму та інших сфер життєдіяльності людини. Політичний аспект туризму останнім часом активно вивчається (Р. Батлер, Д. Вівер, П. Доан, В. Кіптенко, В. Кристєв, А. Парфіненко, М. Холл,) проте теоретичні і методологічні засади такого роду досліджень розроблені недостатньо.

Формулювання цілей статті. У статті обґрунтовується доцільність використання системного підходу у дослідженні туризму як багатоаспектного феномену глобального масштабу. Її метою є конструювання методики дослідження політико-географічного виміру туризму. Для цього: 1) визначено прогностичний потенціал системного підходу у географічних дослідженнях; 2) виявлено основні принципи геосистемного аналізу територіальних систем туризму; 3) викладено методику дослідження міжсистемної взаємодії територіальних систем політичної діяльності та туризму на різних ієрархічних рівнях.

Виклад основного матеріалу Ідеї системного аналізу, насамперед характерні для фізичної географії, проявилися в розробленому в 1960-х і узагальненому в 1970-і рр. академіком В. Сочавою вченні про геосистеми. Спочатку термін "геосистема" використовувався для позначення тільки природних територіальних систем. Пізніше він став застосовуватися для позначення територіальних господарських утворень (соціально-економічні системи); складних просторових природно-соціальних систем (суспільно-географічні системи), що включають одночасно елементи природи, населення і всі прояви матеріальної і духовної культури; всіх об'єктів галузей знання, що охоплюють науки про Землю [3].

Сутність системної парадигми у географії полягає у використанні категорії «геосистема» для визначення інтегрального об'єкта географічної науки, що має як природні так і суспільні складові. Геосистема – це територіальне утворення, що формується в тісному взаємозв'язку і взаємодії природи, населення і господарства, цілісність якого визначається прямими, зворотними і перетвореними зв'язками, що розвиваються між її підсистемами. Одночасно за генезисом і складом елементів геосистеми об'єктивно поділяються на два види: природні та антропогенні, які є об'єктом вивчення відповідного «крила» географічної науки – фізичної або суспільної. Володіючи загальносистемними властивостями природні і суспільні геосистеми мають істотні відмінності (зокрема у характері розвитку і ступені керованості), однак функціонують не ізольовано, не обмежується одне для одного роллю «середовища» або «фактора» розвитку. Геосистеми різного виду мають складну територіальну підпорядкованість. У рідкісних випадках природні і антропогенні геосистеми абсолютно співпадають в межах єдиних інтегральних геосистем. Значно частіше вони «перекриваються», утворюючи складну картину дискретно-континуального географічного простору. Вивчення суспільно-географічних об'єктів як геосистемних утворень забезпечує багатоаспектність і повноту географічного аналізу і формування у свідомості людей адекватної географічної картини світу, зокрема багаторівневості в організації геопростору [1].

Найбільш високий рівень, що відображає сутність і цілісність геопростору у всій повноті, представляє інтегрована геосистема, що містить як природну, так і суспільні складові: населення, господарство, політичну сферу. Наступний рівень представлений природними або суспільними геосистемами. Суспільна геосистема є вищою якістю розвитку соціально-економічної територіальної системи, яка у свою чергу включає системи організації конкретних сфер людської діяльності. Цей методичний прийом дозволяє шляхом схематичного спрощеного уявлення про територіальну організацію життєдіяльності виокремити геосистеми у якості предмету географічного аналізу. Суспільна географічна система є об’єктом дослідження суспільної географії (у сукупності економічної, соціальної, політичної). Для окремих (галузевих) суспільно-географічних дисциплін та досліджень об’єктом виступають геосистеми певного рівня організації і ієрархії. Так, наприклад, туристична геосистема, виступає елементом високоорганізованої соціально-економічної геосистеми, завуальована у складному геопросторі, проте не є абстрактною побудовою, а існує об’єктивно і може бути об’єктом географічного дослідження, зокрема географії туризму. Перехід географії у постнеокласичну стадію розвитку характеризується збільшенням кількості міждисциплінарних досліджень, головним методологічним принципом яких є теоретичний синтез, а об’єктами – територіальна організація взаємодії компонентів у межах інтегральної геосистеми [1]. Геосистемний аналіз сфери туризму передбачає цілісний підхід до її вивчення з урахуванням ієрархічної

підпорядкованості систем даного виду. У найзагальнішому вигляді можна представити 5 ієрархічних рівнів, що відбивають горизонтальну полісистемность туризму: глобальний, макрорегіональний, національний, регіональний і локальний.

Геосистема туризму найвищого ієрархічного рівня і територіального охоплення – світова туристична система – відбиває загальні геопросторові закономірності організації туристичної діяльності; включає в себе елементи макрорегіональних і національних геосистем, а також світові міста як ядра туристичної діяльності, об'єднані зв’язками обміну (туристами, фінансами, капіталом, інформацією). Ієрархічність геосистем туризму визначає значущість процесів, що відбуваються на глобальному рівні, для всіх територіальних систем нижчих рівнів ієрархії. Моніторинг стану світової системи туризму необхідний для підтримки ефективного функціонування як цілісної інтегральної світогосподарської системи, так і всіх ієрархічно субпідрядних туристичних геосистем [4].

Макрорегіональні туристичні геосистеми розглядаються як сукупність національних геосистем туризму активно взаємодіючих на основі переважання внутрішньорегіональних потоків міжнародного туризму над міжрегіональними. Їх функціонування відображає диференціацію і особливості розвитку туризму в різних регіонах світу спричинену відмінностями у їх географічному розташуванні, ресурсних можливостях, історії, перебігу політичних та соціально-економічних процесів. Аналіз стану туристичної інфраструктури; напрямків, обсягів та динаміки туристичних потоків; показників грошових надходжень від туризму; ролі туризму в економіці, культурі, державній політиці країн регіону; переважання конкретних форм і видів туризму дозволяють виявити характерні риси географічних систем туризму макрорегіонів світу.

Національні геосистеми туризму є ключовими в ієрархічній співпідпорядкованості. З одного боку, системи національного рівня у своїй взаємодії визначають характер розвитку міжнародного туризму, а з іншого – безпосередньо регулюють діяльність відповідної сфери у межах країни і окремих її регіонів. Геосистеми туризму національного рівня є невід'ємною складовою суспільної системи в межах економічного і правового простору держави. Для їх ефективного формування і функціонування необхідно: чітке усвідомлення державою місця і ролі туризму в національній економіці; державна підтримка у формуванні позитивного туристичного іміджу країни та просуванні туристичного продукту на світовий ринок, а також створення сприятливих умов для розвитку туристичного бізнесу.

В основі виділення регіональних та локальних геосистем туризму лежать відмінності зумовлені конфігурацією території країни, особливостями природи, населення, господарського освоєння, різними рівнями соціально-економічного розвитку регіонів. Зокрема, в якості критеріїв виділення традиційно розглядаються: характер туристсько-рекреаційної спеціалізації; туристсько-рекреаційні ресурси та їх

територіальні поєднання; розвиток спеціалізованої інфраструктури; наявність спеціалізованого (рекреаційного) землекористування; масштаби, структура, динаміка, напрямки туристичних потоків; виробничі та економічні зв'язки туристичних підприємств з іншими галузями; схожість проблем перспективного розвитку окремої частини території з позицій рекреації та туризму. Регіональні та локальні територіальні туристичні системи функціонують на основі місцевих ринків туристичних послуг, зумовленого рівнем та стилем життя місцевого населення, попиту та місцевої пропозиції, є базою для розвитку внутрішнього туризму.

Політико-географічний вимір є дослідженням взаємного впливу туризму та політичної сфери життєдіяльності в умовах інтегрального геопростору. Міждисциплінарний характер такого дослідження передбачає дві основні форми теоретичного синтезу – синтез різнорідних сторін предмету через об'єднання зусиль наукових дисциплін (у даному випадку, виявлення політичного аспекту туризму зусиллями географії туризму та політичної географії) та залучення притаманних іншому науковому напряму методів та концепцій (використання методів політичної географії для пояснення закономірностей територіальної організації туристичної діяльності на різних ієрархічних рівнях). Використання геосистемного аналізу при вивченні систем туризму у їх обумовленості політико-географічними і геополітичними процесами та виявленні можливостей використання туризму як інструменту політичного впливу передбачає дослідження зв'язків між політичними системами та системами туризму [2].

Територіальні політичні системи – сукупність елементів політичної сфери, які функціонують на певній території – значно відрізняються за складом і масштабом. Інституційну підсистему політичної сфери репрезентують політичні організації та установи що, безпосередньо здійснюють політичну владу: держави, політичні партії, громадські організації та рухи, у тому числі міжнародні, а також засоби масової інформації, церкви, великі компанії, що володіють механізмами глобального впливу. Нормативну – політичні і правові норми, закріплені у формі відповідних документів, традицій і процедур; функціональну – форми і напрями політичної діяльності; інформаційно-комунікативну – взаємодії як у межах політичної системи у формі різноманітних міждержавних договорів, політичних форумів, переговорів та консультацій, так і міжсистемні зв'язки, зокрема лобіювання інтересів окремих груп, формування політичного дискурсу щодо актуальних для суспільства тем тощо; ідеологічну – ідеологія та політична культура. За масштабом вирізняють територіально-політичні системи глобального (світ, макрорегіони), національного (держави) та місцевого рівнів.

На глобальному рівні досліджують співвідношення між провідними світовими потугами – найбільшими за військовим і економічним потенціалом державами світу та їх союзами (ареальні структури), а також світовими містами, як осередками концентрації цього потенціалу (точкові

елементи). Сучасні системи транспорту та комунікацій (лінійні елементи) оснащені інформаційними технологіями стискають простір і час, забезпечуючи цілісність та динамічність функціонування політичної системи на глобальному рівні. Держава як територіально-політична система характеризується державним устроєм, розстановкою політичних сил та інституцій, електоральною поведінкою населення, рівнем його політичної культури. Основними елементами територіально-політичної системи держави виступають: державна територія з притаманним їй положенням та конфігурацією, одиниці адміністративного поділу, автономні утворення; кордони та мережа загальнодержавних комунікацій; столиця, важливі регіональні центри, стратегічні об'єкти. На мезорівні елементами територіально-політичної системи виступають крупні адміністративно-територіальні одиниці та міста, на локальному – первинні самоуправні адміністративні одиниці як політико-географічні місця сформовані на основі діяльності територіальних колективів.

Відповідно на кожному ієрархічному рівні для вивчення політичного аспекту туризму доцільно конструювати міжсистемні зв'язки між елементами територіально-політичних та геосистем туризму. Так на глобальному рівні центрами туристичної діяльності виступають глобальні міста. Вони є місцями де ухвалюються найважливіші рішення, з'являються і впроваджуються інновації, генеруються, приймаються та перерозподіляються найпотужніші туристичні потоки. Транспортно-логістичні коридори, що їх поєднують, стають стратегічно важливими лінійними компонентами, які забезпечують системоформуючі зв'язки. Одночасно ці ж міста є провідними центрами світової політичної системи. Таким чином, політичні інститути, відносини, діючі у цих містах, прийняті тут рішенні, сформований дискурс спроможні безпосередньо позначатися на сфері туризму, трансформуючи функціонування його глобальної системи. Отже дослідження територіальної організації політичного аспекту туризму на глобальному рівні передбачає аналіз загальних принципів функціонування світосистеми та виявлення тих політичних процесів і явищ, які можуть впливати на туризм, обгрунтуання геоплітичних ризиків туризму, виявлення можливостей та форм реалізації потенціалу туризму як фактору глобальної політики.

Характеристики територіально-політичної системи держави такі як: політико-географічне положення, політичний режим та устрій, міждержавні зв'язки, участь у інтеграційних процесах, внутрішньополітична ситуація тощо мають розглядатися як чинники функціонування національної туристичної системи. Так, наприклад, автаркічний політичний режим держави обмежує формування попиту на міжнародні подорожі і створення відповідної пропозиції, виключаючи країну з туристичного обміну. Натомість, приморське географічне положення, домінування номосу моря, розвинуті комунікації, широке залучення у міжнародні економічні та політичні структури є чинниками, що стимулюють розвиток туризму. На регіональному рівні дослідження

слід звернути увагу на те, що конфліктний потенціал конкретного політико-географічного місця стримує розвиток місцевості як туристичної дестинації. Тоді як популярні туристичні центри та регіони є осередками інфільтрації зовнішніх впливів та нерідко стають мішенями для терористичних атак. Туризм у свою чергу розглядається багатьма державами світу у якості елемента її «розумної сили», способу розширення полів взаємодії суб'єкта міжнародних відносин, як механізм ідеологічного впливу на населення. Місцева влада у регіонах з високим рівнем розвитку туризму, у першу чергу міжнародного, нерідко отримує преференції та розширенні, порівняно з іншими територіальними одиницями держави, повноваження, особливо у сфері міжнародної взаємодії, наприклад розміщення представництв іноземних держав (консульств), формування транскордонних регіонів.

Висновки. Геосистемний аналіз дає змогу розглядати усю складно організовану ландшафтну оболонку планети у єдності природних соціальних, господарських та духовно-інтелектуальних складових у вигляді впорядкованої сукупності територіальних систем різного рівня організації та масштабу. Геосистема туризму виступає елементом територіальної соціально-економічної системи і є об'єктом дослідження географії туризму. Перехід географії у постнеокласичну стадію розвитку характеризується збільшенням кількості міждисциплінарних досліджень, об'єктом яких є територіальна організація взаємодії компонентів у межах інтегральної геосистеми. Політико-географічний вимір туризму є дослідженням взаємного впливу туризму та політичної сфери в умовах інтегрального геопростору. Використання геосистемного аналізу при вивченні туризму, в його обумовленості політико-географічними та геополітичними процесами, передбачає вивчення територіально-політичної системи відповідного ієрархічного рівня у якості зовнішнього середовища системи туризму. Система і середовище знаходяться в постійній і складній взаємодії. В залежності від характеру та інтенсивності взаємодії окремі міжсистемні зв'язки виступають передумовами, задаючи вихідні параметри функціонування системи туризму, інші – внутрішніми чинниками, що здійснюють безпосередній вплив на її функціонування. Система є складовою зовнішнього середовища, тому у відповідь на зміни середовища повинна пристосовуватися до функціонування в нових умовах. Виокремлення найбільш впливових чинників політичної сфери дозволяє обґрунтувати категорію геополітичних ризиків туризму. Моделювання геополітичних ризиків має стати інструментом ефективного управління розвитком туристичної дестинації, зокрема для України, оскільки національна система туризму розвивається в умовах геополітичної турбулентності, викликаної неврегульованим військо-політичним конфліктом з РФ. Система в процесі функціонування перетворює середовище. Тому туризм доцільно розглядати як інструмент досягнення зовнішньополітичних інтересів держави, компонент її «розумної сили», одну з базових стратегій публічної дипломатії. Актуальним напрямом

досліджень є виявлення можливостей використання туризму в Україні для посилення неформальних міжнародних контактів, забезпечення позитивного іміджу та відповідного зовнішньополітичного впливу.

Список використаних джерел:

1. Теория и методология географической науки / под. ред. М. М. Голубчика и С. П. Евдокимова. – М.: ВЛАДОС, 2005. – 463 с.
2. Ткачук Л.М. Політико-географічна проблематика у дослідженнях туризму / Ткачук Л.М. // Економічна та соціальна географія: наук. зб. – К.,2014. – Вип. 2 (70). – С. 32-39.
3. Шаблий О.И. Основы общественной географии. Учебник / Шаблій О.І . — Львов: Издательский центр ЛНУ имени Івана Франко, 2003. — 444 с.
4. Macintosh R.W., Goldner Ch.R., Ritchie J.R. B. Tourism: principles, practices, philosophies. 12th ed. John Wiley @ Sons, Inc. New York, 2011, 544 p.

References:

1.Holubchyk M. M., Evdokymov S. P. (ed.) Teoriâ i metodologiâ geografičeskoj nauki [Theory and methodology of geographic science]. Moscow, 2005. 463p. (In Russian)
2.Tkachuk L.M. Politiko-geografična problematika u doslidžennâh turizmu [Political geographic issues in tourism studies] Ekonomična ta social'na geografiâ [Economic and Social Geography]. Kyiv, 2014, Vol. 2 (70), pp. 32-39. (In Ukrainian).
3.Šablij O.I. Osnovi zagal'noï suspil'noï geografiï [Fundamentals of general social geography]. LvIv, 2003. 444 p. (In Ukrainian).
4.Macintosh R.W., Goldner Ch.R., Ritchie J.R. B. Tourism: principles, practices, philosophies. 12th ed. John Wiley @ Sons, Inc. New York, 2011, 544 p.

УДК 911.3

Соляник Марина Леонідівна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: ml.tsyganok@gmail.com

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА МОЖЛИВІ РИЗИКИ

Метою статті є розкриття суспільно-географічних передумов євроатлантичної інтеграції України, аналіз перспектив та можливих ризиків вступу України до Північноатлантичного альянсу.

Методика. Були використані наступні методи: описовий, порівняльний, історико-географічний, структурний аналіз та узагальнення. Застосована методика виділення суспільно-географічних передумов євроатлантичної інтеграції на основі чинників.

Результати. Охарактеризовано передумови євроатлантичної інтеграції, проаналізовано перспективи та можливі ризики, пов'язані зі вступом України до Північноатлантичного альянсу.

Наукова новизна полягає у розкритті безпосередньо суспільно-географічних передумов євроатлантичної інтеграції України та порівнянні перспектив і можливих ризиків.

Практична значимість. Визначення суспільно-географічних передумов євроатлантичної інтеграції України, а також аналіз перспектив і можливих ризиків сприятиме швидшому вирішенню супутніх проблем, і в результаті це пришвидшить процес вступу України до Північноатлантичного альянсу.

Ключові слова: євроатлантична інтеграція, євроінтеграція, Північноатлантичний альянс, НАТО, Україна.

УДК 911.3

Соляник Марина Леонидовна

Киевский национальний университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, украина,
e-mail: ml.tsyganok@gmail.com

ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ЕВРОАТЛАНТИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ УКРАИНЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ И ВОЗМОЖНЫЕ РИСКИ

Целью статьи является раскрытие общественно-географических предпосылок евроатлантической интеграции Украины, анализ перспектив и возможных рисков вступления Украины в Североатлантический альянс.

Методика. Были использованы следующие методы: описательный, сравнительный, историко-географический, структурного анализа, обобщения. Применена методика выделения общественно-географических предпосылок евроатлантической интеграции на основе факторов.

Результаты. Выполнена характеристика общественно-географических предпосылок евроатлантической интеграции, проанализированы перспективы и возможные риски, связанные со вступлением Украины в Североатлантический Альянс.

Научная новизна заключается в раскрытии непосредственно общественно-географических предпосылок евроатлантической интеграции Украины и сравнении перспектив и возможных рисков.

Практическая значимость. Определение общественно-географических предпосылок евроатлантической интеграции Украины, а также анализ перспектив и возможных рисков будет способствовать более быстрому решению сопутствующих проблем, и в результате это ускорит процесс вступления Украины в Североатлантический Альянс.

Ключевые слова: евроатлантическая интеграция, евроинтеграция, Североатлантический Альянс, НАТО, Украина.

UDC 911.3

Solianyk Maryna Leonidivna Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv, Ukraine, e-mail: ml.tsyganok@gmail.com

THE SOCIO-GEOGRAPHIC PRECONDITIONS OF EURO-ATLANTIC INTEGRATION OF UKRAINE, PROSPECTS AND POSSIBLE RISKS

The purpose of the article is the disclosure of the socio-geographical preconditions of Euro-Atlantic integration of Ukraine, the analysis of prospects and possible risks of entering Ukraine into the North Atlantic Alliance.

Methods. The following methods were used: descriptive, comparative, historical-geographical, structural analysis and generalization. The methodology of allocation of social-geographical preconditions of Euro-Atlantic integration of Ukraine based on its factors has been applied.

Results. The preconditions of Euro-Atlantic integration have been characterized, prospects and possible risks, related to the entering of Ukraine into the North Atlantic Alliance, have been analyzed.

Scientific novelty consists in revealing directly the socio-geographical preconditions of Euro-Atlantic integration of Ukraine and comparison of the prospects and possible risks.

The practical significance. The definition of socio-geographical preconditions of Euro-Atlantic integration of Ukraine and the analysis of prospects and possible risks will help to solve the related problems and, as the result, it will facilitate the rapid entering of Ukraine into the North Atlantic Alliance.

Keywords: Euro-Atlantic integration, European integration, the North Atlantic Alliance, NATO, Ukraine.

Постановка та актуальність проблеми. Питання євроатлантичної інтеграції України є водночас і найбільш актуальною, і найгострішою темою сучасного політичного життя України і тому є надзвичайно важливим науково-практичним напрямком дослідження в суспільній, та зокрема політичній географії. Суспільно-географічні передумови євроатлантичної інтеграції та пов’язані з цим процесом перспективи і можливі ризики, без сумніву, є цікавими і корисними для вивчення та аналізу, оскільки Україна визначила свій курс на інтеграцію до ЄС та НАТО як стратегічно важливий. Щоб забезпечити найшвидшу та найефективнішу політичну, військову, економічну та логістичну інтеграцію України до Північноатлантичного альянсу, необхідним виконати аналіз суспільно-географічних передумов євроатлантичної інтеграції, перспектив та можливих ризиків. Актуальність даного дослідження обумовлена важливістю вступу України до

Північноатлантичного альянсу з метою збереження територіальної цілісності нашої держави та захисту її національних інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями політичних, військових, логістичних та економічних передумов євроатлантичної інтеграції України займалися як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, а саме: В. Бадрак, В. Бегма, О. Білоус, В. Вагапов, О. Гочаренко, В. Горбулін, П. Демчук, О. Дергачов, В. Дорошенко, Г. Жиров, В. Завадський, С. Згурець, Є. Камінський, В. Клименко, Л. Ковалевський, М. Кордон, О. Костюк, Є. Марчук, О. Наботченко, О. Палій, Б. Парахонський, О. Потєхін, М. Самусь, Р. Сапіга, І. Смирнов, А. Соболєв, Г. Яворська та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У даній статті робиться спроба визначити та розкрити безпосередньо суспільно-географічні передумови євроатлантичної інтеграції України, а також співставити перспективи та можливі ризики, пов'язані зі вступом України до Північноатлантичного альянсу, а саме необхідністю приведення всіх сфер, у тому числі політичної, військової, економічної та логістичної, до стандартів, визначених НАТО.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає у розкритті та наданні характеристики суспільно-географічних передумов євроатлантичної інтеграції, аналізі перспектив та можливих ризиків вступу України до НАТО. У зв'язку з поставленою метою вирішуються наступні завдання: визначити та охарактеризувати суспільно-географічні передумови євроатлантичної інтеграції та чинники, що їх формують, проаналізувати перспективи та можливі загрози вступу України до Північноатлантичного Альянсу.

Рис. 1. Чинники, що формують суспільно-географічні передумови євроатлантичної інтеграції, розроблено автором

Виклад основного матеріалу. Насамперед необхідно відмітити, що під євроатлантичною інтеграцією (ЄАІ) розуміється формування, розвиток та зміцнення зв'язків між європейськими державами та країнами Північної

Америки щодо безпеки, політики, економіки тощо. Станом на сьогоднішній день, головним механізмом євроатлантичної інтеграції є Організація Північноатлантичного договору (НАТО), що є військово-політичним союзом, головною метою діяльності якого є підтримання безпекового середовища в європейському та євроатлантичному регіонах, протидія загрозам спільній безпеці і оборона держав-членів [7]. Навколо даної структури формується євроатлантична система безпеки, що складається не лише з військового та оборонного, а й з політичного, економічного, соціального та інших вимірів [5].

Виникнення й розвиток процесу євроатлантичної інтеграції – це багатоаспектний процес, який включає низку чинників (див. рис. 1), що в сукупності можуть розглядатися як суспільно-географічні передумови ЄАІ.

Основою формування ідеології майбутньої євроатлантичної інтеграції вважається так звана Атлантична Хартія від 12 серпня 1941 року, яку підписали керівництво США і Великої Британії. Поштовхом до початку процесу євроатлантичної інтеграції було бажання країн Західної Європи та Північної Америки забезпечити спільну оборону Євроатлантичного регіону від зовнішніх загроз. Ідею про об’єднання Європи, саме з такою метою, почали втілювати в життя США одразу після завершення Другої світової війни. До головних політико-географічних передумов подальшої євроатлантичної інтеграції можна віднести падіння комуністичних режимів у країнах Центральної та Східної Європи та розпад Радянського Союзу. Наприкінці 1990-х рр. одним з ключових пріоритетів Альянсу стало його розширення на схід. В даному контексті, ключовою геополітичною передумовою інтеграції країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) та країн Балтії можна вважати прагнення цих держав знайти потужного союзника в особі НАТО задля протистояння можливій експансії в майбутньому з боку більш потужних держав, зокрема Російської Федерації. З іншого боку, тут були і геостратегічні та геополітичні передумови, викликані прагнення НАТО до розширення, в даному випадку – отримання впливу в стратегічно важливих Балтійському та Чорноморському регіонах [3].

Геологістичні передумови євроатлантичної інтеграції сформувались завдяки розумінню країнами-членами НАТО важливості дотримання спільних принципів логістичного забезпечення (рис. 2) з урахуванням географічних особливостей територій базування військ, їх переміщення та ведення певних дій. Тільки завдяки цьому може здійснюватися ефективне функціонування логістичної системи Альянсу на усіх рівнях забезпечення збройних сил та за будь-яких умов [10].

Також варто зазначити, що НАТО висуває такі нетрадиційні для оборонних організацій вимоги, наприклад, такі як: обов’язковість поваги до національної культурної спадщини країн-членів; визнання внеску країн-членів НАТО до цивілізаційного розвитку та особливих заслуг у формуванні і забезпеченні демократії та прав людини у світі [7].

Рис. 2. Спільні принципи логістичного забезпечення для країн-членів НАТО
Розроблено автором за [10]

Протягом останніх років міжнародне безпекове середовище поступово почало втрачати стабільність і стало все більш непередбачуваним. Так званий «безпековий клімат» в Європі, що був створений НАТО наприкінці 1990-х рр., погіршується швидкими темпами, насамперед, у Східній Європі на території України через активізацію вогнищ напруження та гарячих точок, які протягом багатьох десятиліть здавалось знаходились у «сплячому стані» та були активовані у зв'язку з російською агресією [3]. У зв'язку з вищеозначеним, позиція України на міжнародній арені протягом останніх п'яти років значно змінилася і стає все більш очевидно, що Україна не може самостійно забезпечити свою безпеку. Подібна ситуація становить загрозу для національних інтересів, тому долучення до євроатлантичної системи безпеки є життєво важливим питанням для України як незалежної держави.

Саме тому заслуговують на детальніший розгляд головні суспільно-географічні передумови ЄАІ України. Однією з таких передумов є політико-географічне розташування України, через що, з одного боку, наша держава входить до сфери інтересів ЄС та НАТО, оскільки має унікальне геостратегічне положення та вихід до Чорного і Азовського морів. А з іншого боку, розміщуючись на сході Європи та будучи колишньою пострадянською державою, Україна стала буферною зоною між Росією та ЄС. А у зв'язку з активізацією політики НАТО та ЄС в Чорноморському регіоні, підвищенням ролі Туреччини та посиленням імперських інтересів Росії, Україна стала «гарячою точкою» зіткнення інтересів глобальних геополітичних гравців [2].

Слід наголосити, що досить серйозною передумовою ЄАІ України, крім її важливого для Альянсу геополітичного положення в Чорноморському регіоні, є її розміри. Територія України є достатньо великою та придатною для оборони. У разі підтримання союзницьких відносин з сусідніми країнами так звана стратегічна «глибина» оборони України ще більш подовжується [7]. Ще однією не менш важливою передумовою ЄАІ України став факт розуміння та сприйняття західними

політиками України як європейської держави, в основному завдяки Помаранчевій революції та «революції Гідності».

Економічною передумовою може вважатись оборонно-промисловий комплекс України, що здатний розробляти сучасні види зброї та створювати в замкнутих циклах окремі конкурентноздатні на світовому ринку зразки озброєння, за умови його модернізації та максимального оновлення.

Також варто відмітити, що, з точки зору культурного (цивілізаційного) чинника, сприятливою передумовою ЄАІ України є культурно-слов'янська спорідненість українців з іншими слов'янськими народами, що вже стали повноправними членами євроатлантичного співтовариства та ЄС [4].

Деякі дослідники вважають, що відносини України з НАТО є найбільш результативними з тих, що їх має Україна з іншими міжнародними організаціями. Співпраця між Україною та НАТО поступово збільшувалася від поодиноких контактів на початку 90-х рр. до більш широкої співпраці з цілого спектру проблем в наступні десятиріччя [7]. Наразі Північноатлантичний альянс та Україна співпрацюють з низки питань, у тому числі стосовно: оборонної реформи, військового співробітництва, підтримання миру, боротьби з тероризмом, планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру, забезпечення готовності до катастроф, політичної співпраці з питань регіональної безпеки, кібербезпеки, а також різноманітних питань у науковій та технічній сферах. Найбільшою сферою практичного співробітництва України з Північноатлантичним альянсом є військова, де здійснюються масштабні реформування.

Вцілому позиція НАТО щодо України задекларована досить чітко. Насамперед, на саміті міністрів закордонних справ країн Альянсу 1–2 квітня 2014 р. Україна отримала важливі пропозиції щодо співробітництва в межах програми Особливого партнерства, а також у межах комісії Україна – НАТО, впровадження термінових і довгострокових заходів для посилення Україною спроможності забезпечити власну безпеку [8, С.13].

У даному контексті, у травні 2015 р. була прийнята «Стратегія національної безпеки України», яка розрахована на термін до 2020 р. Окрім головних цілей та основних загроз національній безпеці України, в Стратегії окреслені наступні ключові завдання, що потребують першочергового вирішення, а саме:

- модернізація та випереджаючий розвиток оборонно-промислового комплексу (далі – ОПК), нарощування його виробничих потужностей, вироблення конкурентоспроможних на світовому ринку озброєнь і військової техніки;

- поглиблення оборонно-промислового та військово-технічного співробітництва з іншими державами, насамперед з державами-членами НАТО та ЄС, досягнення повної незалежності від Росії в питаннях виробництва озброєнь та військової техніки;

- спрямування двосторонньої та багатосторонньої співпраці з державами-партнерами задля забезпечення обороноздатності України, отримання сучасних зразків озброєння та військової техніки, сприяння зняттю штучних обмежень у сфері військово-технічного співробітництва [1].

Що стосується перспектив, які дасть Україні вступ до Північноатлантичного альянсу, варто відзначити, що поширення НАТО на схід відповідає основним геостратегічним інтересам України щодо інтеграції в європейські структури.

Україна також отримає певні перспективи і з точки зору військової сфери, оскільки, очевидно, що самостійно забезпечувати національну оборону значно важче та дорожче, ніж перебуваючи в потужній системі колективної безпеки [5]. Однак, нові члени НАТО мусять витрачати кошти на пристосування збройних сил та воєнної інфраструктури до стандартів НАТО. Але, водночас, слід відзначити, що витрати на приєднання до НАТО не просто зміцнюють національну оборону, а, як правило, збільшують ВВП країни, як, наприклад, в Болгарії. Тому якщо Україна виконає усі необхідні для приєднання до Альянсу умови у військовій сфері, наша держава матиме достатній військовий, людський і технологічний потенціал, щоб гарантувати власну безпеку.

Відомо, що НАТО – організація, яка призначена забезпечувати безпеку своїх членів, а тому на відміну від ЄС, поки що не має економічних критеріїв стосовно прийому нових членів. Водночас, набуття статусу потенційного претенденту на вступ до Альянсу, потребує прискорення економічного зростання, впровадження новітніх технологій, максимально ефективного використання ресурсів та досягнення високих соціальних стандартів. Тому державна політика України стосовно ЄАІ у сфері економіки має передбачати:

- максимальне сприяння держави у розвитку ринкової економіки, а саме: поліпшення інвестиційного клімату, підтримку малого та середнього бізнесу, приватизацію;
- боротьбу з корупцією і організованою злочинністю, розроблення ефективної системи соціального забезпечення, з урахуванням локальних особливостей, вирішення екологічних проблем;
- децентралізацію влади, що посилить регіональну стабільність, насамперед в економічній сфері;
- розв’язання проблем, пов’язаних з підтримкою стратегічних галузей економіки [5].

Вступ до НАТО загалом покращить міжнародний інвестиційний клімат в Україні, оскільки безпека та інвестиційна привабливість прямо пов’язані між собою. А НАТО стає гарантом непорушності кордонів, територіальної цілісності та суверенітету нового члену відразу після його вступу до Альянсу, що безпосередньо впливає на економічну стабільність та інвестиційну привабливість цієї країни. Вступ до НАТО також неминуче вплине на удосконалення та оновлення військово-промислового комплексу

України. Окрім того, у межах НАТО існує ціла низка структур, які відповідають за розвиток економічного співробітництва між країнами, а саме: Економічний Комітет, Комітет з викликів сучасному суспільству, Комітет з інвестицій у програми безпеки та інші, а також спеціальні програми. Оскільки членами НАТО є майже всі країни Західної та Центральної Європи, а також США та Канада, Україна отримає можливість, у тому числі і економічної співпраці з основними економічними центрами світу на більш вигідних умовах [7].

Тому в контексті євроатлантичної інтеграції, Україна має не менш вигідні економічні переваги, ніж військові та політичні, оскільки безпека й економічне процвітання прямо пов'язані між собою. До того ж, на Заході НАТО та ЄС розглядають як дві невід'ємні частини європейської політико-економічної системи, в якій ЄС відповідає за економічну інтеграцію, а Північноатлантичний альянс – за питання безпеки.

Очевидно, що Україна отримає низку переваг і в логістичній сфері. Насамперед, це значно спростить процедуру налагодження та розвитку логістичних зв'язків задля здійснення логістичного забезпечення військових формувань Альянсу та пришвидшить інтеграцію України до транспортно-логістичної системи ЄС. Зрозуміло, що перехід на стандарти НАТО стосовно системи логістичного забезпечення потребує не тільки політичної волі та залучення фінансів, а також змін певних усталених стандартів, насамперед реорганізації та структуризації логістичних підрозділів ЗСУ. В Україні не приділяється належної уваги дослідженню логістичного обслуговування ЗСУ, саме тому до перспектив в логістичній сфері можна віднести можливість перейняття Україною досвіду здійснення логістичного забезпечення у країнах-членах Альянсу, наприклад у сусідній Польщі [9, С.335-336]. На нашу думку, перебудова логістичної системи ЗСУ з урахуванням стандартів НАТО та досвіду країн-членів Альянсу, сприятиме оптимізації різних видів логістичного забезпечення (матеріального, технічного, медичного, транспортного та ін.) військових сил. А оскільки у країнах-членах НАТО логістичне забезпечення реалізується, в тому числі, з використання цивільного потенціалу, це у подальшому посилить позиції України під час інтеграції України в європейську транспортно-логістичну систему.

Також стає зрозуміло, що від вступу до Північноатлантичного альянсу країни отримують й геостратегічні переваги, оскільки, насамперед, збільшуються шанси на вступ до Європейського Союзу (наприклад, Болгарія стала членом ЄС вже через 2 роки після отримання членства в НАТО), завдяки чому відкриваються нові напрямки, можливості та умови для співпраці з іншими країнами на більш вигідних умовах.

Безперечно слід зазначити, що крім зазначених вище перспектив та переваг ЄАІ України, можливим є виникнення і певних ризиків та загроз для національної безпеки, а саме можна виділити наступні ризики:

- *геополітичні ризики*, які пов'язані насамперед з ще більшим погіршенням стосунків з Російською Федерацією та можливим виникнення відкритих протистоянь;

- *соціально-економічні ризики,* що виникнуть через значні фінансові витрати щодо реалізації різноманітних проектів, що пов'язані з євроатлантичним інтеграційним курсом, стосовно встановлення певних соціальних стандартів;

- *військові та військово-політичні ризики,* пов'язані з питаннями оборонної політики України в системі та з урахуванням інтересів Альянсу;

- *внутрішньополітичні ризики,* а саме: погіршення ситуації на сході країни та неоднакове ставлення громадян до питання вступу до НАТО, у зв'язку з чим, вже зараз необхідно докласти значних зусиль для роз'яснення переваг та можливих ризиків стосовно вступу всім членам суспільства [5].

У таблиці нижче представлені узагальнені позитивні та негативні наслідки виконання Україною необхідних критеріїв членства в Північноатлантичному альянсі.

Табл. 1

Позитивні та негативні наслідки виконання Україною критеріїв членства в НАТО, розроблено за [6]

Позитивні наслідки	*Негативні наслідки*
Одержання для України міцних гарантій її національної безпеки, незалежності, суверенітету і територіальної цілісності.	Деяке обмеження самостійності в прийнятті ключових рішень в галузі зовнішньої та оборонної політики.
Зміцнення внутрішніх основ національної безпеки України за допомогою НАТО та використання досвіду і підтримки НАТО в підвищенні ефективності оборонного сектору України.	Збільшення соціальної напруги серед військовослужбовців, зумовленої значним скороченням чисельності Збройних сил України.
Переозброєння та модернізації Збройних сил України	Необхідність додаткових фінансових витрат із Державного бюджету для підготовки України до членства в НАТО
Відхід із сфери геополітичного домінування Росії і досягнення з нею рівноправних міждержавних відносин. Створення вагомих передумов для ліквідації російської військової присутності на території України	Посилення розбіжностей геополітичних інтересів України з Російською Федерацією та її сателітами.
Зменшення впливу російського бізнесу на вітчизняну економіку і внутрішню політику в Україні	Підвищення цін, у т. ч. на нерухомість, у зв'язку з зростанням ПІІ
Створення вагомих передумов інтеграції в Європейський Союз та інші західні структури	Посилення агресії зі сторони Російської Федерації.
Стимулювання економічних реформ, структурна перебудова оборонної промисловості, вихід на ринок ОВТ, інтеграція України до європейської транспортно-логістичної системи	Надмірні витрати та виникнення диспропорцій в оборонно-промисловому комплексі (ОПК) та економіці в цілому

Формування прозорого оборонного бюджету та раціонального використання коштів на цілі, пов'язані з національною обороною, розвитком економіки, транспортно-логістичної системи та ін.	
Покращення міжнародного іміджу України	
Посилення консолідації української нації	
Зміцнення інститутів громадянського суспільства	
Посилення прозорості влади	
Реальне забезпечення прав і свобод громадян, верховенства права	

Висновки. З урахуванням сучасного геополітичного становища України, внаслідок анексії Криму Російською Федерацією та ведення військових дій проти самопроголошених республік на сході країни, очевидно, що Україна не має реалістичної перспективи самостійно забезпечити свою безпеку. Така ситуація вже зараз становить загрозу для національних інтересів України, що полягають у забезпеченні територіальної цілісності, стабільного й незалежного розвитку країни в інтересах українського суспільства та ін., тому долучення до євроатлантичної системи безпеки є надзвичайно важливим питанням для України. Повноправне членство в Альянсі безпосередньо відповідає геостратегічним інтересам України, оскільки політична вага і військова міць НАТО можуть забезпечити її незалежність і територіальну цілісність краще, ніж непевний статус так званої «позаблокової» держави.

Завдяки зазначеним вище суспільно-географічним передумовам, Україна може стати повноправним членом Північноатлантичного альянсу, за умови, якщо виконає певні дії та вимоги для приведення низки показників у політичній, військовій, економічній, логістичній та соціальних сферах до стандартів НАТО.

Після приєднання до Альянсу, Україна отримає очевидні переваги, насамперед, у сфері безпеки, а саме: достатні гарантії безпеки; зміцнення незалежності та недоторканості кордонів України; стабільність стану безпеки України; уникнення економічного шантажу з боку Росії; припинення спроб Росії вплинути на політичний процес в Україні; збільшення шансів України на приєднання до ЄС у найближчій перспективі; більш вагома участь України у процесах регіональної інтеграції, насамперед в Балтійсько-Чорноморському регіоні, та інші. Також, аналізуючи євроатлантичний досвід країн Центральної та Східної Європи можна прогнозувати, що приєднання України до НАТО може означати підвищення інвестиційної привабливості економіки, насамперед через підвищення гарантій безпеки та стабільності, зменшення впливу корупційних схем інвестування, а також посилення співпраці з державами, які мають дуже великий інвестиційний потенціал. Водночас, вступ України до НАТО може затримуватись через існування територіальних суперечок з

Російською Федерацією та ведення бойових дій зі збройними формуваннями самопроголошених республік, що суперечить офіційним вимогам Альянсу до країн-претендентів на членство, які зафіксовані в Плані отримання членства в НАТО. Звичайно ж, ми не можемо бути застрахованими від певних ризиків та негативних наслідків, що можуть супроводжувати процес євроатлантичної інтеграції України, але все ж ми сподіваємось, що ті нові можливості та перспективи, які отримає Україна, матимуть значно більше значення для нашої держави. Подальші дослідження будуть спрямовані на аналіз виконання планів, стратегій та програм, розроблених задля приведення низки показників у політичній, військовій, економічній, логістичній та соціальних сферах до стандартів НАТО та подальшого дослідження перспектив та можливих ризиків євроатлантичної інтеграції України.

Список використаних джерел:

1. Бегма В.М. Нормативно-правове та інституційне забезпечення міжнародного воєнно-економічного співробітництва України [Електронний ресурс]/ В.М. Бегма// Науково-аналітичний щоквартальний збірник Національного інституту стратегічних досліджень «Стратегічні пріоритети». – Режим доступу: URL: http://sp.niss.gov.ua/articles/1368/

2. Євроатлантична інтеграція України: шлях до демократії: аналітичні матеріали Інституту Євро-Атлантичного співробітництва спільно із Болгарською школою політики та Інститутом політичних та юридичних досліджень за підтримки Посольства США в Україні, 27 січня 2009 р. – К., 2009. – С. 34-38.

3. Завадський В.М. Політичні передумови європейської інтеграції країн Балтії/ Журнал «Наука. Релігія. Суспільство»/ В.М. Завадський. – Донецьк: ІПШІ «Наука і освіта», 2009. — № 2. — С. 24-29.

4. Клименко В.С. Європейська і євроатлантична інтеграція в контексті національної безпеки України [Електронний ресурс]/ В.С. Клименко, В.Г. Безбах// Вісник Київського міжнародного університету. Серія: Міжнародні відносини. – К.: КиМУ, 2008. – Вип.7. – 283 с. – Режим доступу: URL: http://vmv.kymu.edu.ua/v/07/klimenko%20-%20bezbah.htm

5. Ковалевський Л. Економічні аспекти євроатлантичної інтеграції України/ [Електронний ресурс]/ Л. Ковалевський// Інтернет-холдинг Олега Соскіна. – Режим доступу: URL: http://soskin.info/ea/2007/5-6/200703.html

6. Кордон М.В. Європейська та євроатлантична інтеграція України: навч. посіб./ М.В. Кордон – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 172 с.

7. Палій О. Навіщо Україні НАТО?/ О. Палій. – К.: Дніпро, 2006. – 144 с.

8. Парахонський Б. О. Зовнішня політика України в умовах кризи міжнародного безпекового середовища: аналіт. доп./ Б.О. Парахонський, Г.М. Яворська. – К.: НІСД, 2015. – 100 с. – (Сер. «Національна безпека», вип. 10).

9. Сапіга Р. І. Структуризація системи логістичного забезпечення Збройних сил України/ Р.І. Сапіга. – Львів: Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. – № 649. – С. 335-341.

10. Сапіга Р. Підходи формування логістичної політики збройних сил НАТО/ Матеріали науково-практичної конференції «Теоретичні та прикладні аспекти розвитку економіки»/ Р. Сапіга, О. Костюк. – Тернопіль, 2011. – С. 121-122.

Список использованных источников:

1. Бегма В.Н. Нормативно-правовое и институциональное обеспечение международного военно-экономического сотрудничества Украины [Электронный ресурс]/ В.Н. Бегма// Научно-аналитический ежеквартальный сборник Национального института стратегических исследований «Стратегические приоритеты». - Режим доступа: URL: http://sp.niss.gov.ua/articles/1368/

2. Евроатлантическая интеграция Украины: путь к демократии: аналитические материалы Института Евро-Атлантического сотрудничества совместно с Болгарской школой политики и

Институтом политических и юридических исследований при поддержке Посольства США в Украине, 27 января 2009 - К., 2009. - С. 34 -38.
3. Завадский В.Н. Политические предпосылки европейской интеграции стран Балтии/ Журнал «Наука. Религия. Общество »/ В.Н. Завадский. - Донецк: ИПИИ «Наука и образование», 2009. - № 2. - С. 24-29.
4. Клименко В.С. Европейская и евроатлантическая интеграция в контексте национальной безопасности Украины [Электронный ресурс]/ В.С. Клименко, В.Г. Безбах// Вестник Киевского международного университета. Серия: Международные отношения. - К.: КиМУ, 2008. - Вып.7. - 283 с. - Режим доступа: URL: http://vmv.kymu.edu.ua/v/07/klimenko%20-%20bezbah.htm
5. Ковалевский Л. Экономические аспекты евроатлантической интеграции Украины / [Электронный ресурс]/ Л. Ковалевский// Интернет-холдинг Олега Соскина. - Режим доступа: URL: http://soskin.info/ea/2007/5-6/200703.html
6. Кордон Н.В. Европейская и евроатлантическая интеграция Украины: учеб. пособие/ Н.В. Кордон. – К.: Центр учебной литературы, 2010. - 172 с.
7. Палий А. Зачем Украине НАТО?/ А. Палий. - К.: Днепр, 2006. - 144 с.
8. Парахонский Б. А. Внешняя политика Украины в условиях кризиса международной безопасностной среды: аналит. док. / Б.А. Парахонский, Г. М. Яворская. - К.: НИСИ, 2015 - 100 с. - (Сер. «Национальная безопасность», вып. 10).
9. Сапига Р. Структурирование системы логистического обеспечения Вооруженных сил Украины/ Р. Сапига. - Львов: Вестн. Нац. ун-та «Львовская политехника», 2009. - № 649. - С. 335-341.
10. Сапига Р. Подходы к формированию логистической политики вооруженных сил НАТО/ Материалы научно-практической конференции «Теоретические и прикладные аспекты развития экономики»/ Р. Сапига, А. Костюк. - Тернополь, 2011. - С. 121-122.

References:

1. Begma V.M. Regulatory and institutional provision of international military-economic cooperation of Ukraine [Electronic resource]/ V.M. Begma// Scientific and analytical quarterly collection of National Institute of Strategic Studies “Strategic Priorities“ - Mode of access: URL: http://sp.niss.gov.ua/articles/1368/
2. Euro-Atlantic integration of Ukraine: the road to democracy: analytical materials of the Institute of Euro-Atlantic Cooperation together with the Bulgarian School of Politics and the Institute of Political and Legal Studies with the support of the US Embassy in Ukraine, January 27, 2009 - K., 2009. - P. 34 -38.
3. Zavadskyi V.M. Political preconditions for European integration of the Baltic countries/ Journal "Science. Religion. Society"/ V.M. Zavadskyi. - Donetsk: IPAI "Science and Education", 2009. - No. 2. - P. 24-29.
4. Klymenko V.S. European and Euro-Atlantic integration in the context of Ukraine's national security [Electronic resource]/ V.S. Klymenko, V.G. Bezbah// Bulletin of the Kiev International University. Ser. “International Relations”. - K.: KIU, 2008. - Vol.7. - 283 p. - Mode of access: URL: http://vmv.kymu.edu.ua/v/07/klimenko%20-%20bezbah.htm
5. Kovalevskyi L. Economic Aspects of Euro-Atlantic Integration of Ukraine/ [Electronic resource]/ L. Kovalevsky// Internet-holding of Oleg Soskin. - Mode of access: URL: http://soskin.info/ea/2007/5-6/200703.html
6. Cordon M.V. European and Euro-Atlantic Integration of Ukraine: tutorial/ M.V. Cordon - K.: Center of Educational Literature, 2010. - 172 p.
7. Paliy O. Why Ukraine needs NATO?/ O. Paliy. - K.: Dnepr, 2006. - 144 p.
8. Parakhonskyi B. O. The foreign policy of Ukraine in the context of the crisis of the international security environment: an analytical report/ B.O. Parakhonskyi G.M. Yavorskaya - K.: NISS, 2015. - 100 p. - (Ser. "National Security", Vol. 10).
9. Sapiga R. Structurization of the Logistic Support System of the Armed Forces of Ukraine / R. Sapiga. – Lviv: Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic", 2009. – No. 649. - P. 335-341.
10. Sapiga R. Approaches to the formation of a logistical policy of the NATO armed forces/ Materials of the scientific and practical conference "Theoretical and applied aspects of economic development"/ R. Sapiga, O. Kostyuk. - Ternopil, 2011. - P. 121-122.

УДК 911.3:32

Заваріка Галина Михайлівна
кандидат географічних наук,
доцент

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Сєвєродонецьк, Україна,
e-mail: Dgalina_10@mail.ru

СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Мета. Дослідити соціальні наслідки конфлікту в Україні.

Методика дослідження полягає у поєднанні емпіричних (спостереження, порівняння) та теоретичних (систематизація та класифікація) методів наукового пізнання. В процесі написання статті також використовувався метод узагальнення отриманих результатів. Особливе значення має аналіз статистичних даних.

Результати. Доведено, що наслідки конфлікту мають також і соціальну спрямованість. Виділено п'ять основних соціальних наслідків конфлікту. Проаналізовано стан невивченості питання та виявлена потреба в наукових розробках з цього приводу. Встановлено, що соціальні наслідки конфлікту ще не оцінені об'єктивно, але це дуже важливо для нормалізації взаємовідносин сторін.

Наукова новизна. Вперше в суспільній географії розпочато дослідження соціальних наслідків конфлікту в Україні.

Практична значимість полягає в можливості використовувати результати дослідження усіма зацікавленими інституціями задля вирішення важливих соціальних проблем в країні. Розвиток геоконфліктології як напрямку суспільної географії.

Ключові слова: конфлікт, соціальний, смертність, народжуваність, суспільство, безробіття.

УДК 911.3:32

Заварика Галина Михайловна,
кандидат географических наук,
доцент

Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля, г. Северодонецк, Украина, e-mail: Dgalina_10@mail.ru

СОЦИАЛЬНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ КОНФЛИКТА В УКРАИНЕ

Цель. Исследовать социальные последствия конфликта в Украине.

Методика исследования заключается в сочетании эмпирических (наблюдение, сравнение) и теоретических (систематизация и классификация) методов научного познания. В процессе написания статьи также использовался метод обобщения полученных результатов. Особое значение имеет анализ статистических данных.

Результаты. Доказано, что последствия конфликта имеют также и социальную направленность. Выделены пять основных социальных последствий конфликта. Проанализировано состояние неизученности вопроса и обнаружена потребность в научных разработках по этому поводу. Установлено, что социальные последствия конфликта еще не оценены объективно, но это очень важно для нормализации взаимоотношений сторон.

Научная новизна. Впервые в социальной географии начато исследование социальных последствий конфликта в Украине.

Практическая значимость заключается в возможности использовать результаты исследования всеми заинтересованными организациями для решения важных социальных проблем в стране. Развитие геоконфликтологии как направления социальной географии.

Ключевые слова: конфликт, социальный, смертность, рождаемость, общество, безработица.

UDC 911.3:32

Zavarika Halyna Mykhailivna,
candidate of geographical sciences,
associate professor

East Ukrainian National University nabbed after
Volodimir Dahl, Severodonetsk, Ukraine,
e-mail: Dgalina_10@mail.ru

SOCIAL CONSEQUENCES OF THE CONFLICT IN UKRAINE

Goal. Explore the social implications of the conflict in Ukraine.

The research methodology is to combine the empirical (observation, comparison) and theoretical (systematization and classification) of the methods of scientific knowledge. In the process of writing the article also used a method of generalization of the results obtained. Of particular importance is the analysis of statistical data.

Results. It is proved that the consequences of the conflict are also social orientation. There are five main social consequences of the conflict. The state of the unexcitedness of the question is analyzed and the need for scientific developments in this regard is identified. It has been established that the social consequences of the conflict are not yet evaluated objectively, but this is very important for normalizing the relations between the parties.

Scientific novelty. For the first time in the social geography, the study of social consequences of the conflict in Ukraine began.

Practical significance is the ability to use the results of the study by all interested institutions to address important social problems in the country. Development of geoconflictology as a direction of social geography.

Key words: conflict, social, mortality, birth rate, society, unemployment.

Постановка проблеми. Конфлікт в Україні привів до економічних, екологічних наслідків та оголив ряд серйозних соціальних проблем і одночасно породив нові. Аналіз подібних конфліктів в світі показав, що мета врегулювання збройно-політичних конфліктів полягає в мінімізації збитку і негативних наслідків для кожної із сторін, що ведуть воєнні дії, і це має величезне значення для людства. Враховуючи тривалість конфронтації на сході України та кількість збитків, яких вже зазнала наша країна, це питання стає особливо актуальним. Адже наявність соціальних проблем не наближує нас до швидкого подолання конфлікту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча проблема знаходження ефективних способів врегулювання конфліктів відома давно і завжди привертала до себе світову наукову спільноту, для України це нове явище, до якого ми не були готові. Дослідження українських вчених з геоконфліктології присвячені переважно конфліктам в інших країнах. Тому існує певний науковий вакуум в цьому питанні, який потребує нагального дослідження. Наразі існують поодинокі доповіді на наукових конференціях, публікації звітів міжнародних організацій та офіційних державних структур.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. При опрацюванні документів Державної служби статистики України з’ясовано, що розрахунки з 2014 р. здійснюються без урахування даних по Донецькій і Луганській областях, а отже актуальною залишається проблема відсутності точної статистичної інформації стосовно як загального стану в

цих областях так і з приводу соціального становища. Це стало головною проблемою при проведенні дослідження.

Формулювання мети. Метою статті є дослідження соціальних наслідків конфлікту в Україні.

Виклад основного матеріалу. Проведення бойових дій на сході країни, крім економічних, породило низку соціальних і гуманітарних проблем.

В цьому дослідженні виділено п'ять соціальних наслідків конфлікту. Розглянемо їх більш докладно.

1. Поява в Україні категорії внутрішньо переміщених осіб. Згідно із статтею 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»: «внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [1].

Кількість внутрішньо переміщених осіб за офіційними даними сягнула понад 200 тис. осіб у 2014 р. Проте офіційна статистика кількості переміщених осіб не відображає реальних масштабів переселення, оскільки громадяни переїжджали із зони бойових дій самостійно (до родичів, знайомих тощо) без проходження реєстрації. Також слід зауважити, що переїхати могли лише ті люди, які мали на це гроші.

За оперативною інформацією Міжвідомчого координаційного штабу, станом на 8 вересня 2014 р. в результаті анексії Криму та проведення АТО на сході України загальна кількість громадян України, які вимушено залишили місця свого проживання і шукали притулку в інших регіонах країни, становила майже 251,9 тисяч осіб, у тому числі 80,8 тис. дітей, 34,2 тис. інвалідів та осіб похилого віку.

За оцінками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців станом на 1 вересня в межах України було переміщено близько 260 тис. людей (для порівняння – станом на 05.08.2014 – 117 тис. осіб), з них – 244 тисяч зі східних регіонів [2].

За данними Міністерства соціальної політики України станом на 11 грудня 2017 р., за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 487 455 переселенців або 1212580 сімей з Донбасу і Криму [1].

Відсутність можливостей щодо контролю усієї ділянки кордону на сході країни не дозволяє об'єктивно оцінити кількість біженців із зони конфлікту до Росії. Їх кількість може бути співставною із кількістю внутрішньо переміщених осіб.

За даними Державної міграційної служби Росії, починаючи з 1 квітня 2014 р. перетнули кордон РФ і залишились в Росії близько 820 тис. осіб. З

них: близько 130 тис. громадян України – із заявою про надання тимчасового притулку або з клопотанням про визнання біженцем; понад 78 тис. осіб – для оформлення дозволу на тимчасове проживання; понад 33 тис. осіб – із заявою про надання громадянства РФ; понад 22 тис. осіб – для оформлення посвідчення на проживання; понад 12 тис. осіб – для участі у держпрограмі переселення співвітчизників.

Вищезазначені процеси створюють необхідність здійснення кроків з боку держави щодо громадян України, які переміщуються з районів проведення АТО та Криму, перш за все у питаннях життєзабезпечення. Однак, масштаб процесів та обмеженість ресурсів держави створюють додаткове навантаження, перш за все, на органи місцевої влади.

Зокрема, складна ситуація у м. Києві, де прийнято 28656 осіб, Запорізькій (24044 осіб), Дніпропетровській (21796 осіб), Харківській (17888 особи), Одеській (13772 осіб), Полтавській (10441 особа), Київській (7955 осіб) та Львівській (5987 осіб) областях. При цьому, кількість приміщень, у яких можливе розміщення внутрішньо переміщених осіб, є недостатньою. Регіональними штабами спільно з місцевими органами виконавчої влади визначено 1480 об'єкти різних форм власності, у яких можливе розміщення 18 698 внутрішньо переміщених осіб [2].

Саме це стало причиною повернення переселенців, в разі можливості, у свої домівки. Станом на 2017 рік не розроблено дієвої державної програми допомоги таким людям з житлом, хоча перші кроки в цьому напрямку з'явилися, арендна плата весь час збільшується і багато сімей змушені так вчиняти. Адже житло є головним чинником для сімей переселенців, роботу можна знайти, але грошей не вистачає.

Вадим Черниш, Міністр з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України зазначає: «Сьогодні вимушених переселенців не слід розглядати як проблему для держави, вони є додатковим сильним ресурсом в питаннях розбудови миру та формування нових підходів до вирішення багатьох критичних питань, пов'язаних з конфліктом. Створення належних умов та рівних можливостей для усіх членів громад, незалежно від попереднього місця проживання – це унікальна можливість для держави стати прогресивною, потужною, збагаченою. Наше Міністерство в центрі уваги ставить людину – її потреби та прагнення. Саме з таких позицій ми будуємо політику інтеграції та постконфліктного відновлення» [3].

2. Погіршення ситуації на ринку праці Донбасу та загалом по Україні.

Так, у липні 2014 р. порівняно з липнем 2013 р. потреба підприємств у працівниках у Донецькій області зменшилася в 2,1 раза, а в Луганській – в 1,6 раза. За інформацією Міністерства соціальної політики України (з 15.04.2014 по 14.08.2014), 183 підприємства Донецької області подали інформацію щодо можливого вивільнення 5,6 тис. осіб.

Нестабільність на сході країни створила додатковий тиск на ринок праці в інших регіонах через значну кількість внутрішньо переміщених

осіб: зростання навантаження на одне вакантне робоче місце в середньому становить 2 особи. Найбільше зростання навантаження на одне робоче місце спостерігається у Запорізькій (9 осіб), Черкаській (6 осіб), Сумській (4 особи), Кіровоградській та Харківській (3 особи) областях.

Найбільше зареєстровано безробітних з числа переселенців у м. Києві (849 осіб), Дніпропетровській (804 особи), Запорізькій (802 особи), Харківській (703 особи) та Черкаській (372 особи) областях [3].

Зазначені явища відбуваються на фоні негативних тенденції на ринку праці у всій країні – зменшення чисельності зайнятого населення, скорочення чисельності працівників, переведення працівників на короткий робочий день тощо.

За даними Державної служби статистики України, у І кварталі 2014 р. чисельність зайнятого населення у віці 15-70 років порівняно з І кварталом 2013 р. зменшилася на 683,3 тис. осіб та становила 19,4 млн. осіб, рівень зайнятості населення знизився з 59,3% до 57,6%.

Чисельність безробітних у середньому в І кварталі 2014 року збільшилася на 127,4 тис. осіб і становила 1,9 млн. осіб' рівень безробіття населення віком 15-70 років, визначених за методологією МОП, зріс з 8,0% до 8,8% економічно активного населення – у міських поселеннях з 7,8% до 8,4%, у сільській місцевості – з 8,6% до 9,9%.

Існуючі проблеми на ринку праці створюють передумови для розвитку неформальної зайнятості. Частка зайнятих у неформальному секторі по відношенню до загальної чисельності зайнятих збільшилася з 14,8% у 2000 до 23,9% у 2013 р. Такий рівень неконтрольованої зайнятості призводить до збереження безробіття у прихованому вигляді та ненадходження коштів до бюджетів усіх рівнів. Проте кількість безробітних може бути і більша, оскільки відсутня повна інформація щодо кількості безробітних та руйнування інфраструктури підприємств у Донецькій та Луганській областях [4]. Характерною тенденцією стало припинення прийому працівників, зокрема на вугледобувні підприємства. Різко знизилася ділова та економічна активність, згортається малий і середній бізнес, збільшується кількість осіб, які покидають ринок праці та відмовляються від активного пошуку роботи. Це призвело до появи вже майже 2 млн осіб економічно неактивного населення. Новою тенденцією на ринку праці стала професійна переорієнтація, в зв'язку з припиненням роботи підприємств, люди вимушені були пристосовуватися до змін і йшли працювати за іншим профілем, туди де платять гроші. Дуже часто це була тимчасова робота. Для порівняння кількість зареєстрованих безробітних на кінець грудня 2016 р. становила 390,8 тис. осіб.Навантаження зареєстрованих безробітних на 10 вільних робочих місць (вакантних посад) у цілому по країні збільшилося з 63 осіб на кінець листопада 2016р. до 108 осіб на кінець грудня. За регіонами цей показник коливався від 21 особи у м. Києві до 523 осіб у Вінницькій області [4].

3. Зменшення розмірів доходів населення. За результатами статистичного спостереження у першій половині 2014 року у всіх областях

України, окрім Донецької та Луганської областей, спостерігалося зростання розміру середньомісячної номінальної заробітної плати.

За даними Держкомстату, зменшення розміру номінальної середньої заробітної плати у Донецькій та Луганській областях у січні-липні 2014 р. у порівнянні із січнем становило 18,8% та 12,7% відповідно.

Однак, у липні намітилася тенденція щодо зменшення цього показника у порівнянні із попереднім місяцем в інших областях, зокрема: у Івано-Франківській (-1,7%), Миколаївській (-0,1%), Тернопільській (-0,3%), Хмельницькій (-0,8%), Чернівецькій (-3,3%) областях. У Донецькій та Луганській областях цей показник становив -25,4% та -19,5% відповідно.

За 6 місяців 2014 року порівняно з аналогічним періодом минулого року реальна заробітна плата зменшилась на 0,4%.

Середня номінальна заробітна плата штатного працівника підприємств, установ та організацій у листопаді 2016р. становила 5406 грн, що в 3,7 раза вище рівня мінімальної заробітної плати (1450 грн). Нарахування за одну відпрацьовану годину в цьому місяці становили 35,37 грн.

Порівняно із жовтнем 2016 р. розмір заробітної плати збільшився на 1,0%, а порівняно з листопадом 2015р. – на 20,2%.

Серед регіонів найбільша питома вага працівників, яким не виплачено заробітну плату, зафіксована в Луганській (16,8% від середньооблікової кількості штатних працівників регіону) та Донецькій (12,2%) областях станом на 2016 р.

Стрімке зниження рівня життя населення, зумовлює зростання ризику бідності та соціального відторгнення, поглиблення нерівності.

Втрата значною частиною працездатного населення Донбасу робочих місць і, відповідно, трудових джерел доходів, ускладнення нарахування пенсій (а інколи й неможливості їх отримання) зумовили значне зростання бідності. Упродовж 2014 р. на підконтрольних Україні територіях Донецької та Луганської областей стрімко зросли масштаби абсолютної бідності: в Луганській області 14,1 % населення мали доходи нижчі від прожиткового мінімуму (проти 7,2 % у 2013 р.), а в Донецькій – 14,6 % (4,4 % у 2013 р.).

Більшість населення Донбасу – і ті, хто залишилися, і ті, хто виїхали до інших регіонів України – в один момент втратили все: роботу, доходи, житло, машину, дачу. Лише частина донеччан (близько 1 млн осіб, тобто 22 %) та луганчан (понад 300 тис. осіб, тобто 16 %) мали фінансові можливості переїзду на більш-менш тривалий період. Проте через неможливість повернення додому чи повну втрату майна внаслідок бойових дій навіть раніше відносно забезпечене населення опинилося в стані раптової бідності, а в окремих випадках – зазнало її крайніх виявів. Майже 90 % населення із прифронтових територій або вже стали бідними, або потрапили в зону високої вразливості до бідності [7].

4. Постраждалі діти. Понад 580 тисяч дітей постраждали від конфлікту на Сході України, понад 230 тисяч дітей вимушено залишили свої домівки. За даними ЮНІСЕФ, з них біля 200 тисяч потребують психологічної допомоги. Також слід враховувати значну кількість необлікованих дітей. Значна кількість дітей загинула, або захворіла дуже серйозно. Як зазначає Джованна Барберіс, Голова Представництва ЮНІСЕФ в Україні: «Найсумніше, що більше за всіх у конфліктах страждають саме діти. Допомогти їм подолати страх та розгубленість та повернутися до нормального життя - наша спільна відповідальність».

З початку конфлікту в 2014 р. в Україні було пошкоджено понад 740 шкіл та 648 тисяч учнів та вчителів постраждали від його наслідків. Діти, вчителі та працівники освіти у Донецькій та Луганській областях потребують захисту, потерпають від психосоціальних ризиків та порушеннь навчального процесу. Їх шанси жити повноцінним життям, розвиватися і досягнути свого потенціалу погіршуються при кожній новій загрозі освітньому процесу [5].

В офіційних документах Міністерства освіти та науки України з цього приводу сказано, що завданнями в умовах збройного конфлікту є відновити освітню інфраструктуру, забезпечити психологічну реабілітацію учнів, батьків і вчителів, сприяти проведенню тренінгів з безпеки та охорони здоров'я.

5. Високий рівень захворюваності та смертності населення. Конфлікти призводять до втрачання здоров’я людей. Відвідування лікувальних закладів у регіоні, постраждалому від агресії, різко зменшилося. Існує підвищений ризик спалахів інфекційних і соціально небезпечних хвороб (ВІЛ/ СНІДу, туберкульозу, гепатиту тощо). Велику загрозу несе прихована хвороба «стрес», адже все населення цього регіону так чи інакше страждає на нього, навіть якщо людина виїхала з регіону, їй необхідно було пристосуватися до нових умов життя, а в зрілому віці це дуже важко. Стрес є причиною багатьох невиліковних серйозних хвороб, тому масштаби його наслідків зараз навіть складно оцінити. Найбільш вразливою опинилася група людей похилого віку та інваліди, які не змогли пристосуватися до таких умов існування.

В доповіді управління верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини повідомляється, що в цілому за період з 14 квітня 2014 р. по 15 листопада 2017 р. зафіксовано 10 303 загиблих і 24 778 поранених в Україні. Ця цифра включає військовослужбовців Збройних сил України, цивільних і членів незаконних збройних груп. За даними ООН, всього з початку АТО на Донбасі загинули 2 523 цивільних: 1 399 чоловіків, 837 жінок, 91 хлопчик, 47 дівчаток і 149 дорослих, чию стать не встановлено. Ще 298 цивільних, у тому числі 80 дітей, загинули в результаті аварії рейсу МН17 в липні 2014 року. Загальна кількість поранених серед мирних жителів в зв'язку з конфліктом оцінюється на рівні 7-9 тис. чоловік [6]. Все це відбувається на фоні загального підвищення рівня смертності в країні, про що свідчить аналіз статистичних

даних. Так, у 2016 р. в Україні померло 583,6 тис. осіб, або 14,71 особи на 1000 наявного населення.

Смертність населення у сільській місцевості значно вища, ніж у міських поселеннях: 17,61 померлих на 1000 наявного населення у сільській місцевості проти 13,2‰1 у міських поселеннях.

Серед причин смерті населення перше місце посідали хвороби системи кровообігу (67,2% загальної кількості померлих), друге – новоутворення (13,5%), третє – зовнішні причини смерті (5,4%).

Смертність чоловіків вища, ніж жінок: 15,51 чоловіків і 14,01 жінок на 1000 осіб відповідної статі. Водночас рівень смертності чоловіків перевищує рівень смертності жінок від зовнішніх причин більше ніж у чотири рази, від деяких інфекційних та паразитарних хвороб, а також від хвороб органів дихання – майже втричі, розладів психіки та поведінки, від хвороб органів травлення – удвічі, від новоутворень, хвороб нервової системи – у 1,5 раза [4].

Висновки. Унаслідок конфлікту Україна зазнала демографічних втрат, спричинених підвищенням захворюваності та смертності, міграцією. Втрата робочих місць позбавила доходів багатьох людей, значно знизився рівень суспільного добробуту, зросли ризики бідності. Погіршився доступ населення до освітніх та медичних послуг. Через руйнування соціальної інфраструктури в особливо складній ситуації опинилися найбільш вразливі категорії населення: діти, особи похилого віку, інваліди. З'явилися нові категорії українців, які потребують соціальної підтримки, зокрема внутрішньо переміщені особи. В такій ситуації країні необхідне дієве реформування систем соціального захисту населення та охорони здоров'я, оптимізація ситуації на ринку праці, надання підтримки внутрішньо переміщеним особам, спрямованої на задоволення як потреб цієї групи громадян, так і інтересів місцевих громад у регіонах їх перебування.

Загострення соціальних і гуманітарних проблем крім посилення потенціалу протестних настроїв серед населення країни зумовлює зростання фінансового навантаження на бюджет та соціальні фонди держави.

Список використаних джерел

1.Офіційний веб-портал Міністерства соціальної політики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.msp.gov.ua/news/14517.html

2.Ціна війни: економічні і соціальні наслідки конфлікту на Донбасі. Інформаційно-аналітичний центр РНБО. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nbnews.com.ua.

3.«Як тебе звати?» - діалог із сім'ями переселенців сприятиме миру і соціальній згуртованості. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_30060.html

4.Офіційний сайт Державної Служби Статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publnasel_u.htm

5.Право дітей на освіту потребує захисту, особливо під час збройного конфлікту. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_31437.html

6.С начала конфликта на Донбассе погибли более 10,3 тысяч человек, - ООН. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
https://www.rbc.ua/rus/news/nachala-konflikta-donbasse-pogibli-10-3-tysyach-1513077411.html

7.Донбас і Крим: ціна повернення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://shron1.chtyvo.org.ua/Horbulin_Volodymyr/Donbas_i_Krym_tsina_povernennia.pd
8.Ескалація конфлікту на Сході України: соціально-економічні наслідки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1404/14gsfekn.pdf

Список использованных источников

1. Официальный веб-портал Министерства социальной политики Украины. [Электронный ресурс] . – Режим доступа: http://www.msp.gov.ua/news/14517.html
2. Цена войны: экономические и социальные последствия конфликта на Донбассе. Информационно-аналитический центр СНБО. [Электронный ресурс] . – Режим доступа: nbnews.com.ua.
3. «Как тебя зовут?» - диалог с семьями переселенцев будет способствовать миру и социальной сплоченности. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_30060.html
4. Официальный сайт Государственной службы статистики Украины. [Электронный ресурс] . – Режим доступа: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publnasel_u.htm
5. Право детей на образование нуждается в защите, особенно во время вооруженного конфликта. [Электронный ресурс] . – Режим доступа: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_31437.html
6. Донбасс и Крым: цена возвращения. [Электронный ресурс] . – Режим доступа: http://shron1.chtyvo.org.ua/Horbulin_Volodymyr/Donbas_i_Krym_tsina_povernennia.pd
7. Эскалация конфликта на Востоке Украины: социально-экономические последствия. [Электронный ресурс] . – Режим доступа: Https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1404/14gsfekn.pdf

References

1.Official web-portal of the Ministry of Social Policy of Ukraine. [Electronic resource] . – Access mode: http://www.msp.gov.ua/news/14517.html
2. War Price: Economic and Social Consequences of the Donbass Conflict. Information and Analytical Center of the National Security and Defense Council. [Electronic resource] . – Access mode: nbnews.com.ua.
3. "What's your name?" - Dialogue with families of migrants will promote peace and social cohesion. [Electronic resource] . – Access mode: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_30060.html
4.Official website of the State Service of Statistics of Ukraine. [Electronic resource] . – Access mode: https: //ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publnasel_u.htm
5. The right of children to education needs protection, especially during an armed conflict. [Electronic resource] . – Access mode: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_31437.html
6. Since the beginning of the conflict on the Donbass, more than 10.3 thousand people were killed, - the UN. [Electronic resource] . – Access mode: https://www.rbc.ua/eng/news/nachala-konflikta-donbasse-pogibli-10-3-tysyach-1513077411.html
7. Donbass and Crimea: the price of return. [Electronic resource] . – Access mode: http://shron1.chtyvo.org.ua/Horbulin_Volodymyr/Donbas_i_Krym_tsina_povernennia.pd
8.Eskalatsiya conflict in the East of Ukraine: socio-economic consequences. [Electronic resource] . – Access mode: Http://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1404/14gsfekn.pdf

УДК 339.986

Макаренко Петро Олександрович, кандидат географічних наук, науковий співробітник

Національна академія наук України Київ, e-mail: peter.makarenko@gmail.com

КРИЗА ВИДОБУВАННЯ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ В УКРАЇНІ (ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ)

Мета. Метою даного дослідження є оцінка системних проявів кризи видобування основних типів енергоресурсів в Україні.

Методика. Проведені аналітико-синтетичні вивчення фахових матеріалів (літературних джерел), які стосуються всього періоду незалежності України і, особливо, останньої декади. Проводиться порівняльний аналіз ступеню кризових явищ в різних енерговидобувних галузях України.

Рузультати. Виявлені і наведені основні чинники появи та загострення кризи видобувного сектору економіки України з метою розробки програм енергетичної безпеки України та їх послідовної реалізації в сучасних умовах.

Наукова новизна роботи полягає не лише в аналітичній характеристиці розвитку кризових явищ видобувного сектору економіки України, але і застосуванні порівняльного аналізу з метою розкриття потенціалу розвитку видобувної галузі у найближчий період.

Практична значимість полягає в необхідності використання отриманих результатів для розробки програм енергетичної безпеки країни. Рузультати роботи можуть бути використані також в якості інформаційного підгрунтя при формуванні системи енергетичних кластерів України.

Ключові слова: криза видобувної галузі, енергоресурси, економіка України, потенціал розвитку.

УДК 339.986

Макаренко Петр Александрович, кандидат географических наук, научный сотрудник

Национальная академия наук Украины, Киев, Украина, e-mail: peter.makarenko@gmail.com

КРИЗИС ДОБЫЧИ ЭНЕРГОРЕСУРСОВ В УКРАИНЕ (ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)

Цель. Целью данного исследования является оценка системных проявлений кризиса добычи основных типов энергоресурсов в Украине.

Методика. Проведенные аналитико-синтетические изучения профессиональных материалов (литературных источников), которые касаются всего периода независимости Украины и особенно последней декады. Проводится сравнительный анализ степени кризисных явлений в различных енерговидобувних отраслях Украины.

Рузультаты. Выявлены и приведены основные факторы появления и обострения кризиса добывающего сектора экономики Украины с целью разработки программ энергетической безопасности Украины и их последовательной реализации в современных условиях.

Научная новизна работы заключается не только в аналитической характеристике развития кризисных явлений добывающего сектора экономики Украины, но и применении сравнительного анализа с целью раскрытия потенциала развития добывающей отрасли в ближайший период.

Практическая значимость заключается в необходимости использования полученных результатов для разработки программ энергетической безопасности

страны. Рузультаты работы могут быть использованы также в качестве информационного основы при формировании системы энергетических кластеров Украине.

Ключевые слова: кризис добывающей отрасли, энергоресурсы, экономика Украины, потенциал развития.

Makarenko Peter Oleksandrovych, Candidate of Geographical Sciences, Scientific resercher

National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, e-mail: peter.makarenko@gmail.com

CRISIS OF ENERGY RECOVERY IN UKRAINE (GEOGRAPHIC ASPECT)

Goal. The purpose of this study is to assess the systemic manifestations of the crisis in the extraction of basic types of energy resources in Ukraine.

Methods. The analytical and synthetic studies of professional materials (literary sources) that relate to the whole period of Ukraine's independence, and especially the last decade, have been conducted. A comparative analysis of the degree of crisis phenomena in various energy-producing industries of Ukraine is conducted.

Results. The main factors of the emergence and exacerbation of the crisis of the mining sector of the Ukrainian economy were identified and presented, with the aim of developing programs of energy security of Ukraine and their consistent implementation in modern conditions.

Scientific novelty lies not only in the analytical characterization of the crisis Ukraine mining sector, but also the use of comparative analysis to demonstrate the potential of the mining industry in the near future.

Practical significance is the need to use the results obtained to develop energy security programs of the country. The results of the work can also be used as an informative basis for the formation of a system of energy clusters in Ukraine.

Key words: crisis of extractive industry, energy resources, economy of Ukraine, development potential.

Постановка проблеми. Незважаючи на активний розвиток енергозберігаючих технологій і відновлювальних джерел енергії, традиційні енергоносії продовжують залишатися визначальним фактором для української економіки. Особливо відчутним це стає під час виникнення раптових перешкод їх видобутку, зокрема газу на шельфі Чорного моря та кам’яного вугілля на Донбасі. В той же час за 25-річний період незалежносі спостерігалось постійне зростання цін на енергоресурси, особливо, на імпортний газ. Це призводить до загострення соціально-політичної кризи, зростаючої залежності України від імпортних енергоресурсів, здорожчання продукції промислового та сільськогосподарського виробництва. Аналіз цих кризових явищ дозволяє за прикладом деяких інших країн розробити і впровадити ефективну стратегію виходу економіки зі стану стагнації до періоду стратегічних реінновативних зрушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження особливостей і причин різкого падіння показників видобутку традиційних енергетичних ресурсів, проведені вітчизняними і закордонними авторами, свіччить про значну актуальність цієї тематики у фахових виданнях і електронних

джерелах. Автори підкреслюють глобадьний характер кризових явищ у видобувній галузі енергоресурсів ,в той же час недостатньо уваги приділяється, на нашу думку, географічним аспектам проблеми, загостренню цих питань в умовах військового конфлікту з Росією і втратою значної частини вугільної промисловості в зоні непідконтрольних Україні територій ОРДЛО. Відсутня також національна програма виходу економіки зі стану кризи в галузі видобування традиційних і розвитку інноваційних джерел енергоресурсів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Викладення загальних характеристик і глобального характеру кризових явищ в енерговидобувній галузі енергоресурсів не дозволяє належним чином проаналізувати домінуючі тенденції загострення кризових процесів і погіршення динаміки видобування енергоресурсів в Україні. Невирішене питання ролі збільшення питомої ваги власних енергоресурсів для українського споживач, а також розвитку альтернативних джерел енергії найближчим часом.

Виклад основного матеріалу. В Україні видобуток енергетичних ресурсів обмежений основними трьома видами – природний газ, нафта і вугілля. За часи незалежності українська економіка страждає від дефіциту дешевих енергоресурсів та постійно зростаючих цін на імпортований газ. В структурі споживання енергоресурсів газ і нафта складають майже 60% від загального обсягу спожитих енергоресурсів,вугілля посідає лише третю позицію. Саме тому дефіцит видобутку природного газу і залежність економіки країни від імпортованих енергоресурсів створюють труднощі для національної безпеки, оскільки різке зростання цін на ці сировинні ресурси впливає на енерговитрати виробництва, ціни на вторинні продукти переробки нафти та житлово-комунальні господарства. Зважаючи на це аналіз причин видобувної кризи дозволить розробити стратегію виходу економіки країни на позитивну динаміку зростання.

Криза видобутку газу. Аналіз динаміки видобування сировинних ресурсів засвідчив різке падіння показників їх отримання, яке почалося ще до проголошення незалежності України (рис. 1А). Якщо динаміка видобутку природного газу у 20-60-ті роки XX ст. характеризувалася постійним нарощенням обсягу видобутку ресурсу, то починаючи з 70-х років – постійно лише його зменшенням. На сьогодні видобуток коливається у межах 18-20 млрд. куб. м. Причинами такого стану газовидобувного сектору є загальна тенденція падіння економіки, поступове виснаження запасів газу високої якості і зростання частки запасів більш низької якості з меншим потенціалом вилучення і більшою собівартістю. На сьогодні для видобутку газу в Україні характерні такі ознаки:

1) високий ступінь виснаження запасів великих родовищ (60-70% для Шебелинського, Яблуновського, Ефремовского і Західно-Хрестищенського родовищ);

2) низькі темпи розвідки нових запасів;

3) низька якість нових запасів (запаси розрізнені між великою кількістю невеликих родовищ і значна частина цих запасів відноситься до категорії важковидобувних);

4) збільшення глибини буріння як на існуючих, так і на нових родовищах (середня глибина буріння для видобутку газу в Україні складає близько 3500 м, а максимальна вже перевищує 6000 м, що потребує вдосконалення технічного стану газовидобувної галузі).

Крім того великою втратою для України була втрата контролю над газовими свердловинами у АР Крим, що належали "Чорноморнафтогазу". Відповідно обсяги надходження власного газу зменшилися, а залежність від імпорту зросли.

За таких умов перспективними є лише декілька напрямків розвитку галузі:

1) розробка нових родовищ на суходолі, в тому числі дрібних (1-5 млрд. куб. м запасів) і дуже дрібних (до 1 млрд. куб. м);
2) активне освоєння морського шельфу і дельт річок, в тому числі глибоководного шельфу Чорного моря;
3) впровадження ефективних технологій глибинного буріння (понад 6000-7000 м);
4) підвищення видобування газу в освоєних пластах свердловин;
5) освоєння пластів щільних порід;
6) освоєння видобутку сланцевого газу;
7) освоєння видобутку та концентрування метану на вугільних шахтах [1].

Криза видобутку нафти. Нафта у загальній структурі споживання енергоресурсів становить 18,4% (у порівнянні газ складає 41%). Нафта в першу чергу є важливим первинним продуктом переробки на НПЗ у отриманні нафтохімії, паливних та мастильних продуктів. На сьогодні відкрито 126 нафтових родовищ з промисловими запасами, які розташовані в трьох географо-геологічних регіонах на території 10 адміністративних областей. Основні географічні осередки видобування нафтизосереджені у Прикарпатті (м. Бориславський, Східницький, Битківський райони), Лівобережжі (Полтавський нафтопромисловий район, Талалаївсько-Рибальський, Глинсько-Солохівського нафтогазоносний район) і Причорномор'ї (Причорноморсько-Кримська, Індоло-Кубанська, Азовсько-Березанська нафтогазоносна області).Родовища східного регіону відрізняються більш сприятливими умовами розробки в порівнянні з Прикарпатським. Саме тому на сході України було введено ряд високопродуктивних нафтових родовищ: Глинсько-Разбишевське (з запасами 26,7 млн. тон), Качанівське (17,3 млн. тон) і Леляківське (52,4 млн. тон). Прискорене введення в розробку цих родовищ дозволило високими темпами нарощувати видобуток нафти в УРСР [2]. Так, у 70-ті роки XX ст. видобуток нафти досяг 14,8 млн. тон. у рік, але потім видобуток постійно знижувався і на сьогодні обсяг видобутку ледве досягає 4 млн. тон (Рис. 1В).Зниження обсягів видобутку

нафти пов'язане переважно з великим виробленням запасів на основних родовищах, вступом їх у пізню стадію розробки, яка характеризується різким зростанням заводнення продукції, а також з тим, що за останні роки в Україні не відкрито практично жодного крупного нафтового родовища. Введення в розробку невеликих за запасами родовищ не змогло компенсувати природного зниження видобутку нафти на основних родовищах, а тільки дозволило трохи зменшити загальні темпи падіння видобутку нафти. За період з 1960 по 1995 рр. введено в розробку 72 нових нафтових родовища, але істотного впливу на збільшення видобутку нафти вони не мали.

Постійне падіння показників видобутку в першу чергу пов’язані з геологічними труднощами роботи у районах, їх глибини та обсягу, а по-друге стрімкий розвиток нафто-газо-добувного сектору на Півночі та Сході РСФСР переорієнтували напрями створення газотранспортної системи, що і позначилося на падінні видобутку та зупинці геологічної розвідки. На сьогодні більш привабливим і перспективним є Причорноморсько-Кримський регіон, але у зв’язку із подіями 2014-2016 рр. перспективи видобутку залишаються невизначеними.

Крім того, на нафтовий ринок значний має вплив ситуація на світовому ринку. Фахівці виділяють ряд причин падіння цін на нафту, проте в будь-якому випадку це негативно позначається на національному видобутку, оскільки останній стає нерентабельним. Якщо на сьогодні собівартість видобутку нафти в Україні на старих родовищах становить 20-40 доларів за 1 тис. куб.м., то на нових об'єктах ця собівартість видобутку стає на порядок вище [3]. Для порівняння, видобуток в Росії складає приблизно 30 доларів, а у Саудівській Аравії в межах 2-5 доларів за 1 тис. куб.м. Таким чином, очевидно, що для вітчизняних та іноземних підприємців українська нафтогазова галузь є далеко не найпривабливішою сферою інвестування коштів. Тому жоден із шести НПЗ не може конкурувати з європейськими підприємствами, і перспективи повного завантаження усіх вітчизняних НПЗ країни малоймовірні. У фахових колах про можливості експорту нафтопродуктів мова взагалі не йде.

Криза вугільного сектору. В Україні зосереджено близько 4% світових запасів вугілля. Вугілля є енергетичним джерелом енергії, що використовується українськими ТЕС, які продукують електроенергію. Основний видобуток кам’яного вугілля ведеться в Луганській, Донецькій і Дніпропетровській областях. Причому на Луганську область припадає 43% видобутку. Донецька область посідає друге (27%), третє у Дніпропетровської області (23%), а на Львівську і Волинську – лише 7% із загального обсягу виробництва вугілля [4].Головна робота ведеться саме у східному регіоні, що пов’язано із геологічними особливостями кам’яновугільних відкладень. На Донбасі знаходиться 330 вугільних пластів, з них 130 мають робочу потужність більше 0,45 м (найбільша потужність розроблюваних пластів 0,6-1,8 м). У Львівсько-Волинському кам’яновугільному басейні знаходиться лише 80 пластів максимальною

потужністю 2 м (основна 0,5-1,1 м). У Дніпровському буровугільному басейні кількість пластів – 3, з середньою потужністю 3-6 м (максимальна потужність – 12 м) [5].

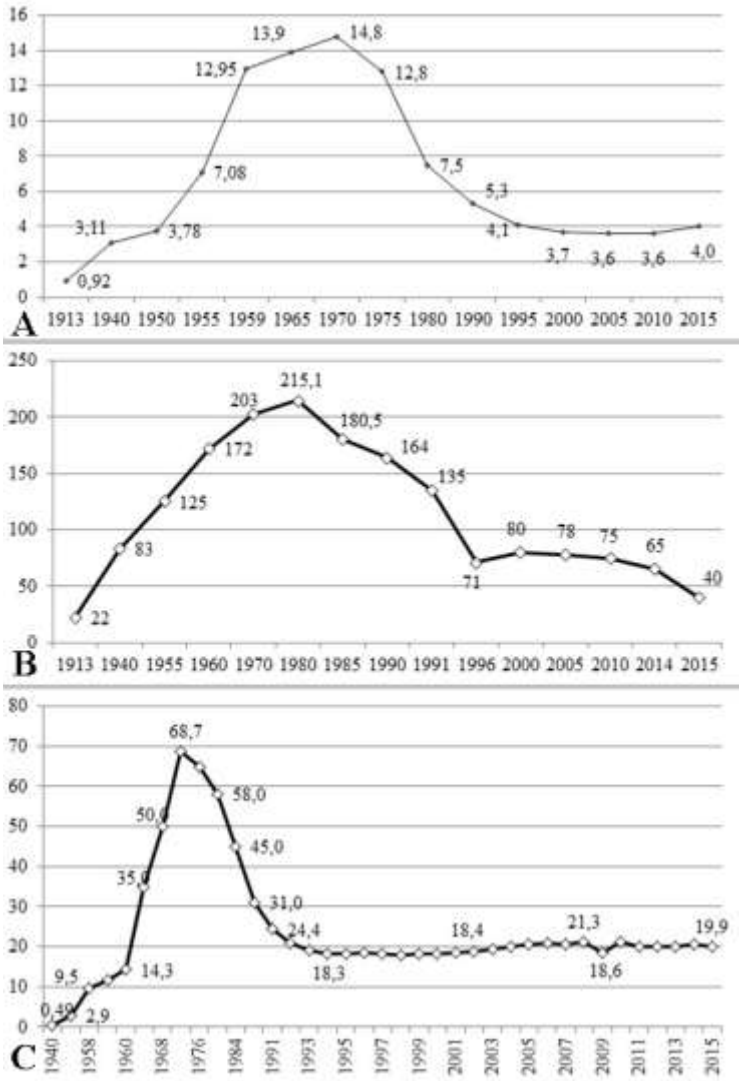

Рис. 1. Динаміка видобування енергоресурсів за період 1913-2015 рр. Примітка: А– графік видобутку сирої нафти в Україні (млн. тон); В– графік видобутку вугілля (млн. тон.); С – графік видобутку власного природного газу (млрд.куб.м.).

Динаміку видобутку вугілля в Україні наведено на рис. 1С і вона також свідчить про різке падіння обсягів видобутку. Пік видобутого було зареєстровано у 1980 р. – 215,1 млн.тон. Значний спад виробництва вугілля почався в 1995 р. Впродовж 1996-2013рр. в Україні щорічно видобувалось близько 80 млн. тон вугілля, з якого 2/3 спрямовувалося на виробництво електро- та теплоенергії. Проте через військові дії на Сході країни в останні два роки відбулося суттєве зменшення видобутку вугілля. За даними Міненерговугілля, у 2015 р. обсяг видобутку вугілля скоротився на 38,8%, порівняно з 2014 р. Через скорочення власного видобутку вугілля Україна була змушена нарощувати його імпорт з окупованих територій

Донбасу, Росії, ПАР, Австралії, Казахстану. Найбільшими ж постачальниками вугілля для України у 2015р. були Росія, США і Казахстан. Загальний обсяг поставленої в країну продукції за 2014 р. склав 14,598 млн. тон.

Вугільна промисловість має ряд своїх особливостей. Так, державні шахти, на відміну від приватних, користуються рядом преференцій: гарантований ринок збуту продукції, податкові пільги, відстрочення платежів до Пенсійного фонду і соцстрах, знижений тариф на електроенергію, особливі умови на перевезення вантажів тощо [6]. Крім того «чорний» ринок видобутку та реалізації кам'яного вугілля хоча і не може конкурувати за обсягами з великим шахтами, проте впливає на закупівельну ціну. Дефіцит бюджетного фінансування вугільної промисловості також є великим, а 3/4 фінансування ідуть на покриття витрат на собівартість вугільної продукції, тобто фактично на виплату зарплат шахтарям. Саме тогу гостро стоїть проблема залучення значних інвестицій та налагодження ефективного управління на діючих шахтах.

Узагальнюючи 25-річнийтермін існування видобувного сектору економіки України можна виокремити такі чинники появи та загострення кризи:

1) слабо або взагалі непрогнозоване підвищення цін на енергоносії нафту і газ постачальником;
2) домінування російського природного газу та нафти в якості енергетичних джерел як в промисловості, так і в житлово-комунальному секторі в умовах гібридної війни;
3) залежність від цінової політики на світовому ринку енергоносіїв;
4) проблеми видобутку та логістики вугілля з окупованих територій Донбасу;
5) переважання енерговитратного способу виробництва над інноваційним, технологічним, енергозберігаючим, «зеленим» виробництвом;
6) панування монополій в енергетичній сфері, як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку;
7) недостатній розвиток або взагалі припинення фінансування програм по розробці та видобуванні енергоносіїв на внутрішньому ринку (власний видобуток);
8) висока корупційна складова у системах видобутку енергоносіїв, їх поставок та переробки;

Основними пріоритетами енергетичної безпеки України мають стати:

1) зменшення паливно-енергетичної залежності від Росії;
2) розробка заходів на випадок непередбачених обставин з поставками паливно-енергетичних ресурсів;
3) комплексна модернізація та переозброєння господарських комплексів України на основі енергозбереження, впровадження енергозберігаючих технологій;

4) розширення та інтенсифікація власних обсягів видобування нафти, газу та вугілля;
5) збільшення частки власних енергоресурсів у виробництві та постачанні, у тому числі вторинних, альтернативних джерел енергії.

Висновки. Метою розробки програм енергетичної безпеки країни має бути створення умов для сталого розвитку галузі національного газовидобутку, впровадження інструментів енергоефективності, досягнення привабливої ціни власних енергоресурсів щодо імпортних, стабілізації фіскальної політики, повноцінного лібералізованого ринку природного газу, зниження або ліквідації ставок ренти та збільшення частки приватних видобувних компаній, що в свою чергу потребує відповідного законодавчого урегулювання.

Список використаних джерел

1. Бакер Т. Газодобыча в Украине – 2012 / Т. Бакер // Энергоэффективность и энергосбережение. – 2012. – № 8/9. – С.44-51.
2. Энергетика: история, настоящее и будущее. От огня и воды к электричеству / В. И. Бондаренко, Г. Б. Варламов, И. А. Вольчин, И. Н. Карп, О. В. Колоколов; ред.: И. Н. Карп, Ю. Н. Ландау, И. Я. Сигал. - К., 2011. - 263 с.
3. Шевчук С. Мечты о независимости: добычанефти и газа в Украине / С. Шевчук // Независимый аудитор // [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://n-auditor.com.ua/ru/component/na_archive/1074?view=material.
4. Інтеграція українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі / І. В. Заблодська, І. А. Попова, Ю. С. Рогозян, Н. О. Васильчук, О. В. Перепелюкова // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. - 2015. - № 6. - С. 42-85.
5. Клименко Л.П., Соловйов С.М., Норд Г.Л. Системитехнологій: Навчальний посібник. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2007. – 600 с.
6. Арцукевич К. Анализ работы угольных шахт Украины и опредление возможностей их дальнейшего развития / К. Арцукевич // [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://gisap.eu/ru/node/9373.

References:

1. Baker T. Hazodobycha v Ukrayne – 2012 / T. Baker // Enerhoeffektyvnost y enerhosberezhenye. – 2012. – № 8/9. – S.44-51.
2. Enerhetyka: ystoryia, nastoiashchee y budushchee. Ot ohnia y vody k elektrychestvu / V. Y. Bondarenko, H. B. Varlamov, Y. A. Volchyn, Y. N. Karp, O. V. Kolokolov; red.: Y. N. Karp, Yu. N. Landau, Y. Ya. Syhal. - K., 2011. - 263 c.
3. Shevchuk S. Mechty o nezavysymosty: dobыchanefty y haza v Ukrayne / S. Shevchuk // Nezavysymыi audytor // [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupa: http://n-auditor.com.ua/ru/component/na_archive/1074?view=material.
4. Intehratsiia ukrainskoho suspilstva v konteksti vyklykiv ta zahroz podii na Donbasi / I. V. Zablodska, I. A. Popova, Yu. S. Rohozian, N. O. Vasylchuk, O. V. Perepeliukova // Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia. - 2015. - № 6. - S. 42-85.
5. Klymenko L.P., Soloviov S.M., Nord H.L. Systemytekhnolohii: Navchalnyi posibnyk. – Mykolaiv: Vyd-vo ChDU im. P. Mohyly, 2007. – 600 s.
6. Artsukevych K. Analyz raboty uholnykh shakht Ukrayny y opredlenye vozmozhnostei ykh dalneisheho razvytyia / K. Artsukevych // [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupa: http://gisap.eu/ru/node/9373.

УДК 911.3; 316

Гнатюк Микола Володимирович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: gnat3112@gmail.com

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОГО РИНКУ

Мета. Мета статті полягає у розкритті основних чинників, що формують світовий енергетичний ринок на сучасному етапі.

Методика. Застосовані методи порівняння й прогнозування дали змогу виявити закономірності діяльності суб'єктів енергетичного ринку на регіональному та глобальному рівнях, а також спрогнозувати чинники, що вплинуть на енергетику та енергетичний ринок у майбутньому. Методи системного аналізу дали змогу проаналізувати роль енергетики в управлінській діяльності держав та в структурі територіальної організації суспільства, а також виокремити її значення в концепції стійкого розвитку.

Результати. У науковій роботі проаналізована сутність енергетики в структурі економічного розвитку держав і регіонів світу. Виявлена взаємозалежність енергетичного сектору економіки та аспектів територіальної організації суспільства. На основі отриманих результатів дослідження були виявлені взаємозалежні внутрішні та зовнішні чинники, що впливають на формування енергетичного ринку та економіки як окремої держави, так і регіонів на сучасному етапі. Обґрунтовано шляхи зниження негативних наслідків цих чинників, що можуть перешкоджати формуванню енергоринку між суб'єктами господарської діяльності.

Наукова новизна. Уперше розглядається взаємозалежність ведення енергетичної політики, міжнародних відносин та аспектів прояву територіальної організації суспільства: розселення населення, розміщення виробництва, природокористування, адміністративно-територіального устрою в умовах ринкової економіки.

Практична значимість. Результати дослідження можуть бути використані при розробці державної та регіональної політики з природокористування, торговельних відносин, забезпеченні успішного функціонування енергетичного сектору. Також результати можуть бути враховані при розробці стратегічних програм енергетичного розвитку суб'єктів господарської діяльності.

Ключові слова: територіальна організація суспільства, стійкий розвиток, енергетичних ринок, паливно-енергетичні ресурси.

УДК 911.3; 316

Гнатюк Николай Владимирович

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина,
e-mail: gnat3112@gmail.com

ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО РЫНКА

Цель. Цель статьи заключается в раскрытии основных факторов, формирующих мировой энергетический рынок на современном этапе.

Методика. Применены методы сравнения и прогнозирования, позволившие выявить закономерности деятельности субъектов энергетического рынка на региональном и глобальном уровнях, а также спрогнозировать факторы, которые повлияют на энергетику и энергетический рынок в будущем. Методы системного анализа позволили проанализировать роль энергетики в управленческой деятельности государств и в структуре территориальной организации общества, а также определить ее значение в концепции устойчивого развития.

Результаты. В научной работе проанализирована сущность энергетики в структуре экономического развития государств и регионов мира. Обнаружена взаимозависимость энергетического сектора экономики и аспектов территориальной организации общества. На основе полученных результатов исследования были выявлены взаимосвязанные внутренние и внешние факторы, влияющие на формирование энергетического рынка и экономики как отдельного государства, так и регионов на современном этапе. Обоснованны пути снижения негативных последствий факторов, которые могут препятствовать формированию энергетического рынка между субъектами хозяйственной деятельности.

Научная новизна. Впервые рассматривается взаимозависимость ведения энергетической политики, международных отношений и аспектов проявления территориальной организации общества: расселение населения, размещения производства, природопользования, административно-территориального устройства в условиях рыночной экономики.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть использованы при разработке государственной и региональной политики по использованию природных ресурсов, торговых отношений, обеспечении успешного функционирования энергетического сектора. Также результаты могут быть учтены при разработке стратегических программ энергетического развития субъектов хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: территориальная организация общества, устойчивое развитие, энергетических рынок, топливно-энергетические ресурсы.

UDC 911.3; 316

Gnatyuk Mykola Volodymyrovych Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv, Ukraine, e-mail: gnat3112@gmail.com

THE MAIN FACTORS OF THE FORMATION OF THE ENERGY MARKET

Purpose. The purpose of this paper is investigation of the key factors shaping the global energy market at the present stage.

Methods. The methods of comparison and prediction and system analysis have been applied. The comparison and prediction method is employed to consider the patterns of activity of energy market actors at the regional and global levels, to forecast the factors that will affect power engineering and the energy market in the future. Using the method of system analysis, it has been determined the role of power engineering in the management of states and in the structure of the territorial organization of society, as well as its importance in the concept of sustainable development.

Results. In the scientific work, the essence of power engineering in the structure of economic development of countries and regions of the world are analyzed. The interdependence of the economy's energy sector and aspects of the territorial organization of society have been revealed. Based on the obtained results, the interconnected internal and external factors affecting the formation of the energy market and economy both of a separate state and regions at the present stage have been revealed. The ways of reducing of those negative consequences factors which can hinder the energy market formation between economic entities are established.

Scientific novelty. The interdependence of conducting the energy policy, international relations and aspects of the manifestation territorial organization of society: the population resettlement, production location, nature resources using, administrative and territorial structure in the market economy have been considered in the first time.

The practical significance. The results of the study can be used to develop state and regional policy on nature resources use, trade relations and for successful functioning of energy sector. Also, the investigation results can be taken into account for elaboration of the strategic programs of energy development of economic activity subjects.

Keywords: territorial organization of society, sustainable development, energy market, fuel-energy resources.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку світового господарства все більшого значення набуває енергетичний фактор. Стан світової економіки та енергетичного сектору актуалізує тенденції енергоефективності та енергозбереження в промисловості світових держав, тому що успішне функціонування їх неможливе без постійного функціонування енергетичної складової в умовах ринкової економіки. Тому необхідно виокремити ті чинники, які формують світовий енергетичний ринок, що сприятиме ефективному регіональному та державному управлінню енергетичною політикою в умовах ринкових відносин, мінімізуючи негативний вплив на навколишнє середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями дослідження енергетичного ринку займалися такі науковці, як С.З. Жизнін [7], Д.В. Зеркалов [9], Л.Г. Мельник [11], Е.Г. Чистякова [14], В.Н. Лексін [19], та ін. Науковцями проаналізовані проблеми доступу до енергетичної сировини, вплив цінових трендів на світовому ринку енергоресурсів.

Виділення невизначених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на швидкоплинність процесів функціонування енергетичного ринку, зміни клімату та геополітичних пріоритетів держав-постачальників та покупців енергетичних ресурсів, доцільно виокремити чинники, які загалом формують глобальний енергетичний ринок сьогодення.

Постановка завдання. Зважаючи на викладене, метою статті є дослідження основних чинників, що формують світовий енергетичний ринок на сучасному етапі. Мета передбачає вирішення таких завдань: 1) визначити місце енергетики у структурі територіальної організації суспільства; 2) проаналізувати особливості взаємовідносин між суб’єктами ринку енергоресурсів; 3) Дослідити основні чинники, що призводять до формування енергоринку.

Виклад основного матеріалу. Після появи концепцій геосистем та геокомплексів з’явилася необхідність дослідження не лише просторової прив’язки географічних об’єктів та явищ, а й їх територіального поєднання. Починаючи з середини другої половини XX ст. однією з основних парадигм та підґрунтям для розроблення багатьох компонентно-галузевих та інтегральних стратегій суспільного розвитку стала територіальна організація суспільства [13]. Більш загальне поняття – територіальна організація – характеризується як просторовий вираз існування процесів та явищ на поверхні Землі та є основним предметом вивчення суспільної географії. Можна виділити наступні аспекти прояву територіальної організації: розміщення, територіальні відмінності, просторові взаємовідносини (потоки людей, капіталу, інформації), територіальні системи, що скріплені виробничими зв’язками, територіальні комплекси, територіальні структури, просторові процеси, просторову морфологію, територіальне управління [6].

Таким чином, *територіальна організація суспільства (ТОС)* – це взаємозалежне поєднання геокомплексів та геосистем, функціонально-територіальних структур, утворених внаслідок розселення населення, розміщення виробництва, природокористування, адміністративно-територіального устрою та об'єднаних структурами управління з метою просторового упорядкування життєдіяльності суспільства на певному етапі суспільного розвитку [6; 13]. Основними закономірностями, що визначають територіальну організацію суспільства, є [12]:

1) Системно-синергетичний характер суспільного розвитку, що передбачає існування відповідних ознак, а саме неврівноваженості, емерджентності (наявність у системі властивостей, не притаманних її підсистемам і блокам), динаміку станів і етапів розвитку;

2) Стадійно-еволюційний характер розвитку суспільства;

3) Постійно зростаюча кількість чинників, що впливають на розвиток суспільно-територіальних систем;

4) Ієрархічний характер розвитку суспільно-територіальних структур, що проявляється у вертикальній структурованості розвитку компонентів в складних суспільно-територіальних утвореннях.

5) Вплив у процеси територіальної організації управлінських структур адміністративно-територіального таксону та структур вищих ієрархічних рівнів.

Розглядаючи територіальну організацію суспільства, необхідно виділити населення, котре проживає на певній території та формує певну систему потреб та інтересів власного розвитку, та територію з певним природно-ресурсним потенціалом, який покликаний задовольняти потреби даного населення за допомогою владної організації даного процесу. Організація передбачає управління, створення та впровадження управлінських дій на певній території разом із життєдіяльністю населення, якому властиві процеси самоорганізації та самоуправління. Таким чином, виокремлюються три основні потенціали ТОС – потенціали території, населення та організації [14]. При вивченні передумов трансформації територіальної структури потрібно враховувати такі чинники, як [19]:

1) Здатність виконання державою як інституту влади власних конституційних обов'язків, здійснювати інвестиційні та інші проекти між одиницями територіального поділу та за їхніми межами.

2) Якісні зміни в політичному, економічному, соціальному та правовому просторі, а також зовнішньополітичні та економічні умови функціонування держави та її регіонів;

3) Зміну балансу територіальної централізації та децентралізації влади, а також перерозподіл функцій, обов'язків, компетенції та ресурсів регуляторної та управлінської діяльності органів влади між рівнями її територіальної організації;

Вивчення результатів реформування територіальної структури включає в себе кількісно-якісну оцінку змін соціально-економічних показників, політичного та управлінського статусу територій внаслідок

просторових змін; трансформацію територіальної структури [19]. Необхідно також враховувати сучасний стан та перспективи розвитку територій, що не співпадають з системою адміністративно-територіального поділу, а саме:

А) *Закритих адміністративно-територіальних одиниць (ЗАТО)* - адміністративно-територіальних одиниць, на територію яких заборонений вільний доступ громадян, котрі не проживають в їхніх межах і не пов'язані з діяльністю, яка викликає необхідність встановлення особливого режиму перебування на даних територіях в інтересах національної безпеки держави [13];

Б) *Спеціальних (вільних) економічних зон (ВЕЗ)* – частини території держави, на котрій встановлюється і діє спеціальний режим економічної діяльності (митні, пільгові, податкові, валютно-фінансові умови економічної діяльності національних, іноземних юридичних та фізичних осіб) та порядок застосування і дії законодавства держави [1];

В) Прикордонних територій;

Г) Територій із спеціальним режимом використання природних ресурсів.

При подібному дослідженні просторової структури держави одиниці територіального поділу розуміються як ареал поширення сфери повноважень та обов'язків органів влади задля здійснення соціально-економічних (суспільних) та екологічних функцій [19]. Залежно від об'єкта дослідження цієї сформованої території складові територіального поділу можуть мати характер політичних та адміністративно-територіальних одиниць, функціональних і промислових районів, різних зон, котрі у деяких випадках частково або повністю перекривають один одного, створюючи специфічні регуляторні та правові ситуації при їхній взаємодії.

Серед основних чинників, що впливають на особливості територіальної організації суспільства та природокористування, особливу увагу варто приділити енергетичній складовій, котра, у свою чергу, впливає на особливості розміщення населення та покликана задовольняти потреби сучасного суспільства. Енергетика є одним із найголовніших показників економічного розвитку держав та регіонів світу на сучасному етапі та у довгостроковій перспективі, а також є галуззю господарства, що визначає науково-технічний прогрес.

На сучасному етапі розвитку суспільства електроенергія формує енергетичну базу і є основним чинником економічного зростання держав та регіонів світу [13]. Енергетика є невід'ємним елементом концепції стійкого розвитку, ухваленої на конференції ООН по навколишньому середовищу і розвитку в Ріо-де-Жанейро у 1992 році [2]. У довготривалій перспективі енергетика є вагомою складовою трьох постулатів стійкого розвитку (соціальна відповідальність, стійке економічне зростання та захист навколишнього середовища), котрі за допомогою системного підходу повинні ефективно використовувати енергоресурси для

досягнення основних цілей стійкого розвитку – забезпечення потреб та інтересів нинішнього суспільства без шкоди для майбутніх поколінь [4; 2].

Енергетикою можна назвати сукупність засобів виробництва, що застосовуються для одержання, перетворення, використання, розподілу енергетичних ресурсів в господарській діяльності [16]. Інше визначення даного поняття – це галузь господарства, що вивчає енергоресурси, їх виробництво, перетворення, постачання, розподіл, кінцеве споживання та покликана створювати усі умови для безперебійного та ефективного розвитку господарства та життєдіяльності суспільства [15; 11].

Починаючи з другої половини XVIII ст., а саме з початком промислової революції, у всьому світі спостерігається значне зростання попиту на енергоресурси [4]. Задоволення потреб цього попиту значною мірою залежить від надійності енергопостачання від виробника до споживача, коливань світових цін на ПЕР, забезпеченні економічного розвитку та кліматичної складової. А за даними провідних міжнародних організацій, провідним видом палива у світі на найближчі п’ятдесят років залишаться вуглеводні, основні джерела яких – природний і сланцевий газ, кам’яне вугілля та нафта [9]. Енергетичні проблеми формують розвиток сучасних міжнародних відносин, що проявляється або ж у балансі сил та контролю світових ресурсів і часто мають конфліктний характер, або ж у взаємозалежній та взаємовигідній співпраці усіх гравців енергетичного глобального ринку [5]. Світовий ринок енергоресурсів є саморегульованим, однак вразливим до силового протистояння держав за доступ до енергоресурсів [21]. Дане протистояння посилиться у довгостроковій перспективі у контексті контролю держав над морським простором, де розташовані значні розвідані та нерозвідані запаси енергоресурсів. Доступ до надр та ресурсів Світового океану лишаються предметом дискусій між державами (щодо острова Ганса між Данією та Канадою, Парасельських островів у Південно-Китайському морі та територіальних претензій щодо надр Арктики) [20]. Функціонування енергетичного сектору в структурі господарства держав та регіонів світу здійснюється в межах ринкових відносин, тобто в рамках покупців та продавців енергоресурсів, що перебувають у тісній взаємодії один з одним. Ця взаємодія проявляється у визначенні єдиної ціни на різні види паливно-енергетичних ресурсів, конкуренції між постачальниками енергоносіїв, тощо. Як результат, відносини між споживачем та продавцем будуть формуватися на основі загальносвітових тенденцій видобування та споживання ПЕР, геополітичної та економічної ситуації в регіонах-видобувачах сировини та міжнародних норм. На особливості ринкових відносин в енергетиці значний вплив також мають змінні рівні розвіданих запасів енергетичної сировини, розвиток технологій та об’єми їх видобування, економічні та політичні відносини між суб’єктами енергетичного ринку тощо.

Енергетичним ринком можна назвати сукупність осіб та організацій, які купують товари, послуги та засоби з метою виробництва та споживання енергії. Учасниками енергетичного ринку є: виробники товарів і послуг

для забезпечення процесу створення енергії; підприємства-видобувачі ПЕР; організації і підприємства, що переробляють паливно-енергетичні ресурси; постачальники та споживачі кінцевої енергії [11].

За останні кілька десятиліть на світову енергетику мають вплив два основні процеси: зростання конкуренції на світовому паливо-енергетичному ринку між енергетичними компаніями та урядами країн їх базування з одного боку, з іншого – поглиблюються міждержавні зв'язки і менеджмент енергосектору та природокористування на світовому, глобальному рівні [7]. Спираючись на фактори та складові, що впливають на формування енергетичного ринку окремих країн і регіонів та світу в цілому, можна виділити внутрішні (на рівні держави), та зовнішні чинники його формування. Кожен із цих чинників впливає на структуру попиту та пропозиції енергоринку. До внутрішніх чинників можна віднести:

1) Об'єми запасів енергетичних природний ресурсів та їх розпорошеність по земній поверхні. Даний чинник є провідним у визначенні держав, що є суб'єктами енергетичного ринку, особливо це стосується доступу держав до родовищ нафти та газу, що є традиційними та найбільш споживаними видами енергоресурсів.

2) Співвідношення розвіданих запасів енергетичної сировини та наявної інфраструктури і технологій, що сформувалися в процесі розвитку держави та застосовуються для видобування і перетворення природних ресурсів, логістичної складової. Цей пункт включає в себе побудову та обслуговування як підземних та наземних газо- і нафтопроводів, так і підводних, що є доволі затратним явищем [10].

3) Енергоефективність державної економіки - раціональне використання природних ресурсів, при якому для вироблення одної одиниці продукції та однакового рівня енергетичного забезпечення використовується якомога менше енергії [11]. Даний показник є відносним і варіюється між державами по-різному. Як показує практика, до держав з найбільш енергоефективною економікою належать країни з найвищими рівнями економічного розвитку та споживанням енергоресурсів. Станом на 2016 рік за даним показником лідирує відповідно Німеччина, Італія, Японія, Франція. Уряди цих держав стимулюють інвестування у розвиток енергоефективності, тим самим допомагаючи заощаджувати кошти населенню, вести політику скорочення залежності від імпорту енергоносіїв та забрудненості навколишнього середовища [18].

4) Здатність практичного використання державою основних факторів її виробництва (земля, праця, капітал). До цього чинника слід віднести об'єми наявних енергетичних ресурсів, підготовку спеціалістів енергетичної галузі та правильне використання міжнародного поділу праці, а також здатність держави інвестувати в енергетичний сектор. Необхідність інвестування в енергетику зумовлена тим, що це призведе до примноження капіталу та збагачення державного бюджету в майбутньому.

5) Управлінський чинник, тобто стимулювання державою розвитку власного енергетичного сектору завдяки грамотному менеджменту по

розробці родовищ енергетичної сировини, її видобуванню, переробці, пошуку шляхів збуту продукції, створенню новітніх технологій для цієї сфери, спрощення законодавства для підприємницької діяльності тощо.

Чинники формування енергоринку на рівні однієї держави прямо та опосередковано впливають на формування попиту та пропозиції енергоресурсів на регіональному та глобальному рівнях. До зовнішніх чинників, що утворюють світовий енергетичний ринок, можна віднести:

1) Зростання попиту на енергоресурси, особливо з боку країн з перехідною економікою та країн, що розвиваються через намагання підвищити об'єми власного виробництва та нав'язати конкуренцію економічно розвиненим державам (особливо це стосується постійно зростаючих економік Індії та Китаю). При цьому, на відміну від останніх, у більшості із них відсутня реалізація політики енергозбереження та енергоефективності (вироблення одиниці продукції потребує значно більших енергетичних затрат) [8]. Це створює передумови до підвищення цін на енергоресурси та сприяє забрудненості навколишнього середовища. Світова спільнота намагається нівелювати вплив даного чинника завдяки Рамкової конвенції ООН про зміну клімату.

2) Динамічний розвиток ціноутворення на енергоресурси, зокрема на нафту та газ. Після тривалого зростання цін на нафту та газ спостерігається поступовий їх спад. Починаючи з 2008 р. на газ, а з 2014 – на нафту [17]. Це зумовлено використанням технологій видобування зрідженого природного газу, зняттям економічних санкцій на поставки іранської нафти, зростанням її видобутку у Саудівській Аравії тощо.

3) Відсутність конкурентоспроможних альтернатив використання традиційного викопного палива. Незважаючи на намагання провідних держав світу варіювати застосування енергоресурсів та впровадити використання альтернативних джерел енергії, а саме енергії вітру, сонячного випромінювання, гідроенергетики, геотермальної енергії тощо. Відмова від традиційних паливних ресурсів на користь екологічно чистої енергетики не спостерігається у найближчій перспективі, особливо у промислово розвинених державах, так як вироблення енергії альтернативними джерелами не задовольняє потреби їхньої економіки. Підвищення цін на енергоресурси може спровокувати більш прогресивний розвиток альтернативних джерел енергії.

4) Динаміка енергетичного ринку, тобто зростання попиту та значні об'єми застосування вуглеводнів, диспропорція їх розподілу у світі зароджують проблему доступу до енергоресурсів. Таким чином виникає проблема нерівномірного забезпечення світового господарства паливно-енергетичними ресурсами з усіма негативними складовими, а саме підривом глобальної енергетичної та економічної безпеки і геополітичної стабільності у світі.

5) Геополітична нестабільність у регіонах-видобувачах паливно-енергетичних ресурсів. На даний момент це особливо стосується нестійкої політичної та військової ситуації в державах Близького та Середнього

сходу, Венесуели, країн Північної Африки, що є основними видобувачами нафти [9]. Даний чинник може спричинити повторне підвищення цін на енергоресурси в цілому, так як блокування доступу до видобутку та транспортування нафти підвищує попит на інші джерела енергії [17].

6) Набуття світовою енергетичною системою глобалізаційного характеру внаслідок інтернаціоналізації світового енергетичного ринку. До цього, в першу чергу, призводить розпорошеність енергетичної сировини по земній поверхні та проблема доступу до енергоресурсів. У зв'язку з цим виникає необхідність застосування міжнародного поділу праці, логістичної складової (прокладки трансконтинентальних нафто- та газопроводів підводних кабелів та ліній електропередач для транспортування електроенергії тощо) що поглиблює міжнародні відносини між суб'єктами енергоринку на локальному, регіональному і глобальному рівнях.

7) Кліматична складова. Сильне навантаження результатів діяльності підприємств паливно-енергетичного комплексу на навколишнє середовище в минулому і в теперішній час підвели світову спільноту до загрози глобальної екологічної кризи та зміни клімату. На даний момент по всьому світу спостерігаються наслідки катастроф техногенного характеру у паливно-енергетичному секторі, критичні підвищення рівнів антропогенних викидів парникових газів на локальних та регіональних рівнях. Щоб запобігти негативним наслідкам цих процесів світова спільнота розробляє шляхи їх вирішення. Найбільш значущим результатом її діяльності по екологічному питанню можна назвати Рамкову конвенцію ООН зі зміни клімату 1992 р. та подальші угоди в її рамках, а саме Кіотський протокол 1997 р. та Паризька угода щодо зменшення викидів діоксину вуглецю 2015 р. [3; 2]. Подібні документи ставлять усі держави світу перед зобов'язанням обмежити наслідки впливу власної господарської діяльності на навколишнє природне середовище шляхом вдосконалення, оптимізації та екологізації природокористування і виробництва продукції, вдосконалення екологічного та енергетичного законодавства. Усі ці заходи націлені на обмеження споживання енергетичних ресурсів, що, у свою чергу, впливає на кон'юнктуру енергетичного ринку.

Принципи формування енергетичного ринку та його функціонування повинні забезпечувати [11]:

1. Чесну конкуренцію та прозорість між суб'єктами енергоринку;
2. Ієрархію господарського та управлінського регулювання;
3. Запобігання монополізації енергоресурсів відповідно до норм міжнародного права;
4. Динамічну здатність структурних перетворень енергетичної галузі.

Висновки. Таким чином, на сучасному етапі економічного розвитку енергетичний сектор є вагомою складовою та рушійною силою господарської діяльності держав і регіонів світу, що призначений задовольняти потреби суспільного розвитку. Енергетична складова є суттєвим фактором територіальної організації суспільства та здатна

формувати розвиток міжнародних економічних відносин або ж у межах ринку, або ж шляхом конкуренції за доступ до світових запасів енергоресурсів. При цьому неможливо обійти увагою управлінську діяльність суб'єктів світової енергетики та енергоринку на державному і глобальному рівнях, а також наслідки господарської діяльності цих суб'єктів та їх вплив на навколишнє середовище. Енергетична складова є однією із трьох постулатів стійкого розвитку і майбутнє розвитку світової енергетики закладено у діяльність органів влади усіх держав світу.

Список використаних джерел:

1) Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 19.01.2006 №3370-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2673-12.
2) Програма дій «Порядок денний на XXI століття»: Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт «Планета Земля», 1992 р.): Пер. з англ. — 2-ге вид. — К.: Інтелсфера, 2000. — 360 с.
3) Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату / ООН; Протокол, Міжнародний документ від 11.12.1997. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_801.
4) Бевз С. М. , Бондаренко Б. І. , Буткевич О. Ф. Енергоефективність та відновлювані джерела енергії / За ред. А. К. Шидловського. – К. : Українські енциклопедичні знання, 2007. – 560 с.
5) Боровский Ю., Ткачук К. Исследования энергетики в теории международных отношений // Международные процессы, 2015, Том 13, № 4, с. 86-98.
6) Голубчик М. М. , Макар С. В. , Носонов А. М. , Файбусович А. М. Соціально-економічна географія: Підручник. - М: Видавництво Юрайт, 2015. - 419 с.
7) Жизнин С. З. Энергетика в современном мире и международная энергетическая политика // Балтийский регион. – 2010. - №1. – с. 8-21.
8) Білоцерківець В. В. , Завгородня О. О. , Лебедєва В. К. Міжнародна економіка: Підручник / За ред. А. О. Задої, В. М. Тарасевича - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 416 с.
9) Зеркалов Д. В. Энергетическая безопасность: Монография. – К.: Основа, 2012. – 923 с.
10) Ковалко М. П. , Ковалко О. М. Розвинута енергетика – основа національної безпеки України. Аналіз тенденцій і можливостей. – К. : ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2009. – 108 с.
11) Мельник Л. Г. , Сотник І. М. Економіка енергетики: Підручник. – Суми: Університетська книга, 2015. – 378 с.
12) Підгрушний Г. П. Сутність категорії «Територіальна організація суспільства»: Матеріали теоретико-методологічного семінару, Інститут географії НАН України, 4 та 11 березня 2010 р. – К.: Інститут географії НАН України. – Вип. 1. – 2010. – 66 с.
13) Топчієв О. Г. , Мальчикова Д. С. , Яворська В. В. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики: Навч. посіб. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. – 372 с.
14) Чистякова Е. Г. Территориальная организация населения: Учеб. пособие. - М.: Вузовский учебник, 2005. - 188 с.
15) Швец Т. И. , Букшпун И. Д. , Кираковский Н. Ф. Энергетика: Учеб пособие. – К.: Вища школа, 1971. – 616 с.
16) Шмелев В. Е. Общая энергетика: Учеб. пособие. – Владимир: Владимирский государственный университет, 2001. – 228 с.
17) Insights and Analysis on Economics&Finance // IMF. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://blog-imfdirect.imf.org/2016/03/24/oil-prices-and-the-global-economy-its-complicated.
18) Kallakuri C., Vaidyanathan S., Kelly M., Cluett R. The 2016 International Energy Efficiency. July 2016. Report E1602.
19) Leksin V. Territorial organization of society and territorial structure of a state. - Region: Ekonomika i Sotsiologiya, 2010, No. 1, pp. 5-21.

20) Luft G., Konin A. Maritime Security as Energy Security: Current Threats and Challenges. Energy Security: Challenges for the 21-Century. Washington DC: Greenwood Publishing in collaboration with the Institute for the Analysis of Global Security (IAGS).
21) Moran D., Russel J. Energy Security and Global Politics: The militarization of resource management. – New York: Routledge, 2009, 245 p.

Список использованных источников:

1) Закон Украины «Об общих принципах создания и функционирования специальных (свободных) экономических зон» от 19.01.2006 №3370-IV [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2673-12.
2) Программа действий «Повестка дня на XXI век»: Принятая конференцией ООН по окружающей среде и развитию в Рио-де-Жанейро (Саммит «Планета Земля», 1992 г.): Пер. с англ. - 2-е изд. - К.: Интелсфера, 2000. - 360 с.
3) Киотский протокол к Рамочной конвенции Организации Объединенных Наций об изменении климата / ООН; Протокол, Международный документ от 11.12.1997. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_801.
4) Бевз С. М., Бондаренко Б. И., Буткевич А. Ф. Энергоэффективность и возобновляемые источники энергии / Под ред. А. К. Шидловского. - К.: Украинские энциклопедические знания, 2007. - 560 с.
5) Боровский Ю. , Ткачук К. Исследования энергетики в теории международных отношений // Международные процессы, 2015, Том 13, № 4, с. 86-98.
6) Голубчик М. М., Макар С. В., Носонов А. Н., Файбусович Е. Л. Социально-экономическая география: Учебник. - М: Издательство Юрайт, 2015. - 419 с.
7) Жизнин С. З. Энергетика в современном мире и международная энергетическая политика // Балтийский регион. – 2010. - №1. – с. 8-21.
8) Белоцерковец В.В., Завгородняя А. А., Лебедева В. К. Международная экономика: Учебник / Под ред. А. А. Задои, В. М. Тарасевича - К .: Центр учебной литературы, 2012. - 416 с.
9) Зеркалов Д. В. Энергетическая безопасность: Монография. – К.: Основа, 2012. – 923 с.
10) Ковалко М. П., Ковалко А. М. Развитая энергетика - основа национальной безопасности Украины. Анализ тенденций и возможностей. - К: ООО «Типография« БИЗНЕСПОЛИГРАФ », 2009. - 108 с.
11) Мельник Л. Г., Сотник И. М. Экономика энергетики: Учебник. - Сумы: Университетская книга, 2015. - 378 с.
12) Подгрушный Г. П. Сущность категории «Территориальная организация общества»: Материалы теоретико-методологического семинара, Институт географии НАН Украины, 4 и 11 марта 2010 - К .: Институт географии НАН Украины. - Вып. 1. - 2010. - 66 с.
13) Топчиев А. Г., Мальчикова Д. С., Яворская В. В. регионалистики: географические основы регионального развития и региональной политики: Учеб. пособие. - Херсон: ОЛДИ-ПЛЮС, 2015 - 372 с.
14) Чистякова Е. Г. Территориальная организация населения: Учеб. пособие. - М.: Вузовский учебник, 2005. - 188 с.
15) Швец Т. И. , Букшпун И. Д. , Кираковский Н. Ф. Энергетика: Учеб пособие. – К.: Вища школа, 1971. – 616 с.
16) Шмелев В. Е. Общая энергетика: Учеб. пособие. – Владимир: Владимирский государственный университет, 2001. – 228 с.
17) Insights and Analysis on Economics&Finance // IMF. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://blog-imfdirect.imf.org/2016/03/24/oil-prices-and-the-global-economy-its-complicated.
18) Kallakuri C., Vaidyanathan S., Kelly M., Cluett R. The 2016 International Energy Efficiency. July 2016. Report E1602.
19) Leksin V. Territorial organization of society and territorial structure of a state. - Region: Ekonomika i Sotsiologiya, 2010, No. 1, pp. 5-21.
20) Luft G., Konin A. Maritime Security as Energy Security: Current Threats and Challenges. Energy Security: Challenges for the 21-Century. Washington DC: Greenwood Publishing in collaboration with the Institute for the Analysis of Global Security (IAGS).
21) Moran D., Russel J. Energy Security and Global Politics: The militarization of resource management. – New York: Routledge, 2009, 245 p.

References

1) The Law of Ukraine "On general principles for the creation and operation of special (free) economic zones" of 19.01.2006 №3370-IV [Electronic resource]. - Access mode: http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2673-12.
2) Program of Action Agenda 21: Adopted by the United Nations Conference on Environment and Development in Rio de Janeiro (Summit "Planet Earth", 1992). K .: Intelsfera, 2000. - 360 p.
3) Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change / UN; Protocol, International Instrument of 11.12.1997. [Electronic resource]. - Access mode: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_801.
4) Bevz S., Bondarenko B., Butkevich A. Energy efficiency and renewable energy sources / Ed. A. Shidlovsky. - K .: Ukrainian encyclopedic knowledge, 2007. - 560 c.
5) Borowsky Yu., Tkachuk K. Energy Research in the Theory of International Relations // International Processes, 2015, Vol. 13, No. 4, pp. 86-98.
6) Golubchik M., Makar S., Nosonov A., Faibusovich E. Social and economic geography: Textbook. - M: Publishing House Yurayt, 2015. - 419 p.
7) Zhiznin S. Energy in the Modern World and International Energy Policy // The Baltic Region. - 2010. - №1. - pp. 8-21.
8) Belotserkivets V., Zavgorodnya O., Lebedeva V. International Economics: Textbook / Ed. A. Zadoy, V. Tarasevich - K .: Center for Educational Literature, 2012. - 416 p.
9) Zerkalov DV Energy security: Monograph. - K .: Osnova, 2012. - 923 p.
10) Kovalko M., Kovalko A. Developed energy is the basis of the national security of Ukraine. Analysis of trends and opportunities. - K: "Printing house" BIZNESPOLIGRAF ", 2009. - 108 p.
11) Melnyk L., Sotnyk I. Energy Economics: Textbook. - Sumy: University book, 2015. - 378 p.
12) Pidgrushny G. The essence of the category "Territorial organization of society": Materials of theoretical and methodological seminar, Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine, March 4 and 11, 2010 - K .: Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine. - Issue 1. - 2010. - 66 p.
13) Topchiev O., Malchikova D. , Yavorska V. Regionalization: geographic foundations of regional development and regional policy: Teaching. manual - Kherson: OLDI-PLUS, 2015. - 372 p.
14) Chistyakova E. Territorial organization of the population: Textbook. allowance - Moscow: Vuzovsky textbook, 2005. - 188 p.
15) Shvets T., Bukshpun I., Kirakovsky N. Power engineering: Textbook. - K.: Vishcha shkola, 1971. - 616 p.
16) Shmelev V. General Power Engineering: Educ. allowance. - Vladimir: Vladimir State University, 2001. - 228 p.
17) Insights and Analysis on Economics & Finance // IMF. [Electronic resource]. - Access mode: https://blog-imfdirect.imf.org/2016/03/24/oil-prices-and-the-global-economy-its-complicated.
18) Kallakuri C., Vaidyanathan S., Kelly M., Cluett R. The 2016 International Energy Efficiency. July 2016. Report E1602.
19) Leksin V. Territorial organization of society and territorial structure of a state. - Region: Ekonomika i Sotsiologiya, 2010, No. 3 1, pp. 5-21.
20) Luft G., Konin A. Maritime Security as Energy Security: Current Threats and Challenges. Energy Security: Challenges for the 21-Century. Washington DC: Greenwood Publishing in collaboration with the Institute for the Analysis of Global Security (IAGS).
21) Moran D., Russel J. Energy Security and Global Politics: The militarization of resource management. - New York: Routledge, 2009, 245 p.

ІІІ. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

УДК 553.04 (477)

Нетробчук Ірина Марківна,
кандидат географічних наук, доцент
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, email: iryna-nim@ukr.net

Самолюк Ірина Віталіївна
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: ira_samoluik@ukr.net

ПОШИРЕННЯ МІНЕРАЛЬНИХ ЛІКУВАЛЬНИХ ВОД В УКРАЇНІ

Мета. Проаналізувати особливості поширення мінеральних лікувальних вод в Україні та провести їх угруповання відповідно до фізико-географічного районування.

Методика. Для дослідження використано комплексний та системний підхід, зокрема порівняльно-описовий метод, аналізу та синтезу, метод узагальнення.

Результати. У статті виділено регіони за поширенням мінеральних лікувальних вод в Україні відповідно до фізико-географічного районування. Розглянуто класифікацію мінеральних природних вод за бальнеологічними групами. Описано хімічний склад та лікувальні властивості мінеральних вод та з'ясовано географічні закономірності їх розміщення. Звернута увага на використання мінеральних лікувальних вод у санаторно-курортному господарстві**.**

Наукова новизна. Проведено угруповання районів поширення мінеральних лікувальних вод за фізико-географічним районуванням.

Практична значимість. Результати дослідження можуть бути використані для здійснення більш ефективного поточного і перспективного використання та охорони природних лікувальних ресурсів у санаторно-курортному господарстві, рекреації населення.

Ключові слова: природні лікувальні ресурси, мінеральні лікувальні води, родовище мінеральних вод, рекреаційні ресурси, курорт, санаторій.

УДК 553.04 (477)

Нетробчук Ирина Марковна,
кандидат географических наук, доцент
Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: iryna-nim@ukr.net

Самолюк Ирина Витальевна
Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: ira_samoluik@ukr.net

РАСПРОСТРАНЕНИЕ МИНЕРАЛЬНЫХ ЛЕЧЕБНЫХ ВОД В УКРАИНЕ

Цель. Проанализировать особенности распространения минеральных лечебных вод в Украине и провести их группирование в соответствии с физико-географическим районированием.

Методика. Для исследования использован комплексный и системный подход, в частности сравнительно-описательный метод, анализа и синтеза, метод обобщения.

Результаты. В статье выделены регионы по распространению минеральных лечебных вод в Украине в соответствии с физико-географическим районированием. Рассмотрена классификация минеральных природных вод за бальнеологическими

группами. Описаны химический состав и лечебные свойства минеральных вод, и установлено географические закономерности их размещения. Обращено внимание на использование минеральных лечебных вод в санаторно-курортном хозяйстве и рекреации населения.

Научная новизна. Проведена группировка районов распространения минеральных лечебных вод по физико-географическому районированию.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть использованы для осуществления более эффективного текущего и перспективного использования и охраны природных лечебных ресурсов в санаторно-курортном хозяйстве и рекреации населения.

Ключевые слова: природные лечебные ресурсы, минеральные лечебные воды, месторождение минеральных вод, рекреационные ресурсы, курорт, санаторий.

UDC 553.04 (477)

Netrobchuk Iryna Markivna,
Candidate of Geographic Sciences, Associate professor
Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine
e-mail: iryna-nim@ukr.net

Samoluik Iryna Vitaliivna
Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine
e-mail: ira_samoluik@ukr.net

THE SPREADING OF HEALING MINERAL WATER IN UKRAINE

The purpose. To analyze the peculiarities of distribution of healing mineral water in Ukraine and to organize their grouping in accordance with physical and geographical zoning.

Methodology. A comprehensive and systematic approach, particular a comparative descriptive method, analysis, synthesis and generalization method were used for the study.

Results. In the article were identified regions for the distribution of healing mineral water in Ukraine, according to their physico-geographical zoning. The classification of mineral natural water based on balneological groups was considered. The chemical composition and therapeutic properties of mineral waters were described and geographic patterns of their placement were determined as well. The attention was focused on the use of healing mineral water in the sanatorium and resort.

Scientific novelty. A group of regions of distribution of healing mineral water by physical and geographical zoning has been conducted.

The practical significance. The results of the research can be used to make more effective current and future use and protection of natural healing resources in the sanatorium and recreation for population.

Keywords: natural healing resources, mineral healing water, mineral water deposit, recreational resources, resort, sanatorium.

Постановка проблеми. На сьогодні досить важливим та актуальним є питання збереження та відновлення здоров’я людини. Україна має потужний природно-ресурсний потенціал, основу якого складають земельні, мінерально-сировинні та природно-лікувальні ресурси. Саме природно-лікувальним ресурсам належить визначна роль при формуванні та розміщенні об’єктів, які призначені для відновлення та покращення фізичних сил людини. У зв’язку з цим важливими є знання про такі ресурси та правильне їх використання. Поширення та використання

природно-лікувальних ресурсів з кожним днем набуває все більшого інтересу зі сторони не тільки науковців, а й людей, які зацікавлені оздоровитись та покращити свій емоційний стан, а також провести вільний час із задоволенням у прекрасних та мальовничих куточках нашої країни.

В Україні існує ціла низка різних за призначенням та використанням закладів, здебільшого санаторно-курортного призначення, що використовують природно-лікувальний потенціал. Так, як територія держави є досить значною за розмірами, то поширення основних природно-лікувальних джерел є нерівномірним.

До одних із основних природно-лікувальних ресурсів належать мінеральні лікувальні води. Звісно, що розміщення та використання останніх залежить від багатьох чинників, зокрема як природних, так і соціально-економічних, хоча визначальна роль належить саме першим. Адже не кожна частина України має однакові можливості використання тих чи інших природно-лікувальних ресурсів.

Виділення основних регіонів поширення мінеральних лікувальних вод в Україні згідно фізико-географічного районування дозволить системно розглянути закономірності розміщення та можливість їх використання в санаторно-курортній сфері, яка на сьогоднішній день є досить перспективною галуззю діяльності людини в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних та практичних аспектів природно-лікувальних ресурсів та їх зв'язок із курортно-санаторною справою, а також поширенню та використанню їх на території України присвячено досить багато наукових праць. Зокрема, досить значний внесок у формування теоретичних основ природно-ресурсного та природно-рекреаційного потенціалу території України зробили М. Блага, Л. Черчик, В. Руденко, Н. Фоменко, І. Коротун, та інші [1, 5, 12, 15, 16]. Поширення основних родовищ мінеральних вод, зокрема в Західній Україні, висвітлено у працях О. Федунь, Л. Бабинець, М. Лобода [6, 7, 13]. Класифікація та типізація основних природно-лікувальних ресурсів: мінеральних вод та лікувальних грязей представлено в роботах В. Іванова, М. Огняника, Л. Фісенко [4, 9, 14]. Зв'язок поширення і використання природно-лікувальних джерел у санаторно-курортній сфері розкрито у роботах Н. Білої, В. Новикової [2, 8].

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Однак більша частина публікацій загалом присвячена дослідженню природно-рекреаційного потенціалу, виокремленню головних теоретичних аспектів та поширенню природно-лікувальних ресурсів відносно невеликих територій (адміністративних районів) України. Крім того, у більшості праць природно-лікувальні ресурси розглядаються як курортні. Так, на нашу думку варто відзначити, що у праці В. Петранівського та М. Рутинського проаналізовано розміщення курортів і санаторіїв з використанням основних природних лікувальних ресурсів [10].

В основу районування мінеральних вод покладено гідрогеолого-структурні та тектонічні ознаки, близькі умови формування хімічного складу глибокозалягаючих підземних вод. Натомість нами пропонується виділити регіони поширення мінеральних лікувальних вод відповідно до фізико-географічного районування.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз особливостей поширення мінеральних лікувальних вод в Україні та виділення їх регіонів відповідно до фізико-географічного районування.

Виклад основного матеріалу дослідження. До природних лікувальних ресурсів належать мінеральні та термальні води, лікувальні грязі та озокерит, ропа лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними умовами, придатні для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань. Це визначено законом України «Про курорти» [3]. Територія України характеризується різноманітним поєднанням природних умов та ресурсів, що становлять природно-ресурсний потенціал. До спеціальних рекреаційних ресурсів відносяться мінеральні води та грязі, що мають природні лікувальні властивості. Серед них заслуговує на увагу розгляд мінеральних лікувальних вод.

Мінеральні лікувальні води – природні підземні води, що мають важливу лікувальну і профілактичну дію на організм людини, характеризуються мінералізацією більше ніж 8 г/дм^3 або меншою з вмістом у них біологічно активних компонентів та сполук не нижче прийнятих бальнеологічних прийнятих норм, відповідно до кондиції установлених для кожного об'єкта (родовища), воду яких без додаткової обробки тільки для лікування за призначенням лікаря відповідно до медичних показів.

В кожній місцевості залежно від тектонічної будови формуються цілком визначені за хімічним складом, зокрема іонно-сольовим, і генезисом типи мінеральних вод. Критеріями для визначення цінності родовища є хімічний склад і лікувальні властивості мінеральних вод.

Найвідомішою є класифікація мінеральних вод за В. Івановим та Г. Невраєвим, які запропонували поділити їх на 8 основних бальнеологічних груп. Отож, багатство України щодо гідромінеральних ресурсів визначається наявністю таких мінеральних вод, як вуглекислі, сульфідні, радонові, залізисті й миш'яковисті, йодні, бромні та йодно-бромні, борні, кременисті та води з підвищеним вмістом органічних речовин і води без специфічних компонентів і властивостей (рис.1). При цьому, сьогодні більш ніж на 70 курортах нашої країни відкрито понад 400 санаторно-курортних установ, які в лікувальному процесі використовують мінеральні води. Лікувальний ефект мінеральної води залежить від її хімічного складу, температури, наявності мінералів і газів [5].

Вуглекислі мінеральні води. Вуглекислі води становлять найбільшу цінність для внутрішнього вживання. Вміст вільної вуглекислоти в підземних водах коливається від слідів до 5 і навіть до 8 г/дм^3. Вона в них накопичується внаслідок термометаморфізму гірських порід. У зв'язку з

цим вуглекислі води переважно зустрічаються в місцях порівняно недавньої вулканічної діяльності. Тому найбільше джерел цих вод зосереджено в Карпатському регіоні, зокрема Закарпатті.

Рис.1. Класифікація мінеральних лікувальних вод за: [4]

Сірководневі або сульфідні мінеральні води в Україні мають досить широке поширення. Вони містять сірководень не менше 10-11 г/дм³. Існує велика різноманіть хімічного складу, мінералізації та концентрації сірководню. Серед них зустрічаються гідрокарбонатні, сульфідні, хлоридні води. Сірководневі води приурочені до нафтогазоносних районів. Їхні води використовуються для лікування захворювань опорно-рухової системи, перенесених інсультів та черепно-мозкових травм, периферійної нервової системи тощо.

Залізисті та миш'яковисті мінеральні води з високим вмістом марганцю, алюмінію, міді, цинку та інших металів. Для віднесення мінеральних вод до залізистих його концентрація повинна бути 20 мг/дм^3 і більше. Серед залізистих вод виділяється чотири групи – Нітрогенні, вуглекислі, кислі та слабовуглекислі (іноді вуглекислі − сірководневі фумарольні). Залізисті води третьої та четвертої груп в Україні не зустрічаються, що зумовлено особливостями тектонічної будови країни.

Залізисті води другої групи вивчені краще. До цієї групи відносяться мінеральні води Келечинського, Квасовецького, Ужгородського та інших родовищ, що використовують у санаторіях Закарпаття. Залізисті води інших родовищ на жаль в лікувальній практиці не використовуються і не розливаються у пляшки.

До миш'яковистих мінеральних вод відносяться мінеральні води з вмістом миш'яку більше ніж 0,7 мг/дм^3. Кондиційний вміст миш'яку був визначений вуглекислих водах Гірсько-Тисенського та

Верхньобистринського родовищ вуглекислих мінеральних вод Закарпатської області. Залізисті та миш'яковисті води використовуються для лікування захворювань органів кровотворення, залізодефіцитних анемій різної етіології. В тому числі після радіаційних уражень, порушення обміну речовини, тощо.

Кремнисті мінеральні води або терми − гарячі води з температурою вище 35 ° С, що містять не менше 50 мг/дм³ кремнієвої кислоти. Мінералізація таких вод помірно висока (до 10-15 г/дм^3). Поширені такі води в межах Закарпатського прогину, в смузі, що прилягає до Берегівської зони горсту. Вони використовуються для лікування захворювань органів травлення, печінки, сечостатевих органів, обміну речовин тощо.

Бромні, йодні, йодно-бромні мінеральні води з високим вмістом брому (не нижче 25 мг/дм^3) і йоду (не нижче 5 мг/дм^3). Вони поширені у Закарпатському прогині, а саме Солотвинському та Чоп-Мукачівському артезіанському басейні. Усі йодно-бромні води Закарпаття − це загалом термальні розсоли хлоридно-натрієвого складу. Вони лікують захворювання кістково-м'язової та нервової системи, периферичних судин, системи кровообігу. Також варто відзначити, що найбільш відомим курортом, де застосовуються йодно-бромні мінеральні води є Бердянськ (Запорізька область).

Радіоактивні (радонові) води, що містять більше 185 Бк/дм^3 радону. Основну їх масу становлять хлоридні киснево-азотні слабомінералізовані води неглибокої циркуляції атмосферного походження, що формуються у зонах порід тектонічного походження. Багаті радоном мінеральні джерела використовуються для лікування багатьох хвороб опорно-рухового апарату. Радон сприяє підвищенню імунітету, чинить протиалергійну, судинорозширювальну, протизапальну дію. Лікування радоном також благотворно впливає на організм при ряді гострих і хронічних захворювань. Наукою доведено, що радіація в малих дозах збільшує тривалість життя, знижує ризик виникнення інфекційних і навіть онкологічних хвороб [9].

Мінеральні води з підвищеним вмістом органічних речовини. До цієї групи вод відноситься всесвітньо відома "Нафтуся", що складає основу гідромінеральної бази найвідомішого у нашій країні Трускавецького курорту, і нафтусеподібні води численних родовищ Прикарпаття. Ними лікуються запальні процеси печінки та жовчовивідних шляхів, жовчнокам'яна хвороба, залишкові явища хвороби Боткіна тощо.

Мінеральні води без специфічних компонентів і властивостей − переважно хлоридні та сульфатні мінеральні води з мінералізацією від 2 до 150 г/дм^3 та газовим складом, що охоплює Нітроген та метан. До них відносяться води, бальнеологічна дія яких на організм людини визначається їхнім основним іонним складом і загальною мінералізацією. Вони поширені практично на всій території України. Ці води використовуються як з лікувальною метою, так і як столові напої. Їх

властивості використовуються для лікування хронічних гастритів, печінки та захворювань кишківника, тощо [14].

Відповідно із наведеною вище інформацією відслідковується певна закономірність в поширені природної лікувальної мінеральної води. Отже, згідно фізико-географічного районування можна виділити такі регіони поширення мінеральних лікувальних вод: Карпатський, Подільсько-Придніпровський, Лівобережно-Дніпровсько-Східноукраїнський, Задонецький, Причорноморсько-Приазовський та Поліський.

Розглянемо детальніше приуроченість різних джерел до певного регіону.

Карпатський регіон. Природно-ресурсний потенціал регіону в поєднанні з вигідним географічним положенням в центрі Європи є достатньо вагомою передумовою розвитку і відпочинку. На цій території сконцентровано найбільше родовищ та джерел, які розташовані в межах Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської, Чернівецької областей. В Карпатському регіоні України нараховується понад 800 джерел. В ньому розвідано і затверджено запаси 13 родовищ лікувальних вод (Східниця, Самбір, Сколе, Бубнище, Крушельниця та ін.). У зв'язку з цим тут знаходяться найбільш відомі курорти Закарпаття, що використовують вуглекислі мінеральні води: «Поляна Квасова», «Лужанська», «Поляна Купель» (санаторії «Сонячне Закарпаття», «Поляна», «Квітка Полонини»), а також відома шаянська вода (санаторій «Шаян»). Також в цьому регіоні є санаторії, що використовують сульфідні мінеральні води – Синяк (Закарпатська область), Любінь Великий (Львівська область), Черче (Івано-Франківська область). Найбільш відомий курорт з використанням залізистих та миш'яковистих вод – Сойми (Закарпатська область) [6, 7, 13].

Подільсько-Придніпровський регіон характеризуються незначною кількістю родовищ мінеральних вод. До цього регіону належать території Хмельницької, Вінницької, Київської, Черкаської областей. Здебільшого мінеральні води цього регіону, використовують для лікування та профілактики захворювань шлунково-кишкового тракту та опорно-рухового апарату, регуляції обмінних процесів організму, виведення радіонуклідів та інше.

Збручанське родовище мінеральних вод типу «Нафтуся» − це одне з найвідоміших родовищ Хмельницької області, що знаходиться поблизу смт Сатанів у долині р. Збруч. Значні запаси лікувальних вод є у м. Кам'янці-Подільському, в якому налічується 7 свердловин мінеральних вод, що потребує залучення інвестицій для створення бальнеологічного курорту.

Цей регіон також відомий в Україні за наявністю радонових вод, що пов'язані з виходами кристалічного фундаменту Українського щита. Так, відомі родовища радонових мінеральних вод Хмільник, Немирівське Вінницька область; Біла Церква, Миронівка Київська область; Полонне Хмельницька область. Варто відзначити, що за хімічними властивостями

Миронівське джерело за ступенем радіоактивності перевищує усі досліджені дотепер води в Україні. У Черкаській області є мінеральні води малої, середньої і високої мінералізації. Відомі прояви мінеральних вод натрієвого типу в с. Мошни (санаторій «Перлина»), у м. Золотоноша (санаторій «Пролісок»). Великою популярністю користується Тальнівська мінеральна вода гідрокарбонатна натрієво-магнієво-кальцієва. Також значне поширення мають радонові мінеральні води у Звенигородському й Маньківському районах Черкаської області в межах виходу Українського кристалічного щита.

Лівобережно-Дніпровсько-Східноукраїнський регіон. До цього регіону відносяться головні родовища, що розміщені на території Харківської, Полтавської областей.

Серед мінеральних вод харківсько-верхньокиївських відкладів найпопулярнішими є родовища, що виведені на денну поверхню на схилах Березової балки, що знаходиться в 20 км від Харкова. Березівська вода слабо мінералізована, гідрокарбонатна, кальцієво-магнієва, збагачена залізом і метакремнієвою кислотою, через що її прирівнюють до шаянських мінеральних вод. Крім того, в ній присутні незначні концентрації алюмінію, марганцю, міді, хлору, брому, йоду, заліза. В багатьох районах Харківської області знайдено мінеральні води близькі до Березівських. У самому Харкові в мезозойських відкладах знайдені мінеральні води, які можна використовувати з лікувальною метою. Велике значення в майбутньому можуть мати джерела радонових мінеральних вод в районі с. Петровське, а також поблизу Червонооскільського водосховища [9].

Полтавщина також багата на родовища мінеральних і столових підземних вод. Уперше мінеральні води було віднайдено у 1912 р. у районі міста Миргорода під час пошуку джерел водопостачання міста. У Полтавській області до основних районів, де відбувається видобуток мінеральної води належать Миргородський, Великобагачанський, Новосанжарський, Кременчуцький, Хорольський. Основні марки мінеральних вод: «Гоголівська», «Сорочинська», «Великобагачанська», «Новосанжарська», «Семенівська», «Хорольська» [11].

В Задонецькому регіоні існує єдиний курорт в Україні в якому використовуються залізисті мінеральні води − Слов'янськ Донецької області. Тут також ведеться видобуток мінеральної води із незначним вмістом миш'яку. В районі м. Святогірськ розвідане родовище залізистих вод першої групи [14].

Причорноморсько-Приазовський регіон характеризується достатніми запасами всіх природно-лікувальних джерел, в тому числі й лікувальних мінеральних вод. Найбільше поширення отримали мінеральні бромні та йодно-бромні води південної частини Причорноморської низовини та Приазов'я. В цих регіонах мінеральні води цього типу успішно використовуються на курортах Бердянськ та Кирилівка. У Херсонській

області знаходиться одне родовище природно лікувальної мінеральної води − «Гаряче джерело».

Варто відзначити, що невеликі запаси підземних вод виявлені в м. Очакові Миколаївської області, що мають незначні лікувальні властивості. Заслуговує на увагу й те, що курорти Одеської області багаті мінеральними джерелами, яких розроблено понад 14 і мінеральними відкритими водами лиманів (вода «Одеська №1 і № 2», вода «Куяльник», «Чорноморська», «Люстдорфська». Мінеральна вода Шаболатського лиману – хлоридно-натрієво-магнієва, що використовується для приготування лікувальних мінеральних ван [11].

Поліський регіон. Територія цього регіону характеризується невеликою інтенсивністю використання мінеральних вод. Вони поширені у Волинській, Рівненській, Житомирській та Сумській областях. Так, у Рівненській області значного поширення, особливо у дитячій санаторно-курортній сфері, набули мінеральні лікувальні води «Степанська», що знаходяться на околиці с. Степань. За складом ця вода аналогічна «Миргородській», «Баден Баден» в Німеччині та «Ахе» в Англії.

Також у Волинській області, зокрема у с. Журавичі Ківерцівського району поширені хлоридно-натрієві води з підвищеною мінералізацією 12-13 г/л. Вода цього родовища відповідає якості джерел Моршинське № 1 і Єсентуки № 17. Крім того, поблизу м. Ковеля є джерело, що містить хлоридно-натрієво-кальцієві-йодно-бромні води, що не має аналогів в Україні та за якістю відповідає джерелу Друскінінкай. Безсумніву, це вказує на можливість і потребу розвивати санаторно-курортне господарство у Волинській області [16].

Разом з тим варто відзначити, що в с. Дениші Житомирської області є санаторій «Дениші», який славиться лікувальними властивостями радонових вод. Сумська область має 2 джерела мінеральних вод. На північ від м. Суми в урочищі Вакалівщина знаходиться головне джерело «Вакалівське», вода якого має підвищений вміст заліза. Тут відомі такі назви мінеральних вод: «Галатея», «Глухівська», «Конотопська», «Кроловецька», «Тростянецька», «Сумська джерельна» та ін.

Висновки. Підсумовуючи вище сказане, є підстави стверджувати, що Україна багата на природно-лікувальні мінеральні води. Найбільш поширеними є вуглекислі, радонові, йодно-бромні мінеральні лікувальні води. Відповідно до фізико-географічного районування виділено Карпатський, Подільсько-Придніпровський, Лівобережно-Дніпровсько-Східноукраїнський, Задонецький, Причорноморсько-Приазовський регіони, які сприятимуть розвитку бальнеологічної справи, зокрема санаторно-курортного господарства.

Список використаних джерел:

1. Блага М. Рекреаційно-ресурсний потенціал і фактори його використання: наук. посіб. / М. Блага // Український географічний журнал. − 2000. − № 2. − С. 28-30.
2. Белая Н. А. Курортное лечение: монография / Н. А. Белая, И. П. Лебедева. − М. : «Знание», 1978. − 64 с.

3. Закон України «Про курорти» // Відомості Верховної Ради України. − 2000. − №50. − С. 22-43.
4. Иванов В. В. Классификация подземных минеральных вод / В. В. Иванов, Г.А. Невраев. – М. : Недра, 1964. − 167 с.
5. Коротун І. М. Природні умови та ресурси України: навч. посіб. / І. М. Коротун, Л. К. Коротун, С. І. Коротун. −Рівне, 2000. − С. 141.
6. Лечебные минеральные воды типа «Нафтуся» / за ред. Е. Э. Бабинец, В. М. Шестопалов, Н. П. Мойсеева и др. − К. : Наукова думка, 1986. – С. 76-89.
7. Лобода М. В. Мінеральні води Закарпаття. Питне лікувальне використання / М. В. Лобода, Киртич Л. П. − Ужгород, 1997. − 175 с.
8. Новикова В. І. Санаторно-курортна сфера: інфраструктурна складова, стан розвитку в Україні / В. І. Новикова // Географія та туризм: наук. зб. / ред. кол.: Я.Б. Олійник (відп. ред.) та ін. − К. : Альтерпрес, 2011. − Вип.16. − С. 93-101.
9. Огняник М. С. Мінеральні води України : підр. / М. С. Огняник. − К. : ВПЦ «Київський університет», 2000. – 216 с.
10. Петранівський В. Л. Туристичне краєзнавство: навч. пос. / В. Л. Петранівський, М. Й. Рутинський / за ред. проф. Ф. Д. Заставного. − К. : Знання, 2006. − 575 с.
11.Підземні води України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://geoinf.kiev.ua/mineralno-syrovynna-baza-ukrayiny/vody-pidzemni
12. Руденко В. П. Природно-ресурсний потенціал України / В. П. Руденко. − К. : Либідь, 1994. − 150 с.
13. Федунь О. Бальнеологічні ресурси Прикарпаття: наук. вид. / О. Федунь. − Л., 1999. − 102 с.
14. Фісенко Л. І. Природні лікувальні ресурси України та їх використання в санаторно-курортній практиці[Електронний ресурс] /Л. І. Фісенко, В.В. Ковальська. − Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua
15. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н. В. Фоменко. − К. : Центр навч. літ-ри, 2007. − 312 с.
16. Черчик Л. Туристично-рекреаційний комплекс Волинської області: передумови розвитку : Монографія. Частина 1 / Л. Черчик, О. Міщенко, І. Єрко; МОНУ. – Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2014. – 128 с.

Список использованных источников:

1. Блага М. Рекреационно-ресурсный потенциал и факторы его использования: науч. пос. / М. Блага // Украинский географический журнал. − 2000. − № 2. − С. 28-30.
2. Белая Н. А. Курортное лечение: монография / Н. А. Белая, И. П. Лебедева. − М. : «Знание», 1978. − 64 с.
3. Закон Украины «О курортах» //Ведомости Верховной Рады Украины. − 2000. − № 50. − С. 22-43.
4. Иванов В. В. Классификация подземных минеральных вод / В. В. Иванов, Г. А. Невраев. − М. : Недра, 1964. − 167 с.
5. Коротун И. М. Природные условия и ресурсы Украины: учеб. пос. / И. М. Коротун, Л. К. Коротун, С. И. Коротун. − Ровно, 2000. − С. 141.
6. Лобода М. В. Минеральные воды Закарпатья. Питьевое лечебное использование / М. В. Лобода, Л. П. Киртич. − Ужгород, 1997. − 175 с.
7. Лечебные минеральные воды типа «Нафтуся» / за ред. Е. Э. Бабинец, В. М. Шестопалов, Н. П. Моисеева и др. − К .: Научная мысль, 1986. – С. 76-89.
8. Новикова В. И. Санаторно-курортная сфера: инфраструктурная составляющая, состояние развития в Украине / В. И. Новикова // География и туризм: науч. сб. / ред. кол.: Я. Б. Олейник (отв. ред.) и др. − К. : Альтерпрес, 2011.− Вып. 16. − С. 93-101.
9. Огняник М. С. Минеральные воды Украины / М. С. К.: ВПЦ «Киевский университет», 2000. – С. 216.

10. Петранивский В. Л. Туристическое краеведение: уч. пос. /В.Л. Петранивский, М. Й. Рутинский / за ред. проф. Ф. Д. Заставного. − К. : Знание, 2006. − 575 с.
11. Подземные воды Украины [Электронный ресурс]. − Режим доступа: http://geoinf.kiev.ua/mineralno-syrovynna-baza-ukrayiny/vody-pidzemni
12. Руденко В. П. Природно-ресурсный потенциал Украины / В. П. Руденко. − К.: Лыбидь, 1994. − 150 с.
13. Федунь А. Бальнеологические ресурсы Прикарпатья: науч. изд. /А.Федунь. − Л.,1999. −102 с.
14. Фисенко Л. И. Природные лечебные ресурсы Украины и их использование в санаторно-курортной практике [Электронный ресурс] /Л. И. Фисенко, В. В. Ковальская. − Режим доступа: http://dspace.nbuv.gov.ua
15. Фоменко Н. В. Рекреационные ресурсы и курортология / Н. В. Фоменко. − К.: Центр науч. лит-ры, 2007. − 312 с.
16. Черчик Л. Туристско-рекреационный комплекс Волынской области: предпосылки развития: Монография. Часть 1 / Л. Черчик, А. Мищенко, И. Ерко; МОН. – Луцк: Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинский, 2014. – 128 с.

References:

1.Blaha M.: Recreational-resource potential and factors of its use: tutorial / M. Blaha //Ukrainian Geographical magazin. − 2000. − № 2. − P. 28-30.
2. Belaia N. A. Resort treatment: monohraph / N. A. Belaia, I. P. Lebedeva. − M. : «Znanye», 1978. − 64 p.
3. The law of Ukraine «About resorts» // The data of Verkhovna Rada of Ukraine. − 2000. − №50. − p. 22-43.
4. Ivanov V. V. Classification of underground mineral waters/ V. V. Ivanov, H. A. Nevraev. – M. : Nedra, 1964. − 167 p.
5. Korotun I. M. Natural conditions and resources of Ukraine: tutorial. / I. M. Korotun, L. K. Korotun, S. I. Korotun. − Rivne, 2000. − p. 141.
6. Loboda M. V. Mineral waters of Zacarpathia. Drinking therapeutic use / M. V. Loboda, Kyrtych L. P. − Uzhhorod, 1997. − 175 p.
7. Healing mineral waters such as "Naftusya" /edit. E. E. Babynets, V. M. Shestopalov, N. P. Moiseeva et al. − K. : Naukova dumka, 1986. – P. 76-89.
8. Novykova V. I. Sanatorium and resort area: infrastructure component, state of development in Ukraine / V. I. Novykova //Geography and tourism: tutorial / edit: Ia. B. Oliinyk (red. head) et al. − K. : Alterpres, 2011. − Ed.16. − p. 93-101.
9. Ohnianyk M. S. Mineral waters of Ukraine: textbook / M. S. Ohnianyk. − K. : VPTs «Kiev University», 2000. – 216 p.
10. Petranivskyi V. L. Tourist regional studies: tutorial / V. L. Petranivskyi, M. I. Rutynskyi / by red. of prof. F. D. Zastavnoho. − K. : Znannia, 2006. − 575 p.
11.Underground waters of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: http://geoinf.kiev.ua/mineralno-syrovynna-baza-ukrayiny/vody-pidzemni
12. Rudenko V. P. Natural-resource potential of Ukraine / V. P. Rudenko. − K. : Lybid, 1994. − 150 p.
13. Fedun O. Balneological resources of Prykarpattya: tutorial / O. Fedun. − L., 1999. − 102 p.
14. Fisenko L. I. Natural medicinal resources of Ukraine and their use in sanatorium-resort practice [Electronic resource] /L. I. Fisenko, V.V. Kovalska. − Access mode: http://dspace.nbuv.gov.ua
15. Fomenko N. V. Recreational resources and balneology: tutorial book / N. V. Fomenko. – K.: Tsentr nauch. literatury, 2007. P. 312.
16. L. Cherchik. Tourist and recreational complex of Volyn region: preconditions of development: Monograph. Part 1 / L. Cherchik, O. Mishchenko, M. I. Yerko; MONU. − Lutsk: East European national Ukrainian University, 2014. − 128 p.

УДК 504.455 (477.44)

Гопчак Ігор Васильович,
кандидат географічних наук, доцент
Національний університет водного господарства та природокористування, м.Рівне, Україна, e-mail: gopchak_igor@ukr.net

Басюк Тетяна Олександрівна,
кандидат географічних наук
Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне, Україна, e-mail: tanya_basyuk@ukr.net

Мавлянова Галина Володимирівна
Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне, Україна

Мамчур Альона Володимирівна
Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне, Україна

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ЗМІНИ ЯКОСТІ ВОДИ РІЧКИ ЗАХІДНИЙ БУГ ЗА БАГАТОРІЧНИЙ ПЕРІОД

Мета – проаналізувати динаміку зміни інтегральних показників якості поверхневих вод р. Західний Буг у межах України.

Методика. Аналіз зміни якості води р. Західний Буг проведено із застосуванням системи класифікації нормативів оцінки якості поверхневих вод України. На основі єдиних екологічних критеріїв методика дозволяє порівняти якість води на окремих ділянках водних об'єктів, у водних об'єктах різних регіонів. Розрахунок екологічної оцінки якості води проведено в межах трьох блоків: блоку сольового складу, блоку трофо-сапробіологічних (еколого-санітарних) показників та блоку показників вмісту специфічних речовин токсичної дії. Результати подаються у вигляді об'єднаної екологічної оцінки, яка ґрунтується на заключних висновках по трьох блоках та полягає в обчисленні інтегрального екологічного індексу.

Результати. Комплексні дослідження, щодо зміни якості води р. Західний Буг проводилися у межах території України впродовж багаторічного періоду. Якість води річки за підсумковими значеннями інтегральних показників якості води трьох блоків відповідала 2-6 категорії якості, від «дуже добрих», «чистих» до «поганих», «брудних» вод. Підсумкові екологічні індекси (I_E) для найгірших їх значень варіюються в межах II і III класів якості та оцінюються від «добрих», «досить чистих» до «посередніх», «помірно забруднених» вод. Динаміка змін підсумкових величин інтегральних показників якості поверхневих вод р. Західний Буг, за їх найгіршими значеннями свідчить про: прогресуюче їх забруднення мінеральними речовинами; значне збільшення забруднення за трофо-сапробіологічними компонентами та неухильне збільшення забруднення поверхневих вод токсичними речовинами.

Наукова новизна. Вперше на основі аналітичних досліджень та фондових матеріалів проведена екологічна оцінка поверхневих вод річки Західний Буг за трьома блоками показників: сольового складу, трофо-сапробіологічних та специфічних речовин токсичної дії в сучасний та ретроспективний період. Вивчена динаміка та встановлені тенденції накопичення забруднюючих речовин у поверхневих водах р. Західний Буг.

Практична значимість. Виконані дослідження дозволили проаналізувати та оцінити екологічний стан поверхневих вод річки Західний Буг за багаторічний період, що дозволить встановити екологічно допустимі нормативи якості води та на

їх основі обґрунтувати систему рекомендацій спрямованих на покращання екологічного стану досліджуваного басейну.

Ключові слова: екологічна оцінка, якість, води, класифікація, річка.

УДК 504.455 (477.44)

Гопчак Игорь Васильевич,
кандидат географических наук, доцент
Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно, Украина, e-mail: gopchak_igor@ukr.net

Басюк Татьяна Александровна,
кандидат географических наук
Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Демьянчука, г. Ровно, Украина, e-mail: tanya_basyuk@ukr.net

Мавлянова Галина Владимировна
Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Дем'янчука, г. Ровно, Украина

Мамчур Алена Владимировна
Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Демьянчука, г. Ровно, Украина

АНАЛИЗ ТЕНДЕНЦИЙ ИЗМЕНЕНИЯ КАЧЕСТВА ВОДЫ РЕКИ ЗАПАДНЫЙ БУГ ЗА МНОГОЛЕТНИЙ ПЕРИОД

Цель - роанализировать динамику изменения интегральных показателей качества поверхностных вод р. Западный Буг в пределах Украины.

Методика. Анализ изменения качества воды р. Западный Буг проведения с применением системы классификации нормативов оценки качества поверхностных вод Украины. На основе единых экологических критериев методика позволяет сравнить качество воды на отдельных участках водных объектов, в водных объектах разных регионов. Расчет экологической оценки качества воды проведения в пределах трех блоков: блока солевого состава, блока трофо-сапробиологическим (эколого-санитарных) показателей и блока показателей содержания специфических веществ токсического действия. Результаты представляются в виде объединенной экологической оценки, основанной на заключительных выводах по трем блокам и заключается в вычислении интегрального экологического индекса.

Результаты. Комплексные исследования по изменению качества воды р. Западный Буг проводились в пределах территории Украины на протяжении многолетнего периода. Качество воды реки по итоговым значениям интегральных показателей качества воды трех блоков отвечала 2-6 категории качества, от «очень хороших», «чистых» к «плохим», «грязных» вод. Итоговые экологические индексы для худших их значений варьируются в пределах II и III классов качества и оцениваются от «хороших», «достаточно чистых» до «посредственных», «умеренно загрязненных» вод. Динамика изменений итоговых величин интегральных показателей качества поверхностных вод р. Западный Буг, в их худшими значениями свидетельствует о: прогрессирующее их загрязнения минеральными веществами; значительное увеличение загрязнения по трофи-сапробиологическим компонентами и неуклонное увеличение загрязнения поверхностных вод токсичными веществами.

Научная новизна. Впервые на основе аналитических исследований и фондовых материалов проведена экологическая оценка поверхностных вод реки Западный Буг по трем блокам показателей: солевого состава, трофо-сапробиологическим и специфических веществ токсического действия в современный и ретроспективный период. Изучена динамика и установленные тенденции накопления загрязняющих

веществ в поверхностных водах р. Западный Буг.

Практическая значимость. Выполненные исследования позволили проанализировать и оценить экологическое состояние поверхностных вод реки Западный Буг за многолетний период, что позволит установить экологически допустимые нормативы качества воды и на их основе обосновать систему рекомендаций направленных на улучшение экологического состояния исследуемого бассейна.

Ключевые слова: экологическая оценка, качество, воды, классификация, река.

UDC 504.455 (477.44)

Hopchak Igor Vasylovych,
Ph.D. in Geography, Associate Professor
National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine, e-mail: gopchak_igor@ukr.net

Basiuk Tetyana Aleksandrovna,
Ph.D. in Geography
International Economics and Humanities University named after Stepan Demyanchuk, Rivne, Ukraine, e-mail: tanya_basyuk@ukr.net

Mavlyanova Galina Volodymyrivna
International Economics and Humanities University named after Stepan Demyanchuk, Rivne, Ukraine

Mamchur Alyona Volodymyrivna
International Economics and Humanities University named after Stepan Demyanchuk, Rivne, Ukraine

ANALYSIS OF TENDENCIES OF WATER QUALITY CHANGE IN THE WESTERN BUG RIVER FOR A LONG PERIOD

Purpose - to analyze the dynamics of changes in the integral indicators of surface water quality in the Western Bug River within Ukraine.

Method. The analysis of changes in water quality in the Western Bug river was carried out using a system of classification of standards for the assessment of surface water quality in Ukraine. On the basis of common environmental criteria, the technique allows comparing water quality in selected sections of water objects, in water objects of different regions. The calculation of the environmental quality assessment of water was carried out within three blocks: a salt block unit, a trophic-saprobiological (ecological and sanitary) unit and a block of indicators for the content of specific toxic substances. The results are presented in the form of a combined environmental assessment, based on the final conclusions of the three blocks and consists in calculating the integral ecological index.

Results. Complex research on the change in the water quality in the West Bug River was conducted within the territory of Ukraine during the long-term period. The water quality of the river on the basis of the total values of the integral indicators of the quality of water of the three blocks corresponded to 2-6 categories of quality, from "very good", "clean" to "bad", "dirty" waters. The final ecological indexes (I_E) for the worst of their values vary within the 2nd and 3rd grades of quality and are estimated from "good", "fairly clean" to "mediocre", "moderately polluted" waters. The dynamics of changes in the final values of integral indicators of surface water quality in the West Bank, according to their worst values, indicates: progressing their pollution with mineral substances; a significant increase in pollution by tropho-saprobiological components and a steady increase in pollution of surface water with toxic substances.

Scientific novelty. For the first time, on the basis of analytical studies and stock materials, an ecological assessment of the surface waters of the Western Bug river has been

carried out for three blocks of indicators: salt composition, trophic-saprobiological and specific substances of toxic activity in the modern and retrospective period. The dynamics and trends of accumulation of pollutants in the surface waters of the Western Bug river are established.

Practical significance. The conducted studies allowed to analyze and evaluate the ecological state of the surface waters of the Western Bug River over a long period, which would allow the establishment of ecologically acceptable water quality standards and, on the basis of them, substantiate the system of recommendations aimed at improving the ecological status of the studied basin.

Key words: ecological assessment, quality, water, classification, river.

Постановка проблеми. Розвиток народного господарства України тісно пов'язаний із перспективою інтенсивного використання річок, які в окремих регіонах є основними, а іноді і єдиними джерелами водопостачання. На сьогодні надзвичайно актуальним є питання оцінки якості поверхневих вод. Своєчасне та систематичне проведення спостережень за станом поверхневих вод басейнів річок є необхідним при прогнозуванні його змін. Отримання даної інформації сприятиме створенню надійної аналітичної бази для ухвалення управлінських рішень щодо використання поверхневих вод та їх належної охорони; прогнозування якісних і кількісних змін водних ресурсів у річковому басейні; проведення оцінки впливу вмісту у поверхневих водах особливо шкідливих речовин; виявлення та оцінки природних та антропогенних факторів, які впливають на якість поверхневих вод; накопичення даних, які дозволять визначити стратегію охорони вод і покращення їх стану [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінці якості води з різних позицій присвячено низку наукових досліджень. Аналіз наукових публікацій з екологічної оцінки якості води річок, засвідчує про його проведення за басейновим та адміністративно-територіальним принципом. Вагомий внесок у методологію комплексної інтегральної оцінки екологічного стану басейнів річок зробили А.В. Яцик [8, 9], Й.В. Гриб [5]. Оцінка якості річкових вод та основні шляхи покращення екологічного стану малих річок басейну р. Західний Буг висвітлено у наукових працях М.Р. Забокрицької [6], М.О. Клименко [7].

Мета статті – проаналізувати динаміку зміни інтегральних показників якості поверхневих вод р. Західний Буг у межах України.

Виклад основного матеріалу. Якістю води називається характеристика складу і властивостей води як компонента водної екосистеми і життєвого середовища гідробіонтів, а також придатності її для конкретних цілей використання людиною. Визначення якості поверхневих вод ґрунтується на основі екологічної класифікації, яка включає набір гідрофізичних, гідрохімічних, гідробіологічних, та інших показників, що відображають особливості складових водних екосистем. Екологічна класифікація є критеріальною базою екологічної оцінки якості поверхневих вод, а остання є складовою частиною нормативної бази для комплексної характеристики стану навколишнього природного

середовища і основою для оцінки впливу людської діяльності на навколишнє середовище [5, 9].

Екологічну оцінку якості поверхневих вод р. Західний Буг проведено відповідно до «Методики екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями» [9], яка включає три блоки показників: блок сольового складу (I_1), блок трофо-сапробіологічних (еколого-санітарних) показників (I_2) та блок специфічних речовин токсичної дії (I_3).

Вихідними даними для здійснення екологічної оцінки якості води р. Західний Буг прийняті результати багаторічних системних гідро екологічних спостережень за якістю води у річці, виконаних службами аналітичного контролю та моніторингу Мінекоресурсів, Держводгоспу та Міністерства охорони здоров'я України, а також матеріали рекогносцирувальних досліджень УНДІВЕП [2].

При визначенні загальних тенденцій змін якості води р. Західний Буг було обрано багаторічний період спостережень із 1964 р. по 2013 р. Аналіз динаміки зміни якості води виконано за даними багаторічних спостережень на 13-ти затверджених створах, що розташовані на р. Західний Буг та її притоках (у межах Львівської й Волинської областей). Вимірювання показників якості води на пунктах державного моніторингу проводилися систематично впродовж року. За вихідні дані для розрахунків було прийнято найгірші значення показників гідроекологічних спостережень за якістю води на р. Західний Буг.

При ретроспективній оцінці якості річкових вод за відповідними категоріями для окремих показників найгірші, але допустимі, значення кожного показника якості води порівнюють з відповідними показниками якості води, наведеними в системі екологічних класифікацій якості поверхневих вод суші та естуаріїв України [9]. Таке зіставлення виконано щодо всіх наявних показників якості води на постійних пунктах спостережень в розрахункові періоди досліджень (1964, 1973, 1984, 1995, 2004, 2013 рр.). Подібний підхід дозволив визначити найгірші значення показників якості річкових вод басейну р. Західний Буг у віддаленій (1964 – 1973 рр.), середній (1984 – 1995 рр.) та близькій (2004 – 2013 рр.) ретроспективі та порівняти їх між собою.

На основі проведеного зіставлення визначалися категорії якості води щодо кожного показника за найгіршими їх значеннями. Значною перевагою «Методики…» [9] є те, що вона дозволяє абсолютні кількісні значення показників якості води (критерії), оцінені за гідрофізичними, гідрохімічними, гідробіологічними та бактеріологічними показниками, переводити в кількісні, але відносні та уніфіковані інтегральні показники якості води (класи, категорії, субкатегорії, індекси).

Сольовий режим басейну р. Західний Буг тісно пов'язаний з місцевими фізико-географічними умовами та їх особливостями. Тому межі гідрохімічних змін в них достатньо добре співпадають з межами фізико-географічних зон, загальна мінералізація та вміст головних іонів зростають в напрямку з півночі на південь – від зони Полісся до Лісостепової зони.

Сольовий склад води р. Західний Буг формується в умовах підвищеної вологості і визначається впливом карбонатних і гіпсових порід, які залягають в основі їх водозборів. Тому, згідно класифікації О.О.Альокіна [1], вода р. Західний Буг за природними умовами відповідає гідрокарбонатному класу, групі кальцію, II-III типу, C^{Ca}_{II-III}. За багаторічний період досліджень найгірші значення мінералізації не перевищували 800 мг/дм^3 [3]. Джерелами надходження важких металів в поверхневі води є: мінеральні речовини гірських порід, стічні води, фізико-хімічний стан поверхневих вод, потрапляння їх з атмосфери, тощо. Нафтопродукти і СПАР, які зустрічаються в поверхневих водах, це типові представники господарської діяльності на водозборах річок. З метою об'єктивної оцінки динаміки змін інтегральних показників якості води за критеріями вмісту специфічних речовин токсичної дії і виявлення джерел їх надходження в поверхневі води р. Західний Буг необхідні детальні гідрохімічні та токсикологічні дослідження на обраних ділянках річки з урахуванням природних умов і особливостей господарської діяльності на водозборі. Інформація про наявність в річковій воді специфічних речовин токсичної дії, є досить обмеженою, особливо це стосується двох перших розрахункових періодів. У 1964 р. якість річкової води Західного Бугу оцінена лише за вмістом заліза загального, а в 1973 р. також за поодинокими даними вмісту міді, цинку, хрому загального, марганцю, фенолів, СПАР і нафтопродуктів. У 1984 р. і 1995 р. врахована інформація щодо вмісту свинцю і нікелю. Тобто динаміку змін якості води за критеріями вмісту специфічних речовин токсичної дії можна простежити лише по залізу загальному, сполуки якого містяться в усіх ґрунтах і породах басейну р. Західний Буг [2, 10, 11]. Результати об'єднаної екологічної оцінки якості води р. Західний Буг за розрахункові періоди досліджень наведено в табл. 1.

Табл. 1.

Об'єднана екологічна оцінка якості води річки Західний Буг за найгіршими значеннями показників блокових індексів (I_1, I_2, I_3) та величиною інтегрального екологічного індексу (I_E)

№ з/п	Рік	Блок показників сольового складу, I_1			Блок трофо-сапробіологічних показників, I_2			Блок показників вмісту речовин токсичної і радіаційної дії, I_3			Інтегральний екологічний індекс, I_E		
		вели-чина	клас	категорія	величина	клас	кате-горія	величина	клас	кате-горія	вели-чина	клас	кате-горія
1	1964	2,0	II	2	4,1	III	4	4,0	II	4	3,4	II	3
2	1973	2,7	II	3	4,6	III	5	4,6	III	5	4,0	III	4
3	1984	3,7	III	4	6,0	IV	6	5,2	III	5	5,0	III	5
4	1995	2,7	II	3	5,4	III	5	5,3	III	5	4,5	III	4
5	2004	2,3	II	2	5,4	III	5	4,0	III	4	3,9	III	4
6	2013	2,7	II	3	4,8	III	5	5,0	III	5	4,2	III	4

Проаналізувавши динаміку змін інтегральних показників якості поверхневих вод р. Західний Буг у межах України протягом 1964-2013 рр. варто відмітити, що якість води за величинами сольового блоку, відповідає в основному, 2-3 категорії, II класу, «добрі», «чисті» води. Найбруднішими в цьому відношенні є поверхневі води в 1984 р., які належать до 4 категорії, III класу якості (верхня ділянка, від с. Сасів до м. Кам'янка-Бузька) і оцінюються як «задовільні», «слабко забруднені» води. Основною причиною такого явища є високі концентрації хлоридів і сульфатів відмічені в воді на верхній (с. Сасів – м. Кам'янка-Бузька), середній (м. Червоноград – м. Устилуг) і нижній (с. Ягодин – с. Грабове) ділянках річки за зазначений період. На всьому проміжку від с. Сасів (поблизу витоку) до с. Грабове (на кордоні з Білоруссю) вода р. Західний Буг є гідрокарбонатно-кальцієвою, II-III типу.

За трофо-сапробіологічними показниками впродовж розрахункового періоду поверхневі води р. Західний Буг оцінюються 4-5 категоріям, III класу «задовільні», «забруднені», а в 1984 р. – 6 категорії, IV класу якості «погані», «брудні». Високий рівень трофності Західного Бугу можна пояснити великим вмістом речовин, які є чинниками високої потенційної біологічної продуктивності річок. Проведений аналіз показав, що за вмістом нітритного і нітратного азоту та фосфору фосфатів води Західного Бугу та його приток впродовж розрахункового періоду належали, як правило, до 6 і 7 категорій («дуже брудні», «дуже погані»).

За специфічними речовинами токсичної дії вода р. Західний Буг відповідала 4-5 категоріям, III класу «задовільні», «забруднені» води. Навіть в далекій ретроспективі якість поверхневих вод, в межах Волинського Полісся, за величиною I_3 розрахована лише за вмістом заліза загального, оцінюється 4-5 категоріями, III класом якості. Це супроводжується тим, що значні концентрації заліза загального в річках басейну обумовлені специфічними особливостями природних умов формування якісного складу річкових вод Західного Полісся України.

Таким чином, якість води річки впродовж багаторічного періоду спостережень, що була оцінена з екологічних позицій за підсумковими значеннями інтегральних показників якості води трьох блоків, знаходилася в межах від 2 до 6 категорії, від «дуже добрих», «чистих» до «поганих», «брудних» вод. В той же час підсумкові екологічні індекси (I_E) для найгірших їх значень варіюються в межах 3,4-5,0 і оцінюються від «добрих», «досить чистих» до «посередніх», «помірно забруднених» вод, тобто в межах II і III класів якості. Динаміка змін підсумкових величин інтегральних показників якості поверхневих вод р. Західний Буг, за їх найгіршими значеннями, впродовж 50-річного періоду досліджень свідчить про: прогресуюче їх забруднення мінеральними речовинами (приблизно на 2 категорії з 1964 до 1984 р.); значне збільшення забруднення за трофо-сапробіологічними компонентами (на 2 категорії з 1964 р. до 1984 р.); неухильне збільшення забруднення поверхневих вод токсичними речовинами (більш як на 1 категорію з 1964 р. по 1995 р.). У

наступні періоди досліджень процес погіршення якості річкової води змінюється на тенденцію покращення.

Відмічені тенденції зміни якості річкових вод в басейні Західного Бугу протягом багаторічного періоду спостережень відбуваються у результаті взаємовпливу природних і антропогенних чинників на екологічний стан поверхневих вод. При цьому в тих місцях, де спостерігався значний вплив антропогенних чинників, якість води була, як правило, гіршою, а трофність і сапробність вищою.

Висновок. Виконана екологічна оцінка якості поверхневих вод р. Західний Буг, може бути використана для визначення основних напрямків природоохоронної діяльності щодо оздоровлення екологічної обстановки водних об'єктів у межах басейну або його ділянки, оцінки ефективності проведених водоохоронних заходів і встановлення екологічних нормативів якості води.

Список використаних джерел:

1. Алёкин О.А. Основы гидрохимии. – Л.: Гидрометиздат, 1970. – 444с.
2. Встановлення і використання екологічних нормативів якості поверхневих вод Волинської області. Заключний звіт УНДІВЕП. – К.:2003. – с.109-151.
3. Гопчак І.В. Аналіз динаміки змін якості води головних річок Волинської області // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування: Зб. наук. пр. – Рівне., 2005. – Вип. 4(32). – С. 71-78.
4. Гопчак І.В., Басюк Т.О., Бондар А.Є., Грисюк Т.О. Екологічна оцінка якості поверхневих вод української частини басейну річки Західний Буг // Вода: проблемы и решения: материалы X науч.-практ. конф., г. Днепропетровск, – Д.: Видавничо-творчий центр «Гамалія», 2012. – 272 с.
5. Гриб Й. В. Відновна гідроекологія порушених річкових та озерних систем(гідрохімія, гідрологія, управ-ління) : навч. посіб. Т. 1 / Й. В. Гриб, М. О. Клименко, В. В. Сондак. – Рівне : Рівнен. держ. техн. ун-т, 1999.– 348 с.
6. Забокрицька М. Р. Оцінка сучасного стану якості річкових вод басейну р. Західний Буг(у межах Во-линської області) / М. Р. Забокрицька // Регіональні екологічні пробл. : зб. наук. пр. – К. : ВГЛ«Обрії», 2002.– С. 143−145.
7. Клименко Н. А. Особенности формирования качества поверхностных вод р. Западный Буг / Н. А. Кли-менко, Н. Н. Вознюк, Е. А. Лихо // Материалы VII Междунар. конф. – Варшава :[б. и.], 2005. – С. 193−200.
8. Методика встановлення і використання екологічних нормативів якості поверхневих вод суші та естуаріїв України. – К. : [б. в.], 2001. – 48 с.
9. Методика екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями / В.Д. Романенко, В.М. Жукинський, О.П. Оксіюк, А.В. Яцик, та ін. – К.: Символ-Т, 1998. – 28с.
10. Яцык А.В., Гопчак И.В. Экологическая оценка качества бассейнов Западного Буга и Припяти (в пределах Волынской области) // Материалы Международного Водного Форума «Современное состояние, проблемы и перспективы использования трансграничных водных объектов». – Минск: Бэлсэнс, 2006. С. 52.
11. Яцык А.В., Чернявская А.П., Гопчак И.В. Экологическая оценка поверхностных вод Украины (на примере Волынской области) // Седьмой Международный конгресс «Вода: экология и технология» (ЭКВАТЕК-2006). – Москва: СИБИКО Интернэшнл, 2006. – Ч. 1. – С. 147-148

Список использованных источников:

1. Алёкин А.А. Основы гидрохимиы. - Л .: Гидрометиздат, 1970. - 444с.
2. Установление и использование экологических нормативов качества поверхностных вод Волынской области. Заключительный отчет УНИИВЭП. - М.: 2003. - с.109-151.
3. Гопчак И.В. Анализ динамики изменений качества воды главных рек Волынской области // Вестник Национального университета водного хозяйства и природопользования: Сб. наук. пр. - Ровно., 2005. - Вып. 4 (32). - С. 71-78.

4. Гопчак И.В., Басюк Т.А., Бондарь А.Е., Грысюк Т.А. Экологическая оценка качества поверхностных вод украинской части бассейна реки Западный Буг // Вода: проблемы и решения: материалы Х науч.-метод. конф., г. Днепропетровск, - Д .: Издательско-творческий центр «Гамалия», 2012. - 272 с.
5. Гриб И. В. Восстановительная гидроэкология нарушенных речных и озерных систем (гидрохимия, гидрология, управ-ления): учеб. пособие. Т. 1 / И. В. Гриб, М. А. Клименко, В. В. Сондак. - Ровно: Ривненской. гос. техн. ун-т, 1999.- 348 с.
6. Забокрицкий Н. Г. Оценка современного состояния качества речных вод бассейна р. Западный Буг (в пределах Во-Линский области) / Н. Г. Забокрицкий // Региональные экологические проблемы. : Сб. наук. пр. - М.: БГЛ «Горизонты», 2002.- С. 143-145.
7. Клименко Н. А. Особенности формирования качества поверхностных вод р. Западный Буг / Н. А. Клименко, Н. Н. Вознюк, Е. А. Беда // Материалы VII Междунар. конф. - Варшава: [б. и.], 2005. - С. 193-200.
8. Методика установления и использования экологических нормативов качества поверхностных вод суши и эстуариев Украины. - М.: [б. и.], 2001. - 48 с.
9. Методика экологической оценки качества поверхностных вод по соответствующим категориям / В.Д. Романенко, В.М. Жукинский, А.П. Оксиюк, А.В. Яцык и др. - М .: Символ-Т, 1998. - 28с.
10. Яцык А.В., Гопчак И.В. Экологическая оценка качества бассейнов Западного Буга и Припяти (в пределах Волынской области) // Материалы Международного Водного Форума «Современное состояние, проблемы и перспективы использования трансграничных водных объектов». - Минск: Бэлсэнс, 2006. С. 52.
11. Яцык А.В., Чернявская А.П., Гопчак И.В. Экологическая оценка поверхностных вод Украины (на примере Волынской области) // Седьмой Международный конгресс «Вода: экология и технология» (ЭКВАТЕК-2006). - Москва: СИБИКО Интернэшнл, 2006. - Ч. 1. - С. 147-148

References:

1. Alëkyn O.A. Osnovy hydrokhymyy. – L.: Hydrometyzdat, 1970. – 444s.
2. Vstanovlennia i vykorystannia ekolohichnykh normatyviv yakosti poverkhnevykh vod Volynskoi oblasti. Zakliuchnyi zvit UNDIVEP. – K.:2003. – s.109-151.
3. Hopchak I.V. Analiz dynamiky zmin yakosti vody holovnykh richok Volynskoi oblasti // Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia: Zb. nauk. pr. – Rivne., 2005. – Vyp. 4(32). – S. 71-78.
4. Hopchak I.V., Basiuk T.O., Bondar A.Ie., Hrysiuk T.O. Ekolohichna otsinka yakosti poverkhnevykh vod ukrainskoi chastyny baseinu richky Zakhidnyi Buh // Voda: problemы y reshenyia: materyalы Kh nauch.-prakt. konf., h. Dnepropetrovsk, – D.: Vydavnycho-tvorchyi tsentr «Hamaliia», 2012. – 272 s.
5. Hryb Y. V. Vidnovna hidroekolohiia porushenykh richkovykh ta ozernykh system(hidrokhimiia, hidrolohiia, uprav-linnia) : navch. posib. T. 1 / Y. V. Hryb, M. O. Klymenko, V. V. Sondak. – Rivne : Rivnen. derzh. tekhn. un-t, 1999.– 348 s.
6. Zabokrytska M. R. Otsinka suchasnoho stanu yakosti richkovykh vod baseinu r. Zakhidnyi Buh(u mezhakh Vo-lynskoi oblasti) / M. R. Zabokrytska // Rehionalni ekolohichni probl. : zb. nauk. pr. – K. : VHL«Obrii», 2002.– S. 143−145.
7. Klymenko N. A. Osobennosty formyrovanyia kachestva poverkhnostnыkh vod r. Zapadnыi Buh / N. A. Kly-menko, N. N. Vozniuk, E. A. Lykho // Materyaly VII Mezhdunar. konf. – Varshava :[b. y.], 2005. – S. 193−200.
8. Metodyka vstanovlennia i vykorystannia ekolohichnykh normatyviv yakosti poverkhnevykh vod sushi ta estuariiv Ukrainy. – K. : [b. v.], 2001. – 48 s.
9. Metodyka ekolohichnoi otsinky yakosti poverkhnevykh vod za vidpovidnymy katehoriiamy / V.D. Romanenko, V.M. Zhukynskyi, O.P. Oksiiuk, A.V. Yatsyk, ta in. – K.: Symvol-T, 1998. – 28s.
10. Yatsyk A.V., Hopchak Y.V. Ekolohycheskaia otsenka kachestva basseinov Zapadnoho Buha y Prypiaty (v predelakh Volynskoi oblasty) // Materyaly Mezhdunarodnoho Vodnoho Foruma «Sovremennoe sostoianye, problemы y perspektyvы yspolzovanyia transhranychnыkh vodnыkh obъektov». – Mynsk: Bəlsəns, 2006. S. 52.
11. Yatsyk A.V., Cherniavskaia A.P., Hopchak Y.V. Ekolohycheskaia otsenka poverkhnostnыkh vod Ukrayny (na prymere Volynskoi oblasty) // Sedmoi Mezhdunarodnyi konhress «Voda: ekolohyia y tekhnolohyia» (EKVATEK-2006). – Moskva: SYBYKO Ynterneshnl, 2006. – Ch. 1. – S. 147-148

Світлій пам'яті професора Степана Івановича Іщука

16 листопада 2017 р. пішов з життя Степан Іванович Іщук – доктор географічних наук, професор кафедри економічної і соціальної географії географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

С.І.Іщук народився 13 грудня 1937 р. в с.Івча Літинського району на Вінничині в сільській родині. Його батько загинув у Другій світовій війні і мати виховувала трьох дітей у важкі післявоєнні роки.

1959 р. С.І.Іщук закінчив Львівський університет за спеціальністю «економічна географія» і залишився там працювати ст. лаборантом, потім – асистентом кафедри політекономії. А 1965 р. вступає до аспірантури Сектору географії НАН України і переїздить до Києва. Подальше його життя пов'язане вже з Києвом. Тут 1968 р. Степан Іванович захищає кандидатську дисертацію на тему: «Територіальна спеціалізація і виробничі зв'язки промисловості» і працює молодшим науковим співробітником Сектору географії НАНУ.

1970 р. С.І.Іщук переходить на роботу до Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка старшим викладачем кафедри економічної географії. З того часу і до останніх днів його життя пов'язане з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка. Тут він зростав як науковець: став доцентом, відомим дослідником економіко-географічних проблем розвитку промисловості, захистив докторську дисертацію на тему: «Виробничі комплекси: територіальна і комплексно-пропорційна організація» (1996 р.). Професор Іщук С.І. автор таких наукових праць як «Географія промислових комплексів» (1993 р.), «Територіальні комплекси і економічне районування» (1996 р.), «Розміщення продуктивних сил

(теорія, методи, практика)» (2001 р.) та багатьох інших, співавтор монографій, підручників і навчальних посібників, на яких вчилися покоління студентів-географів.

Степана Івановича Іщука вирізняли доброта, людяність, високий патріотизм і любов до України. Він був справжнім науковцем, відданим науці, ніколи не припиняв наукового пошуку, був відкритим для нових ідей і думок.

Саме таким: вдумливим вченим і щирою людиною він запам'ятається тим, хто знав його ці роки. Його поважали і любили студенти, з багатьма він підтримував тривалі дружні стосунки багато років. Щирий друг і порадник, люблячий чоловік і турботливий батько, який передавав своє переконання у особливій цінності сім'ї молодим поколінням – саме таким ми, його учні, пам'ятаємо його. І завжди будемо пам'ятати його життєві і наукові поради.

Вчителю! Ви були зразком науковця і викладача!. Ви були другом і порадником у складні життєві моменти! Світла Вам пам'ять!

О.О.Любіцева – випускниця кафедри економічної географії, де Степан Іванович Іщук був моїм наставником від наукового керівництва курсовою роботою ІІІ курсу до консультанта докторської дисертації

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

1.*Басюк Тетяна Олександрівна* – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії і туризму, природничо-географічний факультет, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне, Україна, e-mail: tanya_basyuk@ukr.net.

2.*Бондар Наталія Петрівна* – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри готельно-ресторанної справи, Національний університет харчових технологій Київ, Україна, e-mail:nata@nuft.edu.ua.

3.*Бордун Ореста Юріївна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: obordun@ukr.net.

4.*Ващенко Олександра Володимирівна* – аспірант кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: alla_moskalenko@ukr.net.

5.*Власенко Валерій Миколайович* – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права, теорії та історії держави і права, Навчально-науковий інститут права, Сумський державний університет, м. Суми, Україна, e-mail: v_m_vlas@ukr.net.

6.*Гладкий Олександр Віталійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри туризму та рекреації, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна, e-mail: alexander.gladkey@gmail.com.

7.*Гнатюк Микола Володимирович* – аспірант кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: gnat3112@gmail.com.

8.*Гопчак Ігор Васильович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри геології та гідрології, Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна, e-mail: gopchak_igor@ukr.net.

9.*Горин Ірина Василівна* – аспірантка кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: iryna.horyn@gmail.com.

10. *Гурова Дар'я Дмитрівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного туризму, Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя, Україна, e-mail: daryazntu@gmail.com.

11. *Данилюк Олена Юріївна* – студентка кафедри фізичної та економічної географії, геолого-географічний факультет, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна, e-mail: danilyuk_e@i.ua.

12. *Дегтярьов Сергій Іванович* – доктор історичних наук, професор, професор кафедри конституційного права, теорії та історії держави і права, Навчально-науковий інститут права, Сумський державний університет, м. Суми, Україна, e-mail: starsergo@bigmir.net.

13. *Дук Наталія Миколаївна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної та економічної географії, геолого-географічний факультет, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара м. Дніпро, Україна, e-mail: natalya.duk@gmail.com.

14. *Заваріка Галина Михайлівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму і готельного господарства, Східноукраїнський національний університет імені В. Даля, м. Сєвєродонецьк, Україна, e-mail: dgalina_10@ukr.net.

15. *Ковешніков Володимир Сергійович* – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу, Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна, e-mail: vskoveshnikov@ukr.net.

16. *Коломієць Каміла Миколаївна* – студентка кафедри готельно-ресторанної справи, Національний університет харчових технологій Київ, Україна, e-mail: yakamillaya@ukr.net.

17. Корнієнко Ксенія Євгенівна – студентка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: kseniya.viatour@gmail.com.
18. Костащук Іван Іванович – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії України та регіоналістики, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна, e-mail: ivan_kostaschuk@ukr.net.
19. *Лесик Ірина Йосипівна* – аспірантка кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Іавана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: lesuk.ir@ukr.net.
20. *Макаренко Петро Олександрович* – кандидат географічних наук, науковий співробітник, Національна академія наук України, м. Київ, Україна, e-mail: peter.makarenko@gmail.com.
21. *Мальська Марта Пилипівна* – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: malskym@ukr.net.
22. Мавлянова Галина Володимирівна – студентка кафедри географії і туризму, природничо-географічний факультет, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне, Україна.
23. Мамчур Альона Володимирівна – студентка кафедри географії і туризму, природничо-географічний факультет, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне, Україна.
24. *Нестеренко Вадим Анатолійович* – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права, теорії та історії держави і права, Навчально-науковий інститут права, Сумський державний університет, м. Суми, Україна, e-mail: nva2008@ukr.net.
25. Нетробчук Ірина Марківна – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної географії, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, email: iryna-nim@ukr.net.
26. Нич Тетяна Василівна – кандидат географічних наук, асистент кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: tatyana2510@ukr.net
27. Оліфер Ярослава Олександрівна – студентка кафедри міжнародного туризму, Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя, Україна.
28. Пандяк Ігор Григорович – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: pandyakig@ukr.net.
29. Петренко Юлія Вікторівна – студенка кафедри туристичного та готельного бізнесу, Національний університет харчових технологій, м.Київ, Україна.
30. Прокопенко Тетяна Петрівна – аспірант кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: tatiana.prokopenko@coraltravel.ua.
31. Самолюк Ірина Віталіївна – студентка кафедри фізичної географії, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: ira_samoluik@ukr.net.
32. Скляров Олександр Андрійович – студент кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.
33. *Смирнов Ігор Георгійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.

34. Соляник Марина Леонідівна – аспірантка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: ml.tsyganok@gmail.com.
35. *Суматохіна Ірина Миколаївна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної та економічної географії, геолого-географічний факультет, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна, e-mail: Sumatokhina_ir@ukr.net.
36. Ткачук Леоніла Миколаївна – кандидат географічних наук, доцент, докторант кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: inohodez@ukr.net.
37. Хільчевська Ірина Геннадіївна – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: i.khilchevska@i.ua
38. Шалун Ксенія Юріївна – студентка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: jarpada.ks@gmail.com.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ

1.Басюк Татьяна Александрова – кандидат географических наук, доцент кафедры географии и туризма, естественно-географический факультет, Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Демьянчука, г. Ровно, Украина, e-mail: tanya_basyuk@ukr.net.
2.Бондарь Наталья Петровна – кандидат технических наук, доцент, доцент кафедры гостинично-ресторанного дела, Национальный университет пищевых технологий Киев, Украина, e-mail: nata@nuft.edu.ua.
3.Бордун Ореста Юриевна – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина, e-mail: obordun@ukr.net.
4.Ващенко Александра Владимирова – аспирант кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: alla_moskalenko@ukr.net.
5.Власенко Валерий Николаевич – кандидат исторических наук, доцент, доцент, кафедры конституционного права, теории и истории государства и права, Учебно-научный институт права, Сумский государственный університет, г. Сумы, Украина, e-mail: v_m_vlas@ukr.net.
6.*Гладкий Александр Витальевич* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры туризма и рекреации, Киевский национальный торгово-экономический университет, г. Киев, Украина, e-mail: alexander.gladkey@gmail.com.
7.Гнатюк Николай Владимирович – аспирант кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: gnat3112@gmail.com.
8.Гопчак Игорь Васильевич – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры, геологии и гидрологии, Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно, Украина, e-mail: gopchak_igor@ukr.net.
9.Горин Ирина Васильевна – аспирантка кафедры экономической и социальной географи, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина, e-mail: iryna.horyn@gmail.com.
10. *Гурова Дарья Дмитриевна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры международного туризма, Запорожский национальный технический университет, г. Запорожье, Украина, e-mail: daryazntu@gmail.com.
11. *Данилюк Елена Юрьевна* – студентка кафедры физической и экономической географи, геолого-географический факультет, Днепровский национальный университет имени Олеся Гончара, г. Днепр, Украина, e-mail: danilyuk_e@i.ua.

12. *Дегтярев Сергей Іванович* – доктор исторических наук, професор, профессор кафедры конституционного права, теории и истории государства и права, Учебно-научный институт права, Сумский государственный университет, г. Сумы, Украина, e-mail: starsergo@bigmir.net.
13. *Дук Наталия Николаевна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры физической и экономической географи, геолого-географический факультет, Днепровский национальный университет имени Олеся Гончара, г. Днепр, Украина, e-mail: natalya.duk@gmail.com.
14. *Заварика Галина Михайловна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры туризма и гостиничного хозяйства, Восточноукраинский национальный университет имени В. Даля, г. Северодонецк, Украина, e-mail: dgalina_10@ukr.net.
15. *Ковешников Владимир Сергеевич* – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры туристического и гостиничного бизнеса, Национальный университет пищевых технологий, г. Киев, Украина, e-mail: vskoveshnikov@ukr.net.
16. *Коломиец Камилла Николаевна* – студентка кафедры гостинично-ресторанного дела, Национальный университет пищевых технологий Киев, Украина, e-mail: yakamillaya@ukr.net.
17. *Корниенко Ксения Евгеньевна* – студентка кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: kseniya.viatour@gmail.com.
18. *Костащук Иван Іванович* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры географии Украины та регионалистики, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, г. Черновцы, Украина, e-mail: ivan_kostaschuk@ukr.net.
19. *Лесык Ирина Йосифовна* – аспирантка кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина, e-mail: lesuk.ir@ukr.net.
20. *Макаренко Петр Александрович* – кандидат географических наук, научный сотрудник, Национальная академия наук Украины, г. Киев, Украина, e-mail: peter.makarenko@gmail.com.
21. *Мальская Марта Филипповна* – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина,. e-mail: malskym@ukr.net.
22. *Мавлянова Галина Владимирова* – студентка кафедры географии и туризма, естественно-географический факультет, Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Дем'янчука, г. Ровно, Украина.
23. *Мамчур Алена Владимирова* – студентка кафедры географии и туризма, естественно-географический факультет, Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Демьянчука, г. Ровно, Украина.
24. *Нестеренко Вадим Анатольович* – кандидат исторических наук, доцент, доцент, кафедры конституционного права, теории и истории государства и права, Учебно-научный институт права, Сумский государственный университет, г. Сумы, Украина, e-mail: nva2008@ukr.net.
25. *Нетробчук Ирина Марковна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры физической географии, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: iryna-nim@ukr.net.
26. *Ныч Татьяна Васильевна* – кандидат географических наук, ассистент кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: tatyana2510@ukr.net.
27. *Олифер Ярослава Александровна* – студентка кафедры международного туризма, Запорожский национальный технический университет, г. Запорожье, Украина.

28. Пандяк Игорь Григорьевич – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Украина, e-mail: pandyakig@ukr.net
29. Петренко Юлия Викторовна – студентка кафедры туристического и гостиничного бизнеса, Национальный университет пищевых технологий, Киев, Украина.
30. Прокопенко Татьяна Петровна – аспирант кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: tatiana.prokopenko@coraltravel.ua.
31. Самолюк Ирина Витальевна – студентка кафедры физической географии, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: ira_samoluik@ukr.net.
32. Скляров Александр Андреевич – студент кафедры экономической и социальной географи, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина.
33. *Смирнов Игорь Георгиевич* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.
34. Соляник Марина Леонидовна – аспирантка кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальний университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, украина, e-mail: ml.tsyganok@gmail.com.
35. Суматохина Ирина Николаевна – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры физической и экономической географи, геолого-географический факультет, Днепровский национальный университет имени Олеся Гончара, г. Днепр, Украина, e-mail: Sumatokhina_ir@ukr.net.
36. Ткачук Леонила Николаевна – кандидат географических наук, доцент, докторант, кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина e-mail: inohodez@ukr.net.
37. Хильчевская Ирина Геннадьевна – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: i.khilchevska@i.ua.
38. Шалун Ксения Юрьевна – студентка кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: jarpada.ks@gmail.com.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

1.*Basiuk Tetyana Aleksandrovna* – Ph.D. in Geography, Associate Professor of Geography and Tourism Department, Faculty of Natural Sciences and Geography, International Economics and Humanities University Named After Stepan Demyanchuk, Rivne, Ukraine, e-mail: tanya_basyuk@ukr.net.
2.*Bondar Natalya Petrovna* – Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Hotel And Restaurant Business Department, National University of Food Technologies Kyiv, Ukraine, e-mail: nata@nuft.edu.ua.
3.*Bordun Oresta Yuriyivna* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Tourism Department, Faculty of Geography, Lviv Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine, e-mail: obordun@ukr.net.
4.*Vaschenko Alexandra Volodymyrivna* – Postgraduate Student of Economic and Social Geography Department, Faculty of Geography, Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv, Ukraine, e-mail: alla_moskalenko@ukr.net.
5.Vlasenko Valeriy Mykolayovych – PhD in Historical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Department of Constitutional Law, Theory and History of State and Law, Educational-Scientific Institute Of Law, Sumy State University, Sumy, Ukraine, e-mail: v_m_vlas@ukr.net.

6.Gladkey Oleksandr Vitaliyovych – Doctor of Geography Sciences, Professor, Professor Of Department of Tourism and Recreation, Kyiv National University of Trade Economics, Kyiv, Ukraine, e-mail: alexander.gladkey@gmail.com.
7.Gnatyuk Mykola Volodymyrovych – Graduate Student Of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv, Ukraine, e-mail: gnat3112@gmail.com.
8.Hopchak Igor Vasylovych – Ph.D. in Geography, Associate Professor, Assistant Professor of Geology and Hydrology Department, National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine, e-mail: gopchak_igor@ukr.net.
9.Horyn Iryna Vasylivna – Graduate Student of Economic and Social Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: iryna.horyn@gmail.com.
10. *Gurova Darya Dmitrivna* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of International Tourism Department, Zaporizhzhya National Technical University, Zaporizhzhya, Ukraine, e-mail: daryazntu@gmail.com.
11. Danyluk Olena Yuriyvna – Student Of Department Of Physical And Economic Geography, Geology and Geography Faculty, Dniprovs'k Oles Honchar National University, Dnipro, Ukraine, e-mail: danilyuk_e@i.ua.
12. Degtyarev Sergey Ivanovych – Doctor of History, Professor, Professor of Constitutional Law Department, Theory and History of State and Law, Educational-Scientific Institute Of Law, Sumy State University, Sumy, Ukraine, e-mail: starsergo@bigmir.net.
13. *Duk Nataly Mykolayivna* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Physical And Economic Geography Department, Geology and Geography Faculty, Dniprovs'k Oles Honchar national university, Dnipro, Ukraine, e-mail: natalya.duk@gmail.com.
14. *Zavarika Halyna Mykhaylivna* – Candidate Of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor Of Tourism and Hospitality Management Department, Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University, Syevyerodonets'k, Ukraine, e-mail: dgalina_10@ukr.net.
15. *Koveshnikov Vladimir Sergeevich* – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Assistant Professor Of Tourist and Hotel Business Department, National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine, e-mail: vskoveshnikov@ukr.net.
16. Kolomiiets Kamila Mykolaivna – Student Of Hotel And Restaurant Business Department, National University of Food Technologies Kyiv, Ukraine, e-mail: yakamillaya@ukr.net.
17. Korniienko Kseniia Yevgenievna – Student of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kiev, Ukraine, e-mail: kseniya.viatour@gmail.com.
18. Kostaschuk Ivan Ivanovich – Ph.D. in Geography, Associate Professor, Assistant Professor Of Geography of Ukraine and Regional Studies Department, Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovych, Chernivtsi, Ukraine, e-mail: ivan_kostaschuk@ukr.net.
19. *Lesyk Iryna Yosypivna* – Graduate Student Of Tourism Department, Faculty of Geography, Lviv Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine, e-mail: lesuk.ir@ukr.net.
20. *Makarenko Peter Oleksandrovych* – Candidate of Geographical Sciences, Scientific researcher, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, e-mail: peter.makarenko@gmail.com.
21. *Malska Marta Pylypivna* – Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail: malskym@ukr.net.
22. Mavlyanova Galina Volodymyrivna – Student of Geography and Tourism Department, Faculty of Natural Sciences and Geography, International Economics and Humanities University named after Stepan Demyanchuk, Rivne, Ukraine.

23. Mamchur Alyona Volodymyrivna – Student of Geography and Tourism Department, Faculty of Natural Sciences and Geography, International Economics and Humanities University named after Stepan Demyanchuk, Rivne, Ukraine.
24. *Nesterenko Vadym Anatoliyovych* – PhD in Historical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Constitutional Law Department, Theory and History of State and Law, Educational-Scientific Institute Of Law, Sumy State University, Sumy, Ukraine, e-mail: nva2008@ukr.net.
25. Netrobchuk Iryna Markivna – Candidate of Geographic Sciences, Associate professor, Assistant Professor of Physiacal Geography Department, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine, e-mail: iryna-nim@ukr.net.
26. Nich Tetiana Vasylivna – Candidate of Geography Sciences, Assistant Professor of the of Economic and Social Geography Department, Faculty of Geography, Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv, Ukraine, e-mail: tatyana2510@ukr.net
27. Olifer Yaroslava Oleksandrivna – Student of International Tourism Department, Zaporizhzhya national technical University, Zaporizhzhya, Ukraine.
28. *Pandiak Ihor Hryhorovych* – Candidate of Geography Sciences, Professor, Assistant Professor of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail: pandyakig@ukr.net.
29. Petrenko Julia Viktorivna – student of Department of Tourist and Hotel Business, National University of Food Technologies Kyiv, Ukraine.
30. Samoluik Iryna Vitaliivna - student of Physiacal Geography Department, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine, e-mail: ira_samoluik@ukr.net.
31. Skliarov Oleksandr Andriyovych – Student of Economic and Social Geography Department, Faculty of Geography,Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
32. *Smyrnov Igor Georgiyovich* – Doctor of Geography Sciences, Professor, Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.
33. Solianyk Maryna Leonidivna – Graduate Student Of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv, Ukraine, e-mail: ml.tsyganok@gmail.com.
34. Sumatokhina Iryna Mykolayivna – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Department Of Physical And Economic Geography, Geology and Geography Faculty, Dniprovs'k Oles Honchar National University, Dnipro, Ukraine, e-mail: Sumatokhina_ir@ukr.net.
35. Prokopenko Tatyana Petrovna – Postgraduate Student of Economic and Social Geography Department, Faculty of Geography, Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv, Ukraine, e-mail: tatiana.prokopenko@coraltravel.ua.
36. Tkachuk Leonila Mikolayvna – Candidate Of Geography Sciences, Associate Professor, Doctoral Student of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: inohodez@ukr.net.
37. Khilchevska Iryna Gennadievna – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: i.khilchevska@i.ua.
38. Shalun Kseniia Yuryevna – Student of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kiev, Ukraine, e-mail: jarpada.ks@gmail.com.

ЗМІСТ

І. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

Гладкий О.В., Скляров О.А. ПРОВІДНІ НАУКОВІ КОНЦЕПЦІЇ ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРНОЇ ТЕОРІЇ В ТУРИЗМІ 3

Костащук І.І. МЕТОДИКА БАЛЬНОЇ ОЦІНКИ РЕЛІГІЙНО-ТУРИСТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ 12

Смирнов І.Г. МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ІСТОРИЧНИХ МІСТАХ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ 22

Хільчевська І.Г. Шалун К.Ю. ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ КОНФЛІКТ У КАТАЛОНІЇ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ТУРИЗМУ 39

Хільчевська І.Г., Корнієнко К.Є. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КРУЇЗНОГО ТУРИЗМУ В НОРВЕГІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ 49

Власенко В.М., Дегтярьов С.І., Нестеренко В.А. ПІДГОТОВКА КАДРІВ ДЛЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В ЧОРНОГОРІЇ 59

Суматохіна І.М., Дук Н.М., Данилюк О. Ю. КОНТЕНТ-АНАЛІЗ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ПРИРОДНО-ТУРИСТИЧНИХ АТРАКЦІЙ 67

Нич Т.В., Прокопенко Т.П., Ващенко О.В. РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ РЕКЛАМНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ТУРИЗМІ УКРАЇНИ 77

Горин І.В. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ 83

Мальська М.П., Бордун О.Ю., Лесик І.Й. ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНА ОЦІНКА ДЕРЕВ'ЯНОЇ ЦЕРКВИ СВЯТОЇ ТРІЙЦІ МІСТА ЛЬВОВА 92

Гурова Д.Д., Оліфер Я.О. КІНОТУРИЗМ – ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК XXI СТ. 101

Пандяк І.Г. СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ГОТЕЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ 111

Ковешніков В.С., Петренко Ю.В. ІСТОРІЯ ГОТЕЛІВ МІСТА КИЄВА 121

Бондар Н.П., Коломієць К.М. ДИНАМІЧНА АРХІТЕКТУРА, ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМОК В БУДІВЛІ БУТІК-ГОТЕЛЮ 133

ІІ. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВ

Ткачук Л.М. МЕТОДИКА ГЕОСИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНОГО ВИМІРУ ТУРИЗМУ 139

Соляник М.Л. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА МОЖЛИВІ РИЗИКИ 149

Заваріка Г.М. СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ 161

Макаренко П.О. КРИЗА ВИДОБУВАННЯ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ В УКРАЇНІ (ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ) 170

Гнатюк М.В. ОСНОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОГО РИНКУ 178

ІІІ. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Нетробчук І.М., Самолюк І.В. ПОШИРЕННЯ МІНЕРАЛЬНИХ ЛІКУВАЛЬНИХ ВОД В УКРАЇНІ 190
Гопчак І.В., Басюк Т.О., Мавлянова Г.В., Мамчур А.В. АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ЗМІНИ ЯКОСТІ ВОДИ РІЧКИ ЗАХІДНИЙ БУГ ЗА БАГАТОРІЧНИЙ ПЕРІОД 201

СВІТЛІЙ ПАМ'ЯТІ ПРОФЕСОРА СТЕПАНА ІВАНОВИЧА ІЩУКА 210

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ 212

СОДЕРЖАНИЕ

I. ГЕОГРАФИЯ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ

Гладкий А.В., Скляров А.А. ВЕДУЩИЕ НАУЧНЫЕ КОНЦЕПЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ КЛАСТЕРНОЙ ТЕОРИИ В ТУРИЗМЕ 3
Костащук И.И. МЕТОДИКА БАЛЛЬНОЙ ОЦЕНКИ РЕЛИГИОЗНО-ТУРИСТИЧЕСКИХ ОБЪЕКТОВ 12
Смирнов И.Г. МАРКЕТИНГОВЫЙ АСПЕКТ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В ИСТОРИЧЕСКИХ ГОРОДАХ УКРАИНЫ И ПОЛЬШИ 22
Хильчевская И.Г., Шалун К.Ю. ЭТНОПОЛИТИЧЕСКИЙ КОНФЛИКТ В КАТАЛОНИИ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА 39
Хильчевская И.Г., Корниенко К.Е. ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ КРУИЗНОГО ТУРИЗМА В НОРВЕГИИ: ОПЫТ ДЛЯ УКРАИНЫ 49
Власенко В.Н., Дегтярев С.И., Нестеренко В.А. ПОДГОТОВКА КАДРОВ ДЛЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ИНДУСТРИИ В ЧЕРНОГОРИИ 59
Суматохина И.Н., Дук Н.Н., Данилюк Е.Ю. КОНТЕНТ-АНАЛИЗ В ИССЛЕДОВАНИЯХ ПРИРОДНО-ТУРИСТИЧЕСКИХ АТТРАКЦИЙ 67
Ныч Т.В., Прокопенко Т.П., Ващенко А.В. РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ ФОРМИРОВАНИЯ РЕКЛАМНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ТУРИЗМЕ УКРАИНЫ 77
Горин И.В. ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ГОРНОЛЫЖНОГО ТУРИЗМА ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ 83
Мальская М.Ф., Бордун О.Ю., Лесык И.Й. ТУРИСТИЧЕСКИ-РЕКРЕАЦИОННАЯ ОЦЕНКА ДЕРЕВЯННОЙ ЦЕРКВИ СВЯТОЙ ТРОИЦЫ ГОРОДА ЛЬВОВА 92
Гурова Д.Д., Олифер Я.А. КИНОТУРИЗМ – ПЕРСПЕКТИВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ XXI ВЕКА 101
Пандяк И.Г. СОВРЕМЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ МИРОВОЙ ГОСТИНИЧНОЙ ИНДУСТРИИ 111
Ковешников В.С.,Петренко Ю.В. ИСТОРИЯ ОТЕЛЕЙ ГОРОДА КИЕВ 121
Бондарь Н.П., Коломиец К.Н. ДИНАМИЧЕСКАЯ АРХИТЕКТУРА, КАК ИННОВАЦИОННЫЙ НАПРАВЛЕНИЕ В ЗДАНИЯ БУТИК-ОТЕЛЯ 133

II. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕСТВЕННОЙ ГЕОГРАФИИ И СТРАНОВЕДЕНИЯ

Ткачук Л.Н. МЕТОДИКА ГЕОСИСТЕМНОГО АНАЛИЗА ПОЛИТИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ИЗМЕРЕНИЯ ТУРИЗМА 139

Соляник М.Л. ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ЕВРОАТЛАНТИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ УКРАИНЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ И ВОЗМОЖНЫЕ РИСКИ 149

Заварика Г.М. СОЦИАЛЬНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ КОНФЛИКТА В УКРАИНЕ 161

Макаренко П.А. КРИЗИС ДОБЫЧИ ЭНЕРГОРЕСУРСОВ В УКРАИНЕ (ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ) 170

Гнатюк Н.В. ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО РЫНКА 178

III. ЕСТЕСТВЕННАЯ ГЕОГРАФИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Нетробчук И.М., Самолюк И. В. РАСПРОСТРАНЕНИЕ МИНЕРАЛЬНЫХ ЛЕЧЕБНЫХ ВОД В УКРАИНЕ 190

Гопчак И.В., Басюк Т.А., Мавлянова Г.В., Мамчур А.В. АНАЛИЗ ТЕНДЕНЦИЙ ИЗМЕНЕНИЯ КАЧЕСТВА ВОДЫ РЕКИ ЗАПАДНЫЙ БУГ ЗА МНОГОЛЕТНИЙ ПЕРИОД 201

СВЕТЛОЙ ПАМЯТИ ПРОФЕССОРА СТЕПАНА ИВАНОВИЧА ИЩУКА 210

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ 212

LIST OF CONTENTS

I. GEOGRAPHY OF RECREATION AND TOURISM: THEORETICAL AND APPLIED ISSUES

Gladkey O. V., Skliarov O.A. LEADING SCIENTIFIC CONCEPTS OF CLUSTER THEORY FORMATION IN TOURISM FIELD 3

Kostaschuk I.I. METHODOLOGY OF POINT RATING OF RELIGIOUS AND TOURIST OBJECTS 12

Smyrnov I.G. MARKETING ASPECTS OF TOURISM DEVELOPMENT IN HISTORICAL CITIES OF UKRAINE AND POLAND 22

Khilchevska I.G., Shalun K.Y. ETHNOPOLITICAL CONFLICT IN CATALONIA AND ITS IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF TOURISM 39

Khilchevska I.G., Korniienko K.Y. FEATURES OF THE ORGANIZATION OF CRUISE TOURISM IN NORWAY: EXPERIENCE FOR UKRAINE 49

Vlasenko V.M., Degtyarev S.I., Nesterenko V.A. STAFF TRAINING FOR TOURIST INDUSTRY IN MONTENEGRO 59

Sumatokhina I.M., Duk N.M., Danyluk O.Y. CONTENT-ANALYSIS IN RESEARCHES OF NATURAL-TOURIST ATTRACTIONS 67

Nich T.V., Prokopenko T.P., Vaschenko A.V. REGIONAL ASPECT OF FORMATION OF ADVERTISING ACTIVITIES IN TOURISM OF UKRAINE 77

Horyn I.V. SOCIAL-GEOGRAPHIC STUDYING OF GYPSUM-TOURISM OF LVIV REGION 83

Malska M.P., Bordun O.Y., Lesyk I.Y. TOURIST RECREATIONAL EVALUATION OF HOLY TRINITY WOOD CHURCH IN LVIV CITY 92

Gurova D.D., Olifer Y.O. CINEMA TOURISM IS A PERSPECTIVE DIRECTION OF THE XXI CENTURY 101

Pandyak I.G. CURRENT FEATURES AND TRENDS OF DEVELOPMENT

WORLD HOTEL INDUSTRY 111
Koveshnikov V.S., Petrenko J.V. THE HISTORY OF KYIV HOTELS 121
Bondar N.P., Kolomiiets K.M. DYNAMIC ARCHITECTURE AS A NEW INNOVATION DIRECTION IN THE BOUTIQUE HOTEL BUILDING 133

II. CURRENT PROBLEMS OF SOCIAL GEOGRAPHY AND COUNTRY STUDIES

Tkachuk L.M. METHODOLOGY OF GEOSYSTEM ANALYSIS OF GEOPOLITICAL DEMENTION OF TOURISM 139
Solianyk M.L. THE SOCIO-GEOGRAPHIC PRECONDITIONS OF EURO-ATLANTIC INTEGRATION OF UKRAINE, PROSPECTS AND POSSIBLE RISKS 149
Zavarika H.M. SOCIAL CONSEQUENCES OF THE CONFLICT IN UKRAINE 161
Makarenko P.O. CRISIS OF ENERGY RECOVERY IN UKRAINE (GEOGRAPHIC ASPECT) 170
Gnatyuk M.V. THE MAIN FACTORS OF THE FORMATION OF THE ENERGY MARKET 178

III. NATURAL GEOGRAPHY: THEORY AND PRACTICE

Netrobchuk I.M., Samoluik I.V. THE SPREADING OF HEALING MINERAL WATER IN UKRAINE 190
Hopchak I.V., Basiuk T.A., Mavlyanova G.V., Mamchur A.V. ANALYSIS OF TENDENCIES OF WATER QUALITY CHANGE IN THE WESTERN BUG RIVER FOR A LONG PERIOD 201

LETTER OF MEMORY OF PROFESSOR STEPAN IVANOVYCH ISHCHUK 210

INFORMATION ABOUT AUTHORS 212